

Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ВВІЧЛИВІСТЬ

HUMANITAS

Випуск 5

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Чернета Світлана Юріївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки (*головний редактор*);

Борисюк Олена Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Брушневська Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Дьякон Антоніна, Dr.oec., професор, проректор з розвитку та інновацій, керівник відділу маркетингу, Університет прикладних наук ISMA (Рига, Латвія);

Колосок Андрій Мирославович, кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Лякішева Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Степаненко Вікторія Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Сушик Наталія Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Протокол № 14 від 27 листопада 2025 року

Науковий журнал «Ввічливість. Humanitas»
zareєстровано в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення
(Рішення №1834 від 21.12.2023 р. Ідентифікатор медіа R30-02332).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Волинський національний університет імені Лесі Українки
(просп. Волі, буд. 13, м. Луцьк Волинської обл., 43025, post@vnu.edu.ua, тел. (0332) 720123).

Періодичність: 6 разів на рік.

«Ввічливість. Humanitas» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б
(спеціальності I10 – Соціальна робота та консультування; I11 – Дитячі та молодіжні служби;
D4 – Публічне управління та адміністрування)
відповідно до Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток 4).

Офіційний сайт видання: www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas

Мови видання: українська, англійська, німецька, польська, іспанська, французька, болгарська.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4715 (Print)
ISSN 2786-4723 (Online)

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2025

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 364-78:316.42-054.73(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.1>

Марина ВАСИЛЬЄВА-ХАЛАТНИКОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01033

ORCID: 0000-0002-8488-4602

Оксана ПРОТАС

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76025

ORCID: 0000-0002-4176-8353

Бібліографічний опис статті: Васильєва-Халатникова, М., Протас, О. (2025). Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами: інноваційні практики допомоги та адаптації. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 3–11, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.1>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ: ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ДОПОМОГИ ТА АДАПТАЦІЇ

Стаття присвячена соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами, зокрема аналізу інноваційних практик допомоги та адаптації в умовах сучасних суспільних викликів. Мета дослідження – окреслити інноваційні технології соціальної підтримки і адаптації ВПО в умовах воєнного стану. У ході наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, системний та порівняльний підходи, узагальнення, структурно-функціональний і соціологічний методи. Результати дослідження показують, що сучасна система соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в Україні відзначається багаторівневістю, комплексністю та спрямованістю на довготривалу інтеграцію переселенців у приймаючі громади. Доведено, що ефективність соціальної допомоги забезпечується через поєднання державних, громадських і міжнародних ресурсів, що дозволяє створювати цілісні програми підтримки, які охоплюють гуманітарну, психологічну, освітню й економічну складові. Досліджено напрями удосконалення системи соціальної підтримки переселенців, серед яких: постійний моніторинг потреб і ефективності програм, персоналізація підходів до клієнтів, посилення психологічної допомоги та розвиток навичок самозабезпечення. Показано важливість підвищення кваліфікації соціальних працівників, удосконалення механізмів соціальних виплат, створення умов для доступного житла і працевлаштування. Особливу увагу приділено соціальній інтеграції ВПО в життя громад через залучення до волонтерських ініціатив, програм взаємодопомоги та спільних проєктів розвитку. Доведено, що інтеграція цифрових, соціально-економічних і психотерапевтичних інструментів формує нову парадигму соціальної роботи, орієнтовану на сталий розвиток, інклюзію та зміцнення людського потенціалу в умовах воєнних викликів. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для розроблення ефективних програм соціальної інтеграції ВПО, удосконалення технологій надання допомоги та формування державної політики соціального захисту в кризових умовах.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальна робота, адаптація, інноваційні технології, інтеграція.

Maryna VASYLYEVA-KHALATNYKOVA

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Rehabilitation and Social Pedagogy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60 Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine, 01033

ORCID: 0000-0002-8488-4602

Oksana PROTAS

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, 57 Shevchenka str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76025

ORCID: 0000-0002-4176-8353

To cite this article: Vasylyeva-Khalatnykova, M., Protas, O. (2025). Sotsialna robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy: innovatsiini praktyky dopomohy ta adaptatsii [Social work with internally displaced persons: innovative practices of assistance and adaptation]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 3–11, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.1>

SOCIAL WORK WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS: INNOVATIVE PRACTICES OF ASSISTANCE AND ADAPTATION

The article focuses on social work with internally displaced persons, particularly the analysis of innovative practices of assistance and adaptation under current societal challenges. The purpose of the study is to outline innovative technologies for social support and adaptation of IDPs during martial law. The research employed general scientific methods of cognition, including analysis and synthesis, systemic and comparative approaches, generalization, as well as structural-functional and sociological methods. The findings show that the modern system of social work with internally displaced persons in Ukraine is characterized by a multilevel structure, complexity, and focus on long-term integration of displaced people into host communities. It has been proven that the effectiveness of social assistance is ensured through the combination of state, public, and international resources, which makes it possible to create comprehensive support programs encompassing humanitarian, psychological, educational, and economic components. The study identifies directions for improving the system of social support for displaced persons, including continuous monitoring of needs and program effectiveness; personalization of approaches to clients; strengthening psychological assistance; and developing self-sufficiency skills. The importance of improving the qualifications of social workers, enhancing social payment mechanisms, and creating conditions for affordable housing and employment has been emphasized. Particular attention is given to the social integration of IDPs into community life through involvement in volunteer initiatives, mutual aid programs, and joint development projects. It is demonstrated that the integration of digital, socio-economic, and psychotherapeutic tools shapes a new paradigm of social work aimed at sustainable development, inclusion, and the strengthening of human potential in wartime conditions. The practical significance of the study lies in the possibility of applying its results to the development of effective programs for the social integration of IDPs, improvement of assistance technologies, and the formation of state social protection policy in crisis situations.

Key words: internally displaced persons, social work, adaptation, innovative technologies, integration.

Постановка проблеми. На третьому році повномасштабної війни в Україні питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) набуло особливого значення, оскільки масштаби вимушеного переселення продовжують зростати. За даними Міністерства соціальної політики України та Міжнародної організації з міграції, кількість ВПО перевищує п'ять мільйонів осіб, і значна частина з них потребує тривалої соціальної, психологічної та економічної підтримки. Внаслідок воєнних дій мільйони громадян втратили житло, роботу, соціальні зв'язки, що створює додаткове навантаження на систему соціального захисту та місцеві громади.

Держава спільно з міжнародними партнерами реалізує низку програм, спрямованих на економічну інтеграцію переселенців. Так, у межах проєкту розвитку малого та середнього бізнесу, що фінансується зі сторони Міністерства економіки та Міністерства економічного розвитку Німеччини, уже було надано понад 750 грантів різним категоріям підприємств. З них 508 грантів отримали мікропідприємства у розмірі 4500 євро, 183 гранти – малі підприємства у розмірі 20 тисяч євро, а ще 60 грантів спрямовано на підтримку стартапів у сумі 7000 євро. Крім фінансової допомоги, переселенці та підприємці отримали понад 600 консультацій з питань експорту, адаптації бізнесу

до умов війни та розвитку підприємницьких навичок (У межах проєкту з економічної інтеграції переселенців надали вже понад 750 грантів). Ці результати свідчать про реальні кроки держави у напрямі економічної реінтеграції переселенців та підтримки малого і середнього бізнесу.

Однак, попри значні досягнення, наявна система допомоги ВПО залишається фрагментарною та потребує подальшої оптимізації. Сучасні виклики – масовість переміщення, психологічні наслідки війни, нестача житла та обмежені ресурси місцевих громад – вимагають інноваційних підходів до організації соціальної роботи. У контексті затяжної війни актуальним завданням науковців і практиків соціальної сфери є формування нової моделі соціальної роботи, здатної ефективно реагувати на потреби переселенців та сприяти їхній стійкій інтеграції в українське суспільство.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, зокрема інноваційних практик допомоги та адаптації, є достатньо висвітленим у вітчизняній та частково зарубіжній науковій літературі. Значну увагу проблематиці інтеграції, підтримки та розвитку соціальних послуг для ВПО приділяють українські дослідники, які розглядають як теоретико-методологічні, так і практичні аспекти соціальної роботи в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій суспільства. Вагомий внесок у дослідження міграційних процесів зробили Д. Гьокхан (Гьокхан, 2016, с. 38), А. Капська (Капська, 2015, с. 114) та В. Ліщук (Ліщук, 2024, с. 25), які показали практичні аспекти реалізації соціальної роботи в умовах територіальних громад, наголошуючи на важливості децентралізованого підходу та міжвідомчої співпраці.

Н. Мазіна (Мазіна, 2016, с. 135) досліджує соціально-економічну адаптацію ВПО, пропонуючи підходи до її вимірювання та оцінки ефективності інтеграційних політик. М. Васильєва-Халатникова та А. Брусенко (Васильєва-Халатникова, 2024, с. 146) аналізують складові соціальної підтримки осіб, які постраждали від насильства в сім'ї ВПО. М. Малиха (Малиха, 2015, с. 9) звертає увагу на державну політику щодо переселенців і регіональні відмінності у її реалізації, визначаючи потребу у гнучких меха-

нізмах реагування. К. Недря (Недря, 2022, с. 41) спільно з колегами розкриває особливості соціальної роботи з ВПО в Україні, акцентуючи на значенні комунікаційної взаємодії між фахівцями та отримувачами соціальних послуг.

У свою чергу, Ю. Сахарук (Сахарук, 2024, с. 3) та І. Сьомкіна (Сьомкіна, 2015, с. 103) зосереджуються на соціально-педагогічній роботі з сім'ями вимушених переселенців, вказуючи на необхідність посилення профілактичної та просвітницької діяльності. М. Kuzmina (Kuzmina, 2025, с. 204) розглядає нові підходи до формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, що безпосередньо пов'язано з підготовкою фахівців до роботи з переміщеними особами. N. Chernukha та M. Vasylieva-Khalatnykova (Chernukha & Vasylieva-Khalatnykova, 2022, с. 115) досліджували досвід соціально-педагогічної практики реабілітації ВПО в об'єднаних територіальних громадах України.

Попри наявність достатньої кількості наукових і прикладних джерел, відчувається нестача систематизованого матеріалу з теми інноваційних практик соціальної допомоги ВПО. Методологічною основою дослідження є системний і міждисциплінарний підходи, які передбачають комплексне вивчення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в контексті соціально-економічних, психологічних та управлінських аспектів. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи – аналіз, синтез, узагальнення та порівняння для виявлення закономірностей і тенденцій розвитку соціальної роботи з ВПО; структурно-функціональний метод для визначення взаємозв'язків між суб'єктами соціальної підтримки; контент-аналіз нормативно-правових актів і програм допомоги переселенцям; а також емпіричний аналіз офіційних статистичних даних і матеріалів Міністерства соціальної політики України та міжнародних організацій.

Мета дослідження – окреслити інноваційні технології соціальної підтримки і адаптації ВПО в умовах воєнного стану. Для досягнення мети в ході дослідження будуть виконані такі **завдання**: охарактеризувати особливості сучасної соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами; визначити основні напрями покращення соціальної роботи з ВПО; проаналізувати інноваційні технології та цифрові

практики, що впроваджуються у сфері соціальної підтримки переселенців.

Виклад основного матеріалу. Сучасна соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в Україні визначається як професійна діяльність, спрямована на запобігання, мінімізацію негативних наслідків і подолання складних життєвих обставин, що виникли внаслідок воєнних дій. В умовах війни вона набуває особливої актуальності, оскільки кількість осіб, які потребують соціальних послуг, невпинно зростає, а ресурсні можливості громад залишаються обмеженими (Недря, 2022, с. 41). Діяльність соціальних служб щодо допомоги та адаптації переселенців реалізується на трьох рівнях: загальносоціальному, спеціальному та індивідуальному.

- На загальносоціальному рівні здійснюється підвищення соціальної обізнаності населення через освітні та виховні програми, що сприяють формуванню толерантного ставлення до ВПО.

- Спеціальний рівень охоплює роботу з групами ризику – сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, безробітними, особами з підвищеною психологічною вразливістю.

- Індивідуальний рівень передбачає персоналізовану допомогу з урахуванням особистісних і психосоціальних характеристик клієнта (Сьомкіна, 2015, с. 103).

Ключовими підходами до соціальної роботи з переселенцями є кризове втручання, допомога для самопомоги, проблемноорієнтований і родинноцентричний підходи. Застосування таких методів сприяє активному залученню переселенців до процесу прийняття рішень щодо власного життя. Сучасна соціальна робота орієнтується не лише на задоволення базових потреб клієнтів, а й на формування у них здатності до самостійного відновлення життєвих функцій, що є запорукою їхньої стійкої інтеграції у нове середовище (Недря, 2022, с. 42).

Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб становить складний процес пристосування до нових соціокультурних, економічних і побутових умов. Як зазначає М. Малиха, адаптація включає засвоєння нових норм, цінностей і соціальних ролей, а також формування адекватних моделей поведінки у новому середовищі (Малиха,

2015, с. 7). Д. Гьокхан розглядає адаптацію як форму соціальної взаємодії, що поєднує ідентифікацію з новим соціумом і збереження власної культурної ідентичності. Ефективність цього процесу залежить від індивідуальних психологічних особливостей, рівня підтримки з боку громади, доступу до соціальних послуг та якості роботи соціальних інституцій (Гьокхан, 2016, с. 39).

Важливу роль у забезпеченні комплексного характеру соціальної підтримки відіграє міжсекторальна взаємодія, тобто співпраця державних органів, міжнародних фондів, благодійних організацій і місцевих громад. Саме завдяки інтеграції зусиль різних інституцій забезпечується цілісна система підтримки переселенців – від надання гуманітарної допомоги до реалізації програм соціально-медичного супроводу, психологічної реабілітації та професійної реінтеграції. К. Недря підкреслює, що міжсекторальний підхід сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, усуненню дублювання функцій різних організацій і створенню сталої системи соціального захисту ВПО (Недря, 2022, с. 42).

Не менш важливим аспектом є рівень професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Як зазначає М. Кузьміна, ефективність соціальної роботи в умовах воєнного стану безпосередньо залежить від компетентності соціальних працівників, їхньої здатності діяти в кризових ситуаціях і застосовувати сучасні технології допомоги. Майбутні фахівці мають розвивати емоційний інтелект, навички кризового консультування та цифрової комунікації. Освітній процес у закладах вищої освіти має ґрунтуватися на компетентнісному підході, орієнтованому на формування професійної емпатії, відповідальності та готовності працювати в умовах невизначеності (Kuzmina, 2025, с. 205).

Соціальний супровід і патронаж є продовженням діагностичної та профілактичної роботи з ВПО. Їх головна мета полягає у забезпеченні стабільної, довготривалої підтримки переселенців шляхом консультування, надання матеріальної допомоги, сприяння у працевлаштуванні та соціальній інтеграції. Соціальний супровід створює основу для постійного зворотного зв'язку між клієнтом і фахівцем, що дозволяє своєчасно реагувати на зміни у життєвій ситуації переселенця та підвищує

ефективність адаптаційного процесу (Недря, 2022, с. 43).

Сьогодні в Україні формується нова модель соціальної роботи, заснована на принципах україноцентризму, прав людини, інтеграції цифрових технологій і системності (Недря, 2022, с. 41). Якщо у 2014–2015 роках допомога переселенцям була переважно волонтерською й не мала системного характеру, то нині вона координується державними структурами, гуманітарними штабами та обласними військовими адміністраціями. Важливою інновацією стало впровадження цифрових інструментів – чат-ботів, гарячих ліній, онлайн-платформ, що дозволяють оперативно вивчати потреби ВПО та надавати допомогу в режимі реального часу. Однак попри численні трансформації в організації соціальної роботи, залишається низка проблем, які потребують вирішення, а деякі вже знаходяться у процесі вирішення.

Розглянемо їх у табл. 1.

Щоб вирішити дані проблеми, використовуються сучасні підходи в організації допомоги та державної підтримки. Сучасна соціальна робота з ВПО активно інтегрує інноваційні під-

ходи, спрямовані на підвищення доступності послуг і ефективності підтримки. Як підкреслює Н. Мазіна, ключовим напрямом є цифровізація соціальної допомоги – створення електронних платформ, баз даних і систем онлайн-комунікації, що дозволяють оперативно реагувати на потреби переселенців. Прикладом таких практик є інформаційна платформа «Допомога поруч» та освітній портал «Дія. Освіта», які забезпечують доступ до актуальної інформації, навчальних курсів, консультацій та соціальних послуг (Мазіна, 2016, с. 134).

Інноваційні технології включають дистанційне консультування – відео- й аудіосесії з психологами, юристами, соціальними працівниками, що знижують бар'єри мобільності. Також поширюється застосування когнітивно-поведінкової терапії та арт-терапії, які сприяють зменшенню тривожності, розвитку навичок саморегуляції та емоційної стабільності. Ці методи показали високу ефективність у роботі з клієнтами, які пережили воєнну травму (Капська, 2015, с. 215).

Окремим напрямом виступають програми соціально-економічної інтеграції переселен-

Таблиця 1

Напрями покращення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО)

№	Напрямок покращення	Зміст і конкретні заходи
1	Моніторинг потреб і ефективності програм	Регулярна оцінка потреб ВПО, аналіз результативності програм допомоги, внесення корективів для підвищення дієвості підтримки.
2	Індивідуалізація соціальної роботи	Урахування унікальних потреб, обставин і ресурсів кожного клієнта; персоналізований підхід з детальним аналізом конкретних випадків.
3	Психологічна підтримка	Організація доступних і конфіденційних сервісів психологічної допомоги; проведення індивідуальних і групових консультацій, тренінгів; просвітницькі кампанії щодо важливості психічного здоров'я.
4	Розвиток навичок самозабезпечення	Проведення професійних тренінгів, навчання фінансовому плануванню, управлінню бюджетом, інвестуванню; менторські програми для розвитку професійної самостійності ВПО.
5	Соціальна інтеграція у громади	Створення клубів за інтересами, груп підтримки, волонтерських ініціатив; залучення ВПО до культурних і спортивних заходів для розширення соціальних контактів.
6	Підвищення кваліфікації соціальних працівників	Регулярні тренінги, семінари, курси з нових методик, психологічних аспектів і правових знань; впровадження супервізій та професійних обмінів досвідом.
7	Забезпечення житлом	Розвиток державних програм будівництва доступного житла, залучення інвесторів, використання невикористаних будівель, кредитування та субсидування житла, створення гуртожитків із низькою орендою.
8	Фінансова підтримка	Регулярні державні виплати для покриття базових потреб (їжа, одяг, медицина, освіта); створення фінансової подушки для розвитку професійних і підприємницьких ініціатив.
9	Удосконалення системи виплат	Запровадження механізмів моніторингу розподілу виплат; підтримка підприємництва серед ВПО через гранти й міжнародну допомогу; підвищення прозорості й доступності фінансової підтримки.
10	Сприяння працевлаштуванню	Реалізація державних і приватних інвестиційних програм, надання податкових пільг компаніям, що наймають ВПО; організація курсів перекваліфікації; підтримка започаткування власної справи через кредити й гранти.

Примітка: систематизовано авторами на основі (Недря, 2022).

ців – професійна перепідготовка, тренінги з розвитку підприємництва, підтримка стартапів і навчання фінансовій грамотності. Вони сприяють економічній самостійності ВПО та зменшують залежність від соціальних виплат. Особливої уваги заслуговує досвід використання державного порталу «Дія», який надає переселенцям доступ до безкоштовних курсів і програм професійного розвитку (Osvitnii portal Diia.Osvita, 2025).

Як зазначає К. Недря, значного ефекту досягають спільні ініціативи державних, громадських і міжнародних організацій, що забезпечують міжсекторальну взаємодію та комплексне реагування на потреби переселенців. Саме інтеграція цифрових технологій, психотерапевтичних методів і соціально-економічних програм формує нову парадигму соціальної роботи, орієнтовану на довготривалу адаптацію й соціальну стабільність (Недря, 2022, с. 42).

Більш детально інноваційні підходи до соціальної роботи з ВПО відображено в таблиці 2.

Ресурсне забезпечення соціальних програм у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб передбачає не лише збільшення обсягів державного фінансування, а й активне залучення міжнародних донорів та партнерів. Ефективна реалізація таких програм на місцевому рівні можлива завдяки тісній співпраці органів влади з громадськими організаціями, які володіють практичним досвідом роботи з переселенцями. Формування інтегрованої мережі підтримки, що поєднує державні, громадські та волонтерські ініціативи, сприятиме підвищенню гнучкості системи соціальної допомоги та забезпеченню своєчасного реагування на потреби ВПО (Сахарук, 2024).

Важливим напрямом соціальної політики є розроблення програм економічної інтеграції переселенців. Реальним прикладом ефективної реалізації програм економічної інтеграції внутрішньо переміщених осіб є проєкт «Розвиток МСП: економічна інтеграція ВПО та відновлення бізнесу», який впроваджується Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України спільно з Міністерством економіки за підтримки Міжнародної організації з міграції (МОМ) та фінансування Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) через Кредитну установу для відбудови (KfW). Метою цієї ініціативи є сприяння економічній адаптації ВПО та відновленню підприємств, які постраждали від збройної агресії росії, зокрема тих, що були змушені перемістити свій бізнес у безпечні регіони (Ukrinform, 2024).

Важливою складовою проєкту є зміцнення спроможності таких підприємств продовжувати діяльність і забезпечувати внутрішньо переміщених осіб, а також громади, що їх приймають, товарами та послугами першої необхідності. Проєкт реалізується на територіях, підконтрольних уряду України, і передбачає надання грантової підтримки та консультативного супроводу підприємствам, серед власників і працівників яких є переселенці (Ukrinform, 2024).

Соціальна підтримка має бути диференційованою з урахуванням вікових і соціальних особливостей різних груп. Для дітей необхідно створювати програми психологічної реабілітації та адаптації до нових освітніх умов, що сприятиме відновленню емоційної стабільності й почуття безпеки. Дорослі потребують допомоги у формуванні життєвих стратегій,

Таблиця 2

Інноваційні технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами

Напрямок інновацій	Приклади реалізації	Основні результати
Цифровізація комунікацій	Онлайн-консультування, відео- та аудіопідтримка соціальних працівників	Оперативність допомоги, зменшення просторових обмежень [5]
Інформаційно-освітні платформи	«Дія.Освіта», «Допомога поруч»	Підвищення рівня професійної та соціальної мобільності ВПО [8]
Психологічні інновації	Арт-терапія, когнітивно-поведінкова терапія, групи підтримки	Зменшення тривожності, формування стресостійкості [3]
Соціально-економічна інтеграція	Програми навчання новим професіям, підтримка стартапів	Підвищення економічної самостійності переселенців [5]
Міжсекторальна співпраця	Спільні проєкти державних і громадських організацій	Комплексне реагування на потреби ВПО [9]

Примітка: систематизовано авторами на основі: (Недря, 2022; Мазіна, 2016; Сахарук, 2024).

професійній самореалізації та забезпеченні стабільного доходу. Для осіб похилого віку пріоритетним напрямом є надання медико-соціальної допомоги та підтримки у вирішенні побутових питань (Сахарук, 2024, с. 5).

Перспективи розвитку соціальної роботи з ВПО полягають у поглибленні міждисциплінарного підходу, що поєднує інструменти соціальної роботи, психології, економіки та інформаційних технологій. Застосування комплексних рішень дозволить створити гнучку, ефективну систему соціальної підтримки, здатну відповідати сучасним викликам і забезпечувати сталу інтеграцію переселенців у суспільне життя.

Висновки. Сучасна соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні характеризується системністю, багаторівневістю та орієнтацією на довготривалу інтеграцію переселенців у приймаючі громади. Її особливістю є поєднання державних, громадських і міжнародних ресурсів для забезпечення комплексної допомоги, що включає гуманітарну, психологічну, освітню та економічну підтримку. У сучасних умовах війни соціальна робота з ВПО набуває стратегічного значення як інструмент забезпечення соціальної стабільності, зміцнення згуртованості суспільства та формування адаптивних механізмів реагування на кризові ситуації.

Напрями покращення соціальної роботи з ВПО передбачають систематичний моні-

торинг потреб і ефективності програм допомоги, індивідуалізацію роботи з клієнтами, посилення психологічної підтримки та розвиток навичок самозабезпечення. Важливими є заходи з підвищення кваліфікації соціальних працівників, удосконалення системи соціальних виплат, створення доступного житла та розширення можливостей працевлаштування. Соціальна інтеграція у громади має базуватися на активній участі переселенців у суспільному житті, розвитку волонтерських ініціатив і підтримці місцевих програм взаємодопомоги. Такий підхід сприятиме формуванню стійкої, ефективної системи соціального захисту та підвищенню рівня самодостатності ВПО.

Інноваційні технології соціальної роботи з переселенцями спрямовані на цифровізацію процесів комунікації, розвиток онлайн-сервісів і впровадження сучасних психологічних методик. Використання платформ «Дія.Освіта» та «Допомога поруч», систем дистанційного консультування, арт-терапії та когнітивно-поведінкових технік сприяє оперативності допомоги, підвищенню соціальної мобільності та зниженню рівня психологічної напруги серед ВПО. Інтеграція цифрових, соціально-економічних і психотерапевтичних інструментів формує нову парадигму соціальної роботи, орієнтовану на сталий розвиток, інклюзію та зміцнення людського потенціалу в умовах воєнних викликів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва-Халатникова М. О., Брусенко А. С. Складові соціальної підтримки осіб, які постраждали від насильства в сім'ї. *PrOsvita*, 2, 2024, С. 144–152. <https://doi.org/10.36074/PrOsvita.issue2.011>
2. Гьокхан Д. Сучасні міграційні процеси: проблема адаптації та інтеграції мігрантів в об'єднаній Європі. *Філософські науки. Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2016. №1(82), 35–44.
3. Капська А.Й. та ін. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навчально-методичний посібник. Видавничий Дім «Слово», 2015, 328 с.
4. Ліщук В. С. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в умовах територіальної громади: робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра: спец. 231 Соціальна робота / наук. кер. О. В. Белкіна-Ковальчук; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 62 с.
5. Мазіна Н.Е. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2016. №12. 131–138.
6. Малиха М.І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Грані*. 2015. №8. 6–11.
7. Недря К. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні / К. М. Недря, І. М. Трубавіна, О. Ю. Чередниченко // Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі [Електронне видання] : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 2 листоп. 2022 р. Запоріжжя, 2022. С. 40–43.
8. Освітній портал Дія.Освіта. osvita.diia.gov.ua, без дати. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/catalog/appointment/foripds>

9. Сахарук Ю.П. Сучасні підходи до соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. №2. URL: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-12>

10. Сьомкіна І.С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців: стан та перспективи. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 2015. №11. 102–105.

11. У межах проекту з економічної інтеграції переселенців надали вже понад 750 грантів. Укрінформ, 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3810269-u-mezah-proektu-z-ekonomichnoi-integracii-pereselenciv-nadali-vze-ponad-750-grantiv.html>

12. Kuzmina M. Training of future social work specialists: new approaches to forming professional competence in higher education. National University “Zaporizhzhia Polytechnic” / East European Association of Scientists, Warsaw. 2025. №1. 203 p. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15288535>

13. Nadiia Mykolaivna Chernukha, Maryna Oleksandrivna Vasyliieva-Khalatnykova. Experience of social and pedagogical practices of rehabilitation in the united territorial communities of Ukraine. The system of social services of Ukraine amidst transformation: modern trends and challenges : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 218 p. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-210-4-8>

REFERENCES:

1. Vasyliieva-Khalatnykova, M. O., & Brusenko, A. S. (2024). Skladovi sotsialnoi pidtrymky osib, yaki postrazhdaly vid nasylstva v simi [Components of social support for persons affected by domestic violence]. *PrOsvita*, (2), 144–152. <https://doi.org/10.36074/PrOsvita.issue2.011> [in Ukrainian].

2. H'okhan, D. (2016). Suchasni mihratsiini protsesy: problema adaptatsii ta intehratsii mihrantiv v ob'iednani Yevropi [Modern migration processes: the problem of adaptation and integration of migrants in a united Europe]. *Filosofski nauky. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu im. I. Franka*, 1(82), 35–44. [in Ukrainian].

3. Kapska, A.Y. ta in. (2015). Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi roboty z sim'iami: navchalno-metodychnyi posibnyk [Technologies of social and pedagogical work with families: a study guide]. *Vydavnychi Dim «Slovo»*. [in Ukrainian].

4. Lishchuk, V.S. (2024). Sotsialna robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy v umovakh terytorialnoi hromady: robota na zdobuttia osvithnoho stupenia bakalavra [Social work with internally displaced persons in the conditions of a territorial community: bachelor's qualification work] (spets. 231 Sotsialna robota) / *nauk. ker. O. V. Bielkina-Kovalchuk; Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky*. Lutsk. [in Ukrainian].

5. Mazina, N.E. (2016). Sotsialno-ekonomichna adaptatsiia vnutrishno peremishchenykh osib: pidkhody do vymiru [Socio-economic adaptation of internally displaced persons: approaches to measurement]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnogo universytetu. Seriya: Filosofii, kulturolohiia, sotsiologhiia*, 12, 131–138. [in Ukrainian].

6. Malykha, M.I. (2015). Do problemy sutnosti poniattia «vnutrishno peremishcheni osoby»: derzhavna polityka ta rehionalna praktyka [On the problem of the essence of the concept “internally displaced persons”: state policy and regional practice]. *Hrani*, 8, 6–11. [in Ukrainian].

7. Nedria, K.M., Trubavina, I.M., & Cherednychenko, O.Yu. (2022). Sotsialna robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy v Ukraini [Social work with internally displaced persons in Ukraine]. In *Suspilstvo i osobystist u suchasnomu komunikatsiinomu dyskursi* [Society and the individual in modern communication discourse] (pp. 40–43). Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

8. Osvitnii portal Diia.Osvita. (2025). URL: <https://osvita.diia.gov.ua/catalog/appointment/for-ipds> [in Ukrainian].

9. Sakharuk, Yu.P. (2024). Suchasni pidkhody do sotsialnoi roboty z vnutrishno peremishchenymy osobamy v umovakh voiennoho stanu [Modern approaches to social work with internally displaced persons under martial law]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-12> [in Ukrainian].

10. Somkina, I.S. (2015). Sotsialno-pedahohichna robota z sim'iami vymushenykh pereselentsiv: stan ta perspektyvy [Socio-pedagogical work with families of forced migrants: state and prospects]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Україна»*, 11, 102–105. [in Ukrainian].

11. *Ukrinform* (2024). U mezhakh projektu z ekonomichnoi intehratsii pereselentsiv nadaly vzhe ponad 750 hrantiv [Within the project on economic integration of displaced persons, more than 750 grants have already been awarded]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3810269-u-mezah-proektu-z-ekonomichnoi-integracii-pereselenciv-nadali-vze-ponad-750-grantiv.html> [in Ukrainian].

12. Kuzmina, M. (2025). Training of future social work specialists: new approaches to forming professional competence in higher education. *National University "Zaporizhzhia Polytechnic" / East European Association of Scientists, Warsaw*, 1, 203 p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15288535>

13. Nadiia Mykolaivna Chernukha, Maryna Oleksandrivna Vasylieva-Khalatnykova. Experience of social and pedagogical practices of rehabilitation in the united territorial communities of Ukraine. The system of social services of Ukraine amidst transformation: modern trends and challenges : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 218 p. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-210-4-8>

Дата надходження статті: 27.10.2025

Дата прийняття статті: 07.11.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 316.614-054.73

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.2>

Наталія ГЕВЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300

ORCID: 0000-0002-4067-0311

Олена ДАНИЛЮК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300

ORCID: 0000-0003-1738-1084

Людмила МЕЛЬНИК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300

ORCID: 0000-0002-3563-3137

Бібліографічний опис статті: Гевчук, Н., Данилюк, О., Мельник, Л. (2025). Аналіз програми соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 12–22, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.2>

АНАЛІЗ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У статті представлено аналіз Програми соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність Орининської територіальної громади Кам'янець-Подільського району Хмельницької області на період 2024–2026 років. Програма створена з урахуванням чинного законодавства України та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів і передбачає координацію діяльності органів місцевого самоврядування, державних органів, закладів освіти та культури, громадських організацій у реалізації заходів соціальної інтеграції.

Метою програми є комплексне забезпечення прав і соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, створення для них належних умов проживання, доступу до медичних, освітніх, адміністративних та культурних послуг, а також надання психологічної допомоги та підтримки в процесі адаптації до нового середовища. Основні напрями реалізації програми охоплюють сприяння соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб, що передбачає забезпечення житлових прав, соціального захисту, працевлаштування, інформаційного супроводу, доступу до медичних і освітніх послуг, оздоровлення дітей та надання психологічної підтримки. Крім того, програма передбачає сприяння соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб в громаду шляхом проведення щорічного моніторингу стану адаптації, будівництва та реконструкції житла, створення консультативних механізмів для участі внутрішньо переміщених осіб у процесах прийняття рішень органами місцевого самоврядування, а також реалізацію культурно-освітніх та патріотично-виховних заходів для молоді.

Реалізація програми спрямована на підвищення обізнаності внутрішньо переміщених осіб щодо наявних соціальних, медичних, освітніх та адміністративних послуг, створення сприятливих умов для їхнього працевлаштування та самореалізації, а також забезпечення належного соціального, психологічного та освітнього супроводу. Програма передбачає використання бюджетних ресурсів Орининської сільської ради, державного бюджету та бюджету Хмельницької області, а також залучення міжнародних грантів і благодійної допомоги. Здійснення запланованих заходів дозволяє знизити негативні наслідки внутрішнього переміщення, сприяє зміцненню соціальної згуртованості громади, підвищенню рівня національної свідомості та формуванню умов для сталого розвитку місцевої громади з урахуванням потреб та потенціалу внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: соціальна інтеграція, внутрішньо переміщені особи, територіальна громада, програма соціальної інтеграції.

Nataliia HEVCHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Work, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 61 Ohienka str., Kamyanets-Podilsky, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0002-4067-0311

Olena DANYLIUK

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 61 Ohienka str., Kamyanets-Podilsky, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0003-1738-1084

Liudmyla MELNYK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 61 Ohienka str., Kamyanets-Podilsky, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0002-3563-3137

To cite this article: Hevchuk, N., Danyliuk, O., Melnyk, L. (2025). Analiz prohramy sotsialnoi intehratsii vnutrishno peremishchenykh osib v zhyttiedialnist terytorialnoi hromady [Analysis of the social integration program for internally displaced persons into the life of the territorial community]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 12–22, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.2>

ANALYSIS OF THE SOCIAL INTEGRATION PROGRAM FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS INTO THE LIFE OF THE TERRITORIAL COMMUNITY

The article presents an analysis of the Program for the social integration of internally displaced persons into the life of the Orinynska territorial community of the Kamianets-Podilskyi district of the Khmelnytskyi region for the period 2024–2026. The program was created in accordance with the current legislation of Ukraine and the regulatory 10 acts of the Cabinet of Ministers and provides for the coordination of activities of local self government bodies, state bodies, educational and cultural institutions, and public organizations in the implementation of social integration measures. The aim of the program is to comprehensively ensure the rights and social support of internally displaced persons, create adequate living conditions for them, provide access to medical, educational, administrative, and cultural services, as well as provide psychological assistance and support in the process of adaptation to the new environment. The main areas of the program's implementation include promoting the social adaptation of internally displaced persons, which involves ensuring housing rights, social protection, employment, information support, access to medical and educational services, health improvement for children, and psychological support. In addition, the program provides for the promotion of social integration of internally displaced persons into the community through annual monitoring of the state of adaptation, construction and reconstruction of housing, the creation of consultative mechanisms for the participation of internally displaced persons in the decision-making processes of local self-government bodies, as well as the implementation of cultural, educational, and patriotic and educational activities for young people. The implementation of the program is aimed at raising the awareness of internally displaced persons about available social, medical, educational, and administrative services, creating favorable conditions for their employment and self-realization, as well as providing adequate social, psychological, and educational support. The program involves the use of budgetary resources from the Orininsky Village Council, the state budget, and the budget of the Khmelnytskyi region, as well as international grants and charitable assistance. The implementation of the planned measures will reduce the negative consequences of internal displacement, contribute to strengthening social cohesion in the community, raise national awareness, and create conditions for the sustainable development 13 of 9 the local community, taking into account the needs and potential of internally displaced persons.

Key words: social integration, internally displaced persons, territorial community, program for internally displaced.

Актуальність проблеми. Проблема соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО) у життєдіяльність територіальних громад набуває особливої актуальності в умовах триваючих військових дій в Україні та масового переміщення населення з тимчасово оку-

пованих або небезпечних територій. Системне забезпечення соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність територіальної громади є необхідною умовою зміцнення соціальної згуртованості, стабільності та розвитку територіальної громади. Це передбачає

комплексну реалізацію заходів, спрямованих на забезпечення житлових прав, соціального захисту, доступу до медичних і освітніх послуг, працевлаштування, психологічної підтримки та культурної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Ефективне впровадження таких програм дозволяє залучити потенціал внутрішньо переміщених осіб до соціально-економічного життя громади, підвищити рівень національної свідомості та сформувавши умови для сталого розвитку територіальної громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить ґрунтовні дослідження напрямів, причин і наслідків внутрішнього переміщення населення представлені у працях О. Амоші, В. Антонюк, О. Балакіревої, О. Власюка, В. Горбуліна, Н. Гусак, Т. Доронюка, Ю. Залозної, С. Закірової, М. Закірова, Е. Лібанової, О. Макарової, О. Малиновської, О. Непомнящого, О. Новікової, Т. Семигіної, В. Смаль, С. Трухана та інших дослідників.

Теоретичні положення державного управління у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб висвітлено у роботах С. Горбатюк, М. Кравченко, О. Линдюка, А. Попка, В. Трощинського та їхніх колег.

Проблеми соціального й правового забезпечення внутрішньо переміщених осіб є предметом аналізу Г. Виноградової, Р. Євдокименко, І. Карпової, О. Келембет, А. Краковської, Т. Кульчицького, А. Осауленко, О. Переплюкової, А. Попка, О. Риндзак, Г. Тимчика, Д. Чижова, Є. Широкової, І. Штоди та інших авторів.

Ряд науковців, зокрема А. Бойков, Г. Журавльова, М. Кобець, Ю. Лушпійенко, Р. Наджафгулієв, О. Нестеренко, Т. Проценко, А. Чернобай, у своїх публікаціях досліджують аспекти забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні, особливості їх правової соціалізації, а також адміністративно-правовий і конституційний статус.

Мета дослідження – проаналізувати програму соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність територіальні громади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз результатів досліджень і практичних механізмів соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб дозволив комплексно визначити ключові проблеми, що виникають у про-

цесі їхньої соціальної інтеграції в приймаючу громаду, а також окреслити можливості залучення потенціалу ВПО для сприяння місцевому розвитку.

У ситуації, коли строки завершення бойових дій, відновлення критичної інфраструктури та відбудови житлових приміщень залишаються непередбачуваними, постає потреба у системному підході до вирішення соціальних викликів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи. З цією метою нами була сформована *Програма соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у життєвий простір Орининської територіальної громади Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.*

Підготовка Програми здійснювалася на основі положень законів України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та «Про забезпечення прав і свобод громадян і правовий режим на тимчасово окупованій території України» [2; 3]. Також були враховані норми розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2026 року» [7] і положення низки постанов Уряду: «Про облік внутрішньо переміщених осіб» [6], «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» [1], «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану та не отримують щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» [4], а також «Про затвердження Порядку та умов надання компенсації місцевим бюджетам на оплату комунальних послуг, що надаються під час розміщення тимчасово переміщених осіб у період воєнного стану» [5].

Програма соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність Орининської територіальної громади.

Пояснювальна записка

Програма соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (далі – Програма) спрямована на консолідацію ресурсів і дій Орининської територіальної громади, органів державної влади різних рівнів, закладів освіти та культури, громадських організацій та інших

інституцій з метою комплексного розв'язання питань, пов'язаних із соціальною інтеграцією внутрішньо переміщених осіб.

Надалі подамо розгорнуту характеристику Програми.

Мета Програми полягає у мінімізації негативних наслідків внутрішнього переміщення, спричиненого збройною агресією проти України, та у створенні сприятливих умов для подальшої соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Орининській територіальній громаді. Це передбачає усунення бар'єрів у реалізації їхніх прав і основоположних свобод, забезпечення безперешкодного доступу до адміністративних, соціальних, культурних та інших послуг, а також формування умов для розкриття їхнього потенціалу й підвищення спроможності до активної участі в житті громади.

Термін реалізації Програми: 2024–2026 роки.

Перелік бюджетів, які беруть участь у реалізації Програми: фінансове забезпечення програми здійснюється за рахунок коштів бюджету Орининської сільської ради в межах видатків, затверджених рішенням сільської ради про бюджет на відповідний бюджетний період (відповідно 2024/2025/2026 роки); державного бюджету та бюджету Хмельницької області.

Загальний обсяг коштів бюджету Орининської сільської ради для фінансування заходів, становить 1 137 443 грн, у т.ч. за роками: 2024 – 101220; 2025 – 114 923 грн; 2026 – 921 300 грн.

Шляхи реалізації Програми ґрунтуються на комплексній роботі за кількома ключовими напрямками. Інформаційно-правовий компонент передбачає підвищення рівня обізнаності внутрішньо переміщених осіб, які проживають в Орининській територіальній громаді, щодо їхніх прав, можливостей і доступних форм підтримки, а також організацію правової консультаційної допомоги та надання матеріальної підтримки. Соціальний напрям орієнтований на створення сприятливих умов для адаптації та повноцінної інтеграції ВПО у місцеве середовище, розширення їх участі в житті громади та подолання бар'єрів, що ускладнюють соціальну включеність. Медичний напрям спрямований на збереження та підтримку здоров'я внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їх якісними медичними послугами в межах громади.

Завдання Програми охоплюють широкий спектр дій. Йдеться про забезпечення реалізації житлових прав ВПО, доступу до соціального захисту та необхідних адміністративних послуг, а також створення умов для їхнього працевлаштування. Важливою складовою є формування ефективної системи інформування щодо актуальних послуг, програм підтримки та можливостей тимчасового розміщення. Програма передбачає доступ внутрішньо переміщених осіб до медичних та освітніх послуг, зокрема організацію оздоровлення дітей. Окрему увагу приділено наданню соціально-психологічної підтримки та реабілітації, що сприяє відновленню емоційного та соціального благополуччя. Крім того, передбачено запровадження механізмів регулярного моніторингу умов життя та потреб ВПО, розвиток системи забезпечення доступним житлом із урахуванням індивідуальних потреб і рівнів вразливості, а також створення консультативних платформ для залучення внутрішньо переміщених осіб до процесу ухвалення рішень органами місцевого самоврядування. Значне місце у Програмі займають заходи для молоді, спрямовані на посилення соціальної згуртованості та формування атмосфери національної єдності в Орининській територіальній громаді.

Очікується, що реалізація Програми забезпечить досягнення низки важливих соціальних результатів. Передусім зросте рівень поінформованості внутрішньо переміщених осіб, які проживають в Орининській територіальній громаді, щодо можливостей підтримки, доступних послуг і механізмів реалізації їхніх прав. Буде створено необхідні умови для організації повсякденного життя ВПО, зокрема вирішено питання тимчасового житла та покращено інфраструктурні можливості громади для їх розміщення. Важливим наслідком стане забезпечення своєчасного й якісного отримання адміністративних послуг, що сприятиме посиленню інституційної підтримки та ефективнішому функціонуванню системи державної політики у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Крім того, реалізація Програми створить умови для доступу ВПО до широкого спектра соціальних, освітніх, медичних, юридичних та інших послуг, що необхідні для їх повноцінної інтеграції у життя громади. Важливим елемен-

том очікуваних результатів є також поліпшення соціально-побутового становища внутрішньо переміщених осіб шляхом надання благодійної та гуманітарної допомоги, що сприятиме підвищенню їхнього добробуту та стабільності у новому середовищі.

Координація та контроль за ходом виконання програми. Контроль за ходом вико-

нання Програми покладається на сільського голову Орининської сільської ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

Напрями реалізації та заходи *Програми соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність Орининської територіальної громади на 2024–2026 роки* представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Напрями реалізації та заходи
Програми соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність
Орининської територіальної громади на 2024–2026 роки**

Назва напрямку реалізації (ключові пріоритетні завдання)	Перелік заходів	Термін виконання	Джерела фінансування	Очікуваний результат
1	2	3	4	5
1. Сприяння процесам соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Орининській територіальній громаді.				
Забезпечення дотримання житлових гарантій для внутрішньо переміщених осіб	1.1. Формування системи розселення та забезпечення належних житлово-побутових умов для внутрішньо переміщених осіб у межах населених пунктів Орининської сільської ради	До завершення бойових дій в країні	–	Виконання законодавства та соціальна підтримка ВПО Орининської територіальної громади
	1.2. Реалізація комплексу заходів із мобілізації фінансових та технічних ресурсів для організації тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб у межах Орининської територіальної громади	До закінчення бойових дій в країні	–	Забезпечення належних умов проживання для життєдіяльності ВПО Орининської територіальної громади
	1.3. Ідентифікація та залучення грантових програм, міжнародних місій і благодійних організацій з метою забезпечення необхідної підтримки внутрішньо переміщених осіб та організації місць їх компактного проживання в межах Орининської територіальної громади	2024–2026 рр.	–	Забезпечення належних умов проживання для життєдіяльності ВПО Орининської територіальної громади
	1.4. Організація функціонування комунального закладу «Орининський соціальний гуртожиток» у структурі Центру надання соціальних послуг Орининської сільської ради	2024 рік	За кошти бюджету Орининської сільської ради	Створення комфортних умов для тимчасового проживання ВПО в Орининській територіальній громаді
	1.5. Реконструкція невикористовуваних приміщень з метою їх адаптації під тимчасове житло для ВПО (с. Кадиївці, вул. Грушевського, 1; с. Оринин, вул. Шевченка, 2)	2024 рік	За кошти бюджету Орининської сільської ради	Створення належних умов для проживання та швидкої адаптації ВПО в Орининській територіальній громаді
Забезпечення гарантій соціального захисту для внутрішньо переміщених осіб.	1.6. Гарантування реалізації прав дітей, які прибули без супроводу законних представників із тимчасово окупованих територій та зон бойових дій, на отримання належного соціального захисту	2024 рік	За кошти бюджету Орининської сільської ради	Реалізація державної політики у сфері соціального захисту та підтримки ВПО в Орининській територіальній громаді

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
	1.7. Інституційне гарантування своєчасного та повного призначення та виплати соціальних допомог ВПО в Орининській територіальній громаді	2024–2026 рр.	–	Своєчасне надання необхідної матеріальної підтримки ВПО в Орининській територіальній громаді
	1.8. Організація та гарантування комплексного надання соціальних послуг населенню, спрямованих на задоволення базових потреб	2024–2026 рр.	–	Забезпечення виконання законодавства
	1.9. Організація безоплатного транспортного забезпечення для внутрішньо переміщених осіб, зареєстрованих в Орининській сільській раді, що проживають у віддалених місцях від місця роботи	2024–2026 рр.	–	Забезпечення виконання законодавства
Забезпечення надання адміністративних послуг ВПО	1.10. Забезпечення методичної та консультативної підтримки при реєстрації заяв щодо пошкоджених і зруйнованих об'єктів нерухомості у системі державних електронних послуг «Дія»	2024–2026 рр.	–	Забезпечення виконання законодавства
	1.11. Організація процесу реєстрації внутрішньо переміщених осіб як громадян, що потребують житлових приміщень із фондів тимчасового проживання, із подальшим формуванням відповідної бази даних	2024–2026 рр.	–	Забезпечення виконання законодавства
Організація працевлаштування ВПО	1.12. Сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб Орининської територіальної громади у сферу зайнятості та реалізація заходів із професійної підготовки й перепідготовки як ключової умови підвищення їх конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.	2024–2026 рр.	–	Здійснено працевлаштування працездатних громадян із числа ВПО
	1.13. Створення умов для інтеграції релокованих підприємств у соціально-економічний простір Орининської громади та організація тренінгів із написання грантових проєктів для залучення фінансових ресурсів	2024–2026 рр.	–	Підготовка грантових заявок на отримання фінансової допомоги
	1.14. Залучення ВПО до участі у громадських роботах за сприяння Хмельницького обласного центру зайнятості	2024–2026 рр.	–	Забезпечено тимчасову зайнятість у громадських роботах ВПО
	1.15. Запровадження ваучерів як інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності внутрішньо переміщених осіб шляхом здобуття нових професій відповідно до актуальних потреб ринку праці Орининської територіальної громади, включно з підприємцями, серед яких є ВПО	2024–2026 рр.	–	Забезпечення виконання законодавства
	1.16. Розробка та впровадження ефективних механізмів підтримки й стимулювання підприємницької діяльності внутрішньо переміщених осіб, із урахуванням критеріїв соціальної вразливості та гендерної рівності, у межах Орининської сільської ради. Організація функціонування Консалтингового простору та Центру розвитку підприємництва для осіб, які планують започаткувати власну справу, а також для діючих підприємців	2024–2025 рр.	–	Забезпечення виконання законодавства

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Створення та підтримка системи оперативного інформування внутрішньо переміщених осіб щодо доступних послуг і локацій для тимчасового розміщення.	1.17. Організація безперервного функціонування гарячої телефонної лінії Орининської сільської ради з питань розселення внутрішньо переміщених осіб, що забезпечує своєчасну координацію дій та ефективне надання допомоги ВПО	2024–2026 рр.	–	Забезпечення своєчасної координації роботи щодо надання допомоги ВПО, які зареєстровані в Орининській територіальній громаді
	1.18. Інформаційно – роз'яснювальна робота серед ВПО, зареєстрованих в Орининській сільській раді щодо комплексу соціальної підтримки та психологічної допомоги ВПО		–	Своєчасне отримання інформації ВПО, що дає можливість позитивного вирішення нагальних проблем
	1.19. Організація інформаційного забезпечення внутрішньо переміщених осіб на офіційному вебсайті Орининської сільської ради шляхом створення спеціалізованого розділу «Допомога ВПО», що міститиме систематизовані та регулярно оновлювані дані про центри, пункти, заклади й організації громади, які надають гуманітарну підтримку постраждалому населенню, із забезпеченням доступності інформації для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.	2024–2026 рр.	–	Своєчасне отримання інформації ВПО, що дає можливість позитивного вирішення наявних проблем
Гарантування доступності медичної допомоги.	1.20. Надання медичних послуг ВПО, зареєстрованих в Орининській територіальній громаді. в рамках програми державних медичних гарантій	2024–2026 рр.	–	Забезпечення доступу ВПО до якісної медичної допомоги
	1.21. Сприяння надання медичних послуг пільговим категоріям ВПО Орининської сільської ради у межах Програми розвитку галузі охорони здоров'я на 2021–2025 роки	2024–2026 рр.	–	Забезпечення доступу ВПО до якісної медичної допомоги
Гарантування доступності до освітніх послуг та оздоровлення дітей	1.22. Створення умов в Орининській територіальній громаді для реалізації права ВПО на освіту	2024–2026 рр.	–	Підвищення обізнаності абітурієнтів з числа ВПО щодо механізмів вступу до закладів освіти та інших освітніх можливостей для молоді
	1.23. Організація процесу забезпечення внутрішньо переміщених осіб дублікатами документів про повну та базову загальну освіту, здобуту на тимчасово окупованих територіях, що включає інформування громадян про можливість отримання таких документів та здійснення процедур їх виготовлення й видачі	2023–2025 рр.	–	Забезпечення можливості підтвердження ВПО освітнього рівня
	1.24. Організація інформаційно-просвітницьких кампаній для дітей та молоді з числа внутрішньо переміщених осіб, спрямованих на ознайомлення з механізмами вступу до закладів освіти, розташованих у різних регіонах України, а також із додатковими освітніми можливостями на території, підконтрольній Україні. Передбачено залучення представників закладів вищої освіти, які мають зручне територіальне розташування для відвідування Орининської територіальної громади	2024–2026 рр.	–	Підвищення обізнаності абітурієнтів з числа ВПО щодо механізмів вступу до закладів освіти та інших освітніх можливостей для молоді

Продовження таблиці 1

1	3	4	5	6
	1.25. Співпраця, соціальне партнерство Орининської територіальної громади з представниками Дитячого фонду організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ)	2024–2026 рр.	–	Налагодження соціального партнерства
	1.26. Надання особам із числа ВПО Орининської територіальної громади соціально-педагогічних, юридичних, інформаційних послуг	2024–2026 рр.	–	Надання, за потребою, окремих соціальних послуг
	1.27. Оздоровлення дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки із сімей ВПО Орининської територіальної громади	2024 рік	–	Соціальна підтримка дітей із сімей ВПО
Організація та забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до психологічної підтримки та реабілітаційних послуг.	1.28. Надання особам з числа ВПО, зареєстрованих в Орининській сільській раді, психологічних послуг (залучення до тренінгів, організація індивідуальних консультацій психолога)	2024–2026 рр.	–	Поліпшення психологічного стану ВПО
	1.29. Забезпечення психологічного супроводу дітей з числа внутрішньо переміщених осіб (організація тренінгів в Орининській сільській раді та індивідуальних консультацій)	2024–2026 рр.	–	Підтримка та захист дітей
	1.30. Організація та реалізація системи соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах та не мають можливості самостійно подолати чи мінімізувати їх негативні наслідки, шляхом проведення комплексних заходів, тренінгів та індивідуальних консультацій	2024–2026 рр.	–	Соціальна підтримка та адаптація в нових умовах ВПО
2. Сприяння соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб у Орининську територіальну громаду				
Розроблення та впровадження системи регулярного моніторингу й оцінювання рівня соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Орининській територіальній громаді.	2.1. Організація та здійснення щорічного моніторингу рівня соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у межах Орининської територіальної громади	2024–2026 рр.	–	Забезпечення отримання повної та достовірної інформації про стан соціальної інтеграції ВПО в Орининську територіальну громаду
	2.2. Формування та підготовка інформаційних матеріалів щодо потреби у фінансових ресурсах на відповідний бюджетний рік у межах програми «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам для виплати грошової компенсації за житлові приміщення внутрішньо переміщеним особам, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, виконували завдання в зоні АТО, ООС та бойових дій у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та визнані особами з інвалідністю II групи внаслідок війни»	2024–2026 рр.	–	Поліпшення житлових умов ВПО в Орининській територіальній громаді
	2.3. Нове будівництво 20-квартирного житлового будинку с. Оринин	2024–2026 рр.	–	Організація належних житлово-побутових та соціальних умов для інтеграції ВПО в Орининській громаді

1	2	3	4	5
Формування консультативних інструментів для забезпечення участі внутрішньо переміщених осіб у процесі ухвалення рішень органами місцевого самоврядування.	2.4. Інституційне забезпечення створення та функціонування Ради з питань внутрішньо переміщених осіб при Орининській сільській раді, до складу якої включається по одному представнику від кожного населеного пункту громади. Така Рада виступатиме консультативно-дорадчим органом, покликаним координувати дії щодо соціальної інтеграції ВПО, розробки програм підтримки, моніторингу потреб та формування пропозицій для органів місцевого самоврядування	2024–2026 рр.	–	Гарантування участі ВПО на місцевому рівні через діяльність консультативно-дорадчих органів
Упровадження молодіжних ініціатив, орієнтованих на посилення соціальної згуртованості, утвердження національної єдності та розвиток культури миру шляхом проведення спеціалізованих тематичних заходів.	2.5. Запровадження програм і заходів для консолідації суспільства та підтримки громадських організацій ВПО патріотичного спрямування	2024–2026 рр.	–	Консолідація Орининської територіальної громади, підтримка інститутів громадянського суспільства
	2.6. Організація та проведення заходів в Орининській територіальній громаді з залученням ВПО до Дня матері, Дня батька, Дня знань та інших свят	2024 рік	За кошти бюджету Орининської територіальної громади	Підтримка сімей ВПО, організація якісного дозвілля
	2.7. Організація та реалізація заходів із національно-патріотичного виховання молоді в Орининській територіальній громаді, що включають проведення молодіжних таборів, тренінгів та тактичних вишколів із вогневої, прикладної, фізичної та медико-санітарної підготовки	2024 рік	За кошти бюджету Орининської територіальної громади	Розвиток та поглиблення військово-патріотичних цінностей серед молоді з числа внутрішньо переміщених осіб, які проживають у межах Орининської територіальної громади
	2.8. Формування механізмів залучення молоді з числа ВПО до освітніх, культурологічних і національно-патріотичних ініціатив громади.	2024 рік	За кошти бюджету Орининської територіальної громади	Формування у молоді патріотичної ідентичності, соціальної активності та орієнтації на здоровий спосіб життя

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, Програма соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність Орининської територіальної громади на 2024–2026 роки спрямована на комплексне забезпечення їх прав і соціальної підтримки, створення належних умов проживання та доступу до медичних, освітніх і адміністративних послуг, а також надання психологічної допомоги. Основні напрями реалізації програми охоплюють сприяння соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб, включно з житловими правами, соціальним захистом, працевлаштуванням,

інформаційним супроводом, оздоровленням дітей і психологічною підтримкою, а також їх соціальну інтеграцію в громаду через щорічний моніторинг стану адаптації, будівництво та реконструкцію житла, створення консультативних механізмів участі у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування та реалізацію заходів для молоді, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості, національної єдності та патріотичного виховання.

Програма передбачає поєднання ресурсів місцевого та державного бюджетів, міжнародних грантів і благодійних фондів. Очікуваним

результатом є підвищення рівня соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їх життєвих потреб, сприяння самореалізації та розвитку потенціалу, а також зміцнення соціальної згуртованості Орининської громади.

Подальші дослідження можуть зосередитися на оцінці ефективності програм соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, впливі соціально-психологічної та освітньої підтримки на адаптацію, а також на розробці індикаторів успішної інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 332. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України № 1237 -VII від 06 травня 2014 року. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
4. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: Постанова КМУ від 19 березня 2022 р. № 333. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження Порядку та умов надання компенсації місцевим бюджетам на оплату комунальних послуг, що надаються під час розміщення тимчасово переміщених осіб у період воєнного стану: Постанова КМУ від 11 березня 2022 року № 261: Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-ta-umov-nadannya-kompensaciyi-miscevim-byudzhetam-na-oplatu-komunalnih-poslug-shcho-nadayutsya-pid-chas-rozm-261>
6. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 N 509 Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>
7. Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 року № 1364-р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-integraciyi-v-a1364-r>

REFERENCES:

1. Deiaiki pytannia vyplaty dopomohy na prozhyvannia vnutrishnio peremishchenym osobam: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 bereznia 2022 r. № 332 (Certain Issues of Providing Housing Allowance to Internally Displaced Persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 332 of March 20, 2022). (2022). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-p#Text>
2. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishnio peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 20 zhovtnia 2014 r. № 1706-VII (On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons: Law of Ukraine No. 1706-VII of October 20, 2014). (2014). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
3. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 6 travnia 2014 r. № 1207-VII (On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine: Law of Ukraine No. 1207-VII of May 6, 2014). (2014). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
4. Pro zatverdzhennia Poriadku kompensatsii vytrat za tymchasove rozmishchennia vnutrishnio peremishchenykh osib...: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 bereznia 2022 r. № 333 (On Approval of the Procedure for Compensation of Expenses for Temporary Accommodation of Internally Displaced Persons...: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 333 of March 19, 2022). (2022). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-p#Text>
5. Pro zatverdzhennia Poriadku ta umov nadання kompensatsii mistsevym biudzhetaм na oplatu komunalnykh posluh...: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 bereznia 2022 r. № 261 (On Approval of the Procedure and Conditions for Providing Compensation to Local Budgets for Payment of Utilities Provided during the Accommodation of Internally Displaced Persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 261 of March 11, 2022). (2022).

Uriadovi portal. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-ta-umov-nadannya-kompensaciyi-miscevim-byudzheta-na-oplatu-komunalnih-poslug-shcho-nadayutsya-pid-chas-rozm-261>

6. Pro oblik vnutrishnio peremishchenykh osib: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 zhovtnia 2014 r. № 509 (On Registration of Internally Displaced Persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 509 of October 1, 2014). (2014). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-п#Text>

7. Pro skhvalennia Stratehii intehratsii vnutrishnio peremishchenykh osib ta vprovadzhennia serednostrokovykh rishen shchodo vnutrishnoho peremishchennia na period do 2024 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 zhovtnia 2021 r. № 1364-r (On Approval of the Strategy for Integration of Internally Displaced Persons and Implementation of Medium-Term Solutions on Internal Displacement until 2024: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1364-r of October 28, 2021). (2021). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-integraciyi-v-a1364r>

Дата надходження статті: 09.10.2025

Дата прийняття статті: 26.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364.3:355.1

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.3>

Ганна ДАВИДЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, директорка Вінницького соціально-економічного інституту, Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Вінницький соціально-економічний інститут, вул. Дмитра Майбороди, 6, м. Вінниця, Україна, 21036

ORCID: 0000-0002-6893-8869

Вадим ШВЕД

кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри бізнесу та права, Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Вінницький соціально-економічний інститут, вул. Дмитра Майбороди, 6, м. Вінниця, Україна, 21036

ORCID: 0000-0001-5497-0975

Сергій САВОЛЮК

здобувач вищої освіти, Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Вінницький соціально-економічний інститут, вул. Дмитра Майбороди, 6, м. Вінниця, Україна, 21036

Бібліографічний опис статті: Давиденко, Г., Швед, В., Саволюк, С. (2025). Види соціальних послуг та особливості їх надання для вразливих категорій населення в умовах військових дій. *Вісник ливість. Humanitas*, 5, 23–31, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.3>

ВИДИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ НАДАННЯ ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

У статті розкрито сутність, зміст і класифікацію соціальних послуг, а також окреслено особливості їх надання вразливим категоріям населення в умовах воєнних дій в Україні. Зазначено, що сучасна воєнна ситуація спричинила глибокі соціальні трансформації, які суттєво вплинули на систему соціального захисту, викликавши необхідність адаптації механізмів підтримки до кризових умов. У дослідженні наголошується, що в умовах війни суттєво зросла кількість осіб, які потребують соціальної допомоги, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, членів сімей військовослужбовців, людей з інвалідністю, дітей і цивільних, постраждалих від бойових дій.

Авторами проведено систематизацію основних видів соціальних послуг, визначених у «Класифікаторі соціальних послуг» Міністерства соціальної політики України, серед яких виокремлено соціальний захист, медичні, освітні, житлово-комунальні, транспортні, культурно-дозвілєві та інші послуги. Особливу увагу приділено проблемам доступності, ефективності та якості таких послуг у кризових умовах, а також питанням міжвідомчої взаємодії та розвитку партнерства між державними структурами, громадськими організаціями й міжнародними інституціями.

У статті підкреслено, що війна змінила пріоритети соціальної політики – на перший план виходить необхідність оперативного реагування на надзвичайні ситуації, мобільність соціальних служб, впровадження кризових моделей соціальної роботи, а також посилення психологічної та реабілітаційної підтримки населення. Значну увагу приділено професійній підготовці соціальних працівників, їхній культурній компетентності, комунікативним умінням і здатності до кризового менеджменту.

Результати дослідження мають практичне значення для вдосконалення механізмів соціального захисту, оптимізації системи надання послуг у надзвичайних умовах, а також для розроблення освітніх і професійних програм підготовки фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: соціальні послуги, соціальна робота, вразливі категорії населення, воєнні дії, соціальний захист, психологічна підтримка, реабілітація, мобільність соціальних служб.

Hanna DAVYDENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director of the Vinnytsia Institute of Economics and Social Sciences, Separate Structural Subdivision of Higher Education Institution «Open International University of Human Development «Ukraine» Vinnytsia Institute of Economics and Social Sciences, 6 Dmytra Maiboroda str., Vinnytsia, Ukraine, 21036

ORCID: 0000-0002-6893-8869

Vadym SHVED

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Business and Law, Separate Structural Subdivision of Higher Education Institution «Open International University of Human Development «Ukraine» Vinnytsia Institute of Economics and Social Sciences, 6 Dmytra Maiboroda str., Vinnytsia, Ukraine, 21036

ORCID: 0000-0001-5497-0975

Serhij SAVOLYUK

Higher Education Student, Separate Structural Subdivision of Higher Education Institution «Open International University of Human Development «Ukraine» Vinnytsia Institute of Economics and Social Sciences, 6 Dmytra Maiboroda str., Vinnytsia, Ukraine, 21036

To cite this article: Davydenko, H., Shved, V., Savolyuk, S. (2025). Vydy sotsialnykh posluh ta osoblyvosti yikh nadannia dlia vrazlyvykh katehorii naseleння v umovakh viiskovykh dii [Types of social services and features of their provision for vulnerable groups of the population in the context of military action]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 23–31, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.3>

**TYPES OF SOCIAL SERVICES AND FEATURES OF THEIR PROVISION
FOR VULNERABLE GROUPS OF THE POPULATION
IN THE CONTEXT OF MILITARY ACTION**

The article explores the essence, structure, and classification of social services, as well as the specific features of their provision to vulnerable population groups under the conditions of military conflict in Ukraine. The authors emphasize that the ongoing war has caused profound social transformations, which have significantly affected the system of social protection and necessitated the adaptation of social support mechanisms to crisis circumstances. It is highlighted that during wartime, the number of people requiring assistance has sharply increased, including internally displaced persons, veterans, families of servicemen, persons with disabilities, children, and civilians affected by hostilities.

The study systematizes the main types of social services defined in the “Classifier of Social Services” of the Ministry of Social Policy of Ukraine, which include social protection, medical, educational, housing and communal, transport, and cultural and leisure services. Special attention is given to issues of accessibility, efficiency, and quality of social services in crisis conditions, as well as to the importance of interagency cooperation and partnerships between state institutions, non-governmental organizations, and international actors.

The article stresses that war has shifted the priorities of social policy – the focus has moved toward emergency response, mobility of social workers, development of crisis management approaches, and strengthening of psychological and rehabilitation support for the population. The authors also underline the importance of professional training, cultural competence, communication skills, and crisis management abilities of social workers who provide assistance in challenging and unpredictable environments.

The results of the research have practical significance for improving social protection mechanisms, optimizing the system of service provision during emergencies, and developing educational and professional training programs for social work specialists in post-war reconstruction.

Key words: social services, social work, vulnerable groups, wartime, social protection, psychological support, rehabilitation, mobility of social workers.

Актуальність проблеми. Воєнна ситуація в Україні створила безпрецедентні соціальні виклики, які вимагають переосмислення системи соціального захисту та адаптації механізмів

надання допомоги до умов воєнного часу.

Соціальні служби стикаються з новими категоріями отримувачів підтримки – внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, постраж-

далими цивільними, сім'ями військовослужбовців, людьми з інвалідністю внаслідок бойових дій. Забезпечення їхніх базових потреб, медичної, психологічної та реабілітаційної допомоги стає ключовим завданням державної та громадської соціальної політики.

Крім того, війна зумовлює необхідність підвищення мобільності соціальних служб, налагодження міжвідомчої взаємодії та впровадження кризового менеджменту у практику соціальної роботи. Важливим аспектом є й підготовка фахівців, здатних працювати в умовах невизначеності, забезпечуючи доступність, адресність і безпеку надання послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики особливостей надання соціальних послуг в умовах війни присвячено праці як вітчизняних так й іноземних дослідників. Так, Данилюк О.І., досліджує проблематику організації соціальних послуг в умовах війни (Данилюк, 2023), праці Іваненко В. присвячено соціальному захисту та його ролі в умовах воєнного стану, Гусак Н. та Бурлака В. досліджують роль глобальної участі в соціальній роботі як запоруки системності та стабільності (Гусак, 2024), Б. Баданта вивчає наслідки війни для українських підлітків та нові стратегічні виклики, що пов'язані із цим (Баданта, 2023), Гриньків А.П. та Петрунчак Д.В. (Гриньків, 2024) досліджують особливості соціальної роботи із різними категоріями населення тощо.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі видів соціальних послуг та визначенні особливостей їх надання вразливим категоріям населення в умовах військових дій в Україні з метою удосконалення системи соціальної підтримки, підвищення її ефективності, доступності та відповідності актуальним потребам постраждалих груп населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні види соціальних послуг систематизовані у Наказі Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг», в якому міститься зведення назв соціальних послуг, їх короткий опис, строк надання, а також перелік категорій отримувачів цих послуг. Загалом у Класифікаторі наведено 43 види соціальних послуг із зазначенням їх назви, коротким описом самої послуги, а також чітким окресленням отримувачів та місця надання соціальної послуги.

Відповідно до національного класифікатора, основні види соціальних послуг в Україні можна згрупувати за такими основними напрямками:

Соціальний захист. Ця категорія охоплює надання допомоги особам, які перебувають у складному матеріальному становищі. До неї належать допомога з безробіття, підтримка сімей з дітьми, соціальна допомога малозабезпеченим верствам населення, а також допомога особам із тяжкими захворюваннями та іншим категоріям, які потребують підтримки.

Медичні послуги. До цієї групи входить надання медичної допомоги тим, хто її потребує, включаючи лікарські консультації, діагностичні процедури, лікування та медичну реабілітацію. Послуги можуть надаватися як у стаціонарній, так і в амбулаторній формі.

Освітні та навчальні послуги. У межах цього напрямку здійснюється підготовка до здобуття освіти, професійна підготовка і перепідготовка, підвищення кваліфікації, курси для осіб різного віку та соціального статусу, а також програми підтримки навчання для дітей і молоді.

Житлово-комунальні послуги. До цього виду належать послуги, що забезпечують житлові умови, включаючи надання тимчасового або постійного житла особам у скрутному становищі, а також забезпечення базових комунальних послуг – водопостачання, електроенергії, газу, тепlopостачання, вивезення побутових відходів тощо.

Культурно-дозвіллеві послуги. Цей напрям передбачає організацію та підтримку заходів у сфері культури та дозвілля, спрямованих на збереження культурної спадщини, розвиток творчості, підтримку місцевих традицій і залучення населення до активного соціального та культурного життя.

Зазначені категорії соціальних послуг є базовими для системи соціального обслуговування в Україні, хоча конкретний їх зміст може варіюватися залежно від регіональних особливостей, потреб місцевих громад та наявних ресурсів. Усі вони регламентуються чинним законодавством і реалізуються відповідно до принципів адресності, доступності та якості.

Окрім основних напрямів соціальних послуг, в Україні функціонує також спеціалізована система підтримки для осіб з інвалідністю, яка охоплює реабілітаційні заходи, медичне обслу-

говування та широкий спектр соціальної допомоги. Окремо діє система соціального захисту ветеранів, що передбачає надання допомоги у разі втрати працездатності, соціальні виплати, забезпечення пільг на житло, медичне лікування та інші форми підтримки, відповідно до законодавчих гарантій.

Фінансування соціальних послуг в Україні здійснюється переважно за рахунок коштів державного бюджету, спеціальних фондів соціального страхування, а також за підтримки міжнародних організацій. Водночас, на ринку присутні й соціальні послуги, що надаються на комерційній основі – приватними компаніями чи фізичними особами. До таких платних послуг відносяться, наприклад, індивідуальна психологічна допомога, послуги соціального супроводу, догляд за людьми похилого віку та інші види індивідуалізованої підтримки.

Загалом, система надання соціальних послуг в Україні перебуває в процесі постійного розвитку та модернізації. Проте вона стикається з низкою проблем, серед яких особливо помітні недостатнє фінансування, неефективне управління та нерівномірний доступ до послуг у різних регіонах. Це вимагає вдосконалення механізмів соціального захисту та створення умов для рівного доступу до якісних соціальних послуг для всіх верств населення.

Соціальні послуги в Україні класифікуються за рівнем складності та специфіки. «Прості» послуги передбачають одноразову або короткотривалу підтримку, наприклад, консультації чи

допомогу в представництві інтересів. «Комплексні» послуги мають тривалий і систематичний характер, як-от соціальний супровід або програми інтеграції. «Спеціалізовані» послуги орієнтовані на конкретні цільові групи – наприклад, біженців, ВІЛ-інфікованих осіб чи жертв насильства. Окремо виділяються «допоміжні» послуги, що надаються у натуральній формі – продукти харчування, одяг, засоби особистої гігієни та інші предмети першої необхідності. Класифікацію соціальних послуг наведено у таблиці.

Згідно затвердженого Класифікатора соціальних послуг, у розділі отримувачів соціальних послуг затверджено 2 основні соціальні послуги, надання яких в першу чергу передбачено для вразливих груп населення – це інформування та соціальна профілактика. Обидві послуги можуть надаватись у надзвичайних ситуаціях і є досить актуальними в умовах воєнних дій в Україні.

В Україні можливі різні типи надзвичайних ситуацій, що зумовлюють необхідність надання соціальних послуг населенню (рис. 1). До них належать природні катастрофи, такі як повені, землетруси, смерчі чи лісові пожежі, які можуть викликати масову евакуацію та потребу у матеріальній підтримці постраждалих. Значну загрозу становлять і екологічні катастрофи, серед яких аварії на хімічних підприємствах, ядерні інциденти або викиди небезпечних речовин у повітря та водні джерела, що потребують оперативного надання медичної допомоги,

Таблиця 1

Класифікація соціальних послуг в Україні

Категорія соціальної послуги	Опис
Соціальний захист	Надання матеріальної допомоги, соціальних виплат та страхових послуг, включаючи допомогу по безробіттю, допомогу малозабезпеченим сім'ям та малозабезпеченим громадянам, пенсійні послуги тощо.
Соціальний супровід	Надання консультацій, інформаційної та психологічної підтримки, підготовка до працевлаштування, реабілітаційні та ресоціалізаційні послуги.
Медична допомога	Надання медичної допомоги, включаючи профілактичні обстеження, діагностику та лікування захворювань, реабілітацію тощо.
Освіта та підготовка	Надання освітніх та навчальних послуг, підготовка до працевлаштування та самозайнятості, підвищення кваліфікації та навичок.
Житлові послуги	Надання житлових послуг, включаючи оренду житла, відшкодування частини витрат на оплату комунальних послуг, забезпечення громадян житлом в аварійному стані тощо.
Транспортні послуги	Надання транспортних послуг, включаючи безкоштовний проїзд на громадському транспорті для деяких категорій громадян, надання транспорту для мобільних груп населення та інше.
Культурні та дозвілєві послуги	Надання послуг з культури, спорту та дозвілля, включаючи безкоштовний відвід кування музеїв та інших культурних закладів, знижки на спортивні заходи та інші подібні послуги.

організації тимчасового житла та інших заходів безпеки.

Не менш руйнівними є конфлікти та воєнні дії, включно з терористичними актами, які спричиняють вимушене переміщення населення, необхідність медичної допомоги та забезпечення матеріальної підтримки. До кризових факторів можна віднести й соціальні проблеми – зростання безробіття, поширення бідності, соціальну ізоляцію, які створюють потребу в цілеспрямованих соціальних програмах допомоги. Крім того, окрему групу становлять інші надзвичайні ситуації, зокрема масштабні транспортні аварії, пожежі чи епідемії, які так само вимагають комплексного реагування та надання соціальних послуг постраждалим.

Усі ці ситуації можуть мати серйозний вплив на життя людей та призвести до потреби у наданні різноманітних соціальних послуг. Важливо мати плани надзвичайних ситуацій та систему підготовки до них, щоб бути готовими до дії в разі потреби.

З огляду на те, що нинішні воєнні дії на території України є найбільш значущим і водночас найскладнішим чинником, який впливає на функціонування всіх сфер життя держави,

соціальна політика повинна бути зорієнтована насамперед на подолання їхніх наслідків і підтримку населення, що постраждало внаслідок війни. У воєнних умовах виникають надзвичайні соціальні потреби, задоволення яких є складним завданням та вимагає комплексного підходу. Особливу актуальність набувають соціальні послуги, спрямовані на збереження життя, здоров'я та добробуту людей, котрі зазнали безпосередніх або опосередкованих наслідків воєнних подій.

Серед найважливіших соціальних послуг, що можуть бути надані постраждалим, першочергове місце займає медична допомога, адже війна часто призводить до численних поранень та інших проблем зі здоров'ям, що потребують невідкладного лікування, реабілітації, забезпечення медикаментами та кваліфікованої медичної підтримки. Не менш важливою є психологічна допомога, оскільки бойові дії мають потужний емоційний і психічний вплив, особливо на дітей та жінок; така допомога може включати консультації, психотерапію та інші методи підтримки. Допомога у переселенні є ще одним критично важливим напрямом, адже значна кількість людей змушена залишати

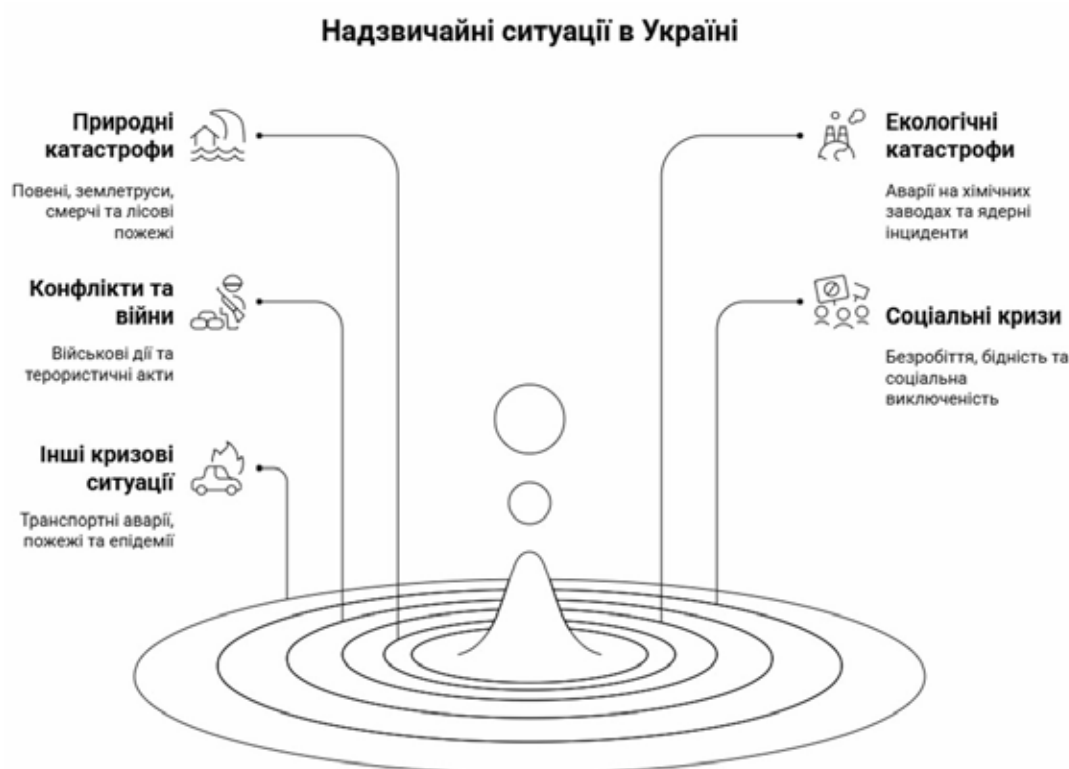

Рис. 1. Надзвичайні ситуації, які можуть призвести до необхідності надання соціальних послуг в Україні

свої домівки; ця послуга охоплює надання тимчасового житла, продуктів харчування, води та інших необхідних ресурсів. Особливої уваги потребує допомога дітям, що постраждали від війни, яка може включати забезпечення безпечного проживання, медичної підтримки, доступу до освіти та задоволення базових потреб. Після завершення активних бойових дій актуальною залишається підтримка ветеранів, що передбачає допомогу в адаптації до мирного життя, психологічний супровід, медичне лікування, а також сприяння працевлаштуванню та професійній перепідготовці (Данилюк, 2023).

Особливу категорію становить допомога особам з інвалідністю, оскільки воєнні дії нерідко призводять до травм, що спричиняють стійкі порушення здоров'я; підтримка таких осіб може включати забезпечення інвалідними візками, проведення реабілітаційних заходів, надання технічних засобів реабілітації для забезпечення максимальної самостійності та якості життя. Крім того, важливим напрямом є допомога малозабезпеченим сім'ям, для яких війна часто стає причиною значного погіршення економічного становища, особливо у випадках втрати годувальника або зазнання травм. Така допомога може полягати у наданні продуктів харчування, одягу, фінансової підтримки та інших необхідних ресурсів, що допоможуть цим сім'ям подолати кризовий період та стабілізувати своє життя (рис. 2).

Ці соціальні послуги можуть допомогти постраждалим від війни людям зробити пер-

ший крок до повернення до нормального життя. Важливо забезпечити, щоб ці послуги були доступні та ефективні для всіх, хто їх потребує.

Основні особливості надання соціальних послуг у звичайних умовах та в умовах воєнного конфлікту в Україні мають суттєві відмінності, що відображаються у кількох ключових аспектах.

1. Надання допомоги. У мирний час більшість соціальних послуг надається за зверненням громадян, які самостійно визначають момент, коли їм потрібна підтримка. Натомість у воєнних умовах люди можуть бути позбавлені такої можливості через обмеження свободи пересування, втрату зв'язку з рідними чи інші обставини. У подібних ситуаціях допомога часто надається проактивно – соціальні працівники самі виходять на контакт із потенційними отримувачами послуг.

2. Організація послуг. В умовах збройного конфлікту надання соціальних послуг може ускладнюватися пошкодженням або знищенням інфраструктури, браком ресурсів та обмеженим доступом до територій. Це створює серйозні виклики для соціальних служб, які повинні забезпечувати роботу на місцевому рівні навіть за відсутності належної матеріально-технічної бази.

3. Потреби користувачів. У період війни потреби населення змінюються. Якщо у мирний час пріоритетними можуть бути, наприклад, питання працевлаштування чи соціальної інтеграції, то в умовах конфлікту зростає

Рис. 2. Комплексна соціальна підтримка під час війни

потреба у психологічній підтримці, кризовій допомозі, захисті та безпеці. Соціальні служби мають оперативно реагувати на ці зміни, адаптуючи свої програми та послуги до актуальної ситуації.

4. Захист від насильства. Збройний конфлікт часто супроводжується підвищенням рівня насильства, зокрема стосовно жінок і дітей. Соціальні служби повинні запроваджувати додаткові заходи безпеки, забезпечуючи захист своїх клієнтів від будь-яких форм жорстокого поводження та експлуатації.

5. Координація з іншими службами. У воєнний період з'являються нові виклики, які соціальні служби не завжди здатні вирішити самотійно. Тому особливо важливою стає співпраця з іншими структурами – медичними закладами, правоохоронними органами, благодійними фондами, гуманітарними організаціями, що дозволяє об'єднувати зусилля для комплексної підтримки населення.

6. Мобільність. Війна вимагає від соціальних служб підвищеної мобільності та гнучкості. Нерідко допомога має надаватися безпосередньо на місці – у прифронтових зонах або в місцях тимчасового розміщення людей. Це потребує від соціальних працівників додаткових ресурсів, логістичних можливостей та готовності працювати в екстремальних умовах.

У мирний час надання соціальних послуг здійснюється відповідно до заздалегідь розробленого плану, який формують соціальні служби з урахуванням визначених потреб та наявних ресурсів. Проте в умовах воєнного конфлікту ситуація змінюється кардинально: соціальні служби мають бути готовими до непередбачуваних змін як у потребах отримувачів послуг, так і в зовнішніх обставинах, що зумовлюють необхідність надання додаткової допомоги. Важливим аспектом є забезпечення готовності соціальних служб до таких змін, а також наявність у них достатніх ресурсів, щоб надавати своєчасну, ефективну та якісну допомогу навіть у складних і нестабільних умовах.

Організація надання соціальних послуг у воєнний час потребує від соціальних працівників володіння додатковими компетентностями та спеціалізованими навичками, які забезпечують ефективність їхньої діяльності. Одним із ключових елементів є знання міжнародного та національного законодавства, що регулює

права людини, особливо тих осіб, які перебувають у вразливому становищі в умовах війни. Соціальні працівники повинні чітко розуміти, як захищати права своїх клієнтів і допомагати їм отримати необхідні документи та підтримку. Не менш важливою є здатність до кризового менеджменту – вміння швидко й ефективно діяти в екстрених ситуаціях, оперативно реагувати на нові соціальні виклики, які виникають у ході воєнних дій, та забезпечувати максимально можливий рівень підтримки постраждалому населенню (Підвальна, 2025).

Культурна компетентність є однією з ключових вимог до соціальних працівників, особливо в умовах воєнного конфлікту, коли вони взаємодіють з людьми, що можуть мати різне етнічне походження, релігійні переконання та культурні традиції. Розуміння цих відмінностей дозволяє не лише уникнути непорозумінь, а й підвищити ефективність надання допомоги, адаптуючи соціальні послуги до особливостей кожного отримувача. Важливим є вміння враховувати релігійні, культурні та етнічні особливості в роботі, щоб забезпечити максимально комфортну та поважну взаємодію з клієнтом.

Високий рівень комунікативних навичок також є невід'ємною складовою професійної діяльності соціального працівника. Це включає вміння ефективно спілкуватися як з клієнтами, так і з колегами чи партнерами, чітко пояснювати складні питання доступною мовою, а також уважно слухати і розуміти потреби співрозмовника. Не менш важливою є наявність навичок психосоціальної підтримки, адже в умовах воєнних дій багато людей переживають травматичний досвід, мають емоційні проблеми та потребують допомоги у відновленні психологічної рівноваги. Соціальні працівники мають бути готовими співпрацювати з психологами та іншими фахівцями, щоб забезпечити комплексний супровід клієнта (Клочко, 2018).

Інформаційна грамотність у сучасних умовах є необхідною для ефективної роботи, оскільки вона передбачає здатність збирати, обробляти та аналізувати дані, а також використовувати їх для прийняття обґрунтованих рішень. Соціальні працівники повинні мати доступ до актуальної інформації про наявні послуги у різних регіонах, зокрема й у зонах, охоплених воєнними діями. Додатково важли-

вою є здатність до співпраці з іншими фахівцями та організаціями, що працюють у сфері соціальної підтримки, адже скоординована взаємодія дозволяє надати клієнтам повний спектр необхідних послуг.

Усі зазначені компетентності та навички є критично важливими для соціальних працівників, які виконують свої обов'язки в умовах воєнного конфлікту в Україні. Вони дозволяють забезпечити належний рівень ефективності та якості соціальних послуг, допомогти особам, що перебувають у вразливому становищі, та сприяти їх адаптації до нових життєвих умов. З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що у період воєнних дій надання соціальних послуг є не лише актуальним, але й надзвичайно важливим завданням, яке вимагає від соціальних працівників високого рівня професіоналізму, спеціалізованих знань і широкого спектра практичних умінь.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що система надання соціальних послуг в Україні в умовах воєнних дій зазнала суттєвих трансформацій, зумовлених новими соціальними викликами та потребами населення. Соціальні послуги стали не лише інструментом підтримки, а й важливим чинником збереження соціальної стабільності та згуртованості суспільства.

В умовах війни пріоритетними стали послуги медичної, психологічної, реабілітаційної, житлової та гуманітарної підтримки,

а також допомога внутрішньо переміщеним особам, ветеранам, дітям і людям з інвалідністю. Водночас зросла потреба у підвищенні мобільності соціальних працівників, розвитку міжвідомчої координації та впровадженні кризових моделей соціальної роботи.

Наявні проблеми – нерівномірний доступ до послуг, недостатнє фінансування, кадровий дефіцит, руйнування інфраструктури – вимагають системного оновлення підходів до управління соціальною сферою, запровадження цифрових технологій, партнерства між державними та громадськими структурами, а також посилення професійної підготовки фахівців соціальної роботи.

Отже, у період воєнних дій соціальні послуги є не просто інструментом допомоги, а критичною складовою гуманітарної та державної безпеки, яка забезпечує збереження людського потенціалу, відновлення життєвих ресурсів та підтримку соціальної єдності країни.

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на: аналіз регіональних відмінностей у доступі до соціальної допомоги та виявлення кращих практик місцевих громад; оцінку ефективності інтегрованих (державних, громадських, міжнародних) механізмів надання допомоги постраждалим групам населення; розроблення рекомендацій щодо модернізації законодавчої бази соціального захисту відповідно до стандартів ЄС і вимог післявоєнної відбудови України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Наказ Міністерства соціальної політики України. Редакція від 29 серпня 2024 року № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>
2. Гриньків А.П., Петрунчак Д.В. Соціальна робота з різними категоріями населення. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 1. С. 12–20
3. Данилюк О.І., Олексієнко Л. А., Підлипна Р.П. Організація соціальних послуг в умовах війни. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 1(81). С. 150–158.
4. Кадикало О. І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. № 2. С. 10–14.
5. Ключко О.О. Інноваційні моделі надання соціальних послуг: навчально-методичний комплекс для студентів спеціальності «Соціальна робота». Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. 150 с.
6. Менеджмент соціальних послуг в умовах війни: посібник ООН ПРООН. К., 2023. 150 с.
7. Підвальна Ю. Соціальний захист та його роль в умовах воєнного стану. *Журнал «Humanitas»*. 2025. №1. С. 194–199. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/2374>
8. Badanta B., Márquez De la Plata-Blasco M et al. The social and health consequences of the war for Ukrainian children and adolescents: a rapid systematic review. *Public Health*. URL: doi:10.1016/j.puhe.2023.10.044
9. Gusak, N., Burlaka, V., Huseynli, A., Sousa, C., McNitt, M., & Martin, J. Building social work capacity in Ukraine in times of war: The role of global social work engagement. *International Social Work*, 2024. № 68(3) URL: <https://doi.org/10.1177/00208728241269733>

REFERENCES:

1. Pro zatverdzhennia Klasyfikatora sotsialnykh posluh: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [On Approval of the Classifier of Social Services: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine.]. (2024, August 29). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> [in Ukrainian].
2. Hrynkiv, A.P. & Petrunchak, D.V. (2024) Sotsialna robota z riznymi katehoriiami naseleennia [Social work with different categories of the population]. Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka – Social pedagogy: theory and practice. 1, 12–20 [in Ukrainian].
3. Danyliuk, O.I. & Oleksienko, L. A. & Pidlypna, R.P. (2023) Orhanizatsiia sotsialnykh posluh v umovakh viiny. [Organization of social services in wartime]. Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia – Scientific perspective: economics and management. 1, 150-158 [in Ukrainian].
4. Kadykalo, O. I. (2022) Aktualni pytannia sotsialnoho zakhystu naseleennia Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. [Current issues of social protection of the population of Ukraine under martial law.] Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho – Scientific notes of V. I. Vernadsky Ternopil National University. 2, 10–14 [in Ukrainian].
5. Klochko, O.O. (2018) Innovatsiini modeli nadannia sotsialnykh posluh: navchalno-metodychnyi kompleks dlia studentiv spetsialnosti «Sotsialna robota» [Innovative models of social service provision: educational and methodological complex for students majoring in social work] Sumy : FOP Tsoma S. P. [in Ukrainian].
6. Menedzhment sotsialnykh posluh v umovakh viiny: posibnyk OON PROON [Social Services Management in Times of War: A UNDP Guide]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Pidvalna, Yu. (2025) Sotsialnyi zakhyst ta yoho rol v umovakh voiennoho stanu [Social protection and its role in conditions of martial law]. Zhurnal «Humanitas» – Humanitas magazine. 1, 194–199 [in Ukrainian].
8. Badanta, B. & Márquez De la Plata-Blasco, M. et al. (2024) The social and health consequences of the war for Ukrainian children and adolescents: a rapid systematic review. Public Health. Retrieved from: doi:10.1016/j.puhe.2023.10.044
9. Gusak, N. & Burlaka, V. et al. (2024) Building social work capacity in Ukraine in times of war: The role of global social work engagement. International Social Work. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/00208728241269733>

Дата надходження статті: 29.09.2025

Дата прийняття статті: 15.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364.2:341.232:316.48

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.4>

Карім ЕЛЬ ГУЕССАБ

доктор філософських наук, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0000-0003-3555-1235

Володимир БІЛОКОПИТОВ

аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0000-0003-4726-6626

Бібліографічний опис статті: Ель Гуессаб, К., Білокопитов, В. (2025). Деонтологічні та етичні аспекти соціальної роботи з мігрантами, *Ввічливість, Humanitas*, 5, 32–41, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.4>

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МІГРАНТАМИ

Метою статті є комплексний аналіз деонтологічних та етичних проблем соціальної роботи з мігрантами, а також дослідження міжнародних практик соціальної підтримки та можливостей їх адаптації в українських реаліях. Предметом дослідження виступають професійні етичні орієнтири соціальної роботи та механізми їх реалізації у практиці підтримки мігрантів, а об'єктом – процеси соціальної інтеграції та захисту прав мігрантів у національному і міжнародному контексті. Методологія дослідження базується на комплексному аналізі наукових публікацій, нормативних документів та міжнародних практик, із застосуванням порівняльного підходу та філософсько-етичного осмислення професійної діяльності соціальних працівників. Особлива увага приділена аналізу культурної компетентності, міжкультурної скромності, соціальної справедливості та прав людини як ключових орієнтирів професії. У результаті проведеного дослідження встановлено, що соціальні працівники стикаються з конфліктом між бюрократичними вимогами та гуманістичними цінностями, а ефективна робота з мігрантами потребує інтеграції правового, культурного та психологічного підходів. Проаналізовано міжнародні практики соціальної підтримки у Німеччині, Швеції, Канаді та Нідерландах, що демонструють комплексне поєднання правового захисту, соціальної інтеграції та психологічної допомоги. Для української практики ці дослідження є орієнтиром для створення адаптованих моделей соціальної роботи, які враховують національні особливості та виклики глобальної міграції. Висновки підкреслюють, що соціальна робота з мігрантами є не лише професійною діяльністю, а й практикою морального та культурного діалогу, де права людини, етика, соціальна справедливість та міжкультурна компетентність формують цілісний філософський орієнтир професії.

Ключові слова: мігранти, «етичні розриви», деонтологія, права людини, соціальна справедливість, міжнародні практики, соціальна підтримка.

Karim EL GUESSAB

Doctor of Philosophical Sciences, Professor at the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University, 66 Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0000-0003-3555-1235

Volodymyr BILOKOPYTOV

Postgraduate Student at the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University, 66 Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0000-0003-4726-6626

To cite this article: El Guessab, K., Bilokopytov, V. (2025). Deontologichni ta etychni aspekty sotsial'noyi roboty z mihrantamy [Deontological and ethical aspects of social work with migrants]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 32–41, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.4>

DEONTOLOGICAL AND ETHICAL ASPECTS OF SOCIAL WORK WITH MIGRANTS

The aim of the article is to provide a comprehensive analysis of deontological and ethical issues in social work with migrants, as well as to examine international practices of social support and the possibilities for their adaptation to the Ukrainian context. The subject of the study is the professional ethical guidelines of social work and the mechanisms of their implementation in the practice of supporting migrants, while the object is the processes of social integration and protection of migrants' rights in both national and international contexts. The research methodology is based on a comprehensive analysis of scientific publications, regulatory documents, and international practices, using a comparative approach and a philosophical-ethical reflection on the professional activities of social workers. Special attention is paid to the analysis of cultural competence, cultural humility, social justice, and human rights as key professional orientations. As a result of the study, it has been established that social workers face a conflict between bureaucratic requirements and humanistic values, and that effective work with migrants requires the integration of legal, cultural, and psychological approaches. International practices of social support in Germany, Sweden, Canada, and the Netherlands were analyzed, demonstrating a comprehensive combination of legal protection, social integration, and psychological assistance. For Ukrainian practice, these studies serve as a reference for creating adapted models of social work that consider national specificities and the challenges of global migration. The conclusions emphasize that social work with migrants is not only a professional activity but also a practice of moral and cultural dialogue, where human rights, ethics, social justice, and intercultural competence form a holistic philosophical orientation of the profession.

Key words: migrants, «ethical gaps», deontology, human rights, social justice, international practices, social support.

Актуальність проблеми. У ХХІ столітті світ переживає безпрецедентні міграційні процеси, які значною мірою змінюють соціальні структури, економічні відносини та культурні ідентичності. За даними Міжнародної організації з міграції (ІОМ, 2024), понад 281 мільйон людей живе поза межами країн свого народження, що становить майже 3,6% населення світу. Ця динаміка загострює питання інтеграції, соціальної підтримки та забезпечення прав мігрантів, де соціальна робота відіграє ключову роль.

Соціальна робота з мігрантами має подвійне завдання: з одного боку, сприяти інтеграції та адаптації новоприбулих у приймаючих громадах, а з іншого – підтримувати розвиток соціальної згуртованості та запобігати конфліктам у суспільстві. Однак реалізація цих завдань супроводжується низкою етичних та деонтологічних питань, що пов'язані з балансом між професійним обов'язком, правовими обмеженнями та гуманістичними принципами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні десятиліття відзначаються активним розвитком досліджень у сфері етичних та деонтологічних аспектів соціальної роботи з мігрантами. Зарубіжні автори, зокрема С. Бенкс (Banks, 2006), Л. Домінеллі (Dominelli, 2010) та Л. Гілі (Healy, 2007, Хагман Р. Hugman 2011)

підкреслюють, що сучасна соціальна робота постійно стикається з конфліктом між бюрократичними нормами та гуманістичними цінностями, що особливо проявляється у роботі з вразливими групами мігрантів.

Бенкс (2006) вводить поняття «етичних розривів» (ethical gaps), що виникають, коли працівники вимушені реалізовувати політики, які суперечать професійним цінностям або правам людини. Подібні виклики підкреслюють необхідність розвитку культурної компетентності, міжкультурної чутливості та навичок адвокації. Домінеллі (2010) розширює цю перспективу, визначаючи соціальну справедливість як основу практики соціальної роботи, що поєднує індивідуальну підтримку з активним протистоянням структурним нерівностям.

Дж. Фук (Fook, 2012) та Д. Люм (Lum, 2011) концентрують увагу на міжкультурній практиці, наголошуючи, що культурна компетентність полягає не лише у знанні про інші культури, а й у критичному осмисленні власних упереджень та владних позицій у професійній діяльності. Це підтверджує необхідність інтеграції підходів культурної скромності та рефлексії у щоденну практику соціальних працівників.

В українській науковій традиції питання етики та деонтології соціальної роботи з мігрантами почали активно досліджувати

лише останні 5–7 років. Поліщук (2010) підкреслює важливість формування професійної етичної культури, що поєднує моральну свідомість, емпатію та здатність до рефлексії. Семигіна (2019) акцентує на адаптації міжнародних стандартів соціальної роботи до українських реалій, де бюрократичні обмеження можуть ускладнювати реалізацію принципів прав людини та соціальної справедливості.

Крім того, останні дослідження українських авторів Поліщук, 2010; Карпенко, 2015; Семигіна, 2019 показують, що соціальна робота з мігрантами вимагає інтеграції кількох рівнів компетентності: **етичної та деонтологічної**: дотримання професійних стандартів і захист прав людини; **культурної та міжкультурної**: вміння працювати з різноманітністю мов, релігій, гендерних норм і травматичного досвіду; **соціально-справедливої**: активна участь у подоланні структурної нерівності та дискримінації.

Аналіз зарубіжної та української літератури демонструє, що сучасна соціальна робота з мігрантами є комплексним феноменом, де професійна етика, права людини і соціальна справедливість взаємопов'язані. Водночас дослідження вказують на недостатність практичних інструментів для адаптації міжнародних стандартів у національному контексті, що відкриває перспективи для подальших наукових розвідок.

Таким чином, останні дослідження підкреслюють необхідність комплексного підходу, що поєднує деонтологічну, правозахисну та соціально-справедливу перспективи. Це створює основу для формування моделі соціальної роботи з мігрантами, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики глобальної міграції.

Мета статті полягає у комплексному аналізі деонтологічних і етичних проблем, що виникають у соціальній роботі з мігрантами, а також у дослідженні практичних механізмів їхнього вирішення на основі міжнародного досвіду.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення поствленної мети необхідно буде вирішити наступні завдання: визначити теоретико-методологічні засади аналізу деонтології соціальної роботи, окреслити ключові етичні проблеми у взаємодії з мігрантами, проаналізувати міжнародні практики соціальної підтримки мігрантів.

Об'єкт дослідження: процес професійної діяльності соціальних працівників у контексті надання допомоги мігрантам.

Предмет дослідження: деонтологічні та етичні проблеми, що виникають у соціальній роботі з мігрантами, та механізми їх вирішення на основі міжнародного досвіду.

Методологія дослідження. У роботі використано міждисциплінарний підхід, що поєднує: філософську етику (деонтологічні теорії Канта та сучасних інтерпретаторів професійної моралі); правозахисний підхід (документи ООН, ЄС та Міжнародної федерації соціальних працівників); соціокультурний аналіз (вивчення культурної чутливості та міжкультурної комунікації); порівняльний аналіз кейсів (ЄС, США, Канада).

Таким чином, дослідження має комплексний характер, спрямоване на осмислення етичної практики не лише як професійного обов'язку, але і як елементу глобальної соціальної відповідальності.

Матеріалами дослідження слугували:

- національні та міжнародні нормативно-правові документи, що регламентують підготовку фахівців соціальної сфери та політики підтримки мігрантів;
- результати аналізу освітніх програм фахової передвищої та вищої освіти за спеціальністю І10 «Соціальна робота»;
- сучасні академічні публікації, присвячені компетентнісному підходу, партисипативній освіті, фасилітації та суб'єктності фахівця з соціальної роботи.

Теоретико-методологічні підходи

1. Деонтологія як основа професійної етики соціальної роботи

Німецький філософ Іммануїл Кант (1724–1804) у своїй праці *Groundwork of the Metaphysics of Morals* визначав етику через призму обов'язку (Pflicht) і категоричного імперативу, що є основою морального вибору незалежно від наслідків. Основні положення його деонтології: **категоричний імператив** – моральний закон, який застосовується універсально: «Поступай так, щоб максима твоєї волі могла стати законом для всіх» (Kant, 1998). **Мораль як обов'язок** – дії оцінюються не за наслідками, а за відповідністю моральному закону. Дія є моральною лише тоді, коли вона здійснюється з почуття обов'язку, а не з особис-

тої вигоди або схильності. Гідність людини – Кант підкреслює, що людина має внутрішню цінність і ніколи не повинна використовуватися лише як засіб для досягнення цілей іншого: «Поводься так, щоб людство завжди було як у твоїй особі, так і в особі іншого, як мета, а не лише як засіб» (Kant, 1998). У сучасній соціальній роботі та професійній етиці деонтологічні підходи Канта трансформуються у концепції обов'язку та професійної відповідальності, адаптовані до практичних умов.

Деонтологія (від грец. *deon* обов'язок, *logos* вчення) визначає систему професійних норм і моральних імперативів, які регулюють поведінку соціальних працівників. У соціальній роботі вона передбачає:

- дотримання принципів справедливості та рівності;
- орієнтацію на благо людини;
- збереження гідності та автономії особи.

Британська дослідниця С. Бенкс (Banks, 2006) зазначає, що сучасна соціальна робота часто стикається з «етичними розривами» (*ethical gaps*), коли нормативні вимоги держави суперечать гуманістичним принципам професії. Як підкреслює дослідниця, «*social workers are frequently caught between the demands of bureaucratic systems and the moral imperatives of care and justice*» – (соціальні працівники часто опиняються між вимогами бюрократичних систем і моральними імперативами турботи та справедливості), (Banks, 2006, р. 28).

Це особливо відчутно у сфері міграційної політики, де працівники змушені балансувати між вимогами закону й потребами людини. У таких контекстах, за словами Бенкс, «*ethical challenges arise when practitioners are required to implement policies that conflict with their professional values or with the human rights of service users*» – (етичні виклики виникають тоді, коли фахівці змушені впроваджувати політику, що суперечить їхнім професійним цінностям або правам людини отримувачів послуг), (Banks, 2006, р. 34).

2. Права людини як базовий орієнтир

Згідно із *Загальною декларацією прав людини* United Nations. Universal Declaration of Human Rights. 1948 та *Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права* Міжнародний пакт, 1966, кожна людина має право на захист, гідність і соціальне забезпе-

чення – незалежно від свого правового статусу, етнічної належності чи громадянства. У цьому контексті соціальна робота виконує не лише допоміжну, а й правозахисну функцію, стаючи інструментом реалізації принципів гуманізму в практичній площині.

Як зазначають Л. Гілі (Healy, 2007) та Дж. Іфе (Ife, 2001), соціальна робота має подвійний обов'язок: підтримувати клієнтів у подоланні життєвих труднощів і водночас виступати інституцією захисту прав людини. Це особливо важливо у випадку вразливих категорій населення – таких як мігранти, біженці, шукачі притулку, трудові мігранти без документів. За таких умов соціальний працівник стає посередником між державою, суспільством і людиною, забезпечуючи мінімальні стандарти гідності та соціальної безпеки.

Кодекс етики **Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW, 2018)** прямо визначає **права людини, соціальну справедливість і професійну відповідальність** як фундаментальні цінності соціальної роботи. У документі наголошується, що «соціальні працівники зобов'язані виступати проти порушень прав людини та нерівності, навіть якщо це суперечить політичним чи адміністративним інтересам». Така позиція підкреслює моральну автономію професії й її орієнтацію на універсальні гуманістичні принципи, а не на ситуаційні політичні вимоги.

Особливу роль у цьому контексті відіграє **етика відповідальності**, що поєднує професійний обов'язок і моральний вибір. Як зауважує С. Бенкс (Banks, 2006), соціальні працівники часто опиняються «між вимогами бюрократичних систем і моральними імперативами турботи та справедливості». Саме тому права людини виконують функцію **етичного компаса**, який допомагає зберегти баланс між правовими нормами та гуманістичною сутністю соціальної роботи.

Права людини також задають **філософсько-антропологічний вимір** соціальної практики, оскільки спираються на визнання **універсальної гідності людської істоти** як абсолютної цінності. Як підкреслює П. Фрейре (Freire, 2005), соціальна дія, що не ґрунтується на повазі до людської гідності, втрачає трансформативний потенціал і перетворюється на механічне адміністрування.

Українські дослідники (Поліщук, 2010; Карпенко, 2015; Семигіна, 2019) акцентують, що імплементація міжнародних етичних стандартів у національну практику соціальної роботи потребує адаптації до реалій пострадянського простору, де соціальні інституції часто функціонують у межах жорсткої бюрократичної логіки. Водночас саме у роботі з мігрантами соціальний працівник виступає ключовою ланкою між гуманістичними принципами та державною політикою.

Отже, соціальна робота з мігрантами має спрямовуватися не лише на надання послуг, а й на **створення умов для реалізації суб'єктності** людини, її включення в суспільне життя на основі рівності та визнання. Тож, **права людини** становлять не лише етичний і правовий, а й **філософсько-гуманістичний фундамент** соціальної роботи. Вони визначають стратегічну спрямованість професії, задають критерії оцінки соціальної політики та формують моральний простір, у якому можлива справжня солідарність із людиною у стані вразливості.

3. Міжкультурна чутливість і культурна компетентність у соціальній роботі з мігрантами

Міграційні процеси формують багатокультурні суспільства, у яких соціальний працівник діє в умовах культурної різноманітності, відмінних цінностей, норм і світоглядних систем. Мігранти приносять у приймаючі суспільства свої мови, традиції, релігії, що створює як **ресурс для розвитку культурного плюралізму**, так і потенційні зони напруження та непорозумінь.

Як зазначає Дж. Фук (Fook, 2012), «*cultural competence is not simply about learning facts about others, but about developing an awareness of one's own social position, assumptions, and power relations in practice*» – (культурна компетентність полягає не просто у вивченні фактів про інших, а у формуванні усвідомлення власного соціального становища, припущень і владних відносин у практичній діяльності). Отже, культурна компетентність – це не лише знання про «іншого», а насамперед **здатність до саморефлексії**, критичного усвідомлення власних упереджень і готовність до діалогу. Соціальний працівник має постійно «перевизначати»

свою позицію у зустрічі з клієнтом, визнаючи його культурну суб'єктність.

Міжкультурна чутливість передбачає не просто толерантність до відмінностей, а глибоке розуміння їхнього значення для життєвих рішень людини. Як підкреслює Д. Люм (Lum, 2011), «*cross-cultural practice demands an attitude of cultural humility – the readiness to learn from clients and to value their lived experiences as legitimate sources of knowledge*» – (міжкультурна практика вимагає ставлення культурної скромності – готовності вчитися у клієнтів та визнавати їхній життєвий досвід як достовірне джерело знань). Це означає, що соціальний працівник має не лише пояснювати політики чи програми, а й **вчитися у клієнтів**: розуміти їхній досвід війни, переслідувань, бідності, гендерних або релігійних обмежень.

Практична культурна компетентність проявляється у вмінні:

- враховувати **особливості релігійних практик** (наприклад, необхідність молитовних перерв або дотримання посту у мігрантів-мусульман);
- розуміти **гендерні ролі** у різних культурах (наприклад, коли жінка не може спілкуватися з чоловіком-соціальним працівником без присутності родича);
- долати **мовний бар'єр** через залучення перекладачів або використання візуальних засобів комунікації;
- визнавати **травматичний досвід**: війни, переслідувань, втрати дому, як центральний чинник формування поведінки клієнта.

Як показують дослідження **Л. Домінееллі (Dominelli, 2017)**, «*failure to recognize cultural difference can reproduce structural inequalities and perpetuate exclusion*». Інакше кажучи, брак міжкультурної чутливості може не лише ускладнити спілкування, але й **відтворювати дискримінаційні моделі** на рівні соціальних інститутів.

Показовим прикладом є практика соціальних служб у Канаді та Швеції, де впроваджено **модель культурної медіації**, коли працівники з мігрантського середовища допомагають іншим мігрантам адаптуватися до нової культури, не втрачаючи власної ідентичності. Такий підхід поєднує **повага до культурного розмаїття** з принципом **соціальної інтеграції**, створюючи умови для взаємного навчання і довіри.

Отже, **міжкультурна чутливість і культурна компетентність** – це не другорядні навички, а **етиčno-філософська основа** професійної діяльності соціального працівника. Вони передбачають відкритість до іншості, готовність до морального діалогу й переосмислення власних норм і цінностей у контексті взаємодії з мігрантами. Як підсумовує Фук, *«true competence is a process of becoming – of continuously learning to be ethically present with others in diversity»* (Fook, 2012, p. 87).

Українські науковці (Поліщук, Бартош-Пічка, Горішна, 2010); підкреслюють, що розвиток міжкультурної чутливості передбачає інтеграцію емпатійного слухання, розуміння травматичного досвіду мігрантів (війна, переслідування, бідність) та повагу до релігійних норм (наприклад, мусульманських традицій у дотриманні гендерних ролей чи харчових обмежень). Важливим аспектом є також подолання мовного бар'єру, що може бути інструментом або бар'єром довіри.

4. Концепція соціальної справедливості

Ідея **соціальної справедливості** посідає центральне місце в етичних засадах соціальної роботи. Вона виражає переконання, що кожна людина має право на рівний доступ до ресурсів, можливостей і соціального визнання, незалежно від етнічного походження, правового статусу чи культурної належності. Як зазначає **Л. Домініеллі (Dominelli, 2010)**, *«social justice is not only about distributing resources fairly but also about transforming the social structures that reproduce inequality»*. Отже, соціальна справедливість виходить за межі благодійності чи індивідуальної допомоги – це **проект суспільної трансформації**, спрямований на викорінення структурних нерівностей.

Для соціальної роботи з мігрантами це означає, що професійна діяльність не обмежується вирішенням окремих життєвих проблем, а передбачає **адвокацію правових і політичних змін**, спрямованих на захист вразливих груп. Як наголошує **М. Рейш (Reisch, 2018)**, *«social work must act both as a support system for the oppressed and as a movement for social change»*. Це вимагає активної участі соціальних працівників у суспільному дискурсі, у розробці політики, освітніх програмах, правозахисній діяльності, спрямованій проти расизму, ксено-

фобії та експлуатації праці мігрантів.

З філософської точки зору, концепція соціальної справедливості спирається на ідеї **Дж. Ролза (Rawls, 1971)**, який визначає справедливість як «чесність» (justice as fairness). Вона полягає у створенні таких суспільних умов, де нерівності виправдані лише тоді, коли вони сприяють покращенню становища найменш захищених. У цьому сенсі соціальна робота стає **моральним посередником** між ідеалом справедливості та реальними інституційними механізмами, що мають гарантувати людську гідність і рівність можливостей.

У практичному вимірі соціальна справедливість у роботі з мігрантами виявляється у трьох ключових напрямках:

- **Політичний аспект**, участь у формуванні гуманної міграційної політики, протидія дискримінаційним нормам і практикам (наприклад, стигматизації шукачів притулку або трудових мігрантів без документів).

- **Економічний аспект**, забезпечення рівного доступу до праці, житла, освіти й медичних послуг; створення умов для соціальної мобільності.

- **Культурний аспект**, боротьба проти символічного виключення, сприяння міжкультурному діалогу, подолання стереотипів і ксенофобії.

Домініеллі підкреслює, що *«to practice social justice is to challenge power – to work in solidarity with those marginalized by global inequalities»* (Dominelli, 2010, p. 14). Такий підхід вимагає від соціального працівника не лише професійної компетентності, а й **етичної мужності**, здатності діяти в інтересах клієнтів навіть у конфлікті з інституційними чи політичними обмеженнями.

В українських дослідженнях (Поліщук, Бартош-Пічка, Горішна 2010) соціальна справедливість розглядається як принцип, що забезпечує рівний доступ до ресурсів і можливостей незалежно від соціального чи етнічного статусу. Соціальний працівник у цьому контексті виступає **медіатором** між мігрантськими спільнотами та державними інституціями.

Таким чином, деонтологія соціальної роботи з мігрантами поєднує три основні орієнтири, що формують цілісну етичну парадигму професії:

нормативний (етика обов'язку: професійна відповідальність і моральна автономія працівника);

правозахисний (гарантії прав людини: захист гідності та рівності клієнтів);

соціально-справедливий (боротьба з дискримінацією, нерівністю та соціальною ексклюзією).

Ця триєдина структура задає не лише професійні стандарти, але й **філософський вимір соціальної дії**, у якому соціальна робота постає як моральна практика справедливості, солідарності й людяності в умовах глобальної міграційної динаміки.

5. Аналіз міжнародних практик соціальної підтримки мігрантів

Соціальна підтримка мігрантів у світовій практиці будується на комплексному поєднанні **правового захисту, соціальної інтеграції, культурної адаптації та психологічної підтримки**. Різні країни застосовують широкий спектр підходів, які можна розділити на три основні групи:

Законодавчо-правові механізми захисту мігрантів

У більшості європейських держав мігранти мають законодавчо закріплені права на соціальні послуги, охорону здоров'я та освіти. Наприклад: у **Німеччині** Закон про інтеграцію біженців (*Integrationsgesetz*, 2016) гарантує доступ до мовних курсів, професійного навчання та соціальної підтримки; спеціальні видання, наприклад для біженців з України (Martina Plum, Franziska Brachthäuser, 2022).

У **Швеції** державні служби соціального забезпечення забезпечують мігрантів консультаціями з житлових, медичних та освітніх питань незалежно від статусу. Ці практики демонструють, що **законодавчий захист є базовим елементом соціальної підтримки**, а ефективність політики залежить від механізмів імплементації на місцевому рівні (Healy, 2007; Dominelli, 2010).

Соціальна інтеграція та культурна адаптація

Багато країн застосовують програми, спрямовані на **культурну інтеграцію** та міжкультурну взаємодію: у **Канаді** діє модель Settlement Services, яка надає мігрантам комплексні послуги: орієнтація у новому суспільстві, мовна підтримка, професійна підготовка

та соціальні консультації; у **Нідерландах** програми «Mentorship for Refugees» поєднують індивідуальне наставництво з культурною освітою та психологічною підтримкою. Ці практики підкреслюють важливість **міжкультурної компетентності соціальних працівників** та готовності до навчання від клієнтів (*cultural humility*) (Fook, 2012; Lum, 2011).

Психологічна та соціально-психологічна підтримка

Особлива увага у міжнародній практиці приділяється **подоланню травматичного досвіду мігрантів**: програми у **Німеччині та Австрії** включають психотерапевтичну підтримку для біженців, які пережили війну або переслідування;

У **Великій Британії** діють мультидисциплінарні центри підтримки біженців, де соціальні працівники, психологи та юристи працюють у команді для комплексного вирішення проблем. Такі практики демонструють важливість **інтегрованого підходу**, де правова допомога поєднується з соціальною та психологічною підтримкою.

Перспективи для української практики

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що ефективна соціальна підтримка мігрантів вимагає: чітко законодавчо закріплених прав і механізмів їх реалізації; комплексних програм інтеграції, що включають мовну, культурну та професійну адаптацію; мультидисциплінарної підтримки, яка враховує психологічні та соціальні потреби.

Для України цей досвід може стати орієнтиром у формуванні політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб та іноземних мігрантів, особливо у контексті сучасних міграційних викликів та кризових ситуацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень (філософський аспект). Аналіз теоретичних і практичних аспектів соціальної роботи з мігрантами свідчить, що ця сфера діяльності не лише реалізує конкретні соціальні функції, а й виступає платформою для втілення гуманістичних цінностей, моральної свідомості та етичної відповідальності. Соціальний працівник постає не просто як виконавець політичних програм чи державних директив, а як провідник морального діалогу між суспільством і людиною, що пережила травму, втрату або соціальну ізоляцію.

1. **Етика як дзеркало професійної душі.** Професійна етика соціального працівника розкривається у здатності балансувати між обов'язком і гуманістичним покликом. Як підкреслює Бенкс (Banks, 2006), соціальна робота – це простір, де «**професійний обов'язок стикається з людською вразливістю**». Ця напруга відкриває глибокі філософські питання про природу морального вибору, відповідальності та співчуття.

2. **Права людини як онтологічна орієнтація.** Права людини не лише нормативний стандарт, а й онтологічний принцип, що формує розуміння гідності, свободи та автономії особистості. Соціальна робота з мігрантами стає практикою втілення цих універсальних цінностей у конкретних соціальних контекстах, де кожен індивід проявляється як унікальна особистість у потоці глобальних соціальних процесів.

3. **Міжкультурність і самопізнання.** Робота з мігрантами вимагає не тільки знання про «іншого», а й рефлексії власних упереджень, соціальної позиції та владних відносин (Fook, 2012; Lum, 2011). Це підкреслює філософський аспект професії: соціальний працівник розвиває здатність до самопізнання через діалог із клієнтом, перетворюючи практичну діяльність на процес взаємного пізнання і емпатії.

4. **Соціальна справедливість як моральний горизонт.** Адвокація прав мігрантів

і боротьба з дискримінацією є не лише соціальною функцією, а й **моральним орієнтиром**, що визначає сенс професії в глобальному і локальному контекстах. Соціальна справедливість стає критерієм, за яким вимірюється ефективність соціальної роботи як практики людяності та відповідальності перед суспільством.

Перспективи подальших досліджень (філософський вимір)

Рефлексивна етика практики: дослідження процесів самопізнання соціальних працівників, що працюють з мігрантами, як шляху формування професійної та моральної ідентичності. **Онтологічна значущість прав людини:** аналіз прав людини як універсального морального орієнтира в конкретних соціальних та культурних контекстах. **Діалог культур:** розвиток концепцій міжкультурного діалогу як процесу взаємного навчання та творення нових форм соціальної взаємодії. **Філософія соціальної справедливості:** дослідження соціальної роботи як практики, що поєднує етичну відповідальність із трансформацією структурних нерівностей.

Таким чином, соціальна робота з мігрантами постає як **практика моральної та культурної свідомості**, яка не лише вирішує соціальні проблеми, а й формує нову етичну парадигму, де права людини, культурна компетентність і соціальна справедливість утворюють цілісний морально-філософський орієнтир професії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенко О. Г., Романова Н. Ф. Теорія та практика соціальної роботи: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Слово, 2015. 402 с.
2. Поліщук В. А., Бартош-Пічкара, О. П., Горішна Н. М. та ін. Соціальна робота. Тернопіль : ВАТ «ТВПК Збруч», 2010. 330 с.
3. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 1. 2019. DOI: <https://doi.org/10.33287/11196>
4. Banks S. Ethics and Values in Social Work. Palgrave Macmillan, 2006, URL: https://archive.org/details/ethicsvaluesinso0000bank_edi3/page/n5/mode/2up (дата звернення 5.10.2025)
5. Dominelli L. Social Work in a Globalizing World. Polity Press, 2010
6. Dominelli L Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice. London : Palgrave Macmillan 2017. URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/5024/1/60.pdf.pdf> (дата звернення 5.10.2025)
7. Fook J. Social Work: A Critical Approach to Practice (2nd ed.). London: SAGE. 2012 URL: <https://archive.org/details/socialworkcritic0000fook> (дата звернення 5.10.2025)
8. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. London: Penguin. 2005 [https://files.libcom.org/files/Paulo%20Freire,%20Myra%20Bergman%20Ramos,%20Donald%20Macedo%20-%20Pedagogy%20of%20the%20Oppressed,%2030th%20Anniversary%20Edition%20\(2000,%20Bloomsbury%20Academic\).pdf](https://files.libcom.org/files/Paulo%20Freire,%20Myra%20Bergman%20Ramos,%20Donald%20Macedo%20-%20Pedagogy%20of%20the%20Oppressed,%2030th%20Anniversary%20Edition%20(2000,%20Bloomsbury%20Academic).pdf) (дата звернення 5.10.2025)
9. Healy L. Universalism and Cultural Relativism in Social Work Ethics. International Social Work, 50 (1). 2007 <https://doi.org/10.1177/0020872807071479> (дата звернення 5.10.2025)
10. Hugman R. When 'Do No Harm' Is Not Enough: The Ethics of Research with Refugees and Other Vulnerable Groups, British Journal of Social Work 41, 2011, 1271–1287 <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr013> (дата звернення 5.10.2025)

11. Ife Jim, *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*. Cambridge: Cambridge University Press. 2001. URL: https://archive.org/details/humanrightssocia0000ifej_f710/page/n5/mode/2up (дата звернення 5.10.2025)
12. Integrationsgesetz vom 31. Juli 2016 // Bundesgesetzblatt. 2016. Т. 1, №39. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//**%255B@attr_id=%27bgbl116s1939.pdf%27%255D#__bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl116s1939.pdf%27%5D__1523479906366 (дата звернення 5.10.2025)
13. International Federation of Social Workers (IFSW). *Global Social Work Statement of Ethical Principles*. 2018. URL: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/> (дата звернення 5.10.2025)
14. Kant I. *Groundwork of the Metaphysics of Morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1785). 1998. URL: https://archive.org/details/groundworkofmeta0000kant_f8e1 (дата звернення 5.10.2025)
15. Lum D. *Culturally Competent Practice: A Framework for Understanding Diverse Groups and Justice Issues*. Belmont: Brooks/Cole. 2011 592 p.
16. Martina Plum, Franziska Brachthäuser, Спеціальне видання для біженців з України / Serviceheft für Geflüchtete aus der Ukraine, Auslands-gesellschaft.de, 2022. URL: https://www.fmrw.de/fileadmin/fmrw/media/Ukraine/Serviceheft_fuer_Gefluechtete_ukrainisch.pdf (дата звернення 5.10.2025)
17. United Nations. *Universal Declaration of Human Rights*. 1948. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення 5.10.2025)
18. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 5.10.2025)

REFERENCES:

1. Karpenko, O. H., & Romanova, N. F. (2015). *Teoriya ta praktyka sotsial'noyi roboty: navch. posib. dlya studentiv VNZ*. [Theory and practice of social work] Kyiv : Slovo, 402 [in Ukrainian].
2. Polishchuk, V. A., Bartosh-Pichkar, O. P., Horishna, N. M. ta in. (2010). *Sotsial'na robota*. [Social work] Ternopil' . : VAT «TVPK Zbruch», 330 [in Ukrainian].
3. Semyhina, T. (2019). *Novi hlobal'ni etychni pryntsypy sotsial'noyi roboty*. [New global ethical principles for social work]. *Visnyk Akademiyi pratsi, sotsial'nykh vidnosyn i turyzmu*, 1, DOI: <https://doi.org/10.33287/11196> [in Ukrainian].
4. Banks, S. (2006). *Ethics and Values in Social Work*. Palgrave Macmillan, Retrieved from: https://archive.org/details/ethicsvaluesinso0000bank_edi3/page/n5/mode/2up (date of access: 5.10.2025)
5. Dominelli, L. (2010). *Social Work in a Globalizing World*. Polity Press
6. Dominelli, L. (2017). *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/5024/1/60.pdf.pdf> (date of access: 5.10.2025)
7. Fook, J. (2012) *Social Work: A Critical Approach to Practice* (2nd ed.). London: SAGE. Retrieved from: <https://archive.org/details/socialworkcritic0000fook> (date of access: 5.10.2025)
8. Freire, P. (2005) *Pedagogy of the Oppressed*. London: Penguin. Retrieved from [https://files.libcom.org/files/Paulo%20Freire,%20Myra%20Bergman%20Ramos,%20Donaldo%20Macedo%20-%20Pedagogy%20of%20the%20Oppressed,%2030th%20Anniversary%20Edition%20\(2000,%20Bloomsbury%20Academic\).pdf](https://files.libcom.org/files/Paulo%20Freire,%20Myra%20Bergman%20Ramos,%20Donaldo%20Macedo%20-%20Pedagogy%20of%20the%20Oppressed,%2030th%20Anniversary%20Edition%20(2000,%20Bloomsbury%20Academic).pdf) (date of access: 5.10.2025)
9. Healy, L. (2007). *Universalism and Cultural Relativism in Social Work Ethics*. *International Social Work*, 50 (1). <https://doi.org/10.1177/0020872807071479> (date of access: 5.10.2025)
10. Hugman, R. (2013). *Culture, Values and Ethics in Social Work*. Routledge. 176 p.
11. Ife Jim, (2001). *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, URL: https://archive.org/details/humanrightssocia0000ifej_f710/page/n5/mode/2up date of access: 5.10.2025)
12. Integrationsgesetz vom 31. Juli (2016). *Bundesgesetzblatt*. Т. 1, №39. Retrieved from: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//**%255B@attr_id=%27bgbl116s1939.pdf%27%255D#__bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl116s1939.pdf%27%5D__1523479906366 (date of access: 5.10.2025)
13. International Federation of Social Workers (IFSW), (2018) *Global Social Work Statement of Ethical Principles*. Retrieved from: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/> (date of access: 5.10.2025)
14. Kant, I. (1998). *Groundwork of the Metaphysics of Morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1785). Retrieved from https://archive.org/details/groundworkofmeta0000kant_f8e1 (date of access: 5.10.2025)
15. Lum, D. (2011) *Culturally Competent Practice: A Framework for Understanding Diverse Groups and Justice Issues*. Belmont: Brooks/Cole. 592 p.
16. Martina Plum, Franziska Brachthäuser, (2022) Спеціальне видання для біженців з України / Serviceheft für Geflüchtete aus der Ukraine, Auslands-gesellschaft.de, Retrieved from: https://www.fmrw.de/fileadmin/fmrw/media/Ukraine/Serviceheft_fuer_Gefluechtete_ukrainisch.pdf (date of access: 5.10.2025)

17. United Nations. Universal Declaration of Human Rights. (1948). Retrieved from: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (date of access: 5.10.2025)

18. Mizhnarodnyy pakt pro ekonomichni, sotsial'ni i kul'turni prava, Pryynyato 16 hrudnya 1966 roku Heneral'noyu Asambleyeyu OON 18. [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Adopted on December 16, 1966 by the UN General Assembly]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (date of access: 5.10.2025) [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 10.10.2025

Дата прийняття статті: 23.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-78:614.2:355.48(477.64)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.5>

Ірина ЄВДОКИМОВА

кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри «Каразінська школа соціальної роботи» навчально-наукового інституту соціології та медіакомунікацій, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

ORCID: 0000-0001-7099-757

Бібліографічний опис статті: Євдокимова, І. (2025). Первинна медична допомога в територіальних громадах Харківської області в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 42–48, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.5>

ПЕРВИННА МЕДИЧНА ДОПОМОГА В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мета статті полягає у виявленні особливостей та проблем доступу до первинної медичної допомоги (ПМД) у територіальних громадах Харківської області в умовах війни. Теоретико-методологічною основою дослідження виступила концепція Ж. Левеска, яка дозволила комплексно проаналізувати характеристики системи первинної медичної допомоги в громадах Харківської області та можливості мешканців громад.

Методологія. Стаття базується на матеріалах дослідження, яке було проведено в 2024 році в територіальних громадах Харківської області та носило розвідувальний характер. Для збору даних було використано метод онлайн опитування із застосуванням гугл-форми. Загальна кількість респондентів онлайн опитування склала 371 пацієнт закладів первинної медичної допомоги в територіальних громадах Харківської області. Анкетування охоплювало показники доступності медичних послуг з позиції системи (досяжність, прийнятність, наявність та розташування, фінансова доступність, відповідність) та пацієнтів (усвідомлення потреб, здатність знайти та досягти допомогу, платоспроможність, активна участь у лікуванні).

Наукова новизна. Вперше на матеріалі прифронтового регіону України комплексно оцінено стан доступності ПМД з урахуванням впливу війни. Виявлено системні бар'єри – кадровий та технічний дефіцит, недостатня цифровізація, обмежена транспортна доступність; а також поведінкові – відкладене звернення по допомогу, психологічні бар'єри, низька цифрова грамотність, обмежене розуміння медичної документації.

Висновки. Попри високу оцінку пацієнтами досяжності, прийнятності та відповідності ПМД, значний вплив на її доступність мають наслідки війни – руйнування інфраструктури, скорочення медичних кадрів, економічна нестабільність. Подальший розвиток ПМД вимагає технологічної модернізації, зміцнення кадрового потенціалу, покращення транспортної доступності та підвищення медичної й цифрової грамотності населення.

Ключові слова: первинна медична допомога, доступність, концепція Ж. Левеска, Харківська область, війна, соціологічне дослідження.

Ірина YEVDOKYMOVA

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Head of the Department “Karazin school of social work” of Educational and Scientific Institute of Sociology and Media Communications, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody sqr., Kharkiv, Ukraine, 61022

ORCID: 0000-0001-7099-757X

To cite this article: Yevdokymova, I. (2025). Pervinna medichna dopomoga v teritorialnih gromadah Harkivskoyi oblasti v umovah vijnii [Primary health care in the territorial communities of the Kharkiv region during the war]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 42–48, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.5>

PRIMARY HEALTH CARE IN TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE KHARKIV REGION IN WAR CONDITIONS

The purpose of the article is to identify the characteristics and problems of access to primary health care (PHC) in territorial communities of the Kharkiv region in conditions of war. The theoretical and methodological basis of the study was the concept of J. Levesque, which allowed for a comprehensive analysis of the characteristics of the primary health care system in the communities of the Kharkiv region and the capabilities of community residents.

Methodology. The article is based on the materials of a study conducted in 2024 in the territorial communities of the Kharkiv region, which was exploratory in nature. An online survey using a Google form was used to collect data. The total number of respondents to the online survey was 371 patients of primary healthcare facilities in the territorial communities of the Kharkiv region. The survey covered indicators of healthcare accessibility from the perspective of the system (reachability, acceptability, availability and location, financial accessibility, suitability) and patients (awareness of needs, ability to find and access care, ability to pay, active participation in treatment).

Scientific novelty. For the first time, the state of primary medical care accessibility has been comprehensively assessed in the frontline region of Ukraine, taking into account the impact of the war. Systemic barriers have been identified, including staff and technical shortages, insufficient digitization, and limited transport accessibility, as well as behavioral barriers, such as delayed seeking of help, psychological barriers, low digital literacy and limited understanding of medical documentation.

Conclusions. Despite patients' high assessment of the accessibility, acceptability, and adequacy of primary health care, the consequences of the war – destruction of infrastructure, reduction of medical personnel, and economic instability – have a significant impact on its accessibility. Further development of PHC requires technological modernization, strengthening of human resources, improvement of transport accessibility, and increasing the medical and digital literacy of the population.

Key words: primary health care, accessibility, J. Levesque's concept, Kharkiv region, war, sociological research.

Актуальність проблеми. В умовах збройної агресії проти України система охорони здоров'я та, зокрема первинна медична допомога (ПМД) як її складова, зазнає надзвичайного навантаження та функціонує в умовах багатовекторної кризи. Водночас саме ПМД виступає фундаментом медичної системи та першою ланкою у взаємодії між населенням і медичними службами, що є особливо важливим у прифронтових регіонах, де ризики для життя та здоров'я населення є найбільш критичними.

Дослідження у цій сфері є необхідним інструментом для комплексного розуміння як об'єктивного стану системи ПМД (доступності, якості, кадрового забезпечення, інфраструктури), так і суб'єктивного досвіду та очікувань пацієнтів, медичних працівників, місцевих громад. Вони дозволяють виявити соціальні бар'єри у доступі до медичної допомоги, нерівність у забезпеченні медичними послугами, особливо в умовах внутрішнього переміщення, економічної нестабільності та психологічної травми населення. Крім того, результати таких досліджень забезпечують зворотний зв'язок між населенням, фахівцями сфери охорони здоров'я та органами державного управління, що є критично важливим для коригування управлінських рішень і запровадження цільових інтервенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Упродовж останніх років дослідження первинної медичної допомоги в соціальних науках зосереджуються на кількох ключових напрямках. Одним з них є комплексний аналіз стану ПМД в Україні (Первинна медична допомога в Україні: досягнутий прогрес і наступні кроки: аналіз даних за 2020–2021 рр., 2023). Також важливою є тематика організації ПМД у територіальних громадах в Україні. Цьому напряму, наприклад, присвячена робота Я.І. Августинович, в якій розглядаються особливості створення ефективної моделі функціонування центрів ПМД у територіальних громадах (Августинович, 2023). Проблемам організації ПМД для літніх людей присвячені роботи О. Марусина, М. Ільківа та інших співавторів, які розкривають специфіку медичного обслуговування осіб літнього віку на прикладі Івано-Франківської області (Марусин, Ільків, Ціхонь, Ковальчук, 2024). Забезпеченню якості ПМД в контексті публічного управління присвячені публікації О. Мельниченка та В. Семененко (Мельниченко, Семененко, 2024). Роль ПМД у побудові інтегрованої медичної системи аналізується в роботі С. Ромашка (Ромашка, 2024). Робота С. Фейси та М. Сміянової присвячена вивченню розвитку приватного сектору ПМД (Фейса, Сміянова, 2025). Оцінці якості ПМД присвячені роботи В. Лехан, І. Надутого, Г. Тол-

станови (Лехан, Надутий, Толстанов, 2024), а також інших авторів. Попри широку тематику досліджень, актуальною проблемою, з нашої точки зору, є недостатня представленість даних про ситуацію саме в прифронтових регіонах України, в яких система ПМД стикається з унікальними викликами: дефіцитом медичних кадрів, руйнуванням інфраструктури, переміщеннями населення, високим рівнем стресу серед мешканців, необхідністю інтеграції медичної та психосоціальної допомоги та ін.

Мета дослідження – схарактеризувати доступність первинної медичної допомоги в територіальних громадах Харківської області в умовах війни для їх мешканців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття базується на матеріалах дослідження, яке було проведено за участі автора в 2024 році в територіальних громадах Харківської області та носило розвідувальний характер. Для збору даних було використано метод онлайн опитування із застосуванням гугл-форми. Загальна кількість респондентів онлайн опитування склала 371 пацієнт закладів первинної медичної допомоги в територіальних громадах Харківської області.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступила концепція доступу до медичної допомоги Жана-Фредеріка Левеска (Levesque's Conceptual Framework for Healthcare Access), яка вже більше 10 років є однією з найвпливовіших сучасних моделей у сфері медико-соціальних досліджень та пропонує багатовимірне розуміння доступності медичних послуг як результату взаємодії між характеристиками системи охорони здоров'я та можливостями, потребами й поведінкою індивідів (Levesque, 2013; Cu, Meister, Lefebvre, 2021). Головна ідея цієї концепції полягає в тому, що доступність медичних послуг необхідно розглядати через показники (виміри) системи охорони здоров'я, а також через показники (виміри) поведінки самих пацієнтів. Головними показниками доступності до медичних послуг з точки зору системи охорони здоров'я є досяжність; прийнятність; наявність та розташування; фінансова доступність; відповідність. Головними показниками доступності медичних послуг з точки зору можливостей пацієнтів є здатність усвідомлювати потреби; здатність знайти допомогу; здатність досягти допомоги; плато-

спроможність; здатність до активної участі (Levesque, 2013). Важливою перевагою цієї концепції є те, що вона пропонує комплексне бачення доступності до медичної допомоги як взаємодії між індивідуальними можливостями й системними характеристиками; описує доступність як певний процес, а не одноразову подію; дозволяє виокремити бар'єри доступності на окремих етапах; є придатною для розробки соціальних індикаторів доступності для проведення кількісних, якісних, порівняльних досліджень; дозволяє отримати результати, які можуть бути корисними для удосконалення політики в медичній галузі.

Серед опитаних мешканців територіальних громад – пацієнтів закладів первинної медичної допомоги в територіальних громадах Харківської області жінки становили 83%, чоловіки – 17%. Найбільше респондентів було у віковій категорії 40–49 років (29%). Наступні за чисельністю вікові групи: 30–39 років (24%) та 50–59 років (23%). Більшість респондентів проживають у селі (35%) та місті, яке не є обласним центром (31%). Більшість респондентів є найманими працівниками (46%). Користуються послугами амбулаторій загальної практики – сімейної медицини 44% опитаних та центрів первинної медико-санітарної допомоги 31% опитаних. 29% респондентів належать до вразливих груп (пенсіонери, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та ін.). Майже всі опитані (99%) уклали декларації з комунальними або державними закладами первинної медичної допомоги. Більшість респондентів (62%) зверталися за медичними послугами протягом останніх 1–3 місяців.

Респондентам було запропоновано відповісти на питання, які дозволяли схарактеризувати доступність системи первинної медичної допомоги в їх громадах за критеріями, які були запропоновані в концепції Ж.Ф. Левеска: досяжність, прийнятність, наявність та розташування, фінансова доступність, відповідність.

Критерій «досяжність» вказує на те, наскільки заклади первинної медичної допомоги є «видимими» для населення, тобто, чи доступна інформація про медичні заклади, види послуг, години прийому; чи існує прозора система запису, консультації, просвітницькі кампанії тощо. Оцінюючи заклади первинної медичної допомоги в своїх територіальних громадах

за цим критерієм, 85% респондентів зазначили, що заклади первинної медичної допомоги надають інформацію щодо нових підходів до лікування або можливостей вирішення їх проблем; 88% відзначили, що лікар або медсестра часто або іноді телефонують пацієнтам, щоб дізнатися, чи покращився їх стан після призначеного лікування; 63% респондентів стверджують, що на веб-сайті органу місцевого самоврядування є інформація про медичні та соціальні послуги, які можна отримати у громаді. 59% респондентів відзначили, що їх заклади первинної медичної допомоги мають власний веб-сайт або групи в соціальних мережах (Viber, Telegram). 94% респондентів відзначили, що їх заклади мають стенди з інформацією про медичні послуги та години роботи.

Критерій «прийнятність» вказує на те, наскільки медичні заклади й послуги відповідають культурним, соціальним, етичним очікуванням пацієнтів, чи мають в них місце дискримінаційні практики, неповажливе ставлення по відношенню до пацієнтів та ін. Оцінюючи заклади первинної медичної допомоги в своїх територіальних громадах за цим критерієм більшість респондентів відзначила доволі високий рівень реалізації прав пацієнтів у сфері охорони здоров'я. Крім того, 84% респондентів відзначили відсутність випадків дискримінації або несправедливого ставлення з боку лікарів. 91% респондентів не стикалися з відмовами у наданні медичної допомоги з боку закладу первинної медичної допомоги.

Критерій «наявність та розташування» вказує на те, наскільки заклади первинної медичної допомоги географічно близько розташовані до місця проживання пацієнтів, забезпечені ресурсами (медичним персоналом, обладнанням, медикаментами), а також наскільки вони організаційно зручні й гнучкі для користувачів (зручний графік роботи, можливість онлайн-запису, черги тощо.). Оцінюючи заклади первинної медичної допомоги в територіальних громадах Харківської області за цим критерієм 85% респондентів відзначили, що вони задоволені графіком роботи лікарів та можливістю отримання послуг, що свідчить про зручність та адаптованість робочих годин медичних закладів до потреб пацієнтів. Зручність перебування в закладі первинної медичної допомоги оцінена на 8 балів з 10 можливих. Безпечність перебу-

вання в закладі первинної медичної допомоги оцінена на 7 балів з 10 можливих. Зрозумілість перебування в закладі первинної медичної допомоги оцінена на 9 балів з 10. 80% респондентів зазначили легкість отримання медичної консультації дистанційно. 70% підтвердили проведення виїзних консультацій лікарями закладу. 94% відзначили, що лікарі приділяють достатньо часу на прийом пацієнтів.

В той же час розташування закладів первинної медичної допомоги було оцінено як не дуже близьке: середня оцінка – 4 бали за 10-бальною шкалою (де «1» означає "дуже близько"). 47% респондентів відзначили відсутність необхідних фахівців у закладах первинної медичної допомоги, зокрема стоматологів, лор-спеціалістів, гастроентерологів та ін. 51% респондентів відзначили відсутність необхідного діагностичного та лікувального обладнання в їх закладах первинної медичної допомоги, такого як УЗД, МРТ та ін.

Оцінюючи заклади первинної медичної допомоги в територіальних громадах Харківської області за критерієм «фінансова доступність», більшість опитаних (75%) відзначила, що після початку війни вони змогли отримати ліки безкоштовно або з частковою оплатою. Основним джерелом ліків стала гуманітарна допомога (48%). Програма «Доступні ліки» також сприяла забезпеченню ліками, хоча її роль до війни, на думку опитаних, була більшою. Переважна більшість респондентів (94%) не має досвіду оплати неформальних платежів у закладі первинної медичної допомоги. Респонденти також оцінили доступність закладу первинної медичної допомоги з точки зору фінансових витрат на 8 балів з 10.

Оцінюючи заклади первинної медичної допомоги в територіальних громадах Харківської області за критерієм «відповідність», тобто наскільки їх діяльність відповідає потребам пацієнта, є якісною, своєчасною, персоналізованою і ефективною, більшість респондентів відзначила, що значна частина лікарів залучає пацієнтів до прийняття рішень щодо їхнього лікування (32% – «часто», 53% – «іноколи»), що, з точки зору концепції Ж.Ф Левеска свідчить про певний рівень співпраці між лікарями та пацієнтами та є позитивним аспектом системи первинної медичної допомоги. 53% опитаних пацієнтів вважає також, що лікарі завжди

мають повну інформацію про їхній стан. Однак, значна частина (41%) зазначає, що інколи виникають ситуації, коли лікарі не мають повної інформації.

З іншого боку, респондентам також було запропоновано відповісти на питання, які дозволяють схарактеризувати їх власні здатності скористатись ПМД в громадах.

Оцінюючи свою «здатність усвідомлювати потреби в первинній медичній допомозі», 39% опитаних відзначили, що звертаються відразу за допомогою після появи перших симптомів хвороби, через кілька днів – 44% респондентів. 89% респондентів відзначили, що вони знають, які профілактичні обстеження слід проходити і в який час. 82% респондентів зазначили, що знають перелік безоплатних та платних послуг, які доступні в їх закладі первинної медичної допомоги.

Оцінюючи свою «здатність знайти допомогу», більшість респондентів оцінили складність знаходження закладу або лікаря для вирішення своїх питань на 4 за 10-бальною шкалою, де 10 – «максимально складно». 73% респондентів відзначили, що їм було соромно або незручно звернутися до певних спеціалістів (наприклад, гінеколога, проктолога, психіатра, лікаря, який працює з ВІЛ-позитивними пацієнтами тощо). 78% респондентів вказали, що були випадки, коли вони не зверталися до лікаря внаслідок його грубого поводження раніше.

Оцінюючи свою «здатність досягнути допомоги» половина респондентів відзначила, що зазвичай дістається закладу пішки, 34% користуються транспортом (родичі, таксі або власне авто). Лише 8% використовують громадський транспорт. 47% респондентів відзначили, що їм доволі проблематично дістатися до закладу в гострому стані хвороби. Найбільш поширеним способом запису на прийом до лікаря є телефонний дзвінок (72%). 21% респондентів ідуть у заклад для запису. Лише 7% використовують мобільний додаток або веб-сайт.

Оцінюючи власні можливості користування закладами первинної медичної допомоги за критерієм «платоспроможність» понад половина опитаних (56%) зіткнулась із випадками, коли було важко оплатити медичні послуги або ліки. 50% респондентів зазначили, що в умовах війни іноді не можуть отримати необхідну медичну допомогу через фінансові проблеми,

а 12% постійно стикаються з такою ситуацією. До війни ці показники були нижчими (43% і 5% відповідно).

Оцінюючи власні можливості до активної взаємодії з лікарем в процесі отримання первинної медичної допомоги більшість респондентів (56%) розуміє те, що їм говорять лікарі. Проте значна частина (39%) інколи не розуміє інформацію від лікарів. Майже половина респондентів (49%) не потребують сторонньої допомоги для розуміння лікарських документів, таких як інструкції до препаратів та рекомендації лікаря. Але інша половина інколи потребує такої допомоги. 75% респондентів ставлять питання до лікаря під час обговорення процесу лікування. 86% респондентів вказали, що часто дотримуються вказівок та рекомендацій лікарів в повній мірі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження із застосуванням положень концепції доступності медичної допомоги Ж. Левеска, дозволило оцінити стан та особливості надання первинної медичної допомоги у територіальних громадах Харківської області в умовах війни, а також виявити деякі бар'єри, що знижують її доступність.

За оцінками респондентів, система ПМД у їх громадах загалом характеризується високими показниками досяжності, прийнятності, відповідності потребам населення та фінансової доступності. Серед основних перешкод, пов'язаних із функціонуванням самої системи ПМД, за результатами дослідження було виявлено недостатню інтеграцію сучасних цифрових сервісів (онлайн-запис, електронні медичні системи, інформаційні ресурси закладів); кадровий дефіцит, особливо серед вузькопрофільних спеціалістів; обмеженість діагностичного та лікувального обладнання; відносно низьку територіальну доступність для окремих груп населення, зокрема у сільських громадах. До бар'єрів, зумовлених поведінковими чинниками, можна віднести відкладене звернення до лікаря при перших симптомах захворювання; психологічні обмеження (сором або незручність звернення до певних спеціалістів); низький рівень цифрової грамотності; обмежене розуміння медичної документації; низьку платоспроможність у частини населення. Вочевидь військові дії посилюють існуючі бар'єри та створюють

нові, такі як руйнування та пошкодження медичної інфраструктури, ускладнення транспортної логістики, скорочення кадрового складу, зростання економічного навантаження на домогосподарства. Частина виявлених проблем має ситуативний характер і може бути послаблена після завершення бойових дій завдяки відновленню транспортної доступності, стабілізації економіки та

відбудові медичних закладів. Водночас інші бар'єри – цифрова нерівність, низький рівень медичної обізнаності, кадровий дефіцит та необхідність модернізації матеріально-технічної бази – збережуть актуальність і в післявоєнний період, що вимагає проведення подальших досліджень і розробки довгострокових стратегій розвитку первинної медичної допомоги у Харківській області.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Августинівич Я. І. Медико-соціальне обґрунтування вдосконаленої моделі центру первинної медичної (медико-санітарної) допомоги. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина» (наукова спеціальність «Соціальна медицина»), Київ, 2023. 283 с. URL: https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka3/Dr_avgust.pdf
2. Марусин О., Ільків М., Ціхонь З., Ковальчук Р. Особливості організації надання первинної медичної допомоги особам літнього віку на Прикарпатті. *Україна. Здоров'я нації*. 2024. №2. С. 76–80. URL: <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2024.2/13>
3. Мельниченко О., Семененко В. Складові якості первинної медичної допомоги населенню як об'єкти публічного управління. *Вісник післядипломної освіти. Вип. 28(57) Серія «Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування»*. 2024. Том 28, № 57. С. 232–245. URL: <https://ojs.uem.edu.ua/index.php/spn/article/view/728/1518>
4. Ромашка С. Роль закладів первинної медичної допомоги у запровадженні інтегрованих систем охорони здоров'я в контексті реформування системи охорони здоров'я в Україні. *Український економічний часопис*. 2024. №6. С. 120–123. <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-19>
5. Фейса С., Сміянова М. Розвиток приватного сектору первинної медичної допомоги в Закарпатській області. *Україна. Здоров'я нації*. 2025. № 1. С. 46–49. <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2025.1/09>
6. Лехан В., Надутий І., Толстанов Г. Соціологічні аспекти оцінки якості первинної медичної допомоги. *Здоров'я суспільства*. 2024. №3 (9). С. 49–55.
7. Первинна медична допомога в Україні: досягнутий прогрес і наступні кроки: аналіз даних за 2020–2021 р.: серія аналітичних записок. Копенгаген: Європейське регіональне бюро ВООЗ; 2023. 57 с.
8. Cu A., Meister S., Lefebvre B. *et al.* Assessing healthcare access using the Levesque's conceptual framework – a scoping review. *Int J Equity Health*. 2021. №20. <https://doi.org/10.1186/s12939-021-01416-3>.
9. Levesque J.F., Harris M.F., Russell G. Patient-centred access to health care: conceptualising access at the interface of health systems and populations. *International Journal. Equity Health*. 2013. Mar 11. 12:18. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23496984/>

REFERENCES:

1. Avhustynovych, Y. I. (2023). Medyko-sotsialne obgruntuvannya vdoskonalenoj modeli tsentru pervynnoi medychnoi (medyko-sanitarnoi) dopomohy [Medical and social justification of the improved model of the primary health care (primary medical and sanitary care) center] (Doctoral dissertation, Kyiv Medical University). Retrieved from https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka3/Dr_avgust.pdf [in Ukrainian].
2. Marusyn, O., Ilkiv, M., Tsikhon, Z., & Kovalchuk, R. (2024). Osoblyvosti orhanizatsii nadannia pervynnoi medychnoi dopomohy osobam litnoho viku na Prykarpatti [Features of organizing primary health care for elderly people in Prykarpattia]. *Ukraina. Zdorovia natsii*, (2), 76–80. <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2024.2/13> [in Ukrainian].
3. Melnychenko, O., & Siemienienko, V. (2024). Skladovi yakosti pervynnoi medychnoi dopomohy naseleenniui yak obiekty publichnoho upravlinnia [Components of the quality of primary health care for the population as objects of public administration]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity. Seriya: Sotsialni ta povedinkovi nauky; Upravlinnia ta administruvannia*, 28(57), 232–245. Retrieved from <https://ojs.uem.edu.ua/index.php/spn/article/view/728/1518> [in Ukrainian].
4. Romashka, S. (2024). Rol zakladiv pervynnoi medychnoi dopomohy u zaprovadzhenni intehrovanykh system okhorony zdorovia v konteksti reformuvannia systemy okhorony zdorovia v Ukraini [The role of primary health care institutions in introducing integrated health care systems in the context of health care reform in Ukraine]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys*, (6), 120–123. <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-19> [in Ukrainian].

5. Feisa, S., & Smiianova, M. (2025). Rozvytok pryvatnoho sektoru pervynnoi medychnoi dopomohy v Zakarpatskii oblasti [Development of the private sector of primary health care in Zakarpattia region]. *Ukraina. Zdorovia natsii*, (1), 46–49. <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2025.1/09> [in Ukrainian].

6. Lekhan, V., Nadutyi, I., & Tolstanov, H. (2024). Sotsiolohichni aspekty otsinky yakosti pervynnoi medychnoi dopomohy [Sociological aspects of assessing the quality of primary health care]. *Zdorovia suspilstva*, 9(3), 49–55. [in Ukrainian].

7. Primary health care in Ukraine: Achieved progress and next steps. Analysis of data for 2020–2021: Series of analytical notes (2023). Copenhagen: World Health Organization, Regional Office for Europe. [in Ukrainian].

8. Cu, A., Meister, S., Lefebvre, B., et al. (2021). Assessing healthcare access using the Levesque's conceptual framework – A scoping review. *International Journal for Equity in Health*, 20, 116. <https://doi.org/10.1186/s12939-021-01416-3>

9. Levesque, J. F., Harris, M. F., & Russell, G. (2013). Patient-centred access to health care: Conceptualising access at the interface of health systems and populations. *International Journal for Equity in Health*, 12, 18. Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23496984/>

Дата надходження статті: 21.10.2025

Дата прийняття статті: 10.11.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-053.2:364.65-054.73

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.6>**Марія ЖІНЧИН**

аспірантка, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, Україна, 79013

ORCID: 0009-0000-2894-6875

Бібліографічний опис статті: Жінчин, М. (2025). Проблеми та потреби внутрішньо переміщених дітей в умовах війни: роль громадських і міжнародних організацій. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 49–56, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.6>

ПРОБЛЕМИ ТА ПОТРЕБИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ І МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті проаналізовано правове, інституційне та практичне забезпечення захисту дітей-внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах війни, а також визначення ролі громадських та міжнародних організацій у реалізації державної політики соціального захисту дітей, постраждалих від воєнних дій. Особливу увагу приділено дослідженню механізмів міжсекторальної взаємодії між державними структурами та неурядовими організаціями у сфері соціальної, психологічної й матеріальної підтримки дітей-ВПО.

У дослідженні застосовано системно-структурний і порівняльний підходи, що дозволило проаналізувати чинну нормативно-правову базу України, яка регулює права дітей-ВПО (Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», а також відповідні постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства освіти і науки). Використано аналітичний метод для узагальнення статистичних даних і звітів міжнародних організацій (Caritas Ukraine, Save the Children, UNICEF, World Vision International) щодо масштабів гуманітарної, освітньої та психологічної допомоги дітям в Україні. Описово-аналітичний метод дозволив оцінити ефективність цих програм і сформулювати рекомендації щодо інтеграції їхнього досвіду у державну політику.

Здійснено комплексний аналіз правових засад та практичних механізмів соціального захисту дітей-внутрішньо переміщених осіб у контексті воєнних подій. Визначено роль провідних благодійних і міжнародних організацій у наданні комплексної допомоги дітям-ВПО, яка охоплює освітній, психологічний, соціальний та матеріальний компоненти. Обґрунтовано доцільність створення в Україні національної системи підтримки дітей-ВПО за моделлю «дружніх до дитини просторів» (Child Friendly Spaces), яка поєднувала б державні програми з практиками неурядових структур. Запропоновано концепцію впровадження державної програми «Безпечна школа» на основі досвіду проекту «ГОВОРИ» Центру гідності дитини Українського католицького університету, що передбачає електронні інструменти звернення дітей по допомогу та розвиток культури безпечно освітнього середовища. Результати дослідження доводять, що наявна система соціального захисту дітей-ВПО в Україні потребує подальшого удосконалення та інституційного зміцнення. Попри достатню законодавчу базу, реалізація її положень у громадах є нерівномірною через кадрові, фінансові та організаційні обмеження. Громадські та міжнародні організації відіграють ключову роль у заповненні цих прогалів, забезпечуючи оперативне реагування на потреби дітей та їхніх родин.

Для підвищення ефективності державної політики доцільно інтегрувати успішні практики гуманітарних структур у систему соціального захисту, запровадити адресні грошові гранти, програми психосоціальної підтримки, а також розширити мережу дитячих центрів допомоги у кожній територіальній громаді. Упровадження таких заходів сприятиме формуванню сталих механізмів захисту прав дітей, підвищенню рівня соціальної безпеки та відновленню психологічного добробуту дітей, які пережили вимушене переміщення.

Ключові слова: внутрішньо переміщені діти, внутрішньо переміщені особи, соціальний захист, гуманітарна допомога, психосоціальна підтримка, благодійні організації, державна політика.

Mariia ZHINCHYN

Postgraduate Student, Lviv Polytechnic National University, 12 Stepan Bandera str., Lviv, Ukraine, 79013

ORCID: 0009-0000-2894-6875

To cite this article: Zhinchyn, M. (2025). Problemy ta potreby vnutrishno peremishchenykh ditei v umovakh viiny: rol hromadskykh i mizhnarodnykh orhanizatsii [Problems and needs of internally displaced children during the war: the role of civil and international organizations]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 49–56, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.6>

PROBLEMS AND NEEDS OF INTERNALLY DISPLACED CHILDREN DURING THE WAR: THE ROLE OF CIVIL AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

The article analyzes the legal, institutional, and practical mechanisms for protecting internally displaced children (IDCs) in Ukraine during wartime, emphasizing the role of civil society and international organizations in implementing state social protection policies for children affected by armed conflict. Particular attention is paid to the study of cross-sectoral cooperation between state institutions and non-governmental organizations in providing social, psychological, and material support to internally displaced children.

The research applies a systemic-structural and comparative approach, which made it possible to analyze the current Ukrainian legal framework governing the rights of displaced children – including the Laws of Ukraine “On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons,” “On the Protection of Childhood,” “On Social Services,” as well as relevant decrees of the Cabinet of Ministers and orders of the Ministry of Education and Science. An analytical method was used to generalize statistical data and reports from international organizations such as Caritas Ukraine, Save the Children, UNICEF, and World Vision International, which reflect the scale of humanitarian, educational, and psychological assistance provided to children in Ukraine. The descriptive-analytical method enabled the evaluation of these programs’ effectiveness and the formulation of recommendations for integrating their best practices into national policy.

A comprehensive analysis of the legal foundations and practical mechanisms of social protection for internally displaced children under wartime conditions was conducted. The study identifies the role of leading charitable and international organizations in providing integrated assistance that encompasses educational, psychological, social, and material components. The article substantiates the need to create a national support system for displaced children in Ukraine based on the model of «Child-Friendly Spaces», which would combine state programs with non-governmental practices. Additionally, it proposes the implementation of a state program titled “Safe School,” inspired by the “HOVORY” (“Speak Up”) project of the Ukrainian Catholic University’s Center for Child Dignity. This initiative introduces electronic safety-reporting tools and promotes a culture of secure educational environments for children.

The study’s findings indicate that the existing system of social protection for internally displaced children in Ukraine requires further improvement and institutional strengthening. Despite a well-developed legal framework, implementation at the community level remains inconsistent due to personnel shortages, financial constraints, and limited psychological services. Civil and international organizations play a crucial role in addressing these gaps, ensuring timely responses to the needs of children and their families.

To enhance the effectiveness of state policy, it is advisable to integrate successful humanitarian practices into the national social protection system — including targeted cash grants, psychosocial support programs, and the expansion of local child assistance centers in every community. Implementing these measures would help establish sustainable mechanisms for protecting children’s rights, improve social safety, and restore the psychological well-being of children who have experienced forced displacement.

Key words: internally displaced children, internally displaced persons, social protection, humanitarian assistance, psychosocial support, charitable organizations, state policy.

Актуальність дослідження. Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентні соціальні виклики, серед яких особливе місце посідає проблема захисту прав і забезпечення потреб дітей-внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які були змушені залишити свої домівки через бойові дії, втрату житла та загрозу життю. Це призвело до масштабних порушень їхніх базових прав – на освіту, охорону здоров’я, безпеку та розвиток. Саме тому питання соціального супроводу, психосоціаль-

ної підтримки й інтеграції дітей-ВПО набуло особливої ваги у сучасному науковому та практичному дискурсі.

Попри розвинену нормативно-правову базу – Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», а також урядові постанови щодо грошової допомоги та освітніх гарантій, механізми їх реалізації залишаються недостатньо ефективними на місцевому рівні. Брак ресурсів, нерівномірне

навантаження на громади, кадровий дефіцит у соціальній сфері та обмежений доступ до психологічних послуг посилюють вразливість внутрішньо переміщених дітей. У цій ситуації саме громадські, благодійні та міжнародні організації відіграють ключову роль у наданні допомоги, компенсуючи прогалини державної політики.

Актуальність дослідження визначається необхідністю осмислення цього міжсекторального партнерства та інтеграції найуспішніших практик громадських і міжнародних структур у систему державної соціальної політики. Діяльність таких організацій, як Caritas Ukraine, Save the Children, UNICEF, World Vision International, демонструє ефективні моделі роботи з дітьми-ВПО – від створення безпечних освітніх просторів до забезпечення психосоціальної підтримки, матеріальної допомоги та програм з розвитку стійкості. Досвід Центру гідності дитини Українського католицького університету, який упроваджує проєкт «ГОВОРИ» у школах Львівської громади, є прикладом того, як локальні ініціативи можуть посилювати безпеку та психологічне благополуччя дітей.

Таким чином, актуальність теми полягає у необхідності розроблення комплексної державної політики, яка б інтегрувала напрацювання міжнародних і громадських організацій, забезпечуючи системну, довготривалу й доступну підтримку дітей-ВПО у кожній громаді. Науковий аналіз цих процесів дозволяє виявити ефективні механізми взаємодії між державними та недержавними суб'єктами, окреслити напрями удосконалення нормативного регулювання і сформулювати підґрунтя для створення стійкої моделі соціального захисту дітей, постраждалих від війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз сучасних досліджень і звітів міжнародних організацій свідчить про формування комплексного підходу до підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб, який охоплює освітні, психологічні та соціальні аспекти. У звітах Caritas Ukraine відзначено масштаб впровадження розвивальних і компенсаторних занять, а також розповсюдження шкільних наборів, що свідчить про цільову відповідь на матеріальні й академічні потреби дітей-ВПО (Caritas Ukraine, 2024). UNICEF у межах ініціативи «Спільно» демонструє модель мультисекторальної підтримки,

яка поєднує освітні активності, батьківське консультивання та скерування до спеціалізованих послуг (UNICEF, 2025).

Широкий масив звітів фіксує зростання потреб у психосоціальній підтримці та першій психологічній допомозі. Caritas Ukraine системно нарощує обсяг ПЗПСС через дитячі простори та роботу з батьками; Save the Children і World Vision International впроваджують групові та індивідуальні формати підтримки, а також моделі «безпечних просторів» (Child Friendly Spaces/Safe Spaces), спрямовані на зниження стресу, відновлення емоційної стабільності та розвиток навичок стійкості (Caritas Ukraine, 2024; Save the Children, 2025; World Vision International, 2024).

Дані міжнародних організацій підтверджують значні обсяги прямої матеріальної допомоги: грошові гранти сім'ям, продовольча підтримка, забезпечення засобами гігієни та базовими товарами, WASH-інтервенції. Звіти Save the Children і World Vision International демонструють масштаби охоплення дітей та опікунів і підкреслюють ефект поєднання грошової допомоги з доступом до послуг (Save the Children, 2025; World Vision International, 2024). Така «комбінована відповідь» у публікаціях позиціонується як критично важлива в умовах тривалих криз.

У науково-практичних матеріалах простежується інституціалізація моделей стандарту дитинно орієнтованого реагування: безпечні локації, структуровані заняття, скерування до медицини/соцзахисту, залучення батьків і педагогів (UNICEF, 2025; Caritas Ukraine, 2024); також акцентують на важливості партнерств із місцевою владою, що підвищує доступність і масштабованість послуг.

Локальні інновації у шкільному середовищі. На рівні громад з'являються ініціативи цифрової безпеки та превенції насильства (проєкт «ГОВОРИ» Центру гідності дитини УКУ), які пропонують інструменти раннього звернення дітей по допомогу («кнопка безпеки»), типові стандарти реагування та навчальні модулі для учнів і педагогів. Публікації про локальні практики наголошують, що інтеграція таких ініціатив у політики громад сприяє формуванню «культури безпеки» в школах і кращому виявленню вразливості дітей-ВПО (Український католицький університет, 2025).

Таким чином, сучасні публікації й звіти описують надану адресну матеріальну підтримку, компенсаторні освітні заходи та системну ПЗПСС, реалізовані через мережі безпечних дитячих просторів і партнерства з громадами (Caritas Ukraine, 2024; UNICEF, 2025; Save the Children, 2025; World Vision International, 2024; Законодавча база України 2001–2022). На цьому тлі науково обґрунтованим є курс на державну інституціалізацію успішних моделей НУО (дитячі простори, «швидкі» грошові інструменти, шкільні системи безпеки), їх стандартизацію та стабільне фінансування, що дозволить зменшити територіальні диспропорції та забезпечити сталі результати для дітей-ВПО. Отже, без державної координації та фінансування навіть найефективніші ініціативи можуть залишатися короткостроковими.

Мета дослідження: проаналізувати правові, інституційні та практичні механізми соціального захисту дітей-внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, роль громадських і міжнародних організацій у забезпеченні їхньої освітньої, психологічної й матеріальної підтримки, підкреслити важливість інтеграції їх досвіду у державну систему соціальної політики.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок повномасштабної війни сотні тисяч дітей втратили домівки, освітнє середовище та доступ до базових послуг. Це зумовлює потребу в системній підтримці внутрішньо переміщених дітей як на державному, так і на громадському рівнях.

В Україні правовий статус дітей-внутрішньо переміщених осіб визначається низкою нормативно-правових актів, що формують основу державної політики у сфері соціального захисту. Базовим документом є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII, який гарантує дітям-ВПО право на освіту, медичне обслуговування, соціальний захист, забезпечення житлом і сприяння інтеграції в громадах. Закон передбачає, що діти-переселенці користуються тими самими правами, що й інші громадяни, незалежно від місця реєстрації чи фактичного проживання (Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», 2014).

Важливим доповненням виступає Закон України «Про охорону дитинства» (2001), який гарантує державний захист прав дітей, зокрема

тих, що постраждали від війни. Після 2022 року до нього внесено зміни, що визначають необхідність особливого соціального захисту дітей-ВПО, забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, психологічної підтримки й соціальних послуг (Закон України «Про охорону дитинства», 2001).

Ключове значення має також Закон України «Про соціальні послуги», який визначає правові та організаційні засади надання соціальних послуг дітям, сім'ям із дітьми та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах. Згідно з цим законом, діти, які мають статус внутрішньо переміщених осіб, мають право отримувати соціальні послуги. До таких послуг належать, зокрема, соціальний супровід, психологічна реабілітація, консультаційна допомога, підтримка сімейного виховання, а також надання тимчасового притулку чи догляду. Закон закріплює право дітей-ВПО на першочергове отримання соціальних послуг у разі втрати батьківського піклування, насильства чи загрози життю і здоров'ю (Закон України «Про соціальні послуги», 2019).

Державна політика також базується на Постанові Кабінету Міністрів України № 332 від 20 березня 2022 р. «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», яка передбачає щомісячну допомогу на дітей-ВПО у розмірі 3000 грн. Вона спрямована на покриття базових потреб – харчування, одягу, навчальних матеріалів тощо (Постанова КМУ № 332, 2022).

Наказ МОН № 274 від 13 березня 2022 р. спрощував процедуру зарахування дітей-переселенців до шкіл, дозволяв дистанційне навчання й забезпечував освітню інтеграцію (Наказ МОН № 274, 2022).

Попри наявність нормативних гарантій, їх реалізація на місцях залишається неповною через нерівномірний розподіл ресурсів, кадровий дефіцит у соціальній сфері та обмежені можливості надання психологічної допомоги. Саме тому громадські та міжнародні організації відіграють ключову роль у практичному виконанні законодавчих норм.

Карітас України у 2024 році продовжив масштабну діяльність із підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб, зосереджену на створенні безпечного освітнього та психологічного середовища. Протягом року 26 152 дитини

відвідували 46 дитячих просторів і центрів, де проводилися 12 437 заходів, спрямованих на емоційне навчання, надання першої психологічної допомоги та підтримку психічного здоров'я. Для подолання освітніх втрат було організовано 9 419 розвивальних занять і уроків. Окрім того, 7 664 дитини скористалися можливістю відпочинку в дитячих таборах в Україні та за кордоном, а в межах кампанії School Bag роздано 4 524 шкільні набори. Значну увагу організація приділяє роботі з батьками: 3 949 осіб пройшли тренінги з розвитку батьківських навичок і подолання стресу. Програма психосоціальної підтримки охопила 2 275 дітей, а 1 520 педагогів отримали професійні консультації та супровід. Також 416 дітей-ВПО, які проживають у притулках, були залучені до освітніх і дозвіллевих заходів. У межах стратегії розширення доступу до безпечного дитячого середовища Карітас відкрив 51 дружній до дітей простір (Child Friendly Space) у всіх регіонах України, які діють на базі 46 місцевих організацій Карітас (Caritas Ukraine, 2024).

Міжнародна організація Save the Children реалізує в Україні масштабні програми підтримки дітей, постраждалих від війни, включаючи дітей із числа внутрішньо переміщених осіб. Організація надає грошові гранти сім'ям для забезпечення базових потреб, гуманітарну допомогу, продукти харчування, медичні послуги та підтримку засобів до існування. У межах діяльності Save the Children допомогу отримали понад 254 000 осіб, з них понад 88 000 дітей, а загальна сума фінансової підтримки перевищила 63,57 млн доларів США. Крім того, програми продовольчої безпеки та підтримки засобів до існування охопили понад 472 000 осіб, зокрема 145 000 дітей, а через ініціативи у сфері водопостачання, санітарії та гігієни (WASH) допомогу отримали 2,6 мільйона осіб, серед яких 695 000 дітей. З початку реагування Save the Children надала послуги із захисту дітей близько 350 000 осіб, з яких 267 000 – діти. Організація створила 28 громадських центрів і просторів, дружніх до дітей, молоді та сімей, які забезпечують безпечне середовище для навчання, дозвілля, відпочинку та психологічного відновлення. Також Save the Children проводить психологічну та психосоціальну підтримку (ПЗПСС) для дітей, їхніх батьків та спільнот, сприяючи зміцненню їхньої

стійкості, емоційній стабільності та соціальній інтеграції (Save the Children, 2025).

UNICEF реалізує масштабну ініціативу підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб через створення дитячих точок «Спільно», які функціонують у 20 областях України. Ці простори забезпечують дітям безпечне, дружнє до них середовище, де вони можуть навчатися, грати, спілкуватися й отримувати психологічну підтримку в умовах війни. У межах діяльності точок «Спільно» проводяться навчальні та розвивальні заняття, консультації для батьків щодо виховання й розвитку дітей, роздача індивідуальних навчальних наборів, надання медичних і соціальних консультацій, а також психологічна допомога дітям і дорослим. Дитячі точки розташовані в різних форматах – у наметах, приміщеннях залізничних вокзалів, соціальних центрах, притулках для ВПО, а також у межах мобільних команд, що відвідують громади, постраждалі від війни. З березня 2022 по березень 2023 року понад 150 таких точок прийняли понад 775 тисяч відвідувачів, серед яких близько 480 тисяч дітей. Завдяки партнерству UNICEF із органами влади, громадськими організаціями та волонтерами «Спільно» забезпечує комплексну, мультисекторальну допомогу сім'ям із дітьми, сприяючи відновленню психологічної стійкості, розвитку та соціальній інтеграції дітей-ВПО (UNICEF, 2025).

Починаючи з 2022 року й станом на червень 2025 року, World Vision International реалізує програму кризового реагування, яка охопила понад 2,245 мільйона осіб, з них понад 1,022 мільйона дітей. Організація надає комплексну допомогу, що включає доступ до освіти, підтримку психічного здоров'я, грошову допомогу, програми забезпечення засобів до існування, зимову допомогу та ініціативи із захисту дітей. Окремий напрям – програма «Safe Spaces for Children», у межах якої створюються безпечні простори для дітей у громадах, що постраждали від війни. У таких просторах діти отримують психосоціальну підтримку, можливість навчання, ігор, творчого розвитку, а також консультації для батьків. Програма спрямована на зниження рівня стресу серед дітей-ВПО, відновлення їхнього емоційного стану та розвиток навичок стійкості до кризових ситуацій. Таким чином, діяльність World Vision відіграє

ключову роль у забезпеченні комплексної допомоги дітям, постраждалим від війни, поєднуючи гуманітарну, освітню та психологічну підтримку, орієнтовану на відновлення безпечного дитинства в умовах надзвичайних ситуацій (World Vision International, 2024).

Усі ці організації не лише забезпечують базову допомогу, а й сприяють соціальній інтеграції внутрішньо переміщених дітей через освіту, творчість і спілкування з ровесниками, що має ключове значення для їхнього психологічного відновлення.

Центр гідності дитини Українського католицького університету реалізує у школах Львівської громади проєкт «ГОВОРИ», спрямований на створення безпечного освітнього середовища та запобігання булінгу. У межах проєкту в електронних щоденниках учнів з'явилася «Кнопка безпеки ГОВОРИ», яка дозволяє дітям швидко повідомити про проблему або небезпечну ситуацію. Повідомлення автоматично надходить директору школи, відповідальній особі за безпеку та до Управління розвитку освіти. Також впроваджено онлайн-курс «Твоя безпека в школі» та методичні матеріали для педагогів, що допомагають проводити інтерактивні заняття з безпеки. Для молодших школярів розроблено навчального героя-персонажа Чубчика, який у відеоформаті пояснює правила безпечної поведінки. Проєкт реалізується у партнерстві з Львівською міською радою, Департаментом гуманітарної політики та Департаментом освіти і культури ЛМР і спрямований на формування культури довіри та захисту дітей у навчальних закладах (Український католицький університет, 2025).

Разом із тим більшість ініціатив має проєктний характер і залежить від міжнародного фінансування. Це створює ризики несталості допомоги після завершення грантів. Тому важливо, щоб держава інтегрувала досвід громадських та міжнародних організацій у власну систему соціального захисту та розробила механізми сталого фінансування програм для дітей.

Досвід громадських і міжнародних організацій доводить, що ефективна система допомоги дітям-внутрішньо переміщеним особам має поєднувати гуманітарну, матеріальну, освітню, психологічну та фінансову підтримку. Держава може використати ці напрацювання

для створення єдиної національної програми комплексної допомоги дітям-ВПО, яка передбачатиме як грошову підтримку сімей із дітьми, так і доступ до безкоштовних послуг у кожній територіальній громаді.

На основі практики організацій Save the Children та World Vision, держава може запровадити систему адресних грошових грантів і ваучерів для покриття базових потреб дітей (харчування, одяг, засоби гігієни, навчальні матеріали), що забезпечить швидку реакцію на кризові ситуації. Також доцільним є створення фонду екстреної підтримки сімей ВПО, який би працював за принципом гнучкого фінансування та міг залучати кошти міжнародних донорів і місцевих бюджетів.

Досвід Caritas Ukraine та UNICEF може стати основою для створення державної мережі дитячих центрів підтримки, подібних до «дружніх до дітей просторів» (Child Friendly Spaces) та «точок Спільно». Такі осередки могли б діяти при центрах соціальних служб у громадах, надаючи дітям безкоштовну психологічну допомогу, організовуючи навчальні та дозвілєві програми, розвивальні гуртки й оздоровчі ініціативи.

Крім того, на прикладі проєкту «ГОВОРИ» Центру гідності дитини Українського католицького університету, держава може запровадити національну програму «Безпечна школа», яка включатиме електронну систему звернення дітей по допомогу, тренінги з безпеки для учнів і педагогів, а також інтеграцію шкільних психологів до системи реагування на випадки насильства або стресу.

З метою забезпечення сталості таких ініціатив було б доцільно розробити механізм постійного бюджетного фінансування із залученням місцевих громад і партнерів громадянського суспільства. Це дозволить перетворити тимчасові гуманітарні програми на довготривалу державну систему соціального захисту дітей-ВПО, що гарантуватиме доступність допомоги незалежно від регіону проживання та джерел міжнародного фінансування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчило, що система соціального захисту дітей-внутрішньо переміщених осіб в Україні має розвинену нормативно-правову базу, проте її реалізація залишається нерівномірною та обме-

женою ресурсно. Законодавчі гарантії, визначені в актах України – «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», а також у постановах уряду, створюють правові умови для захисту дітей-ВПО, однак ефективність їх практичного втілення значною мірою залежить від місцевих громад.

Визначено, що громадські та міжнародні організації, зокрема, Caritas Ukraine, UNICEF, Save the Children, World Vision International, забезпечують значну частину допомоги дітям-ВПО, охоплюючи психологічну, матеріальну, освітню та соціальну підтримку. Їх діяльність не лише заповнює прогалини державної політики, а й формує нові стандарти реагування – мультисекторальні, комплексні та орієнтовані на дитину.

Обґрунтовано необхідність інтеграції найуспішніших практик неурядових організацій у державну систему соціального захисту. До таких належать, зокрема, моделі «дружніх до дітей просторів» (Child Friendly Spaces), адресна грошова допомога сім'ям, програми психосоціальної підтримки та ініціативи з циф-

рової безпеки у школах. Створення національної мережі дитячих центрів підтримки й запровадження державної програми «Безпечна школа» дозволить сформувати стійку систему допомоги дітям, які пережили вимушене переміщення.

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на оцінку ефективності реалізації програм підтримки дітей-ВПО у громадах різних регіонів України; розроблення індикаторів соціальної інтеграції дітей-переселенців у приймаючі громади; аналіз впливу психосоціальних програм на відновлення емоційної стійкості дітей; вивчення можливостей державно-приватного партнерства у сфері соціального супроводу дітей-ВПО; порівняльний аналіз міжнародних моделей захисту дітей під час гуманітарних криз для адаптації найкращих практик до українського контексту. Такі напрями дослідження дадуть змогу поглибити наукове розуміння проблематики соціального захисту дітей-ВПО, розробити практичні рекомендації для державних і муніципальних органів та сприятимуть формуванню сталих механізмів підтримки дитинства в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. Законодавство України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 07.10.2025).
2. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. Законодавство України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 07.10.2025).
3. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. Законодавство України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 07.10.2025).
4. Постанова Кабінету Міністрів України № 332 від 20 березня 2022 р. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п> (дата звернення: 07.10.2025).
5. Наказ Міністерства освіти і науки України № 274 від 13 березня 2022 р. Про організацію освітнього процесу для дітей, переміщених унаслідок збройної агресії : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22#Text> (дата звернення: 07.10.2025).
6. Український католицький університет. (2025). URL: <https://www.facebook.com/100064505363536/posts/1209457617881072> (дата звернення: 07.10.2025).
7. Caritas Ukraine. (2024). Annual report : веб-сайт. URL: <https://caritas.ua/wp-content/uploads/2025/07/zvit2024.pdf> (дата звернення: 07.10.2025).
8. UNICEF. (2025). URL: <https://www.unicef.org/ukraine> (дата звернення: 07.10.2025).
9. Save the Children. (2025). Three Years of Loss, Bombardment and Displacement: War in Ukraine : веб-сайт. URL: <https://www.savethechildren.net/what-we-do/emergencies/war-ukraine> (дата звернення: 07.10.2025).
10. World Vision International. (2024). URL: <https://www.wvi.org/emergencies/ukraine> (дата звернення: 07.10.2025).

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osob» [Law of Ukraine «On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). Zakon Ukrainy «Pro okhoronu dytynstva» [Law of Ukraine «On the protection of childhood»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Zakon Ukrainy «Pro sotsialni posluhy» [Law of Ukraine «On social services»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> [in Ukrainian].
4. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). Deiaki pytannia vyplaty dopomohy na prozhyvannia vnutrishno peremishchenym osobam [Some issues of providing living allowance to internally displaced persons]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п> [in Ukrainian].
5. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). Pro orhanizatsiiu osvithnoho protsesu dlia ditei, peremishchenykh unaslidok zbroinoi ahresii [On organizing the educational process for children displaced as a result of armed aggression]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22#Text> [in Ukrainian].
6. Ukrainyskyi Katolytskyi Universytet. (2025). Proiekt «HOVORY» – systema bezpeky u shkolakh Lvivskoi hromady [Project «HOVORY» – a safety system in Lviv schools]. Retrieved from <https://www.facebook.com/100064505363536/posts/1209457617881072> [in Ukrainian].
7. Caritas Ukraine. (2024). Annual Report. Retrieved from <https://caritas.ua/wp-content/uploads/2025/07/zvit2024.pdf> [in Ukrainian].
8. UNICEF. (2025). Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine>
9. Save the Children. (2025). Three Years of Loss, Bombardment and Displacement: War in Ukraine. Retrieved from <https://www.savethechildren.net/what-we-do/emergencies/war-ukraine>
10. World Vision International. (2024). Retrieved from <https://www.wvi.org/emergencies/ukraine>

Дата надходження статті: 10.10.2025

Дата прийняття статті: 22.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-78:159.923.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.7>

Андрій КАМБУР

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського 2, м. Чернівці, Україна, 58002
ORCID: 0000-0002-3751-7228

Бібліографічний опис статті: Камбур, А. (2025). Роль особистісних ресурсів у процесі ресоціалізації вимушених мігрантів. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 57–63, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.7>

РОЛЬ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

У статті досліджується роль особистісних ресурсів у процесі ресоціалізації вимушених мігрантів. Повномасштабна війна спричинила безпрецедентні хвилі внутрішньої й зовнішньої міграції українців, руйнуючи соціальні зв'язки та ускладнюючи доступ до житла, праці й послуг. На цьому тлі ресоціалізація постає як ключовий напрям соціальної політики: відновлення здатності до взаємодії, самоідентифікації та активної участі у приймаючих громадах, попри травматичний досвід і дефіцит ресурсів у громадах прийому.

Мета статті – теоретично обґрунтувати роль особистісних ресурсів у ресоціалізації вимушених мігрантів і уточнити умови їх ефективної інтеграції.

Використано теоретико-аналітичний синтез підходів соціальної роботи, соціології та психології; узагальнено емпіричні дані щодо воєнної міграції; застосовано структурно-функціональний аналіз інституційних механізмів підтримки та принципи *trauma-informed practice*.

Ресоціалізацію подано як поетапний процес: від десоціалізації застарілих ролей – до засвоєння нових норм і формування оновленої ідентичності та соціальних зв'язків. Центральним механізмом виступають особистісні ресурси: мотиваційна стійкість, рефлексивність, емоційна саморегуляція, соціальна компетентність, гнучкість і самоефективність. Обґрунтовано переваги інтеграційної стратегії акультурації, що поєднує збереження культурної самобутності з участю в інституціях країни перебування. Показано необхідність травма-поінформованих психосоціальних інтервенцій, мовної підготовки, нострифікації та кар'єрного супроводу для зниження «вторинної вразливості».

Автор доходить висновку про те, що соціальна робота виконує функцію «зв'язування» між особистістю, громадою та інституціями через кейс-менеджмент, міжвідомчу взаємодію і *community-based* підходи. Ефективні програми мають поєднувати індивідуальний супровід із розвитком місцевих сервісів, цифрових форматів підтримки та пакетів реінтеграції для потенційних повернень. Розбудова міжкультурної компетентності мігрантів і фахівців та сталі механізми фінансування «соціального маршруту» мігранта є умовами стійкої інтеграції й згуртованості.

Ключові слова: ресоціалізація, особистісні ресурси, міграція, інтеграція, соціальна робота.

Andrii KAMBUR

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2 Kotsiubynskoho str., Chernivtsi, Ukraine, 58002

ORCID: 0000-0002-3751-7228

To cite this article: Kambur, A. (2025). Rol osobystisnykh resursiv u protsesi resotsializatsii vymushenykh mihrantiv [The Role of Personal Resources in the Process of Resocialization of Forced Migrants]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 57–63, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.7>

THE ROLE OF PERSONAL RESOURCES IN THE PROCESS OF RESOCIALIZATION OF FORCED MIGRANTS

The article examines the role of personal resources in the process of resocialization of forced migrants. The full-scale war has caused unprecedented waves of internal and external migration of Ukrainians, destroying social ties and complicating access to housing, employment, and essential services. Against this backdrop, resocialization emerges as a key dimension of social policy – the restoration of individuals’ capacity for interaction, self-identification, and active participation in host communities, despite traumatic experiences and limited resources in host environments.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the role of personal resources in the resocialization of forced migrants and to clarify the conditions for their effective integration. The study applies a theoretical and analytical synthesis of approaches in social work, sociology, and psychology; generalizes empirical data on wartime migration; and employs structural-functional analysis of institutional support mechanisms along with the principles of trauma-informed practice.

Resocialization is conceptualized as a multi-stage process – from the desocialization of obsolete roles to the acquisition of new norms and the formation of renewed identity and social connections. The central mechanism is represented by personal resources such as motivational resilience, reflexivity, emotional self-regulation, social competence, flexibility, and self-efficacy. The article substantiates the advantages of the integrative acculturation strategy, which combines the preservation of cultural identity with participation in the institutions of the host country. The necessity of trauma-informed psychosocial interventions, language training, recognition of qualifications, and career guidance to reduce “secondary vulnerability” is emphasized.

The author concludes that social work functions as a bridge between the individual, the community, and institutions through case management, intersectoral collaboration, and community-based approaches. Effective programs should combine individual support with the development of local services, digital formats of assistance, and reintegration packages for potential returnees. Building intercultural competence among migrants and professionals, along with stable mechanisms for financing the “social route” of a migrant, are key to sustainable integration and social cohesion.

Key words: resocialization, personal resources, migration, integration, social work.

Актуальність проблеми. Війна в Україні спричинила безпрецедентні масштаби внутрішньої та зовнішньої міграції, перетворивши проблему вимушеного переміщення на одне з найгостріших соціальних викликів сучасності. Мільйони українців опинилися поза межами своїх звичних соціальних середовищ, втративши не лише житло чи роботу, а й стабільні соціальні зв’язки, що є основою повноцінної життєдіяльності.

На тлі глобалізаційних процесів, економічної нестабільності та трансформацій у сфері соціальної політики особливої значущості набуває завдання ресоціалізації вимушених мігрантів – повернення їх до повноцінного соціального життя через відновлення здатності до соціальної взаємодії, самоідентифікації та активного включення у приймаюче середовище. Цей процес ускладнюється як психологічною травматизацією, так і дефіцитом ресурсів у приймаючих громад, на кшталт недосконалості механізмів соціального супроводу.

У цьому контексті представники соціономічних професій виступають ключовим чинником підтримки особистості, надаючи допомогу в подоланні кризи, мобілізації особистісних ресурсів, активізації внутрішнього потенціалу та створенні умов для включення в нове середовище. Тому теоретичне осмислення ролі осо-

бистісних ресурсів у процесі ресоціалізації вимушених мігрантів є надзвичайно актуальним і має вагоме практичне значення як для соціальних працівників, так і для розробників державної політики в гуманітарній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками зростає число досліджень, які концентрують увагу на процесах адаптації та ресоціалізації вимушених мігрантів з України. Зокрема, у «Дослідженні стійкості та її детермінант у вимушеній міграції громадян України: психологічна перспектива» (Андрушко, 2024) автори аналізують резильєнтність як ключовий персональний ресурс, що сприяє соціальній інтеграції, психологічному відновленню та стабілізації під час та після переміщення. Дослідження «Адаптація українців до вимушеної міграції: дослідження психосоціальних моделей та факторів» (Єфімова, 2024) на основі вибірки українців-мігрантів виявило наявність конфлікту між прагненням інтеграції в нове соціокультурне середовище та бажанням повернення до України, підкресливши необхідність розвитку внутрішніх ресурсів (мотивації, самоідентифікації, самоорганізації) як передумови успішної ресоціалізації.

У контексті соціальної роботи все більше уваги приділяється структурним і міжкультурним умовам інклюзії вимушених мігрантів.

Наприклад, публікація «Соціально-психологічна підтримка українських біженців у Великобританії» (Галицька, 2024) висвітлює, що обмежений доступ до житла, визнання кваліфікацій, інтеграції в ринок праці та міжкультурних комунікацій створює «вторинну вразливість» навіть у випадках наявності сильних особистісних ресурсів.

Мета дослідження. Теоретичне обґрунтування впливу особистісних ресурсів на процес ресоціалізації вимушених мігрантів, з акцентом на виявлення індивідуальних чинників, що сприяють або ускладнюють їхнє включення в нове соціальне середовище.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах соціальної та культурної антропології поняття «ресоціалізація» часто трактується як близьке за змістом до «соціальної адаптації». Йдеться про тривалий та поетапний процес входження особистості у нове соціокультурне середовище, що передбачає її поступову інтеграцію у систему суспільних відносин, формування задоволеності базовими життєвими умовами, відчуття емоційної стабільності та приналежності до нової спільноти.

Особливо актуальним цей процес є у випадку вимушених мігрантів, переселених через війну, які переживають глибокі трансформації соціального досвіду. На початкових етапах ресоціалізації часто фіксується ціннісний конфлікт або культурний шок, спричинений різницею між звичним і новим соціальним контекстом. Цей стан поступово змінюється етапом десоціалізації, тобто відмовою від попередніх соціальних ролей, норм і поведінкових моделей, які втратили свою актуальність у нових умовах.

Подальше просування в ресоціалізаційному процесі передбачає засвоєння нових цінностей, норм і соціальних очікувань, тобто власне ресоціалізацію, що завершується поступовим відновленням контактів, формуванням нової ідентичності та досягненням емоційного комфорту. У практиці соціальної роботи це вимагає комплексної підтримки з боку фахівців, які мають орієнтуватися як на психоемоційні потреби, так і на соціальні, правові, культурні аспекти інтеграції переселенців.

Із позицій соціологічного підходу, ресоціалізація часто є реакцією на зміну соціальної позиції – наприклад, зміну професійної діяльності, статусу (перехід із цивільного життя до

військової служби чи навпаки), різке зниження рівня добробуту чи переїзд до іншої культурної спільноти (у тому числі еміграція). Фахівці соціальної роботи, діючи на перетині гуманітарних наук і практики допомоги, покликані діагностувати ці зміни, підтримувати людину в кризі, сприяти її адаптації, а також забезпечити системну інтеграцію у нове середовище з урахуванням індивідуального досвіду, травм і потенціалу до відновлення.

У сучасних умовах проблема ресоціалізації набуває особливої актуальності. Однією з ефективних форм підтримки, що використовується у міжнародній практиці, є психотерапія – як індивідуальна, так і групова. Вона сприяє відновленню внутрішніх ресурсів особистості, уточненню соціальної ролі та культурного статусу в новому середовищі, що є важливою складовою ресоціалізаційного процесу. Зокрема, така практика широко застосовується в Німеччині, Канаді, Швеції, де державні та недержавні структури надають психосоціальну підтримку вимушеним мігрантам.

У 2023–2024 роках проблема недостатньої й неструктурованої інформації щодо масштабів, напрямів та соціально-демографічних особливостей міграції українців набула нової актуальності. Відсутність точних даних ускладнює формування ефективної державної політики в сфері соціального захисту, ресоціалізації та реінтеграції мігрантів, а також планування соціальних послуг як в Україні, так і в приймаючих країнах.

Готовність громадян України до трудової міграції за кордон розглядається дослідниками як один із ключових індикаторів міграційних настроїв населення. Вона оцінюється як за допомогою кількісних опитувань, так і якісних дослідницьких підходів (фокус-групи, експертні інтерв'ю тощо). За результатами соціологічних досліджень, проведених у 2023–2024 роках, загальний рівень еміграційної готовності залишається стабільно високим. Це пояснюється не лише економічними мотивами, а й факторами безпеки, доступом до медичних та соціальних послуг, умовами навчання для дітей тощо (Пильшуліна, 2024).

На думку Ю. Неговської, потенціал готовності громадян України до трудової міграції значно зріс унаслідок як зовнішніх умов, так і внутрішніх трансформацій. До ключових

інституційно-правових чинників, що стимулюють цей процес, належать: спрощення міграційного режиму з країнами Європейського Союзу, розширення правових інструментів захисту працівників-мігрантів, а також зростання частки українців, які офіційно працевлаштовані за кордоном. У контексті повномасштабної війни, цей процес набув ще більш динамічного характеру. Вимушена міграція – як через втрату домівки, так і через небезпеку для життя – суттєво змінила соціально-демографічну структуру українського суспільства та посилила орієнтацію на довгострокове або постійне перебування за кордоном (Неговська, 2025).

Серед значної частини українських трудових мігрантів, особливо тих, хто виїхав за кордон під впливом воєнних обставин, спостерігається орієнтація на мінімізацію ризиків та вибір стратегії адаптації шляхом пристосування, а не самореалізації. В умовах емоційного виснаження, невизначеності й необхідності швидкого заробітку багато з них знижують очікування від трудової діяльності та обирають роботу, яка не вимагає високого рівня кваліфікації чи професійного зростання. Це ускладнює формування активної життєвої позиції та знижує потенціал до особистісного розвитку.

У контексті вимушеної міграції, викликаній повномасштабною війною в Україні, мільйони громадян опинилися в умовах, що вимагають глибокої ресоціалізації:

- адаптації до нової мови, правової системи, трудової етики;
- зміни професійної ідентичності або втрати звичного соціального статусу;
- побудови нових форм міжособистісної комунікації у полікультурному середовищі.

Ці обставини створюють запит на цілеспрямовану підтримку процесів ресоціалізації з боку соціальних служб, які мають забезпечити:

- інституційну, психологічну та культурну підтримку особистості;
- створення програм міжкультурної адаптації;
- розвиток особистісних ресурсів (рефлексії, самооцінки, гнучкості) в нових умовах.

Таким чином, ресоціалізація в умовах війни та еміграції – це не лише соціологічна категорія, а життєво важливий процес, що дозволяє людині відновити свою цілісність, віднайти

сенса, функціональність і здатність взаємодіяти в новому соціальному просторі.

Ресоціалізація мігрантів є різновидом повторної соціалізації, яка відбувається внаслідок входження особистості до нового соціального, культурного та нормативного середовища. Міграція – це не лише фізичне переміщення до іншої країни, але й глибокий соціальний перелом, що супроводжується розривом із звичним способом життя, нормами, соціальними зв'язками та системою цінностей. У процесі адаптації доросла людина-мігрант змушена засвоювати норми та правила взаємодії, які для місцевих жителів є природними й знайомими з дитинства – від елементарних форм спілкування до складних моделей поведінки у трудовій, правовій, культурній та побутовій сферах.

У контексті цієї адаптації перед мігрантом постають два ключові виклики. Перший – це необхідність усвідомити власне ставлення до рідної культури: чи зберігати її як цінність, чи адаптуватися через її часткову трансформацію.

Другий – питання взаємодії з новим соціальним середовищем: чи прагнути до інтеграції та культурного обміну з місцевим населенням, чи, навпаки, зосередитися на замкненому етнокультурному середовищі та мінімізувати зовнішні контакти.

Ці два аспекти суттєво впливають на характер, тривалість і результативність ресоціалізації. Водночас успішність цього процесу залежить не лише від особистісних рис та внутрішніх ресурсів самого мігранта (мотивації, гнучкості, емоційної стабільності), але й від готовності приймаючого суспільства до інтеграції новоприбулих: наявності соціальної підтримки, доступу до базових послуг, антидискримінаційної політики та міжкультурного діалогу.

В умовах воєнної міграції з України ці процеси набули масового характеру. З одного боку, українці активно включаються у соціально-культурне середовище країн ЄС, демонструючи високий рівень адаптивності. З іншого боку, брак ресурсів, емоційне вигорання, мовні бар'єри та почуття втрати «соціального дому» можуть гальмувати ресоціалізаційні процеси.

У цьому контексті фахівці соціальної роботи мають виконувати ключову функцію:

- супроводу мігрантів у формуванні нових соціальних зв'язків;

- підтримки в осмисленні культурної ідентичності;
- посередництва між особистістю і новим середовищем;
- створення умов для безпечної та гідної інтеграції в нову соціальну реальність.

Проблеми ресоціалізації набувають особливої гостроти серед тих мігрантів, які суттєво відрізняються від приймаючого суспільства за етнічними, мовними, релігійними чи культурними ознаками. У таких випадках нерідко спостерігається структурна сегрегація на ринку праці – коли мігранти переважно зайняті у фізично важких, низькооплачуваних галузях, у той час як місцеве населення охоплює більш престижні та безпечні сектори. Така ситуація сприяє зростанню соціальної дистанції, виникненню стійких упереджень, ксенофобських установок і, як наслідок, формуванню замкнених етнічних спільнот, які тяжіють до збереження власних звичаїв, цінностей та моделей поведінки, сформованих у процесі первинної соціалізації.

У подібних умовах процес ресоціалізації зазвичай носить поверхневий або фрагментарний характер, а іноді може бути повністю заблокований – через недовіру до домінуючої культури, відчуття ізоляції або соціального виключення. Це особливо актуально для мігрантів, які зазнають подвійної дискримінації – як за національною, так і соціальною ознакою.

Суттєвим чинником, що впливає на характер ресоціалізації, є особистісна ідентифікація – те, як сам мігрант сприймає себе в новому соціальному середовищі та яку модель поведінки обирає в системі «свої – чужі». У цьому контексті важливо звернутися до моделі стратегій акультурації Джона Беррі, яка окреслює чотири основні типи поведінкових стратегій мігрантів (Berry, 1997).

- Асиміляція – повне прийняття норм, цінностей, мови та стилю життя приймаючого суспільства із втратою власної етнічної ідентичності.
- Сепарація – збереження рідної культури та уникнення контактів з місцевим населенням, навіть за умов проживання в одному соціумі.
- Сегрегація – нав'язування домінуючою групою власних норм, цінностей і практик без прийняття культури мігрантів, що створює напруження, ізоляцію та конфлікти.

- Інтеграція – двосторонній процес, за якого мігрант зберігає власну ідентичність, одночасно активно взаємодіючи з домінуючою культурою, що є найсприятливішою умовою для успішної ресоціалізації.

- Маргіналізація – стан, за якого особа втрачає зв'язок як зі своєю культурою, так і з культурою приймаючого суспільства, що призводить до соціальної ізоляції та психологічної дезадаптації.

У випадку українських вимушених мігрантів, які прибули до країн Європи у зв'язку з війною, часто спостерігається одночасна дія кількох моделей, що змінюються залежно від умов перебування, рівня підтримки, особистих ресурсів і ставлення місцевого населення. Це створює виклики для фахівців соціальної роботи, які повинні:

- виявляти індивідуальні потреби в адаптації;
- запобігати процесам маргіналізації та ізоляції;
- формувати програми підтримки інтеграції без втрати етнічної ідентичності.

Саме інтеграційна модель, що ґрунтується на повазі до культурного розмаїття й активному соціальному діалозі, має найбільший потенціал для успішної ресоціалізації особистості в умовах міграції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ресоціалізація вимушених мігрантів є багаторівневим процесом, що охоплює відмову від неактуальних соціальних ролей, засвоєння нових норм і цінностей, реконструкцію ідентичності та відновлення соціальних зв'язків у приймаючому середовищі. У контексті війни цей процес набуває масового характеру, охоплюючи як зовнішніх мігрантів, так і внутрішньо переміщених осіб. Ключовим чинником успішної ресоціалізації виступають особистісні ресурси, зокрема мотиваційна стійкість, емоційна саморегуляція, гнучкість, соціальна компетентність і здатність до рефлексії, які полегшують адаптацію та знижують ризики маргіналізації. Ідентичність та акультурація мають розглядатися як двосторонній процес, що ґрунтується на взаємній відкритості культур. Інтеграційна стратегія (за J. Berry) є найбільш сприятливою для довгострокового благополуччя, оскільки поєднує збереження української культурної самобутності з активною участю у суспільному житті країни перебування.

Психосоціальні наслідки війни – травматичний досвід, депресивні й тривожні стани, горювання та виснаження – істотно ускладнюють процес ресоціалізації, тому інтеграція доказових психосоціальних інтервенцій у систему соціальних послуг є невідкладною. Водночас структурні бар'єри – обмежений доступ до житла, освіти, медицини та ринку праці – формують вторинну вразливість мігрантів, посилюючи ризик нелегальної зайнятості. Необхідними стають програми нострифікації, мовної підготовки, кар'єрного консультування, правової допомоги та превенції трудової експлуатації.

Фахівці соціальної роботи відіграють провідну роль у підтримці процесів ресоціалізації, виконуючи функцію посередництва між особистістю, громадою та інституціями. Поєднання індивідуального кейс-менеджменту з розвитком місцевих ресурсів і міжсекторальною взаємодією забезпечує сталі результати соціальної інтеграції. Успішність ресоціаліза-

ції значною мірою залежить також від рівня міжкультурної компетентності, що має стати обов'язковим компонентом підготовки мігрантів і фахівців соціальної сфери.

Важливою складовою державної та міжнародної політики є створення цілісного «соціального маршруту» мігранта – від первинного прийому до працевлаштування та участі в житті громади, а також розробка програм реінтеграції для тих, хто повертається до України. Розвиток цифрових і дистанційних форматів соціальної підтримки, зокрема онлайн-консультування, платформ визнання навичок і VR-тренінгів, може підвищити ефективність ресоціалізаційних заходів.

Отже, ресоціалізація вимушених мігрантів у сучасних умовах – це не лише гуманітарне завдання, а стратегічний напрям соціальної політики, що потребує системності, міждержавної координації та науково обґрунтованої підтримки особистісних ресурсів як основи соціальної інтеграції й сталого розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блинова О. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи та проблеми вивчення феномену акультурації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Т. 3, № 1. С. 111–117. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/676>.
2. Галицька М., Гришук Ю. Соціально-психологічна підтримка українських біженців у Великобританії. *Безперервна професійна освіта: теорія та практика*. 2024. Вип. 81, № 4. С. 88–97. DOI: 10.28925/2412-0774.2024.4.7.
3. Калініна С. П., Ланська С. П., Подунай В. В. Аналіз міграційної політики держав: орієнтири для України. Київ: [б. в.], 2024. 157 с.
4. Камбур А. В. Відтворення життєвого простору особистості за допомогою ресоціалізації. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2018. № 13. С. 129–134. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/13396>.
5. Неговська Ю. М., Белень М. В., Грицишена З. О. Міграційні процеси в Україні: виклики, економічні наслідки та шляхи реагування. *Публічне управління та адміністрування*. 2025. № 1 (зошит 3). С. 296–305. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/03/3.25._topic_Yulia-Negovska-Milan-Belen-Zor%D1%96ana-Hrytsyshena-296-305.pdf.
6. Пильшуліна І., Центр Разумкова. *Трудові ресурси для повоєнного відновлення України*. Київ: Центр Разумкова, 2024. 46 с., іл. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/10/16/2024-Pyshchulina-TRUDJVI-RESURS-UKR-SAIT.pdf>.
7. Плющ В. А. Соціологічні моделі соціокультурної адаптації сучасних мігрантів в іншокультурному середовищі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. Вип. 27. С. 103–114.
8. Andrushko Y., et al. Exploring Resilience and Its Determinants in the Forced Migration of Ukrainian Citizens: A Psychological Perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2024. Vol. 21, No. 11. Article 1409. URL: <https://www.mdpi.com/1660-4601/21/11/1409>.
9. Berry J. W. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*. 1997. Vol. 46, No. 1. P. 5–68.
10. Yefimova A. Adaptation of Ukrainians to Forced Migration: A Study of Psychosocial Models and Factors. *Amazonia Investiga*. 2024. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2857>.

REFERENCES:

1. Blynova, O. Ye. (2016). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia vymushenykh mihrantiv: pidkhody ta problemy vyvchennia fenomena akulturatsii [Social and psychological adaptation of forced migrants: approaches and problems of studying the phenomenon of acculturation]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*, 3(1), 111–117. Retrieved from <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/676> [in Ukrainian].
2. Halytska, M., & Hryshchuk, Yu. (2024). Sotsialno-psykholohichna pidtrymka ukraïnskykh bizhentsiv u Velykobrytanii [Socio-psychological support of Ukrainian refugees in the United Kingdom]. *Bezperervna profesiina osvita: teoriia ta praktyka – Continuous Professional Education: Theory and Practice*, 81(4), 88–97. <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.4.7> [in Ukrainian].
3. Kalinina, S. P., Lanska, S. P., & Podunai, V. V. (2024). Analiz mihratsiinoi polityky derzhav: oriientyry dlia Ukrainy [Analysis of the migration policy of states: Guidelines for Ukraine]. Kyiv: [s. n.]. [in Ukrainian].
4. Kambur, A. V. (2018). Vidtvorennia zhyttievoho prostoru osobystosti za dopomohoiu resotsializatsii [Reproduction of the life space of personality through resocialization]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Pedagogika. Psykholohiia – Bulletin of the National Aviation University. Series: Pedagogy. Psychology*, 13, 129–134. Retrieved from <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/13396> [in Ukrainian].
5. Nehovska, Yu. M., Belen, M. V., & Hrytsyshena, Z. O. (2025). Mihratsiini protsesy v Ukraini: vyklyky, ekonomichni naslidky ta shliakhy reahuvannia [Migration processes in Ukraine: Challenges, economic consequences, and ways of response]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia – Public Administration and Governance*, 1(3), 296–305. Retrieved from https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/03/3.25._topic_Yulia-Negovska-Milan-Belen-Zor%D1%96ana-Hrytsyshena-296-305.pdf [in Ukrainian].
6. Pyshchulina, I., & Razumkov Centre. (2024). Trudovi resursy dlia povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Labour resources for Ukraine's post-war recovery]. Kyiv: Razumkov Centre. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/images/2024/10/16/2024-Pyshchulina-TRUDJVI-RESURS-UKR-SAIT.pdf> [in Ukrainian].
7. Pliushch, V. A. (2020). Sotsiolohichni modeli sotsiokulturnoi adaptatsii suchasnykh mihrantiv v inshokulturnomu seredovyshchi [Sociological models of socio-cultural adaptation of modern migrants in a cross-cultural environment]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii – Current Problems of Philosophy and Sociology*, 27, 103–114. [in Ukrainian].
8. Andrushko, Y., et al. (2024). Exploring resilience and its determinants in the forced migration of Ukrainian citizens: A psychological perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(11), Article 1409. Retrieved from <https://www.mdpi.com/1660-4601/21/11/1409>.
9. Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–68.
10. Yefimova, A. (2024). Adaptatsiia ukraïntsiv do vymushenoï mihratsii: doslidzhennia psykhosotsialnykh modelei ta faktoriv [Adaptation of Ukrainians to forced migration: A study of psychosocial models and factors]. *Amazonia Investiga*, 12(63). Retrieved from <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2857> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 31.10.2025

Дата прийняття статті: 12.11.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-78:005.8(430)=161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.8>

Катерина КИРИЛОВА

соціальний працівник, відділ сприяння молоді, Департамент у справах молоді, міська адміністрація, вул. Курт-Шумахера, 2, м. Гертен, Німеччина, 5699

ORCID: 0009-0009-1440-3955

Олена КОЛОМІЄЦЬ

доктор філософських наук, доцент кафедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031

ORCID: 0000-0002-1343-4268

Тетяна ДЕМИДЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітнього менеджменту, арт менеджменту і соціальної роботи, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031

ORCID: 0000-0003-4864-1512

Тетяна ГОРДЕЄВА

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031

ORCID: 0000-0002-4586-4510

Бібліографічний опис статті: Кирилова, К., Коломієць, О., Демиденко, Т., Гордєєва, Т. (2025). Соціальні проєкти з підтримки переселенців у Німеччині та система їх моніторингу. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 64–74, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.8>

СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ З ПІДТРИМКИ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ ТА СИСТЕМА ЇХ МОНІТОРИНГУ

Соціальна робота з переселенцями в умовах міграційної кризи, спричиненої повномасштабною війною в Україні, набуває особливого значення як на рівні гуманітарної допомоги, так і в довгостроковій перспективі їх інтеграції в нове соціокультурне середовище. Акцентовано увагу на тому що, соціальні проєкти посідають ключове місце у системі підтримки переселенців з України в Німеччині, знижують ризики їх ізоляції та маргіналізації. Проєкти орієнтовані на стабілізацію психоемоційного стану переселенців, їх професійну підготовку, перекваліфікацію, подолання мовних бар'єрів, ознайомлення з німецькою культурою. Моніторинг соціальних проєктів виступає ключовим інструментом управління якістю послуг, адаптації до змін потреб цільової групи та оцінювання результативності інтеграційної політики.

Метою дослідження є аналіз соціальних проєктів Німеччини щодо підтримки українських переселенців, опис моделі їх моніторингу. Методи дослідження: аналіз наукової літератури, міждисциплінарних звітів, емпіричних матеріалів; структурно-функціональний аналіз систем моніторингу; порівняльний аналіз практик соціальної інтеграції; вивчення кейсів (case studies) регіональних і федеральних програм.

У статті розглянуто модель моніторингу соціальних проєктів, що діє в Німеччині (на державному, науковому і громадському рівнях), а також описано її принципи, методи, інструменти та індикатори. Наведено конкретні приклади реалізації моніторингових механізмів. Зроблено висновок, що німецький досвід впровадження соціальних проєктів і їх моніторингу у сфері соціальної роботи з переселенцями демонструє високий рівень інституційного розвитку, але потребує подальшої участі представників цільової групи в оцінювальних процесах,

гнучкого оновлення індикаторів та посилення обміну практиками між федеральними землями. Моніторинг у цьому контексті не лише виконує функцію оцінки, а й сприяє соціальній інклюзії та сталому розвитку.

Ключові слова: переселенці, соціальна робота, соціальні проекти, моніторинг, модель моніторингу соціальних проєктів.

Kateryna KYRYLOVA

Social Worker, Division for Youth Support, Department of Youth Affairs, Municipal Administration, Kurt-Schumacher-Straße 2, Gelsenkirchen, Germany, 5699

ORCID: 0009-0009-1440-3955

Olena KOMLOMIETS

Doctor of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Educational Management, Art-Management and Social Work, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 81 Shevchenko blvd., Cherkasy, Ukraine, 18031

ORCID: 0000-0002-1343-4268

Tetyana DEMYDENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Educational Management, Art-Management and Social Work, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 81 Shevchenko blvd., Cherkasy, Ukraine, 18031

ORCID: 0000-0003-4864-1512

Tetiana HORDIIEVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Educational Management, Art-Management and Social Work, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 81 Shevchenko blvd., Cherkasy, Ukraine, 18031

ORCID: 0000-0002-4586-4510

To cite this article: Kyrylova K., Komlomiets O., Demydenko T., Hordiieva T. (2025). Sotsialni proiekty z pidtrymky pereselentsiv u Nimechchyni ta systema yikh monitorynhu [Social projects for supporting displaced persons in Germany and their monitoring system]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 64–74, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.8>

SOCIAL PROJECTS FOR SUPPORTING DISPLACED PERSONS IN GERMANY AND THEIR MONITORING SYSTEM

Social work with displaced persons in the context of the migration crisis caused by the full-scale war in Ukraine has gained particular significance both in terms of humanitarian assistance and in the long-term perspective of their integration into a new socio-cultural environment. It is emphasized that social projects occupy a key place in the system of support for displaced persons from Ukraine in Germany, as they reduce the risks of isolation and marginalization. These projects are aimed at stabilizing the psycho-emotional state of displaced persons, providing professional training and retraining, overcoming language barriers, and familiarizing them with German culture. The monitoring of social projects serves as a crucial instrument for managing the quality of services, adapting to the changing needs of the target group, and evaluating the effectiveness of integration policy.

The purpose of the study is to analyze Germany's social projects aimed at supporting Ukrainian displaced persons and to describe the model of their monitoring. The research methods include: analysis of scientific literature, interdisciplinary reports, and empirical materials; structural-functional analysis of monitoring systems; comparative analysis of social integration practices; and case studies of regional and federal programs.

The article examines the monitoring model of social projects functioning in Germany (at the governmental, academic, and civil society levels), and describes its principles, methods, tools, and indicators. Concrete examples of the implementation of monitoring mechanisms are provided. The conclusion is drawn that the German experience in implementing social projects and their monitoring in the field of social work with displaced persons demonstrates a high level of institutional development, but requires further involvement of the target group representatives in evaluation processes, flexible updating of indicators, and strengthening the exchange of practices between federal

states. Monitoring in this context not only fulfills an evaluative function but also contributes to social inclusion and sustainable development.

Key words: displaced persons, social work, social projects, monitoring, monitoring model of social projects.

Вступ. З початком повномасштабної війни в Україні у 2022 році Європа зіштовхнулася з одним із найбільших гуманітарних викликів останніх десятиліть - масовим переселенням українського населення. Однією з країн, яка прийняла значну кількість вимушено переміщених осіб, стала Німеччина. У відповідь на нові соціальні виклики в країні було реалізовано велику кількість соціальних проєктів, орієнтованих на підтримку, адаптацію та інтеграцію українців. Успішність таких ініціатив значною мірою залежить від ефективності моніторингу - постійного процесу збору та аналізу інформації про хід та результати реалізації проєктів.

Моніторинг у сфері соціальної роботи виконує не лише функцію «нагляду» за виконанням соціальних проєктів, а й виступає важливим інструментом для своєчасного виявлення змін у потребах цільових груп, підвищення якості надання послуг і забезпечення сталого розвитку соціальних проєктів. У контексті роботи з вимушено переміщеними особами в Німеччині його значення зростає ще більше, оскільки ефективність інтеграційних заходів значною мірою залежить від урахування культурних, мовних і психологічних особливостей цієї групи. Саме тому моніторинг має бути чутливим до контексту та адаптивним до динаміки ситуації, в якій перебувають вимушено переміщені особи.

Німеччина, маючи значний досвід прийому біженців з різних країн, характеризується високим рівнем міжкультурної компетентності та розвинутою інфраструктурою соціальної підтримки. Її політика інтеграції ґрунтується на міжсекторальній взаємодії державних, муніципальних і громадських структур. Багатокультурне середовище, що склалося в країні, сприяє адаптації новоприбулих, а приклади успішної інтеграції біженців, які проживають у Німеччині протягом тривалого часу, засвідчують ефективність реалізованих соціальних програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжному науковому дискурсі моніторинг соціальних проєктів розглядається П. Кеттуненом (2021) та А. Еверсом (2018), як один із ключових механізмів забезпечення якості соціальних послуг, зокрема в роботі з мігрантами та біженцями.

Також все більше уваги приділяється оцінюванню інтеграційних програм. Наприклад, звітний аналіз урядових інтеграційних проєктів із залученням Федерального міністерства праці Німеччини (2021) показує результати системного «супровідного оцінювання» для біженців у сфері працевлаштування в Німеччині.

Іншою важливою складовою моніторингу соціальних проєктів у Німеччині є участь громадянського суспільства, зокрема через механізми громадського нагляду (zivilgesellschaftliche Kontrolle). Як підкреслюють К. Баррето, П. Бербе та К. Гальєгос Торрес (2022), високий рівень місцевого волонтерського залучення (civic engagement) не лише сприяє успішній інтеграції біженців, а й виступає індикатором ефективності соціальних програм, що реалізуються на місцевому рівні. Саме активність громадянського суспільства дозволяє не лише реалізовувати проєкти, а й моніторити їхній хід через зворотний зв'язок, оцінку потреб цільових груп та оперативне коригування заходів.

Загальнотеоретичні основи соціального проєктування та оцінки ефективності соціальних програм висвітлено у вітчизняних працях О. Беспалько (2010), О. Яременко, О. Артюх, О. Балакіревої (2002), які акцентують увагу на важливості системного підходу до впровадження та контролю за соціальними ініціативами. Аспекти планування, реалізації та моніторингу в межах соціального проєктування розглядає також Л. Романовська (2020), зокрема в контексті інноваційної діяльності у сфері соціальної політики.

Отже, хоча загальні питання соціального проєктування, інновацій у соціальній роботі та деякі аспекти моніторингу висвітлені у вітчизняних і зарубіжних джерелах, комплексне вивчення моделі моніторингу соціальних проєктів, орієнтованих саме на українців у Німеччині, ще не знайшло достатнього відображення в науковій літературі, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета дослідження: проаналізувати соціальні проєкти Німеччини щодо підтримки українських переселенців та моделі їх моніторингу.
Методи дослідження: аналіз і синтез наукових джерел для вивчення сучасних підходів до моні-

торингу соціальних проєктів у роботі з вимушено переміщеними особами; порівняльний метод для виявлення відмінностей між українськими та німецькими практиками моніторингу соціальних проєктів; аналіз звітів державних і громадських організацій Німеччини щодо інтеграційних програм для українців; метод узагальнення з метою виокремлення ключових чинників, що впливають на успішність моніторингу у сфері соціальної роботи з біженцями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моніторинг соціальних проєктів дозволяє забезпечити своєчасне отримання достовірної інформації про хід їх реалізації, ефективність використання ресурсів та досягнення запланованих результатів. У методичних матеріалах Програми розвитку ООН (Програма, 2009) цей процес визначається як безперервна діяльність, що передбачає систематичне збирання інформації з метою надання управлінським органам і зацікавленим сторонам об'єктивних відомостей про хід виконання завдань. О. Беспалько розглядає моніторинг як регулярне та впорядковане одержання даних, необхідних для спостереження за динамікою соціальних процесів і прогнозування їх розвитку (Беспалько, 2010). За визначенням В. Шинкарука (Шинкарук, 2016), у сфері соціальної роботи моніторинг становить органічний елемент управлінського циклу, забезпечуючи базу для ухвалення виважених рішень і коригування діяльності. Таким чином, у науковому дискурсі моніторинг інтерпретується як багатофункціональний механізм, що поєднує спостереження, аналіз і управлінський вплив у межах реалізації соціальних проєктів.

Практична реалізація моніторингу в різних країнах здійснюється через багаторівневу систему організації моніторингу, що забезпечує

узгодженість дій різних учасників процесу та підвищує довіру до результатів моніторингу.

Моніторинг соціальних проєктів у Німеччині охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів (рис. 1), кожен із яких виконує свою унікальну функцію у забезпеченні якості, прозорості та підзвітності соціальних ініціатив.

Перший рівень – державна звітність (staatliche Berichtspflicht), що виконується на національному та регіональному рівнях органу державної влади зобов'язують виконавців проєктів надавати регулярні звіти. Ці звіти включають: хід реалізації проєкту (виконання планових заходів); використання фінансових ресурсів; кількісні показники охоплення цільової аудиторії; опис проміжних і кінцевих результатів. *Другий рівень* – громадський нагляд (zivilgesellschaftliche Kontrolle), який здійснюють організації громадянського суспільства, зокрема благодійні об'єднання, ініціативні групи, волонтерські мережі, які часто виступають не лише як виконавці, а й як незалежні спостерігачі реалізації соціальних проєктів. Вони збирають зворотний зв'язок від отримувачів послуг, здійснюють громадські аудити та беруть участь у дорадчих радах при федеральних відомствах. *Третій рівень* – науковий супровід (wissenschaftliche Begleitforschung), здійснюють незалежні наукові інститути, дослідницькі центри та університети, що залучаються до супровідної або формативної оцінки соціальних програм. Їхня функція полягає в розробці та валідації індикаторів успішності; аналізі ефективності програмних заходів; оцінюванні впливу проєкту та формулюванні рекомендацій для подальшої реалізації.

Так, Федеральне міністерство у справах сім'ї, старших громадян, жінок і молоді – «BMFSFJ»

Рис. 1. Рівні моніторингу соціальних проєктів у Німеччині

та Федеральне міністерство праці та соціальних справ- «BMAS», відповідають за контроль державних соціальних програм, включно зі звітністю про фінансове використання та перебіг реалізації. Також Управління у справах молоді «Jugendamt», відповідальні за моніторинг соціальних проєктів для підлітків і молоді, а також здійснюють контроль за використанням державних коштів на місцевому рівні.

Організації, такі як Deutsches Zentralinstitut für soziale Fragen (DZI), Help, Aktion Deutschland Hilft, Transparency International Deutschland та Accountable Now, здійснюють громадський контроль над соціальними проєктами, забезпечуючи прозорість, підзвітність і ефективність використання ресурсів. DZI проводить незалежну оцінку благодійних організацій та присвоює «знак якості» тим, хто дотримується високих стандартів фінансової прозорості і звітності, що сприяє довірі громадськості. Організація Help – Hilfe zur Selbsthilfe додатково практикує внутрішні та зовнішні контролю та публікує детальні річні звіти, підвищуючи прозорість гуманітарних програм. Aktion Deutschland Hilft встановлює чіткі правила внутрішнього контролю та проводить зовнішній аудит фінансів кожної організації-учасниці, що забезпечує системний громадський моніторинг багатопроєктних програм. Transparency International Deutschland просуває стандарти фінансової доброчесності та контролює ризики корупції, формуючи суспільні механізми моніторингу і підзвітності соціальних ініціатив. Глобальна платформа Accountable Now забезпечує стандарти підзвітності та прозорості для неурядових організацій, публікує звіти про

діяльність і фінанси, а також підтримує розвиток внутрішніх механізмів контролю, що сприяє формуванню довіри між громадськістю та організаціями, які реалізують соціальні програми.

Науковий супровід соціальних проєктів здійснюють дослідницькі установи, які надають експертну оцінку ефективності програм, аналізують їхній вплив та розробляють рекомендації для удосконалення політики у сфері громадянського суспільства. Centrum für soziale Investitionen und Innovationen (CSI) при Університеті Гейдельберга є міждисциплінарним науковим агентством, що проводить супровідні дослідження соціальних інвестицій та діяльності громадських організацій, сприяючи формуванню обґрунтованих стратегій розвитку соціальних ініціатив. German Institute of Development and Sustainability (IDOS) спеціалізується на аналізі ефективності соціальних програм та стратегічній підтримці державних і міжнародних ініціатив, надаючи наукову основу для прийняття рішень у сфері розвитку та соціальної політики. Так, науковий супровід забезпечує системну оцінку діяльності соціальних проєктів і створює надійні механізми їхнього вдосконалення на основі досліджень та доказових даних.

Таким чином, системність моніторингу в Німеччині досягається завдяки взаємодії державного, громадського та наукового рівнів, що дає змогу гнучко адаптувати соціальні проєкти до потреб вимушено переміщених осіб і зміцнювати якість соціальної політики загалом.

Для комплексного аналізу німецької моделі моніторингу соціальних проєктів для вимушено

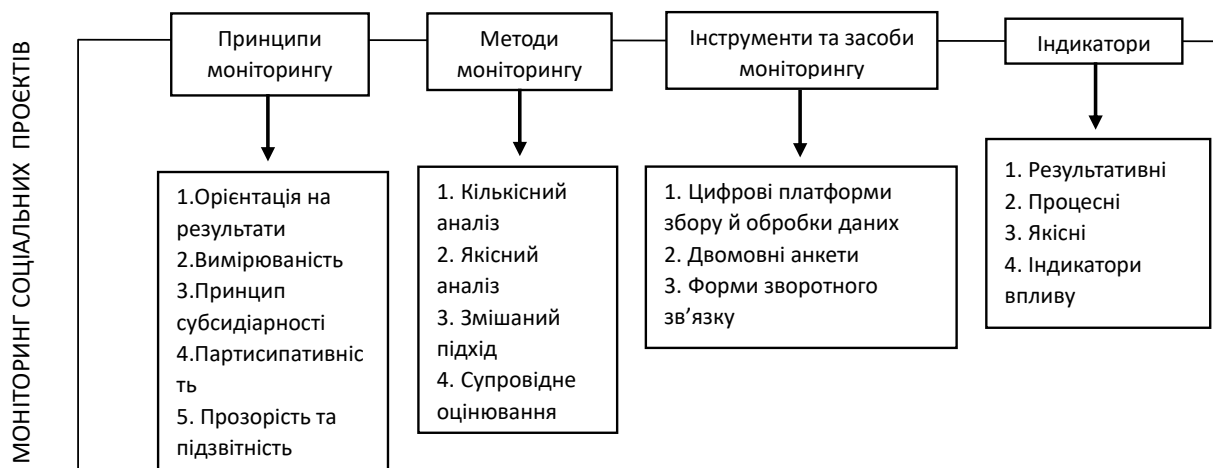

Рис. 2. Структурно-функціональна модель моніторингу соціальних проєктів у Німеччині

переміщених осіб доцільно виокремити її основні складові: принципи, методи, інструменти та індикатори. Саме їхня взаємодія формує так звану структурно-функціональну модель моніторингу соціальних проєктів у Німеччині (рис. 2), у межах якої визначаються орієнтири, реалізуються практичні підходи, застосовуються відповідні засоби збору даних та вимірюється досягнення поставлених цілей.

Принципи моніторингу визначають базові орієнтири для всієї системи оцінювання. Зокрема, одним із провідних принципів є орієнтація на результати (*Ergebnisorientierung*), яка передбачає фокус не лише на процесі реалізації, а й на досягненні вимірюваних соціальних змін. Важливим доповненням до цього є принцип вимірюваності (*Messbarkeit*), який передбачає наявність чітко визначених показників і критеріїв, за якими можна об'єктивно оцінити прогрес і вплив програм. Цей принцип дозволяє порівнювати фактичні результати з очікуваними та робить можливим своєчасне коригування заходів. Вимірюваність охоплює як кількісні показники (наприклад, кількість залучених осіб, обсяг наданих послуг), так і якісні критерії (наприклад, зміни в поведінці або сприйнятті цільової групи), що дозволяє комплексно оцінити ефективність програм і досягнення поставлених цілей.

Однією з ключових особливостей моніторингу в Німеччині є поєднання принципу субсидіарності з федеральною структурою управління. Це означає, що федеральні землі (*Länder*) та муніципалітети мають право самостійно розробляти власні системи моніторингу. Вони можуть включати окремі показники або методи, які краще відповідають місцевим умовам. З одного боку, це ускладнює збір єдиної статистики на загальнонаціональному рівні, але з іншого – дозволяє краще враховувати потреби конкретних громад, особливо у роботі з вимушено переміщеними особами.

Принцип партисипативності передбачає активне залучення вимушено переміщених осіб до всіх етапів планування та реалізації соціальних програм. У багатьох проєктах, особливо тих, що реалізуються за підтримки міжнародних організацій, впроваджується даний принцип. Представники цільової групи беруть участь у визначенні пріоритетів, розробці індикаторів ефективності, оцінюванні якості послуг

і наданні зворотного зв'язку. Це не лише підвищує довіру до проєкту, а й дозволяє краще адаптувати його до реальних потреб учасників. Їхній досвід, труднощі та оцінка отриманих послуг слугують підґрунтям для коригування й удосконалення методик підтримки, що забезпечує гнучкість та життєздатність соціальних програм.

Наступним ключовим принципом є прозорість і підзвітність (*Transparenz und Rechenschaftspflicht*), що передбачає відкритість усіх етапів моніторингу та оцінювання. Це дозволяє зацікавленим сторонам чітко бачити методи збору даних, критерії оцінки та отримані результати, а також контролювати процес прийняття рішень. Принцип сприяє довірі до системи оцінювання та полегшує обговорення висновків, а також підтримує обґрунтоване ухвалення рішень на основі наявних даних.

Після визначення ключових принципів моніторингу соціальних проєктів для вимушено переміщених осіб важливим кроком є вибір відповідних методів моніторингу, які дозволяють оцінити ефективність програм. У соціальних проєктах для вимушено переміщених осіб найчастіше застосовуються такі підходи, як: кількісний аналіз, якісний аналіз, змішаний підхід (*Mixed Methods*) та супровідне оцінювання.

Кількісний аналіз базується на зборі числових даних і статистичному обробленні інформації. Це можуть бути показники, такі як: кількість осіб, які брали участь у заходах, кількість виданих допоміжних матеріалів (посібники, інформаційні листівки), кількість організованих тренінгів або семінарів, кількість осіб, які знайшли роботу або проходять професійне навчання, кількість осіб, які скористалися державними або місцевими соціальними програмами, кількість волонтерів або співробітників, залучених до реалізації проєкту, тощо. Кількісний аналіз дозволяє швидко оцінити масштаби та охоплення проєктів, порівнювати результати з плановими показниками та виявляти тенденції в динаміці потреб цільової групи.

Якісний аналіз передбачає глибоке дослідження досвіду та оцінок учасників проєкту через інтерв'ю, фокус-групи, спостереження, кейс-стаді та аналіз відкритих відповідей опитувань. Для вимушено переміщених осіб це дає можливість висловити власні потреби, поділитися труднощами адаптації та оцінити,

наскільки послуги відповідають їхнім очікуванням і реальному життєвому контексту. Для моніторингу проекту такий підхід дозволяє виявляти приховані проблеми, оцінювати вплив програм на соціальне та психологічне благополуччя учасників, а також своєчасно адаптувати заходи для підвищення їхньої ефективності. До якісного аналізу належать оцінка учасниками корисності програм та послуг, відчуття безпеки і підтримки в новому середовищі, зміни в самооцінці, відчутті компетентності та мотивації, оцінка користі отриманих знань і навичок (наприклад, у вивченні мови чи професійних тренінгах), а також зміни у здатності вирішувати повсякденні проблеми та доступ до необхідних ресурсів.

У контексті інтеграційних та соціальних програм важливу роль відіграє також застосування Mixed Methods, який передбачає поєднання кількісного і якісного аналізу. Такий підхід дозволяє не лише оцінити рівень охоплення цільової аудиторії або виконання запланованих заходів, але й глибше зрозуміти суб'єктивне сприйняття ефективності програм отримувачами послуг. Якісні методи, як-от фокус-групи, глибинні інтерв'ю та ін., застосовуються при науковому супроводі, зокрема університетами або незалежними дослідницькими установами.

Крім того, в Німеччині сформувалася чітка правова та інституційна основа для моніторингу соціальних проектів. Наприклад, Закон про підтримку біженців (§ 45 SGB VIII, § 6 SGB II, § 11 SGB XII) передбачає обов'язок моніторингу ефективності послуг, що фінансуються державою або співфінансуються з муніципальних бюджетів. Моніторинг може здійснюватися або органом, що замовляє послуги (Auftraggeber), або через незалежного виконавця (Dritte Evaluation).

Ще одним важливим методом моніторингу є супровідне оцінювання (begleitende Evaluation), яке здійснюється протягом усього циклу реалізації програми. Це безперервний процес збору, аналізу та інтерпретації даних щодо реалізації програм у режимі реального часу. Його мета – виявлення сильних і слабких сторін проекту ще на етапі впровадження, а також оперативне коригування методів роботи відповідно до потреб біженців. Цей тип оцінювання активно застосовується в програмах професійної орієнтації, мовної інтеграції,

працевлаштування та житлового забезпечення. Наприклад, у 2021 році було проведено масштабне дослідження в межах проекту, ініційованого Федеральним міністерством праці та соціальних питань, яке показало, що системний моніторинг сприяє підвищенню результативності проектів завдяки включенню голосу цільової аудиторії в оцінювання.

Наступним кроком є розгляд інструментів і засобів, які забезпечують практичну реалізацію моніторингу соціальних проектів для вимушено переміщених осіб. Саме завдяки цифровим платформам, двомовним анкетам та формам зворотного зв'язку стає можливим збирати, обробляти та аналізувати інформацію про реалізацію заходів, оцінювати ефективність програм і враховувати потреби бенефіціарів, зокрема вимушено переміщених осіб.

Для ефективного збору, обробки та інтеграції даних у загальні бази застосовуються цифрові платформи та інструменти аналізу інформації. Наприклад, у сфері медико-соціального супроводу вимушено переміщених осіб у приймальних центрах застосовуються спеціалізовані цифрові платформи, як-от RefCare, що забезпечує захищене зберігання та обмін інформацією між соціальними працівниками, лікарями та іншими залученими структурами без порушення вимог захисту персональних даних (Robl, Scholz, Scholz, Gilsdorf, 2021).

Для забезпечення точності та коректності зібраних даних у соціальних проектах для вимушено переміщених українців все більше організацій розробляють за підтримки професійних перекладачів *двомовні анкети*, адаптовані з урахуванням мовних і культурних особливостей. Такі анкети дозволяють респондентам відповідати зрозумілою їм мовою, зменшують ризик непорозумінь і помилок у відповідях, а також сприяють більш повному та достовірному збору інформації про потреби, оцінку послуг і ефективність програм.

Форми зворотного зв'язку дозволяють отримувати відгуки від бенефіціарів щодо якості наданих послуг. Так, німецькі неурядові організації, як Caritas, Diakonie, AWO, які здійснюють як реалізацію проектів, так і моніторинг їх ефективності, включають регулярне опитування учасників, зворотний зв'язок із соціальними працівниками, аналіз задоволеності послугами тощо. Завдяки високому рівню

довіри до цих організацій учасники охоче надають відвертий зворотний зв'язок, що дозволяє оперативно коригувати програми, підвищувати їхню ефективність і робити підтримку більш чутливою до конкретних потреб громад.

Усі соціальні програми, зокрема ті, що стосуються вимушено переміщених осіб, мають бути підкріплені чітко визначеними індикаторами досягнення цілей (Wirkungsindikatoren), які дозволяють здійснювати як поточне, так і підсумкове оцінювання. Такий підхід відображений, зокрема, у методичних рекомендаціях Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку (BMZ) [10], та використовується також у внутрішньонімецьких програмах підтримки вимушено переміщених осіб. Тож, ми виділимо результативні, процесні, якісні індикатори та індикатори впливу.

Результативні індикатори (Output Indicators) відображають безпосередні результати діяльності проекту. Вони дозволяють не лише оцінити обсяг виконаних робіт, а й визначити ступінь реалізації планових завдань, виявити сильні та слабкі сторони програми, а також сформулювати основу для подальшого аналізу впливу проекту на цільову групу. Вони є критично важливими для короткострокового моніторингу ефективності діяльності та своєчасного коригування процесів.

Процесні індикатори (Process Indicators) фокусуються на самому процесі реалізації заходів, його ефективності та дотриманні стандартів. Вони дозволяють відстежувати, як організовані заходи та чи проводяться вони за планом. Наприклад: середній час очікування на зустріч із соціальними працівниками, рівень участі бенефіціарів у запланованих заходах, дотримання графіків реалізації програм. Ці показники допомагають оперативно виявляти проблеми в організації послуг та своєчасно їх коригувати.

В свою чергу якісні індикатори (Qualitative Indicators) відображають досвід, оцінку та сприйняття програми самими бенефіціарами. Вони вимірюють суб'єктивні ефекти, які неможливо кількісно підрахувати. Якісні індикатори допомагають зрозуміти глибший вплив програм і вдосконалювати їхній зміст відповідно до потреб учасників.

Індикатори впливу (Impact Indicators) оцінюють довгострокові зміни, які сталися завдяки

реалізації проекту, та їхній ефект на життя бенефіціарів і громаду загалом. Вони допомагають оцінити стратегічну ефективність програм і визначити, наскільки досягнуті соціальні зміни відповідають поставленим цілям.

Таким чином, моніторинг соціальних проектів у Німеччині не зводиться лише до формального звітування. Це динамічний і багаторівневий процес, що поєднує інструменти кількісної аналітики, якісного аналізу, міждисциплінарного підходу та участі громади. Усе це створює сприятливе середовище для ефективної реалізації соціальних ініціатив, у тому числі спрямованих на інтеграцію українських біженців.

Як вже було зазначено, у 2022 році Німеччина оперативно запустила десятки соціальних проектів, спрямованих на допомогу українським біженцям. Це програми з вивчення мови, професійної підготовки, психологічної підтримки, інтеграції в освітні та медичні системи. Багато з них реалізовувалися за фінансової підтримки держави в партнерстві з місцевими муніципалітетами та неурядовими організаціями. Моніторинг цих проектів проводився на різних рівнях.

Так, у межах проекту "WIR – Netzwerke integrieren Geflüchtete in den Arbeitsmarkt", що координувалася ВМАС, здійснювався регулярний збір даних про залучення українців до ринку праці, ефективність супровідних послуг, бар'єри у працевлаштуванні. Також проводилося включене оцінювання у школах, де навчалися українські діти, щоб адаптувати підходи до інклюзивної освіти. Завдяки регулярному збору даних у межах даної програми, вдалося не лише оцінити реальний рівень доступу українців до ринку праці, а й виявити структурні бар'єри – мовні, правові, кваліфікаційні – які перешкоджають повноцінній економічній інтеграції. Це дозволило скоригувати супровідні послуги, як-от мовні курси, консультації з визнання дипломів та підтримку при працевлаштуванні. У шкільному середовищі включене оцінювання дало змогу оперативно адаптувати навчальні матеріали, забезпечити психосоціальний супровід дітей і сформулювати індивідуальні освітні траєкторії з урахуванням травматичного досвіду, культурного контексту та мовної ситуації. Таким чином, моніторинг не лише фіксував поточний стан, а й став інструментом управління змінами, забезпечуючи

цільове використання ресурсів і підвищення ефективності інтеграційних заходів на місцевому рівні.

У Саксонії за підтримки Центру наукового моніторингу був проаналізований стан професійної соціальної роботи з вимушено переміщеними особами. Моніторинг показав, що соціальні структури та підходи до роботи з вимушено переміщеними особами суттєво варіюються між міськими та сільськими територіями. Особливо проблематичною є ситуація в сільській місцевості, де комунікація, чітке визначення обов'язків та ресурсна підтримка є менш структурованою. Результати свідчать також про важливість формування зрозумілої мережевої взаємодії між різними установами: державними, громадськими і волонтерськими. Особливо ефективними є моделі, що включають регулярні круглі столи, спільні платформи та чітке розподілення повноважень.

У Берліні в період з 2023 по 2024 роки був здійснений проєкт DeZIM за участі Фрідріке Ремер і Сабріни Заяк, який мав на меті здійснити моніторинг досвіду дискримінації біженців у притулках через якісні та кількісні методи (через інтерв'ю та експериментально-опитувальне дослідження). Це дозволило створити апробований інструмент моніторингу для подальшого інтегрування в політику Антидискримінації на рівні міста. Результати моніторингу дозволили виявити структурні проблеми у доступі до правової та психологічної підтримки, а також недостатній рівень обізнаності біженців про механізми захисту.

Федеральне Міністерство праці та соціальних справ Німеччини замовило супровідне оцінювання проєктів з інтеграції на ринку праці, яке проводили IZA (Institute of Labor Economics), DIW, RWI, IAQ та інші у період 2022–2024. Моніторинг виявив значні відмінності в результативності залежно від рівня доступу до мовних курсів, інтенсивності кар'єрного супроводу та локального ринку праці. Наприклад, учасники програм, які мали змогу поєднувати мовну інтеграцію з оплачуваним стажуванням або практикою, демонстрували вищі показники працевлаштування. Окрім того, у звіті підкреслено, що гнучкі, адаптовані до індивідуальних потреб підходи значно ефективніші за стандартизовані моделі. Такий моніторинг відіграв ключову роль у тому, щоб вчасно виявити як

бар'єри, так і сприятливі фактори інтеграції на ринку праці. Зібрані дані дозволили не лише оцінити досягнення короткострокових цілей, а й закласти підґрунтя для довгострокових змін у політиці трудової інтеграції. Це сприяло формуванню більш цільових, ефективних та соціально справедливих інструментів підтримки для вимушено переміщених осіб у Німеччині.

Лейбніцький інститут економічних досліджень проводив формальну оцінку інтеграційних проєктів для вимушено переміщених осіб на замовлення Федерального міністерства праці та соціальних справ (BMAS). Цей проєкт мав на меті оцінити, наскільки ефективними є заходи з працевлаштування біженців, та надати конкретні рекомендації для впровадження на державному рівні. Цей проєкт мав стратегічне значення – дозволив не лише системно оцінити дієвість заходів з працевлаштування, а й створити адаптивні моделі підтримки, сфокусовані на освітніх та професійних потребах вимушено переміщених осіб.

Проєкт EvIk (Evaluation of Integration Courses), реалізований BAMF-FZ та іншими партнерами, триває з 2018 по 2026 роки та має на меті оцінити ефективність інтеграційних курсів. Використовуються Mixed Methods – комбіновано якісні й кількісні дані, а також інформація від учасників курсів, викладачів, організаторів і курсів на різних етапах (опитування учасників наприкінці курсу та через рік після нього). На першому етапі моніторингу було розроблено двомовні анкети з підтримкою через аудіо (у 13 мовах), щоб охопити тих, хто не читає своїм рідним шрифтом. На другому етапі зібрано 611 інтерв'ю (77% відповіли), на третьому – 1 699 (67% відповіли). Незважаючи на виклики, як-от мовні бар'єри та доступ до цільової групи, отримані дані мають високу якість завдяки якісній обробці та контролю. Проміжні результати будуть доступні наприкінці 2025 року, завершальна оцінка – у 2026.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Моніторинг соціальних проєктів, спрямованих на підтримку вимушено переміщених осіб у Німеччині, реалізується через багаторівневу систему, що поєднує державну звітність, громадський нагляд та науковий супровід, і саме така структура лягла в основу моделі моніторингу, яка включає кілька ключових компонентів, що забезпечують комплексну оцінку

якості, прозорості та ефективності соціальних ініціатив, дозволяючи коригувати програми та адаптувати їх до потреб цільової аудиторії.

Використання різноманітних методів моніторингу – кількісного, якісного, змішаного та супровідного оцінювання – дозволяє комплексно оцінювати діяльність проєкту, розуміти досвід бенефіціарів та своєчасно коригувати заходи.

Ключову роль у системі відіграють інструменти збору та обробки даних, включно з цифровими платформами, двомовними анкетами, та формами зворотного зв'язку. Водночас використання різних типів індикаторів – результативних, процесних, якісних та індикаторів впливу – дозволяє оцінити як безпосередні результати, так і довгострокові зміни у житті вимушено переміщених осіб.

Приклади успішних проєктів, спрямованих на інтеграцію вимушено переміщених осіб, демонструють, що активне залучення учасників проєкту у процес моніторингу є важливим чинником підвищення якості соціальних послуг. Інституції, що здійснюють моніторинг, застосовують інноваційні підходи, залучаючи наукові центри, громадські організації та цифрові платформи, що створює основу для гнучкої та життєздатної системи соціальної підтримки.

Отже, моніторинг соціальних проєктів у роботі з вимушено переміщеними особами в Німеччині виконує не лише контрольну, а й стратегічну функцію, забезпечуючи адаптацію програм до реальних потреб цільової групи, підвищення якості соціальних послуг та ефективність інтеграційної політики загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kettunen P. Measures and Their Countermeasures: Reflexivity and Second-Order Reactivity in Quantifying Immigrant Integration. *Sociological Forum*. 2021.
2. Evers A. Social Innovations as Messages: Democratic Experimentation in Local Welfare Systems. *Social Innovations in the Urban Context*. Cham: Springer, 2016. DOI 10.1007/978-3-319-21551-8_9.
3. IZA: Institute of Labor Economics. *Begleitevaluation arbeitsmarktpolitischer Integrationsmaßnahmen für Geflüchtete* (Final report). Bonn: Bundesministeriums für Arbeit und Soziales, 2021. 285 Seiten. URL: <https://www.iaw.edu/labour-markets-and-social-security-completed/begleitevaluation-der-arbeitsmarktpolitischen-integrationsmassnahmen-fuer-gefluechtete.html> (дата звернення: 04.08.2025)
4. Barreto C., Berbée P., Gallegos Torres K., Lange M., Sommerfeld K. The Civic Engagement and Social Integration of Refugees in Germany. *Nonprofit Policy Forum*. 2022. pp. 161–174. DOI:10.1515/npf-2022-0015
5. Беспалько О. В. Методологія соціального проєктування : навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 264 с.
6. Яременко О., Артюх О., Балакірева О. Соціальні послуги: оцінка потреб і якості: навч.-метод. посіб. Київ : Український ін-т соціальних досліджень, 2002. 124 с.
7. Романовська Л. М. Соціальне проєктування у соціальній роботі: навч. посіб. Київ: Каравела, 2020. 188 с.
8. Rossi D., Bührmann C. Integration of qualitative methods of monitoring in social work: Approaches and challenges. *Journal of Social Policy Research*, 38(2), 2021. pp.145–162.
9. Deutsches Zentrum für Altersfragen (DZA). Methodological framework for social service evaluation. Berlin: DZA Publications, 2020. URL: <https://www.dza.de/en/publications/social-service-evaluation-framework> (дата звернення: 05.08.2025)
10. BMZ (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung). *Wirkungsorientiertes Monitoring in der Entwicklungszusammenarbeit*. 2022. URL: <https://www.bmz.de/de/entwicklungspolitik/monitoring-evaluierung> (дата звернення: 07.08.2025)
11. Robl, F., Scholz, S., Scholz, S., Gilsdorf, A., et al. *Monitoring health care of asylum seekers in reception centres: approaches and lessons learned from the PriCare project*. 2021. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8734166/> (дата звернення: 07.08.2025)
12. Gemende, M., Jerzak, C., Lehr, M., Sand, M., Wagner, B. *Flüchtlingssozialarbeit in Bewegung. Ein Handlungsfeld der Sozialen Arbeit am Beispiel der FSA in Sachsen*. Weinheim/Basel: Beltz Juventa, 2022. 160 S.
13. Семігіна Т. В. Інновації у соціальній роботі: виклики для теорії та практики. *Соціальна робота і освіта*. 2018. № 1(2). С. 5–11.
14. Günzel E., Benz M., Petermann S. Migrant organizations and their networks in the co-production of social protection. *Social Sciences*, 2022. 585 S. DOI:10.3390/socsci11120585.
15. Harder N., Kalter F., Nowicka M. Integration in Deutschland: Erster Bericht zu den Indikatoren gestützten. Integrationsmonitoring. Berlin: DeZIM Institut, 2021.
16. Шинкарук В. Стратегічний нарратив як методологічний інструмент стратегічних комунікацій. У: *Світ політики, суспільства, географії*, 2016. С. 4–32.

17. UNDP. *Handbook on Planning, Monitoring and Evaluating for Development Results*. New York: UNDP, 2009. 232 p. URL: <https://mandeguidelines.iom.int/sites/g/files/tmzbdl2306/files/2023-03/pme-handbook.pdf> (дата звернення: 09.08.2025)

REFERENCES:

1. Kettunen, P. (2021). Measures and Their Countermeasures: Reflexivity and Second Order Reactivity in Quantifying Immigrant Integration. *Sociological Forum*.
2. Evers, A. (2016). Social Innovations as Messages: Democratic Experimentation in Local Welfare Systems. In *Social Innovations in the Urban Context*. Cham: Springer. DOI 10.1007/978-3-319-21551-8_9.
3. IZA: Institute of Labor Economics. (2021). Begleitevaluation arbeitsmarktpolitischer Integrationsmaßnahmen für Geflüchtete [Evaluation of labor market integration measures for refugees] (Final report). Bonn: Bundesministerium für Arbeit und Soziales. 285 pages. Retrieved from: <https://www.iaw.edu/labour-markets-and-social-security-completed/begleitevaluation-der-arbeitsmarktpolitischen-integrationsmassnahmen-fuer-gefluechtete.html> (accessed: 04.08.2025). [in German].
4. Barreto, C., Berbée, P., Gallegos Torres, K., Lange, M., Sommerfeld, K. (2022). The Civic Engagement and Social Integration of Refugees in Germany. *Nonprofit Policy Forum*, pp. 161–174. DOI:10.1515/npf-2022-0015
5. Bepalko, O.V. (2010). Metodolohiia sotsialnoho proektuvannia [Methodology of social design]: navch. posib. Kyiv: Tsentr ucheb. lit., 264 p. [in Ukrainian].
6. Yaremenko, O., Artiukh, O., Balakirieva, O. (2002). Sotsialni posluhy: otsinka potreb i yakosti [Social services: assessment of needs and quality]: navch.-metod. posib. Kyiv: Ukrainskyi instytut sotsialnykh doslidzhen, 124 p. [in Ukrainian].
7. Romanovska, L.M. (2020). Sotsialne proektivannia u sotsialnii roboti [Social design in social work]: navch. posib. Kyiv: Karavela, 188 p. [in Ukrainian].
8. Rossi, D., Bührmann, C. (2021). Integration of qualitative methods of monitoring in social work: Approaches and challenges. *Journal of Social Policy Research*, 38(2), 145–162.
9. Deutsches Zentrum für Altersfragen (DZA). (2020). Methodological framework for social service evaluation. Berlin: DZA Publications. URL: <https://www.dza.de/en/publications/social-service-evaluation-framework> (accessed: 05.08.2025). [in German].
10. BMZ (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung). (2022). Wirkungsorientiertes Monitoring in der Entwicklungszusammenarbeit. Retrieved from: <https://www.bmz.de/de/entwicklungspolitik/monitoring-evaluierung> (accessed: 07.08.2025). [in German].
11. Robl, F., Scholz, S., Scholz, S., Gilsdorf, A., et al. (2021). Monitoring health care of asylum seekers in reception centres: approaches and lessons learned from the PriCare project. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8734166/> (accessed: 07.08.2025).
12. Gemende, M., Jerzak, C., Lehr, M., Sand, M., Wagner, B. (2022). Flüchtlingssozialarbeit in Bewegung. Ein Handlungsfeld der Sozialen Arbeit am Beispiel der FSA in Sachsen. Weinheim/Basel: Beltz Juventa, 160 p. [in German].
13. Semyhina, T.V. (2018). Innovatsii u sotsialnii roboti: vyklyky dlia teorii ta praktyky [Innovations in social work: challenges for theory and practice]. *Sotsialna robota i osvita*, No. 1(2), 5–11. [in Ukrainian].
14. Günzel, E., Benz, M., Petermann, S. (2022). Migrant organizations and their networks in the co-production of social protection. *Social Sciences*, 585 p. DOI:10.3390/socsci11120585.
15. Harder, N., Kalter, F., Nowicka, M. (2021). Integration in Deutschland: Erster Bericht zu den Indikatoren gestützten Integrationsmonitoring. Berlin: DeZIM Institut. [in German].
16. Shynkaruk, V. Strategichniy naratyv yak metodolohichnyi instrument stratehichnykh komunikatsii [Strategic narrative as a methodological tool of strategic communications]. U: *Svit polityky, suspilstva, heohrafii* [World of Politics, Society, Geography], 2016, pp. 4–32. [in Ukrainian].
17. UNDP. *Handbook on Planning, Monitoring and Evaluating for Development Results*. New York: UNDP, 2009. 232 p. Retrieved from: <https://mandeguidelines.iom.int/sites/g/files/tmzbdl2306/files/2023-03/pme-handbook.pdf> (accessed: 09.08.2025).

Дата надходження статті: 29.09.2025

Дата прийняття статті: 19.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-787.522-057.36

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.9>

Андрій КОЛОСОК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus-Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

Світлана ЧЕРНЕТА

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus-Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

Бібліографічний опис статті: Колосок, А., Чернета, С. (2025). Соціальна адаптація учасників бойових дій: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 75–83, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.9>

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Метою статті є теоретичне обґрунтування напрямів вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій на основі зарубіжного досвіду. В статті розкрито актуальність проблеми соціальної адаптації учасників бойових дій, важливість пошуку ефективних шляхів її забезпечення за умов повномасштабного військового вторгнення. Вивчено наукові підходи щодо сутності та значення предмету дослідження, сформовано власне розуміння категорії соціальна адаптація учасників бойових дій – це складний, тривалий та комплексний процес відновлення, пристосування та інтеграції колишніх військовослужбовців у мирне життя, який охоплює соціальні, психологічні, економічні, правові та культурні аспекти їхнього життя. Вона передбачає відновлення здатності особи виконувати соціальні ролі, адаптацію до умов цивільного середовища, формування нових соціальних зв'язків, подолання наслідків фізіологічних та психологічних травм, зміну ціннісних орієнтацій та професійних навичок. Вивчено особливості соціальної адаптації учасників бойових дій у США, Ізраїлі, Німеччині, Франції, Великій Британії, відмічено що із досвіду даних країн можна використати у вітчизняних реаліях. Досліджено стан соціальної адаптації учасників бойових дій в Україні, встановлено тенденцію до стрімкого зростання кількості учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни протягом 2021–2025 років. Відмічено високий рівень діджиталізації адміністративних та соціальних послуг для учасників бойових дій в Україні у порівнянні із зарубіжними країнами. Запропоновано напрями вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій: розвиток житлових і соціально-побутових програм; забезпечення освітньої та інформаційної підтримки; розвиток партнерства між державою, громадами та громадськими організаціями; підтримка ветеранського спорту та дозвілля; розвиток ветеранського самоврядування; підтримка родин загиблих та зниклих безвісти; цифровізація соціальних послуг; розвиток системи психологічної реабілітації та підтримки; сприяння працевлаштуванню та професійній реінтеграції.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні практичних рекомендацій щодо покращення соціальної адаптації учасників бойових дій в післявоєнний період.

Ключові слова: соціальна адаптація, учасники бойових дій, соціальний захист, соціальна реінтеграція, соціальне партнерство, цифровізація соціальних послуг, освітня та інформаційна підтримка, соціальна реабілітація.

Andrii KOLOSOK

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus-Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

Svitlana CHERNETA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus-Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

To cite this article: Kolosok, A., Cherneta, S. (2025). Sotsialna adaptatsiia uchastykiv boiovykh dii: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii [Social adaptation of combatants: foreign experience and domestic realities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 75–83, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.9>

SOCIAL ADAPTATION OF COMBATANTS: FOREIGN EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES

The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation of ways to improve the social adaptation of combatants based on foreign experience. The article reveals the relevance of the problem of social adaptation of combatants and the importance of finding effective ways to ensure it in the conditions of a full-scale military invasion. Scientific approaches to the essence and significance of the subject of research have been studied, and our own understanding of the category of social adaptation of combatants has been formed: it is a complex, long-term, and comprehensive process of recovery, adaptation, and integration of former military personnel into civilian life, covering the social, psychological, economic, legal, and cultural aspects of their lives. It involves restoring a person's ability to perform social roles, adapting to civilian life, forming new social connections, overcoming the effects of physiological and psychological trauma, and changing value orientations and professional skills. The features of social adaptation of combatants in the United States, Israel, Germany, France, and Great Britain have been studied, and it has been noted that the experience of these countries can be used in domestic realities.

The state of social adaptation of combatants in Ukraine has been studied, and a trend towards a rapid increase in the number of combatants and persons with disabilities as a result of the war during 2021–2025 has been identified. A high level of digitization of administrative and social services for combatants in Ukraine has been noted in comparison with foreign countries. Areas for improving the social adaptation of combatants have been proposed as follows: development of housing and social programs; provision of educational and informational support; development of partnerships between the state, communities, and public organizations; support for veteran sports and leisure activities; development of veteran self-government; support for families of those killed and missing in action; digitization of social services; development of a system of psychological rehabilitation and support; facilitation of employment and professional reintegration.

Prospects for further research lie in the formation of practical recommendations for improving the social adaptation of combatants in the post-war period.

Key words: social adaptation, combatants, social protection, social reintegration, social partnership, digitisation of social services, educational and informational support, social rehabilitation.

Актуальність проблеми. Актуальність дослідження соціальної адаптації учасників бойових дій у сучасних умовах визначена насамперед значними соціально-економічними, психологічними та демографічними наслідками війни, яка триває в Україні. Зокрема, військовослужбовці, які повертаються з фронту, стикаються з труднощами адаптації до мирного життя, пошуком роботи, від-

новленням родинних зв'язків, необхідністю психологічної реабілітації. Дані проблеми набувають особливої гостроти через низьку узгодженість державних програм соціальної підтримки з реальними потребами ветеранів. Тому, забезпечення ефективної системи соціальної адаптації є не лише гуманітарним завданням, а й важливою складовою соціальної стабільності держави.

Таким чином, актуальність теми зумовлюється потребою в переосмисленні існуючих механізмів підтримки учасників бойових дій та розробці нових підходів, орієнтованих на індивідуальні потреби кожного ветерана. Питання соціальної адаптації тісно пов'язане із формуванням сприятливого соціального середовища, розвитком програм психологічної допомоги, підвищенням ролі громадських організацій та місцевих громад у процесі повернення військових до цивільного життя. Отже, дослідження даної проблематики є надзвичайно важливим для вироблення ефективної соціальної політики щодо соціального захисту та адаптації учасників бойових дій у сучасних українських реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вітчизняні науковці висвітлюють соціальну адаптацію учасників бойових дій як багатофакторний процес із психологічними, соціально-економічними та організаційними складовими. Зокрема, Леженко С.О. і Майстренко К.М. розуміють «соціальну адаптацію військовослужбовців як інтегративний процес, спрямований на відновлення їхньої самосвідомості, здатності до критичного мислення, налагодження продуктивних зв'язків та соціальних відносин у нових умовах. Метою цього процесу є гармонізація внутрішнього стану особи із зовнішніми соціальними вимогами, відновлення почуття стабільності та безпеки» (Леженко, 2024). Необхідно відзначити, що процес соціальної адаптації учасників бойових дій включає не лише індивідуальну програму відновлення, але й значною мірою залежить від соціального середовища, підтримки держави, громадських інституцій та сім'ї. Саме поєднання особистих зусиль та зовнішніх втручань дозволяє досягти повноцінної адаптації учасників бойових дій у мирне життя, зменшити ризики маргіналізації та психологічної ізоляції.

Пшик-Ковальська О.О., Замулко І.В. та Перун В.І. відмітили, що «адаптація ветеранів до цивільного життя є багатовимірним процесом, що охоплює фізичні, психологічні та соціальні аспекти. Її успішність залежить від узгоджених дій держави, роботодавців та громадських організацій. Людиноцентричний підхід у роботі з ветеранами – ключовий фактор сучасного управління, що демонструє соціальну відповідальність організацій» (Пшик-

Ковальська, 2025). Ми погоджуємось з авторами, оскільки успішна адаптація учасників бойових дій є одним із найважливіших індикаторів ефективності державної політики у сфері соціального захисту. Вона визначає рівень соціальної стабільності, довіри до влади та здатності суспільства інтегрувати людей, які пройшли крізь військові виклики. Саме тому узгоджена робота держави, бізнесу й громадянського суспільства, заснована на людиноцентричному підході, має стати основою для формування стійкої та інклюзивної моделі соціальної адаптації.

Куркова К.М. та Луценко-Миськів Л.І. зазначили, що «ключем до успіху є не тільки створення необхідних програм та ініціатив, але й забезпечення їх доступності та адаптованості до індивідуальних потреб кожного ветерана. Врахування унікального досвіду та особистісних особливостей ветеранів допоможе розробити більш цілеспрямовані та ефективні програми. Особлива увага до соціальної підтримки та розуміння ветеранів з боку суспільства, а також поліпшення правових рамок, що захищають їх права та інтереси, створять міцний фундамент для їх успішної соціальної адаптації» (Куркова, 2024). На нашу думку, інтеграція цих підходів дозволяє сформувати цілісну модель соціальної адаптації, у центрі якої перебуває особистість учасника бойових дій. Саме поєднання інституційної підтримки та врахування унікального життєвого досвіду кожного учасника бойових дій створює основу для стабільної, ефективної та гуманної системи соціального захисту, що здатна забезпечити не лише відновлення, але й розвиток та самореалізацію колишніх військовослужбовців у цивільному житті.

Алещенко В.І. вказує, що «процес соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до цивільного життя – важлива державна справа і вимагає індивідуального підходу до кожного військовослужбовця – учасника бойових дій. Лише спільні дії держави та громадянського суспільства спроможні вирішити цю проблему» (Алещенко, 2022). Ми погоджуємося з даною думкою, оскільки лише інклюзивний підхід до проблем кожного учасника бойових дій може забезпечити їх ефективну соціальну адаптацію у суспільстві.

Цимбалюк І.О. досліджувала проблеми соціальної адаптації учасників бойових дій через

призму соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство. Такий підхід є економічно доцільним та передбачає не лише соціально-психологічне відновлення учасника бойових дій, але і його комплексну інтеграцію в територіальну громаду за місцем проживання чи праці (Цимбалюк, 2024).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні напрямів вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій на онові зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах проблема ефективності соціальної адаптації учасників бойових дій набуває особливої актуальності, зважаючи на поширеність збройних конфліктів, військових дій та миротворчих місій у світі. В багатьох державах напрацьовано дієві системи підтримки учасників бойових дій, які охоплюють медичну, психологічну, професійну, освітню та соціально-економічну складові. Досвід США, Ізраїлю, Німеччини, Франції, Великої Британії та інших країн може стати цінним орієнтиром для формування вітчизняної моделі соціальної адаптації учасників бойових дій.

Зокрема, США мають одну з найбільш розгалужених систем допомоги учасникам бойових дій. Діяльність Департаменту у справах ветеранів (VA) охоплює медичне обслуговування, психологічну допомогу, програми реінтеграції, працевлаштування та освіти. Наприклад, програма «GI Bill» забезпечує безкоштовну освіту для УБД та їхніх родин. Особливу увагу приділено роботі з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР): працюють центри реабілітації, діють гарячі лінії підтримки, надаються індивідуальні психотерапевтичні послуги. Крім того, в США діє програма «Housing First», яка виділяє для УБД житло без попередніх умов, що суттєво зменшило кількість безхатків серед даної категорії.

Характерною практикою у США є створення ветеранських центрів (Vet Centers), які надають конфіденційні послуги з психосоціальної підтримки. Ці центри функціонують окремо від основних медичних закладів, що дозволяє уникнути стигматизації. У ветеранських центрах УБД можуть отримати допомогу у питаннях стосунків, адаптації до цивільного життя, а також у вирішенні сімейних проблем. Окрему увагу приділено

роботі із УБД, які перебувають у складних життєвих обставинах. Програма «Supportive Services for Veteran Families» (SSVF) забезпечує короткострокову допомогу у вигляді грошових виплат, юридичних консультацій, допомоги з пошуком житла, медичних послуг та послуг догляду за дітьми (U.S. Department of Veterans Affairs, 2025).

Особливістю ізраїльської системи соціальної адаптації є її багаторівнева структура, яка поєднує державну підтримку, громадські ініціативи та волонтерський сектор. Міністерство оборони Ізраїлю здійснює централізовану координацію програм з допомоги УБД через підрозділ з реабілітації поранених солдатів (Agaf Shikum), який опікується медичними, юридичними, психологічними та економічними питаннями ветеранів.

Важливою складовою є психологічна реабілітація учасників бойових дій. Наприклад, у центрі «NATAL» (Israel Trauma and Resiliency Center) здійснюється підтримка військовослужбовців та їхніх родин, які пережили ПТСР або втрату близьких. Центр надає послуги психологічного консультування, арттерапії та групової терапії. Такий підхід дозволяє уникнути соціальної ізоляції та сприяє поверненню до активного життя.

Крім медичної та психологічної допомоги, значну увагу в Ізраїлі приділяють соціальній та професійній адаптації учасників бойових дій. Наприклад, програма «From Uniform to Studies» дозволяє колишнім військовим безкоштовно здобути вищу освіту або пройти курси з перекваліфікації в університетах та технікумах. Держава фінансує не лише навчання, але й проживання, що особливо важливо для молодих учасників бойових дій без родинної підтримки (Israel Ministry of Defense, 2025).

У Франції соціальною адаптацією учасників бойових дій займається Національне бюро ветеранів і жертв війни (ONaCVG). Дана установа виплачує пенсії, здійснює реабілітаційні заходи, підтримує родини загиблих та проводить заходи зі збереження пам'яті про загиблих. УБД мають безкоштовний доступ до системи охорони здоров'я, пільги у сфері освіти, транспорту, певні податкові привілеї. В окремих регіонах Франції діють центри психологічної допомоги ветеранам іноземного легіону, які мають досвід реабілітації учас-

ників бойових дій у Північній Африці та на Близькому Сході.

Окрім того, у Франції дбають про ментальне здоров'я учасників бойових дій. Зокрема, в 2019 році Міністерство збройних сил відкрило «*Maison Athos*» – центр психологічної підтримки для військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин. Цей центр надає безкоштовну психологічну допомогу, включаючи групові сесії, індивідуальну терапію та підтримку при ПТСР, що особливо актуально для ветеранів операцій в Афганістані та Сахелі.

Важливою складовою соціальної політики Франції є підтримка з працевлаштування колишніх військовослужбовців. Французький уряд через структуру «*Agence de reconversion de la Défense*» допомагає учасникам бойових дій інтегруватися у цивільний ринок праці шляхом проведення курсів перепідготовки, коучингу та підтримки стартапів.

Інноваційним французьким прикладом є залучення УБД до волонтерських ініціатив, які сприяють соціальній адаптації. Зокрема, колишні військові долучаються до програм наставництва для молоді, яка перебуває у складних життєвих обставинах. У Парижі та Марселі працюють громадські проекти, в яких УБД діляться своїм досвідом з молоддю, формуючи в неї почуття відповідальності та громадянської свідомості (Ministère des Armées et des Anciens combattants, 2025).

У Великій Британії соціальна адаптація учасників бойових дій включає багаторівневу систему підтримки, яка розпочинається ще під час служби й продовжується після звільнення у цивільне життя. Зокрема, через програму «*Veterans' Strategy*» держава здійснює контрольований перехід військових у цивільне життя та визнає їх як стратегічним активом країни. Окрім того, існують спеціалізовані програми, зокрема «*Op COURAGE*», що передбачає комплексну ментальну підтримку учасників бойових дій.

Важливими складовими соціальної адаптації у Великій Британії є допомога з житлом, працевлаштуванням і сімейними проблемами, адже зміна соціального середовища та побутової інфраструктури можуть спричинити значні труднощі після звільнення зі збройних сил. Зокрема, програма «*Armed Forces Covenant*» надає підтримку УБД щодо охорони здоров'я,

оренди житла, працевлаштування. А на спеціалізованому сайті «*CivOps*» створено онлайн-каталог роботодавців і програм підтримки, які допомагають інтегрувати учасників бойових дій у цивільні спеціальності, використовуючи їхній досвід та навички (Office for Veterans' Affairs, 2025).

У Німеччині застосовується інтегрований підхід до соціальної адаптації учасників бойових дій. Зокрема, після участі в міжнародних миротворчих операціях бундесверу, військовослужбовці мають право на медичну допомогу, психологічну підтримку та соціальні гарантії. Важливою є програма соціального страхування для військових, яка покриває витрати на лікування ПТСР, професійну перекваліфікацію та інтеграцію в цивільне життя. Також діє програма підтримки родин, що включає грошові виплати, консультації психологів і педагогів у школах, де навчаються діти УБД.

Особливу увагу в Німеччині приділяють профілактиці та лікуванню посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У рамках програми «*Zentrum für Psychotraumatologie*» при військових шпиталях пропонуються спеціалізовані психотерапевтичні програми, що базуються на сучасних методиках когнітивно-поведінкової терапії. Пацієнтам забезпечується не лише лікування, а й супровід у період повернення до цивільного життя, що зменшує ризики ізоляції та вторинної травматизації.

Державна програма «*Berufsförderungsdienst der Bundeswehr*» (BFD) пропонує широкі можливості для перекваліфікації та отримання нових професійних навичок. Ветерани можуть безкоштовно проходити курси в цивільних навчальних закладах, отримувати стипендії та практикуватися у компаніях, з якими співпрацює BFD. Це сприяє успішному переходу з військової кар'єри до цивільної професійної діяльності (BUNDESWEHR, 2025).

В Україні соціальна адаптація учасників бойових дій стала ключовим викликом соціальної політики після повномасштабного вторгнення. Зокрема, статистика Єдиного державного реєстру ветеранів війни розміщена на Порталі відкритих даних свідчить про швидке зростання числа осіб із статусом учасника бойових дій після 2022 року (рис. 1).

Так, станом на 2021 рік кількість учасників бойових дій становила 424 990 осіб, а вже

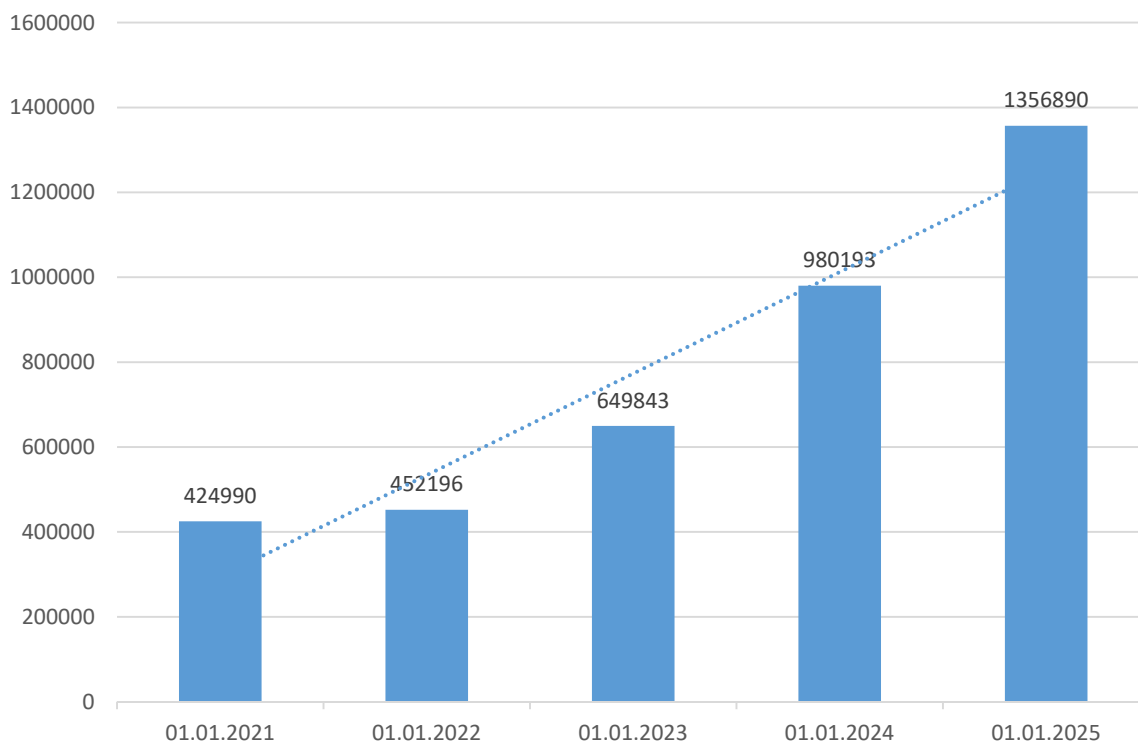

Рис. 1. Динаміка та тренд зростання кількості учасників бойових дій згідно даних Єдиного державного реєстру ветеранів війни (Портал відкритих даних, 2025)

у 2022 році – 452 196 осіб, що на 27 206 більше (+6,4%). У 2023 році цей показник зріс до 649 843 осіб, що означає приріст на 197 647 осіб, або +43,7%. У 2024 році чисельність учасників бойових дій сягнула 980 193 осіб, що на 330 350 осіб більше порівняно з 2023 роком (+50,8%). Найвищий показник зафіксовано станом на 1 жовтня 2025 року – 1 356 890 осіб, що означає приріст на 376 697 осіб (+38,4%) відносно попереднього року та зростання на 904 694 особи порівняно з 2022 роком, що становить +200,1% (Портал відкритих даних, 2025).

Окрім того, Єдиний державний реєстр ветеранів війни подає дані про кількість осіб з інвалідністю внаслідок війни та учасників війни. У перших трьох роках (2021–2023) офіційна інформація щодо цих категорій відсутня або не оприлюднювалася. Проте у 2024 році з'являються перші відомості: 160 093 учасники війни та 119 714 осіб з інвалідністю внаслідок війни. У 2025 році ці показники відповідно становлять 163016 і 138990 осіб, що свідчить про незначне, але стабільне зростання кількості осіб, які отримали статус постраждалих унаслідок війни,

а саме +1,8% та +16,1% відповідно (Портал відкритих даних, 2025).

Отже, дані Єдиного державного реєстру ветеранів війни показують тенденцію стрімкого зростання кількості учасників бойових дій та поступового збільшення числа осіб з інвалідністю внаслідок війни. Таке зростання безпосередньо пов'язане з триваючою збройною агресією російської федерації проти України, мобілізаційними процесами, а також розширенням офіційного реєстру осіб, які набули відповідного статусу. Наведені дані свідчать про значне навантаження на вітчизняну систему соціального захисту, зокрема у частині медичної, психологічної та соціальної підтримки учасників бойових дій та постраждалих.

В Україні, подібно до розглянутих зарубіжних країн, діє центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту, реабілітації, адаптації та інтеграції учасників бойових дій, а саме: Міністерство у справах ветеранів України. Одним із ключових напрямів діяльності Міністерства є реалізація державних програм, спрямованих на соціальну та професійну адаптацію учас-

ників бойових дій. Серед них програма підвищення кваліфікації для ветеранів і ветеранок, яка дозволяє отримати нову спеціальність або підвищити кваліфікацію за кошти держави. Також діє програма психологічної реабілітації, що забезпечує доступ ветеранів до безоплатної психологічної допомоги, включаючи індивідуальні та групові сеанси, реабілітаційні табори та центри. Важливим напрямом є медична реабілітація та санаторно-курортне лікування, які сприяють відновленню фізичного та психічного здоров'я після участі у бойових діях.

Крім того, Міністерство активно розвиває програми підтримки ветеранського підприємництва, що передбачають гранти, консультації, навчальні курси з бізнес-планування та менторську підтримку. Зокрема, у межах проекту «Власна справа для ветеранів» учасники бойових дій можуть отримати фінансування від держави або міжнародних партнерів на відкриття чи розвиток власного бізнесу, взяти участь у програмі «Ветеранський спорт», тощо... (Міністерство у справах ветеранів України, 2025)

Українською особливістю соціальної адаптації учасників бойових дій є наявність спеціалізованих цифрових сервісів. Наприклад, у мобільному застосунку «Дія» створено електронне посвідчення ветерана та цифровий простір «Ветеран Pro», який об'єднує всі основні державні послуги для ветеранів: від соціальних виплат, грантів, бізнес-підтримки, іпотеки, до допомоги з реабілітації та отримання статусу учасника бойових дій. Окрім того, функціонує інформаційно-довідковий онлайн-портал «e-Veteran», який забезпечує ветеранам, їхнім сім'ям і родинам загиблих захисників доступ до актуальної інформації про їхні права, пільги і доступні послуги, а також дає можливість отримати деякі послуги он-лайн. Необхідно відмітити, що настільки діджиталізованих сервісів для учасників бойових дій не має у жодній із розглянутих нами країн.

Висновки. Соціальна адаптація учасників бойових дій – це складний, тривалий та комплексний процес відновлення, пристосування та інтеграції колишніх військовослужбовців у мирне життя, який охоплює соціальні, психологічні, економічні, правові та культурні аспекти їхнього життя. Вона передбачає відновлення здатності особи виконувати соціальні

ролі, адаптацію до умов цивільного середовища, формування нових соціальних зв'язків, подолання наслідків фізіологічних та психологічних травм, зміну ціннісних орієнтацій та професійних навичок. Соціальна адаптація включає комплекс заходів, серед яких: психологічна реабілітація, професійна перепідготовка, сприяння зайнятості, соціальне консультування, медична допомога, правовий супровід і створення сприятливих умов для повноцінної участі УБД в житті громади. Її метою є забезпечення гармонійного повернення учасників бойових дій до суспільного середовища, підвищення їх якості життя, відновлення соціального статусу, самореалізації та відчуття власної значущості у післявоєнний період.

Зарубіжний досвід соціальної адаптації учасників бойових дій таких країн, як США, Ізраїль, Франція, Велика Британія та Німеччина має значний потенціал для впровадження в Україні, особливо в умовах післявоєнного відновлення та реінтеграції військовослужбовців. Зокрема, із досвіду США варто перейняти єдину державну систему підтримки ветеранів, яка б координувала медичне лікування, психологічну реабілітацію, юридичну допомогу, пільги та працевлаштування. Доцільно створити спеціалізовані «ветеранські центри» при обласних адміністраціях, де ветерани отримували б послуги «в одному вікні». З ізраїльського досвіду варто перейняти модель реабілітації через сім'ю та громаду, тобто створити місцеві програми психологічної підтримки не лише для військових, а й для членів їхніх родин, із залученням волонтерів, духовенства та громадських організацій. Французька практика може бути корисною для розвитку системи професійної перепідготовки та освітніх грантів для учасників бойових дій, що дозволить їм змінити професію й інтегруватися в цивільне життя. З досвіду Великої Британії Україна може запровадити програму подібну до «Armed Forces Covenant», яка б гарантувала УБД пріоритетний доступ до медичних послуг, державного житла, пільгового кредитування та навчання у вишах. Німецький досвід варто використати для створення механізмів партнерства між державою, бізнесом і неурядовими організаціями: наприклад, через запровадження системи податкових

стимулів для компаній, що працевлаштовують УБД або фінансують реабілітаційні програми.

Окрім цього, Україні варто створити національну програму «Повернись до життя», яка б поєднувала психологічну допомогу, кар'єрне консультування, соціальні пільги й громадські ініціативи у сфері ветеранської політики. Реалізація таких заходів дозволить забезпечити системну, гнучку та людяно орієнтовану модель соціальної адаптації військовослужбовців, що стане основою для їхнього повноцінного повернення до мирного життя та зміцнення соціальної стабільності в Україні.

Отже, на нашу думку, пріоритетними напрямками вдосконалення соціальної адапта-

ції учасників бойових дій в Україні є: розвиток житлових і соціально-побутових програм; забезпечення освітньої та інформаційної підтримки; розвиток партнерства між державою, громадами та громадськими організаціями; підтримка ветеранського спорту та дозвілля; розвиток ветеранського самоврядування; підтримка родин загиблих та зниклих безвісти; цифровізація соціальних послуг; розвиток системи психологічної реабілітації та підтримки; сприяння працевлаштуванню та професійній реінтеграції.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні практичних рекомендацій щодо покращення соціальної адаптації учасників бойових дій в післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алещенко В.І. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій. *Психологічний журнал*. 2022. № 8. С. 6–16. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.8.2022.258305>
2. Куркова К.М., Луценко-Миськів Л.І. Соціальна адаптація військовослужбовців у післявоєнний період. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 309–316. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.43>
3. Леженко С.О., Майстренко К.М. Інструменти соціальної адаптації військовослужбовців: виклики та шляхи подолання в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 4. С. 42–48. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.6>
4. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 13.11.2025).
5. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/> (дата звернення: 12.11.2025).
6. Пшик-Ковальська О.О., Замулко І.В., Перун В.І. Виклики та перспективи соціально-професійної адаптації ветеранів в Україні: адміністративні механізми та управлінські рішення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-110>
7. Цимбалюк І.О., Колосок А.М. Теоретичні основи соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 2. С. 140–148. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.2>
8. BUNDESWEHR. URL: <https://www.bundeswehr.de> (дата звернення: 12.11.2025).
9. Israel Ministry of Defense. URL: <https://www.mod.gov.il/en> (дата звернення: 11.11.2025).
10. Ministère des Armées et des Anciens combattants. URL: <https://www.defense.gouv.fr/> (дата звернення: 11.11.2025).
11. Office for Veterans' Affairs. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/office-for-veterans-affairs> (дата звернення: 11.11.2025).
12. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov> (дата звернення: 11.11.2025).

REFERENCES:

1. Aleshchenko, V. (2022). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia uchasykyv boiovykh dii [Socio-psychological adaptation of participants in combat]. *Psykhologichnyi zhurnal – Psychological Journal*. 8. 6-16. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.8.2022.258305> [in Ukrainian].
2. Kurkova, K., Lutsenko-Myskiv, L. (2024). Sotsialna adaptatsiia viiskovosluzhbovtiv u pisliavoiennyi period [Social adaptation of military personnel in the post-war period]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and Public Administration*. 1. 309-316. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.43> [in Ukrainian].
3. Lezhenko, S., Maistrenko, K. (2024). Instrumenty sotsialnoi adaptatsii viiskovosluzhbovtiv: vyklyky ta shliakhy podolannia v umovakh viiny [Social adaptation tools for military personnel: challenges and solutions during war]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*. 4. 42-48. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.6> [in Ukrainian].
4. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. [Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. (n.d.). mva.gov.ua. Retrieved from <https://mva.gov.ua/> [in Ukrainian].

5. Portal vidkrytykh danykh [Open data portal]. (n.d.). data.gov.ua. Retrieved from: <https://data.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Pshyk-Kovalska, O., Zamulko, I., Perun, V. (2025). Vyklyky ta perspektyvy sotsialno-profesiinoi adaptatsii veteraniv v Ukraini: administratyvni mekhanizmy ta upravlinski rishennia [Challenges and prospects of socio-professional adaptation of veterans in ukraine: administrative mechanisms and management solutions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*. 7. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-110> [in Ukrainian].
7. Tsymbaliuk, I., Kolosok, A. (2024). Teoretychni osnovy sotsialno-ekonomichnoi reintehratsii veteraniv u tsyvilne suspilstvo [Theoretical foundations of the socio-economic reintegration of veterans into civil society]. *Vvichlyvist – Humanitas*. 140–148. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.2>
8. BUNDESWEHR. (n.d.). bundeswehr.de. Retrieved from: <https://www.bundeswehr.de>
9. Israel Ministry of Defense. (n.d.). mod.gov.il Retrieved from: <https://www.mod.gov.il/en>
10. Ministère des Armées et des Anciens combattants [Ministry of the Armed Forces and Veterans Affairs]. (n.d.). defense.gouv.fr. Retrieved from: <https://www.defense.gouv.fr/>
11. Office for Veterans' Affairs. (n.d.). gov.uk. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/organisations/office-for-veterans-affairs>
12. U.S. Department of Veterans Affairs. (n.d.). va.gov. Retrieved from: <https://www.va.gov>

Дата надходження статті: 15.11.2025

Дата прийняття статті: 27.11.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-043.5

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.10>

Ганна КОСТЮШКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 02000

ORCID: 0000-0001-7214-9590

Олена ВАКУЛЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 02000

ORCID: 0000-0001-7067-0462

Наталія РОМАНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент Школи соціальної роботи, Національний університет «Києво-Могилянська академія», вул. Григорія Сковороди, 2, м. Київ, Україна, 04070

ORCID: 0000-0001-5771-7211

Бібліографічний опис статті: Костюшко, Г., Вакуленко, О., Романова, Н. (2025). Розвиток соціальної роботи в умовах децентралізації у період військових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 84–92, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.10>

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Мета роботи. Метою даної статті є дослідження впливу децентралізації на соціальну роботу, визначення соціальних проблем і потреб соціальної роботи при впровадженні змін в процесі децентралізації, зокрема – в умовах військових дій, підготовки фахівців по роботі в громаді в Україні. *Методологія.* Методологією дослідження є аналіз адміністративних змін до соціальних і психологічних аспектів взаємодії між місцевими органами влади та громадянами, аналіз сучасних соціальних програм, узагальнення системи підготовки соціальних працівників, опис теоретичного доробку з даного питання. *Наукова новизна.* Визначено, що децентралізація стала важливою частиною адміністративно-територіальної реформи в Україні, спрямованої на зміцнення місцевого самоврядування та покращення управління на місцях. Це, у свою чергу, створює нові умови для здійснення соціальної роботи, надання соціальних послуг. *Стаття аналізує* ключові аспекти змін в організації соціальної роботи, акцентуючи на нових викликах і можливостях. Зокрема, розглядаються деякі питання організаційної реформи надання соціальних послуг на місцевому рівні, питання кадрової підготовки і перепідготовки фахівців, а також зміни в управлінні соціальною роботою на фоні нових політичних та економічних реалій. *Висновки.* Встановлено, що систему надання соціальних послуг в Україні було змінено у зв'язку із впровадженням децентралізації, надавши місцевим органам влади більше повноважень та відповідальності за надання соціальних послуг. Це дозволило підвищити гнучкість і адаптивність системи до потреб конкретних громад, що, в свою чергу, покращило доступ до соціальних послуг для більшості верств населення. На основі проведеного аналізу надано рекомендації щодо сприяння ефективності соціальної роботи в умовах децентралізації, що можуть бути корисними для спеціалістів органів місцевого самоврядування, соціальних служб.

Ключові слова: децентралізація, соціальна робота, реформи, громади, місцеве самоврядування, соціальні послуги, управлінські інновації.

Ganna KOSTIUSHKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Education and Social Work, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, 9 Pyrohova str., Kyiv, Ukraine, 02000

ORCID: 0000-0001-7214-9590

Olena VAKULENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Education and Social Work, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, 9 Pyrohova str., Kyiv, Ukraine, 02000

ORCID: 0000-0001-7067-0462

Nataliia ROMANOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the School of Social Work, National University of "Kyiv-Mohyla Academy", 2 Hryhorii Skovoroda str., Kyiv, Ukraine, 04070

ORCID: 0000-0001-5771-7211

To cite this article: Kostyushko, G., Vakulenko, O., Romanova, N. (2025). Rozvytok sotsialnoi roboty v umovakh detsentralizatsii u period viiskovykh dii v Ukraini [Development of social work in the context of decentralization during the period of military operations in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 84–92, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.10>

DEVELOPMENT OF SOCIAL WORK IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION DURING THE PERIOD OF MILITARY OPERATIONS IN UKRAINE

Purpose of the work. The purpose of this article is to study the impact of decentralization on social work, to identify social problems and needs of social work when implementing changes in the process of decentralization, in particular – in conditions of military operations, training specialists for community work in Ukraine. Methodology. The methodology of the study is the analysis of administrative changes to the social and psychological aspects of interaction between local authorities and citizens, the analysis of modern social programs, the generalization of the system of training social workers, the description of theoretical achievements on this issue. Scientific novelty. It is determined that decentralization has become an important part of the administrative and territorial reform in Ukraine, aimed at strengthening local self-government and improving local management. This, in turn, creates new conditions for the implementation of social work, the provision of social services. The article analyzes key aspects of changes in the organization of social work, focusing on new challenges and opportunities. In particular, some issues of organizational reform of social services provision at the local level, issues of personnel training and retraining of specialists, as well as changes in social work management against the background of new political and economic realities are considered. Conclusions. It has been established that the system of social services provision in Ukraine has been changed in connection with the implementation of decentralization, giving local authorities more powers and responsibility for the provision of social services. This has made it possible to increase the flexibility and adaptability of the system to the needs of specific communities, which, in turn, has improved access to social services for most segments of the population. Based on the analysis, recommendations are provided on promoting the effectiveness of social work in decentralization, which may be useful for specialists of local self-government bodies and social services.

Key words: decentralization, social work, reforms, communities, local self-government, social services, management innovations.

Актуальність проблеми. Розвиток соціально спроможних громад є одним із найважливіших аспектів забезпечення стабільності та прогресу держави. В умовах сучасних викликів, зокрема війни та процесів децентралізації, економічні та соціальні системи багатьох регіонів України зазнали значних змін, що вимагає детального аналізу та перегляду існуючих стратегій розвитку. Децентралізація, яка

впроваджується в Україні, внесла значні зміни в управлінські процеси на місцях. Завдяки децентралізації місцеві громади отримали більше автономії у прийнятті рішень, але також зіштовхнулися з новими викликами щодо ефективного використання ресурсів і впровадження соціальних програм (Дяченко, 2018).

Україна зазнала значних територіальних та соціально-економічних потрясінь, що поста-

вило перед місцевими органами влади нові завдання у сфері управління соціальними послугами. Регіони, які були пошкоджені протягом війни, стикаються з величезними труднощами, серед яких відновлення життєво важливих інфраструктурних об'єктів, забезпечення доступу до соціальних послуг та залучення інвестицій для відновлення економічного потенціалу (Пронько, 2024).

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Однією з ключових наукових робіт щодо децентралізації є дослідження (Дяченко, 2018), яке стосується оцінки ефективності децентралізації в Україні та її впливу на надання соціальних послуг. Автор наголошує на необхідності створення нових інституційних структур для покращення соціального обслуговування громадян на місцях (Дяченко, 2018). В іншому важливому дослідженні (Пронько, 2021), розглядається вплив децентралізації на управлінську ефективність в об'єднаних територіальних громадах, підкреслюючи важливість зміцнення локальних адміністрацій та покращення якості управлінських процесів. Також, варто згадати роботу (Котова, 2024), яка досліджує вплив реформи децентралізації на соціальний захист населення в Україні, звертаючи увагу на ключові зміни у механізмах надання соціальних послуг в умовах реформування місцевих органів влади.

Значний внесок у розвиток соціальної роботи в умовах територіальних громад зробили такі українські науковці як (Пірен, 2018), (Семигіна, 2006), (Семигіна 2004–2024), (Кучер, 2019), (Слозанська, 2019) та інші. Так, зокрема, робота (Кучер, 2019) фокусується на соціальній роботі з вразливими категоріями населення в умовах територіальних громад, підкреслюючи значення місцевих органів влади в наданні соціальних послуг для соціально незахищених груп населення.

(Семигіна, 2004) у своїй роботі «Work in the Community: Practice and Politics» акцентує увагу на інтеграції соціальних служб у місцеві громади та на вивченні політичних і практичних аспектів соціальної роботи на місцях. Дослідження 2024 р. українських науковців Т. Семигіної, Д. Палатної спрямовані на вивчення теоретичних та практичних аспектів згуртування громади у контексті надання соціальних послуг в умовах децентралізації та надзвичайних ситуацій (Палатна, 16).

У дослідженні (Слозанська, 2019) розглядається теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в територіальних громадах, що є важливим аспектом для забезпечення ефективного функціонування соціальної роботи на місцевому рівні (Слозанська, 19). Наукові напрацювання І. Пешої, І. Сопівник, О. Вакуленко, Н. Овдій (2024 р.) розкривають потреби запровадження комплексного підходу у організації соціальної роботи та надання соціальних послуг на рівні територіальної громади в умовах децентралізації (Слозанська, 2019).

Незважаючи на досить вагомий кількість наукових публікацій, ще не всі аспекти соціальної роботи в контексті децентралізації вивчені в повному обсязі. Зокрема, потребує більш детального аналізу питання підготовки соціальних працівників та їхньої здатності працювати в умовах змін.

Мета дослідження. Метою даної статті є дослідження впливу децентралізації на соціальну роботу, визначення соціальних проблем і потреб соціальної роботи при впровадженні змін в процесі децентралізації, зокрема – в умовах військових дій, підготовки фахівців по роботі в громаді в Україні. У контексті реформування адміністративно-територіального устрою України процес децентралізації відіграє важливу роль у зміні структури органів місцевого самоврядування та управління соціальними послугами (Ільчук, 2018). Соціальна робота, як важлива складова соціальної політики держави, не залишається осторонь від цих змін. Завдяки децентралізації органи місцевої влади отримують більшу автономію у прийнятті рішень щодо розподілу ресурсів, організації соціальних послуг та управлінських практик. Проте, ці зміни не позбавлені певних труднощів, серед яких необхідність адаптації кадрів до нових умов роботи, впровадження інноваційних підходів у соціальній сфері та забезпечення ефективної взаємодії між різними рівнями влади (Семигіна, 2004). Децентралізація ставить нові вимоги до соціальних служб, що потребує адаптації професіоналів і створення нових механізмів співпраці державного та недержавного секторів (Дяченко, 2020).

Дослідження соціальної роботи в умовах децентралізації є відносно новим напрямом, і відповідно наукова робота з цієї теми почала

активно розвиватись після запровадження реформи децентралізації в Україні. Основні наукові публікації в цій сфері відзначаються широким спектром підходів до дослідження: від аналізу адміністративних змін до соціальних і психологічних аспектів взаємодії між місцевими органами влади та громадянами. У цьому дослідженні використовувалася комплексна методологія, що поєднувала кілька підходів для глибокого аналізу впливу децентралізації на соціальну роботу в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Децентралізація – це процес передачі певних функцій, повноважень, прав та ресурсів від центральних органів влади до місцевих. Метою цього процесу є збільшення ефективності управління на місцях, полегшення доступу населення до адміністративних послуг і покращення місцевого розвитку. Децентралізація сприяє підвищенню рівня демократії та залученню громадян до прийняття рішень на місцевому рівні, а також дає змогу громадам краще адаптувати свої стратегії розвитку до специфічних потреб населення (Котова, 2024).

Одним із ключових етапів децентралізації є створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Завдяки реформі місцевого самоврядування, громади отримали значні повноваження в управлінні місцевими фінансами, розподілі ресурсів та наданні соціальних послуг (Пронько, 2024). Основними цілями децентралізації в Україні є такі: поліпшення управлінської ефективності (передача повноважень місцевим органам влади, що дозволяє оперативно реагувати на проблеми громади); фінансова автономія: надання місцевим громадам можливості самостійно розпоряджатися бюджетами та залучати фінансові ресурси для розвитку інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та соціального захисту); розвиток місцевої інфраструктури.

Зазначимо, що наразі процес децентралізації в Україні відбувається в складних умовах, пов'язаних із війною. Це накладає свій відбиток на реалізацію реформ.

У порівнянні з іншими країнами, український досвід децентралізації є унікальним через поєднання декількох важливих факторів: конфлікту, політичної кризи і економічних труднощів. Однак, вивчаючи досвід інших країн,

можна виділити кілька ключових моментів, що дозволяють зробити висновки щодо перспектив розвитку децентралізації в Україні.

Так, Франція має чітко визначену ієрархію в управлінні місцевими органами, зокрема, адміністративно-територіальні одиниці мають автономію у вирішенні багатьох соціальних і економічних питань. Французька модель децентралізації є більш централізованою в порівнянні з українською, оскільки фінансування і багаті ресурси часто залишаються в руках центральної влади.

Шведська модель децентралізації є однією з найуспішніших у світі. Вона передбачає, що місцеві органи влади мають значну автономію у питаннях фінансування та надання соціальних послуг. Важливою особливістю є стабільне фінансування через централізовані механізми, що дозволяє забезпечити рівні умови для розвитку всіх регіонів, незалежно від їхнього економічного потенціалу.

У Німеччині децентралізація має довгу історію і тісно пов'язана з федералізмом. Німецькі землі (регіони) мають значну автономію в усіх сферах, включаючи економіку, освіту та соціальну сферу. Німецька модель дозволяє місцевим громадам максимально адаптуватися до місцевих умов, однак цей процес також має певні проблеми через високий рівень фрагментації і складну систему управління.

У Канаді, як і в Німеччині, децентралізація відбувається в рамках федеративної системи, де провінції мають величезні повноваження. Місцеві органи влади можуть приймати рішення у широкому спектрі питань, що дозволяє враховувати специфічні потреби кожної провінції. Проте, порівняно з Канадою, Україна перебуває на етапі розвитку своєї децентралізації і ще не досягла такої ступені фінансової незалежності місцевих органів влади.

У період війни, коли частина територій на сході країни була окупована або є постраждалою від бойових дій, децентралізація стикається з кількома викликами. Одним із головних викликів став дефіцит ресурсів у місцевих бюджетах, оскільки війна та економічна криза істотно обмежили фінансування на місцях (Ільчук, 2018). Багато громад, особливо на заході та в центральних регіонах, через прийняття вимушених заходів (наприклад, прийом внутрішньо переміщених осіб) мали збільшити видатки на

соціальний захист, але фінансові можливості були обмеженими (Баранник, 2014). Ще одним важливим викликом стала необхідність швидкої адаптації місцевих органів влади до нових умов. Оскільки багато соціальних служб і інфраструктурних об'єктів знаходилися в постраждалих районах, місцеві органи влади в інших областях були змушені оперативнo створювати нові механізми допомоги переселенцям і відновлення постраждалих територій (Вакуленко, 2024).

За даними ООН станом на 2023 р. в Україні налічується понад сім мільйонів внутрішньо переміщених осіб, що становить близько 20% від загальної кількості населення. Це найбільша група людей, яка потребує соціальної підтримки та допомоги. Вони стикаються з низкою проблем, таких як дефіцит житла, неможливість отримати роботу, відсутність соціальних послуг в нових громадах (Дяченко, 202). Соціальні працівники є ключовими в розв'язанні цих проблем. Вони допомагають переселенцям не лише отримати допомогу, але й адаптуватися в новому середовищі (Вакуленко, 2024). Важливою частиною їхньої роботи є також забезпечення доступу до медичних послуг, правової допомоги та інших основних послуг, які можуть бути відсутні на нових місцях проживання (Палатна, 2024).

В Україні для підтримки ВПО було розроблено та впроваджуються такі соціальні програми як: програми з тимчасового житла, підтримки малозабезпечених осіб, надання продуктових наборів, медичної та психологічної допомоги. Наприклад, в межах Програми допомоги ВПО, люди можуть отримати грошову допомогу для покриття базових потреб, таких як харчування та оплата житла. Однак, на жаль, проблема з житлом залишається актуальною, оскільки велика кількість переселенців не може знайти постійне або навіть тимчасове житло в нових регіонах, де вони намагаються знайти роботу (Пеша, 2024). Однак, соціальні працівники зазвичай стикаються з обмеженими ресурсами для надання соціальної допомоги – багато програм мають обмежений бюджет і потребують більшої підтримки від міжнародних організацій (Дяченко, 2018).

Окреме місце в соціальній роботі займає робота з психологічними травмами. Українці пережили великі труднощі під час війни –

численні жертви, зруйновані будинки, втрата близьких людей. Ці переживання призводять до розвитку психологічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресії та тривожності. У співпраці з психологами та психотерапевтами соціальні працівники організують групи підтримки, де люди можуть поділитися своїм досвідом, обговорити проблеми та отримати емоційну підтримку. Крім того, багато соціальних працівників проводять індивідуальні консультації з людьми, які пережили важкі травми.

В умовах війни важливим елементом соціальної роботи стало впровадження онлайн-сервісів, які допомогли значно полегшити доступ до соціальних послуг. Проте, не усі люди мають доступ до інтернету або необхідні технічні знання для користування такими платформами, тому питання цифрового розриву залишається актуальним.

Мобільні додатки для соціальної роботи стали невід'ємною частиною в умовах війни. Наприклад, застосунок «Дія» дозволяє громадянам отримувати інформацію про допомогу, реєстрацію на виплати, а також надавати заяви на отримання соціальних послуг. Завдяки мобільним додаткам соціальні працівники можуть здійснювати швидке реагування на потреби населення, відстежувати заяви, організувати допомогу та вирішувати проблеми більш ефективно.

Конфлікт в Україні призвів до великої кількості фізичних і психологічних травм, що стало серйозним викликом для соціальних працівників. Окрім людей, які вже мали інвалідність до початку війни, значна кількість громадян отримала поранення, що призвели до втрати кінцівок, порушення зору, слуху та інших функціональних обмежень. За статистикою, понад 100 тисяч осіб за час війни стали інвалідами внаслідок бойових дій, і ці люди потребують не тільки медичної допомоги, але й постійної соціальної підтримки. Соціальні працівники активно працюють з такими людьми, забезпечуючи їм доступ до реабілітаційних послуг, медичних процедур, а також сприяючи їх інтеграції в суспільство (Ільчук, 2018).

Соціальні працівники допомагають учасникам бойових дій адаптуватися до нових умов, а також допомагають їм знайти нову роль у суспільстві, організуючи навчальні курси, про-

фесійну перепідготовку, юридичні консультації (Семигіна, 2004).

В Україні, в умовах війни, соціальні працівники отримали нові обов'язки та повноваження, які включають надання підтримки та допомоги тим, хто постраждав від військових дій. Серед основних завдань є забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО), організація гуманітарної допомоги, створення умов для забезпечення стабільності життя постраждалих регіонів. Крім того, соціальні працівники надають послуги з реабілітації, психологічної підтримки та медичної допомоги (Пірен, 2019). Вони також активно працюють з родинами, що постраждали від війни, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов, підтримувати зв'язки з родичами, а також надають соціальні консультації для допомоги в вирішенні фінансових та правових проблем (Слозанська, 2018).

Всі ці завдання є невід'ємною частиною діяльності органів місцевого самоврядування, що реалізуються відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2014 р.), який регулює створення і функціонування об'єднаних територіальних громад та визначає їхню роль у соціальному розвитку, зокрема щодо допомоги найбільш вразливим категоріям населення, таким як ВПО, та підтримки стабільності в умовах війни. Законом України «Про соціальні послуги» (2019 р.) визначено перелік базових соціальних послуг, які мають надаватися на рівні громади за результатами визначення потреб населення у таких послугах. В Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.) обґрунтовано повноваження фахівців із соціальної роботи, зокрема соціального менеджера, фахівця з соціальної роботи, соціального працівника. (XXXII International scientific, 2024).

Під час війни міжнародні організації, такі як ООН, Червоний Хрест, активно залучені до надання гуманітарної допомоги Україні. Соціальні працівники в Україні працюють у тісній співпраці з цими організаціями, отримуючи допомогу у вигляді продуктів харчування, медикаментів, грошових коштів, а також в рамках проектів з надання психологічної підтримки.

Крім того, до надання допомоги залучені й інші міжнародні організації, зокрема Dobre – організація, яка активно працює над покращен-

ням умов життя постраждалих громад, надаючи гуманітарну підтримку, а також здійснюючи проекти, спрямовані на розвиток місцевих спільнот і підтримку процесів відновлення.

Також, важливим є внесок Міжнародної організації з міграції (ІОМ), яка допомагає з питаннями внутрішньо переміщених осіб, надаючи їм як матеріальну, так і юридичну допомогу, а також працюючи над адаптацією та інтеграцією ВПО в нові громади. Залучення цих та інших організацій є важливим фактором для успішної реабілітації та соціальної підтримки населення в умовах війни, що дозволяє зберегти соціальну стабільність та забезпечити необхідну допомогу в надзвичайних ситуаціях. (Семигіна, 2004).

Одним із прикладів є соціальні програми, що спрямовані на надання юридичних консультацій переселенцям або людям, що постраждали від війни, допомога у відновленні документів, реєстрація прав на майно, що допомагає уникнути проблем із землеволодінням та іншими правовими аспектами.

Однією з основних проблем соціальної роботи під час війни є недостатнє фінансування. Це стосується як державних, так і неурядових програм. Зрозуміло, умовах війни переважна частина ресурсів країни, має бути спрямована на забезпечення оборони. Але, така ситуація виводить соціальні програми на другий план. Проте навіть в таких умовах соціальні працівники мають на меті максимізувати використання обмежених ресурсів, щоб забезпечити підтримку найбільш вразливих категорій населення. З огляду на це, необхідно залучати більше міжнародної допомоги, збільшувати бюджет на соціальну сферу, що дасть змогу розширити соціальні програми для громадян, які потребують допомоги (Палатна, Семигіна, 2024).

Окрім державної та міжнародної підтримки, важливим елементом у соціальній роботі є розвиток громадських ініціатив та соціальних підприємств. Вони можуть стати важливою складовою підтримки людей, які постраждали від війни. Створення нових проектів і програм, що фінансуються через підтримку благодійних фондів або інвесторів, допомагає значно покращити ситуацію в соціальній сфері.

Зараз в Україні дещо підвищилась проблема щодо розвитку системи підготовки соціальних

працівників, зокрема в умовах війни (Котова, 2023) Соціальні працівники недостатньо підготовлені до роботи в таких кризових ситуаціях, як психосоціальні проблеми, травми війни або конфлікти з переселенцями. У зв'язку з цим, необхідно вдосконалювати зміст навчання та підвищення кваліфікації соціальних працівників зважаючи на сучасні негативні соціальні виклики, забезпечувати їх новими знаннями і навичками для ефективної роботи в кризових умовах (Палатна, 2024).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Впровадження децентралізаційних реформ в Україні змінило систему надання соціальних послуг, надавши місцевим органам влади більше повноважень та відповідальності за надання соціальних послуг. Це дозволило підвищити гнучкість і адаптивність системи до потреб конкретних громад, що, в свою чергу, покращило доступ до соціальних послуг для більшості верств населення. Внаслідок цього існують регіональні відмінності в доступності та якості соціальних послуг, що потребує подальших зусиль для забезпечення рівного доступу до них на всій території країни.

Децентралізація також сприяє економічному розвитку об'єднаних територіальних громад, що дозволяє покращити фінансування соціальних послуг. Проте, як показують дослідження, деякі соціальні групи, особливо в сільських та віддалених районах, досі стикаються з проблемами доступу до базових послуг, таких як медичне обслуговування, освіта і соціальна підтримка. Це вимагає додаткових зусиль для розвитку інфраструктури, а також покращення координації між центральною та місцевою владою.

Незважаючи на ці складнощі, децентралізація відкриває значні можливості для покращення управління соціальними послугами,

особливо якщо йдеться про удосконалення механізмів фінансування та підтримки місцевих органів влади в розробці стратегій розвитку соціальних громад. Важливим є також розвиток партнерств між місцевими органами влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами, що дозволяє ефективніше реалізувати соціальні ініціативи та програми.

Для подальшого розвитку соціальної роботи в умовах децентралізації необхідно приділити увагу удосконаленню управлінських процесів, підвищенню кваліфікації соціальних працівників і покращенню доступу до соціальних послуг для вразливих категорій населення. Зокрема, це стосується соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб та осіб, що постраждали від конфлікту. Таким чином, децентралізація відкриває нові можливості для розвитку соціальної роботи, проте важливо вирішити низку проблем, зокрема забезпечення доступу до соціальних послуг, поліпшення інфраструктури та підвищення кваліфікації кадрів, що сприятиме ефективному функціонуванню системи соціальної підтримки населення на місцевому рівні.

Отже, український досвід демонструє великий потенціал для розвитку місцевого самоврядування та самостійності громад. Порівняння з іншими країнами дає можливість побачити як успіхи, так і труднощі, з якими стикається Україна на цьому шляху. Важливими напрямками для подальшого розвитку соціальної роботи в Україні в умовах децентралізації є підвищення фінансової автономії місцевих громад, стабільне фінансування та посилення інституційної спроможності місцевих органів влади, підготовка кадрів із соціальної роботи. Загалом, децентралізація в Україні є потужним інструментом для покращення якості життя громадян та розвитку країни в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Албул І. Підготовка фахівців соціальної сфери до надання екстреної допомоги кризовим категоріям населення. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2016. Вип. (9). С. 9–13.
2. Багаторівневе врядування в Україні в умовах широкомасштабного російського вторгнення: звіт восьмого всеукраїнського соціологічного дослідження. *Український соціологічний інститут, Центр розвитку місцевого самоврядування*. 2024. URL: decentralization.ua/uploads/library/file/961/CoE_KIIS_Report_Oct2024_UKR_f.pdf.
3. Баранник Л. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення: теоретичний аспект. *Вісник ДДФА. Економічні науки*, 2014. Вип. 1. С. 8–15.
4. Борденюк В. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: монографія. Київ : Парламентське вид-во, 2007. 576 с.

5. Дяченко С. Місцеві фінанси України в умовах децентралізації державного управління: стан, тенденції та механізми розвитку: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 396 с.
6. Дяченко С. Система публічного управління національною економікою в умовах євроінтеграції: формування та розвиток: монографія. Київ : НАДУ, 2020. 352 с. (Авт.: с. 205-238).
7. Іванова А. Особливості забезпечення соціального захисту в умовах децентралізації бюджетних повноважень. *Світ фінансів*. 2021. № 1. С. 38–47
8. Ільчук Л. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. *Збірник наукових праць*. 2018. № 1. С. 114–121.
9. Котова Л. Вплив реформи децентралізації на сферу соціального захисту населення в Україні. DOI: 10.32782/2523-4269-2024-88-22-27.
10. Котова Л. Розвиток та забезпечення соціальної сфери на рівні об'єднаних територіальних громад. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2 (46). С. 146–159. URL: journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/729/693.
11. Кучер Г. Соціальна робота з вразливими категоріями населення в умовах територіальної громади (Дис. ... кандидата педагогічних наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини). Умань, 2019. 301 с.
12. Палатна Д., Семигіна Т. Згуртування громади: соціальний вимір. Таллінн: Teadmus, 2024. 315 с.
13. Пеша І., Сопівник І., Вакуленко О., Овдій Н. Соціальна робота у територіальній громаді. Навчальний посібник. Київ. Видавничий центр НУБіП України, 2024. 305 с.
14. Пірен М. Соціальна робота в територіальній громаді: теорія та практика: підручник. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2019. 328 с.
15. Пронько Л., Колесник Т., Гуцол М. The Impact of Decentralisation on the Effectiveness of Governance in Amalgamated Territorial Communities of Ukraine. *Вінницький національний аграрний університет*. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-65-62.
16. Семигіна Т. Робота в громаді: практика й політика. Київ: Вид. Дім «КМ Академія», 2004. 180 с.
17. Слезанська Г. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія; за наук. ред. В. А. Поліщук. Тернопіль : Осадча Ю. В., 2018. 382 с.
18. Слезанська Г. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах (Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05, Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка). Тернопіль, 2019. 687 с.
19. XXXII International scientific and practical conference «Global Trends and Direction of Scientific Research Development» (July 31-August 2, 2024) *Hamburg, Germany. International Scientific Unity*, Hamburg, 2024. 285 p.

REFERENCES:

1. Albul, I. (2016). Pidhotovka fakhivtsiv sotsial'noyi sfery do nadannya ekstrenoyi dopomohy kryzovym katehoriyam naseleння [Training of social sphere specialists to provide emergency assistance to crisis categories of the population]. *Visnyk Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Pedagogika, Psykholohiya – Bulletin of the National Aviation University. Series: Pedagogy, Psychology*, (9), 9–13 [in Ukrainian].
2. Bahatorivneve vryaduvannya v Ukrayini v umovakh shyrokomasshtabnoho rosiys'koho vtornnennya: zvit vos'moho vseukrayins'koho sotsiolohichnoho doslidzhennya [Multilevel governance in Ukraine in the context of a large-scale Russian invasion: report of the eighth all-Ukrainian sociological study]. *Ukrayins'kyi sotsiolohichnyi instytut, Tsentр rozvytku mistsevoho samovryaduvannya. 2024 – Ukrainian Sociological Institute, Center for the Development of Local Self-Government. 2024*. Retrieved from decentralization.ua/uploads/library/file/961/CoE_KIIS_Report_Oct2024_UKR_f.pdf [in Ukrainian].
3. Barannyk, L. (2014). Finansove zabezpechennya systemy sotsial'noho zakhystu naseleння: teoretychnyy aspekt. [Financial support of the social protection system of the population: a theoretical aspect]. *Visnyk DDFa. Ekonomichni nauky – Bulletin of the DSFA. Economic Sciences*, 1, 8–15 [in Ukrainian].
4. Bordenyuk, V. (2007). Mistseve samovryaduvannya ta derzhavne upravlinnya: konstytutsiyno-pravovi osnovy spivvidnoshennya ta vzaemodiyi: monohrafiya [Local self-government and public administration: constitutional and legal foundations of correlation and interaction: monograph]. Kyiv: Parliamentary Publishing House, 576 [in Ukrainian].
5. Dyachenko, S. (2018). Mistsevi finansy Ukrayiny v umovakh detsentralizatsiyi derzhavnoho upravlinnya: stan, tendentsiyi ta mekhanizmy rozvytku: monohrafiya [Local finances of Ukraine in the context of decentralization of public administration: state, trends and development mechanisms: monograph]. Odesa: Helvetica Publishing House, 396 [in Ukrainian].
6. Dyachenko, S. (2020). Systema publichnoho upravlinnya natsional'noyu ekonomikoyu v umovakh yevrointehratsiyi: formuvannya ta rozvytok: monohrafiya [The system of public administration of the national economy in the context of European integration: formation and development: monograph]. Kyiv: NAPU, 352/ (Author: pp. 205–238) [in Ukrainian].

7. Ivanova, A. (2021). Osoblyvosti zabezpechennya sotsial'noho zakhystu v umovakh detsentralizatsiyi byudzhetnykh povnovazhen [Features of social protection in the context of decentralization of budgetary powers]. *Svit finansiv – World of Finance*, 1, 38–47 [in Ukrainian].
8. Ilchuk, L. (2018). Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka [Social and Labor Relations: Theory and Practice]. *Zbirnyk naukovykh prats – Collection of Scientific Papers*, 1, 114–121 [in Ukrainian].
9. Kotova, L. Vplyv reformy detsentralizatsiyi na sferu sotsial'noho zakhystu naseleennya v Ukraini [The Impact of Decentralization Reform on the Social Protection of the Population in Ukraine]. Retrieved from DOI: 10.32782/2523-4269-2024-88-22-27 [in Ukrainian].
10. Kotova, L. (2023). Rozvytok ta zabezpechennya sotsial'noyi sfery na rivni ob'yednanykh terytorial'nykh hromad [Development and Provision of the Social Sphere at the Level of United Territorial Communities]. *Aktual'ni problemy prava: teoriya i praktyka – Current Problems of Law: Theory and Practice*, 2 (46), 146–159. Retrieved from journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/729/693 [in Ukrainian].
11. Kucher, G. (2019). Sotsial'na robota z vrazlyvymy katehoriyamy naseleennya v umovakh terytorial'noyi hromady (Dys. ... kandydata pedahohichnykh nauk, Umans'kyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny). [Social work with vulnerable categories of the population in the conditions of a territorial community (Dissertation ... of the candidate of pedagogical sciences, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University)]. Uman, 301 [in Ukrainian].
12. Palatna, D., Semigina, T. (2024). Zhurtuvannya hromady: sotsial'nyy vymir [Community cohesion: social dimension]. Tallinn: Teadmus, 315 [in Ukrainian].
13. Peshha, I., Sopivnyk, I., Vakulenko, O., Ovdiy, N. (2024). Sotsial'na robota u terytorial'niy hromadi. Navchal'nyy posibnyk [Social work in a territorial community. Textbook]. Kyiv. Publishing center of NUBiP of Ukraine, 305 [in Ukrainian].
14. Piren, M. (2019). Sotsial'na robota v terytorial'niy hromadi: teoriya ta praktyka: pidruchnyk. [Social work in a territorial community: theory and practice: textbook]. Chernivtsi: Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovych, 328 [in Ukrainian].
15. Pronko, L., Kolesnyk, T., & Hutsol, M. The Impact of Decentralisation on the Effectiveness of Governance in Amalgamated Territorial Communities of Ukraine. [The Impact of Decentralisation on the Effectiveness of Governance in Amalgamated Territorial Communities of Ukraine]. *Vinnyts'kyi natsional'nyy ahrarnyy universytet – Vinnytsia National Agrarian University*. Retrieved from DOI: 10.32782/2524-0072/2024-65-62 [in Ukrainian].
16. Semigina, T. (2004). Robota v hromadi: praktyka y polityka [Community work: practice and policy]. Kyiv: Publishing house "KM Academy", 180 [in Ukrainian].
17. Slozanska, G. (2018). Sotsial'na robota v terytorial'niy hromadi: teoriyi, modeli ta metody: monohrafiya; za nauk. red. V. A. Polishchuk [Social work in the territorial community: theories, models and methods: monograph; scientific editor V. A. Polishchuk]. Ternopil: Osadcha Yu. V., 382 [in Ukrainian].
18. Slozanska, G. (2019). Teoriya i praktyka pidhotovky maybutnikh sotsial'nykh pratsivnykiv do roboty u terytorial'nykh hromadakh (Dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.05, Ternopil's'kyi nats. ped. un-t im. V. Hnatyuka). [Theory and practice of training future social workers to work in territorial communities (Diss. ... Dr. Pedagogical Sciences: 13.00.05, Ternopil National Pedagogical University named after V. Hnatyuk)]. Ternopil, 687 [in Ukrainian].
19. XXXII International scientific and practical conference «Global Trends and Direction of Scientific Research Development» (July 31-August 2, 2024). Hamburg, Germany. International Scientific Unity, 2024. 285.

Дата надходження статті: 06.10.2025

Дата прийняття статті: 23.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-786:355.1-057.36-057.75]:352-048.87](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.11>

Оксана КРАВЧЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-9732-6546

Тетяна ГРИГОРЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв оборони, 15, м. Київ, Україна, 03041

ORCID: 0000-0002-4616-6853

Веніамін ГРАБОВИЙ

аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300

ORCID: 0009-0002-9555-3558

Бібліографічний опис статті: Кравченко, О., Григоренко, Т., Грабовий, В. (2025). Психологічна допомога учасникам бойових дій та членам їхніх сімей як важлива складова соціальної роботи у сучасних умовах. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 93–101, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.11>

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНАМ ЇХНІХ СІМЕЙ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті аналізуються основні складові психологічної допомоги комбатантам як напрямку соціальної роботи у контексті їхньої реадaptaції до умов громадянського суспільства. Соціальну реадaptaцію прийнято розуміти як процес узгодження людини із навколишнім світом, під час якого вирішуються суперечності між певним типом особистості (колишнім військовослужбовцем і членами його сім'ї) і певним типом соціального середовища (новими соціально-економічними умовами і переходом до нового виду професійної діяльності). Зокрема, зазначається, що соціальний захист військовослужбовців – учасників бойових дій належить до найважливіших напрямків військово-соціальної роботи у Збройних Силах і соціальної роботи взагалі. Він є надійною гарантією дотримання прав і законних інтересів особового складу, підвищення престижу військової служби, зміцнення правопорядку і військової дисципліни, підтримки високого рівня морально-психологічного стану військовослужбовців, і, у кінцевому підсумку, є важливим чинником успішного вирішення завдань, що стоять перед ЗСУ у Війні за Незалежність України. Наголошується, що ефективне використання рекомендацій є можливим при поєднанні таких чинників: позитивної мотивації військовослужбовців, спрямованої на процес реадaptaції; організації групової та індивідуальної роботи з урахуванням особливостей адаптаційного циклу на усіх етапах надання психологічної допомоги; організації соціально-психологічної підтримки та реабілітації на міжвідомчій основі, розробці та впровадженні механізмів координації взаємодії усіх зацікавлених сторін (міністерств, відомств, громадських організацій, волонтерів тощо); участі у програмах соціально-психологічної реадaptaції військовослужбовців спеціально підготовлених соціальних працівників і кваліфікованих психологів-консультантів.

Ключові слова: психологічна допомога, комбатант, соціальна робота, соціальна реадaptaція, соціально-психологічна підтримка.

Oksana KRAVCHENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Social and Psychological Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkassy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-9732-6546

Tetiana HRYHORENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Work and Rehabilitation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 15 Heroiv Oborony str., Kyiv, 03041

ORCID: 0000-0002-4616-6853

Veniamin HRABOVYI

Postgraduate Student, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkassy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0009-0002-9555-3558

To cite this article: Kravchenko, O., Hryhorenko, T., Hrabovyi, V. (2025). Psykholohichna dopomoha uchasnykam boiovykh dii ta chlenam yikhnikh simei yak vazhlyva skladova sotsialnoi roboty u suchasnykh umovakh [Psychological assistance to combatants and their families as an important component of social work in modern conditions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 93–101, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.11>

**PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO COMBATANTS
AND THEIR FAMILIES AS AN IMPORTANT COMPONENT
OF SOCIAL WORK IN MODERN CONDITIONS**

The article analyses the main components of psychological assistance to combatants as a direction of social work in the context of their readaptation to civil society conditions. Social readaptation is understood as the process of harmonising a person with the surrounding world, during which contradictions between a certain type of personality (a former military serviceman and members of his family) and a certain type of social environment (new socio-economic conditions and the transition to a new type of professional activity) are resolved. In particular, it is noted that the social protection of military personnel who have participated in combat operations is one of the most important areas of military-social work in the Armed Forces and social work in general. It is a reliable guarantee of respect for the rights and legitimate interests of personnel, enhancing the prestige of military service, strengthening law and order and military discipline, maintaining a high level of morale and psychological well-being among military personnel, and, ultimately, is an important factor in the successful accomplishment of the tasks facing the Armed Forces of Ukraine in the War for Ukraine's Independence. It is emphasised that effective use of the recommendations is possible when the following factors are combined: positive motivation of military personnel aimed at the readaptation process; organisation of group and individual work taking into account the characteristics of the adaptation cycle at all stages of psychological assistance; organisation of social and psychological support and rehabilitation on an interdepartmental basis; the development and implementation of mechanisms for coordinating the interaction of all interested parties (ministries, departments, public organisations, volunteers, etc.); the participation of specially trained social workers and qualified psychological counsellors in programmes for the social and psychological readaptation of military personnel.

Key words: *psychological assistance, combatant, social work, social readaptation, social and psychological support.*

Актуальність теми. Соціальний захист військовослужбовців – учасників бойових дій належить до найважливіших напрямків військово-соціальної роботи у Збройних Силах і соціальної роботи взагалі. Він є надійною гарантією дотримання прав і законних інтересів особового складу, підвищення престижу військової служби, зміцнення правопорядку і військової дисципліни, підтримки високого рівня морально-психологічного стану військовослужбовців, і, у кінцевому підсумку, є важ-

ливим чинником успішного вирішення завдань, що стоять перед ЗСУ у Війні за Незалежність України.

Теоретичне підґрунтя. Проблема соціальної реадптації комбатантів не є новою і є предметом ґрунтовних наукових пошуків як українських, так і зарубіжних дослідників. Так, А. Дуля зосередилась на питаннях підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення соціальної роботи із військовослужбовцями та їхніми сім'ями (Дуля, 2020),

Т. Захаріна розглядає соціально-інституційні характеристики реінтеграції ветеранів гібридної війни (Захаріна, 2023), П. Козира приділив увагу розкриттю теоретико-прикладних аспектів постстресової психологічної дезадаптації в учасників бойових дій (Козира, 2019), до фокусу уваги В. Кондрюкової потрапили соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених у запас (Кондрюкова, 2013), М. Лукашенко вивчався зарубіжний досвід організації психосоціальної роботи з учасниками бойових дій (Лукашенко, 2018), а дисертаційне дослідження О. Мельник присвячено віковим особливостям адаптації учасників бойових дій до умов мирного життя (Мельник, 2019), а колективом авторів Харківського національного університету внутрішніх справ – питанням реінтеграції ветеранів, у т. ч. з інвалідністю до повноцінного життя (Реінтеграція ветеранів..., 2024), О. Столярик, Т. Семигіною та іншими дослідниками вивчались питання психосоціальної підтримки ветеранів/-нок та членів їхніх сімей (Семигіна, Столярик, 2024). А.Шумейко досліджувала види реадaptaції і психореабілітації учасників бойових дій (Шумейко, 2017).

Основними напрямками наукових розвідок зарубіжних теоретиків та практиків стали роззброєння свідомості колишніх комбатантів на шляху до процесу реінтеграції (Baez S., Santamaría-García H., & Ibáñez A., 2019), вплив тренувань із розвитку стійкості на конструкти, пов'язані із моральною травмою серед ветеранів (Barth T.M., Lord C.G., Thakkar V.J. & Brock R.N., 2020), консультивання студентів, які є військовими ветеранами (Black T.G., Westwood M.J., & Sorsdahl M.N., 2007), теорія подолання перехідних періодів (Burkhart L., Hogan N., 2015), моделювання досвіду реінтеграції після розгортання (Curtie S.A., 2011), порівняльний аналіз соціальних послуг, що надаються жінкам-бійцям та ветеранам в Україні та за кордоном (Faidiuk O., & Liakh T., 2021), побудова історії та наратив у розмовах соціальних працівників про випадки: модель сенсотворення у соціальній роботі (Gregory M., 2023), соціальна інтеграція колишніх комбатантів, зокрема діалог в процесі соціальної інтеграції і побудови мирних соціальних відносин (Hazen J., 2005), програма реабілітації колишніх комбатантів на рівні громади (Khan I., 2021), досвід жінок-

ветеранів, які повернулися із війни (Maiocco G., Smith M., 2016), медійне представлення жінок-екс-комбатантів (McFeeters A., 2021), реінтеграція колишніх комбатантів (Reintegration of ex-combatants..., 2019), сімейні стосунки та соціальна реінтеграція колишніх комбатантів (Suarez C., & Baines E., 2022), оцінка психосоціальних умов для соціальної реінтеграції колишніх комбатантів та громад (Suurmond J., Poudel B.R., & Böhm M., 2020), вплив моральної травми на життя військових ветеранів (Williamson V., Greenberg N., & Murphy D., 2019) тощо.

Мета статті – аналіз основних складових психологічної допомоги комбатантам як напрямку соціальної роботи у контексті їхньої реадaptaції до умов громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Соціальну реадaptaцію прийнято розуміти як процес узгодження людини із навколишнім світом, під час якого вирішуються суперечності між певним типом особистості (колишнім військовослужбовцем і членами його сім'ї) і певним типом соціального середовища (новими соціально-економічними умовами і переходом до нового виду професійної діяльності). Військові психологи сходяться на думці, що процес соціально-психологічної адаптації демобілізованих військовослужбовців, або звільнених у запас або відставку, відбувається протягом тривалого періоду і виокремлюють такі етапи.

Підготовчий етап. Напередодні звільнення для військового характерними є стани невизначеності та розчарування. Він важко переживає цей період, часто відчуваючи страх та інші негативні емоції, що є чинником ризику; з ним відбуваються різні неприємності (хвороби, конфлікти, суїцидальні спроби тощо). Причому найсильнішим патогенним чинником є навіть не сам факт звільнення, а тривала загроза того, що воно відбудеться.

Етап психологічної напруги перед звільненням. Його особливість – інформаційна невизначеність. Емоційна напруга посилюється і тим, що від військовослужбовця на цьому етапі практично нічого не залежить.

Етап гострих психічних реакцій при вступі у «цивільне життя». Характеризується зміною системи відносин і взаємовідносин, ламкістю

життєвих стереотипів, сформованих перебуванням в армійському середовищі.

Етап гострих психічних реакцій виходу із «військового життя». У цей час можливі прояви різних деструктивних змін (у соціальному становищі людини, здоров'ї, психіці, сімейних взаєминах). При цьому спостерігається дефіцит активної поведінки і відбувається руйнування життєвих звичок, інтересів, цілей. Людина перестає протистояти неприємностям.

Етап адаптації характеризується достатньо складною і глибокою роботою із перегляду і набуття демобілізованими військовослужбовцями, чи звільненими у запас або відставку, «відсутніх» стереотипів на усіх рівнях (когнітивному, емоційному і поведінковому). У цей час і повинна відбуватися соціально-психологічна реадптація.

Механізми соціальної адаптації військовослужбовців, звільнених зі Збройних сил, не є унікальними. В принципі адаптаційний період можна розглядати як багатоступеневий процес формування компетентності, що складається із чотирьох фаз.

Фаза несвідомої компетентності відрізняється тим, що людина добре знає сферу функціонування, способи досягнення цілей у ній, можливі перешкоди та ресурси для їхнього подолання. Тут діє сформований досвід, який не потребує корекції для досягнення успіху; визначені необхідні стимули і відповідні реакції, а також існує чіткий алгоритм їхнього взаємозв'язку. Якщо відомі способи реагування застосовувати у змінній ситуації, то цілком імовірно, що реакції виявляться неадекватними і не приведуть до бажаних результатів. Це свідчить про порушення меж застосування старих знань і досвіду і проводить межу між несвідомою компетентністю і некомпетентністю.

Фаза несвідомої некомпетентності часто існує не як «перевірена практика невдачі», а як недостатньо обґрунтований прогноз: людина припускає, що може застосувати старі знання та навички у новій ситуації. Найчастіше ж вона просто не розпізнає нову ситуацію і застосовує до неї старі способи реагування.

Після того як невдала діяльність або спостереження за чужими діями у подібних ситуаціях фальсифікують старий досвід, людина вже розуміє, чого вона не знає, тобто входить у фазу свідомої некомпетентності. Тут відбуваються нако-

пичення та освоєння нової інформації, апробація нових методів реагування. Коли переробка нової інформації призводить до формування адекватних альтернатив, настає фаза свідомої компетентності, тобто рішення вже знайдено, але немає автоматизму виконання, бідний контекст доцільних форм поведінки і відсутнє тренування. Послідовне і рефлексивне застосування знайдених рішень знову приводить людину до фази несвідомої компетентності, але вже стосовно ширшого кола явищ.

Звільнення з армії і нові вимоги життя можуть «застати» колишнього військовослужбовця на різних фазах розвитку його внутрішнього світу. Це обумовлює тип його реагування на звільнення і, відповідно, тип адаптації. В емпіричних дослідженнях, проведених військовими психологами, виокремлено шість основних типів реагування на звільнення з армії.

Індиферентний – військовослужбовці у відповідь на повідомлення про звільнення практично не виявляють скільки-небудь серйозної тривоги і не змінюють власної поведінки. Їх можна умовно поділити на дві групи: до першої належать «фаталісти», основний принцип яких «Що має бути, того не минути», до другої – «стабільні флегматики» – спокійні, стійкі люди, яких просто ніщо не може вивести із себе.

Мобілізуючий або парадоксальний – військовослужбовці, які, отримавши інформацію про можливе звільнення, негайно підвищують власну активність, прагнуть будь-що-будь залишитися в армії. Вирішення проблеми продовження служби стає для них головним, а усе інше відходить на задній план. Їхня особливість – максимальна активність при виникненні реальних труднощів і в екстремальних умовах.

Депресивний – військовослужбовці під впливом негативної інформації знижують активність, стають більш нерішучими, довго розмірковують і мало діють, неадекватно реагують на усі наступні, на їхню думку, малозначні повідомлення.

Активно-панічний – військовослужбовці відразу починають бурхливу, не завжди продуману діяльність, яка часто є неадекватною ситуації і має хаотичний характер. Як правило, вона не приносить результатів і не сприяє виходу і психологічної кризи.

Активно-депресивний – військовослужбовці спочатку бурхливо реагують на повідомлення

про звільнення і починають діяти, але потім їхня активність швидко згасає і вони впадають в іншу крайність – бездіяльність і навіть апатію.

Приховано-панічний – на повідомлення про звільнення військовослужбовці реагують повною бездіяльністю, вони ніби «відключаються». Одні зовні ніяк не виявляють свого хвилювання і страху, інші дуже сильно переживають ситуацію, що склалася, і докладають зусиль, щоб приховати це, але безрезультатно.

Аналізуючи етапи соціально-психологічної реадaptaції військовослужбовців – учасників бойових дій, звільнених у запас або у відставку внаслідок поранень і каліцтв, і відповідні їм фази набуття колишніми військовослужбовцями поведінкової компетентності, когнітивної зрілості та емоційної стійкості, необхідно особливу увагу приділити діагностиці. Саме вона допомагає відповісти на такі питання: на якому етапі адаптаційного циклу перебуває звільнений з армії військовослужбовець? Яка з його психологічних труднощів є найважливішою? З чим психологу чи соціальному працівнику працювати у першу чергу? Які зміни відбулися у період роботи із соціально-психологічної реадaptaції?

Для діагностики може бути використано тест оцінки рівня тривожності Спілбергера, тест особистісної тривоги Тейлора, мінесотський багатовимірний особистісний тест (MMPI) як у повному варіанті, так і у варіанті Березіна та Мірошникова, метод дослідження рівня суб'єктивного контролю, тест смислоттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва, методика малюнокової фрустрації Розенцвейга, методика дослідження поведінки у конфлікті Томаса, методика Q-сортування Стефансона і дослідження особистісного диференціалу.

В ідеалі первинна допомога повинна надаватися у військових шпиталях психологами, соціальними працівниками та волонтерами. Основною формою первинної допомоги є організація роботи груп соціально-психологічної підтримки, в яких військовослужбовці та члени їхніх сімей у спеціально створених провідних умовах, у штучному мікросоціумі (де зібрано осіб, що мають схожі проблеми), вирішують психологічні проблеми, пов'язані зі звільненням із військової служби [9]. Процес адаптації при цьому відбувається більш активно і менш болісно для усіх членів групи.

Участь професійних психологів-консультантів у межах первинної допомоги обмежується супервізією.

Кваліфікована допомога, що надається у створюваних на районному та міському рівнях службах психологічної допомоги населенню, центрах адаптації або соціально-психологічної підтримки військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та членів їхніх сімей, полягає у: проведенні діагностичних заходів, спрямованих на виявлення осіб, схильних до деструктивних стратегій адаптації, та профілактичну роботу з ними; соціально-психологічна допомога при різних порушеннях процесу адаптації; розвивальній роботі із самопроекування, професійного самовизначення та особистісного зростання; консультуванні та груповій роботі із професійної переорієнтації, спрямованих на перенавчання, допомозі у працевлаштуванні; психологічному консультуванні військовослужбовців та членів їхніх сімей; розробці методик для військових лікарень та фахівців (психологів, соціальних працівників, волонтерів), супервізії параспеціалістів та методичному керівництві на усіх етапах надання психологічної допомоги.

До кваліфікованої допомоги належать також діагностика та направлення осіб з різко вираженими або запущеними порушеннями адаптації (депресією, суїцидальними нахилами, алкоголізмом, девіантною поведінкою тощо) до спеціалізованих психіатричних та реабілітаційних закладів. Для цього етапу характерні наступність і координація зусиль за усіма програмами соціально-психологічної реадaptaції та реабілітації. Причому проводиться і робота із групою, і індивідуальне та сімейне консультування.

Спеціалізована допомога призначена для тих військовослужбовців та членів їхніх сімей, у яких виявлено відхилення у психічній діяльності, і передбачає створення спеціальних умов, які можуть забезпечити стаціонарні або напівстаціонарні медичні установи, різного роду санаторії, реабілітаційні та лікувальні установи, що діють на базі існуючих у системі Міноборони України шпиталів, будинків відпочинку, санаторіїв тощо.

Як правило, соціально-психологічна підтримка та реабілітація організовується на міжвідомчій основі. При цьому механізми координації взаємодії усіх зацікавлених сторін

(міністерств, відомств, громадських організацій, волонтерів тощо) будуються залежно від системи адміністративного управління у конкретному регіоні країни.

Соціально-психологічна підтримка та реабілітація при наданні первинної, кваліфікованої та спеціалізованої допомоги є необхідним компонентом ефективної соціальної реадaptaції. Перший етап заходів із соціально-психологічної реадaptaції повинен бути організований і проходити якомога раніше до звільнення за місцем лікування військовослужбовця – учасника бойових дій та проживання членів його сім'ї. Основною метою цього етапу є підготовка військовослужбовців до майбутнього звільнення. Важливо забезпечити поінформованість і психологічно підготувати їх як до розуміння можливих труднощів (як зовнішніх, так і внутрішніх) у перехідний період, так і до поведінки на ринку праці. Робота проводиться переважно у групі і належить до категорії первинної допомоги. На цьому етапі слід приділити увагу розробці рекомендацій та методичних матеріалів щодо проведення групових інформаційних семінарів. У них має бути враховано необхідність формування у свідомості слухачів певної системи соціально прийнятних і реалістичних способів постановки та досягнення цілей у новому для них громадянському житті, а також надано об'єктивну і, по можливості, повну картину існуючих соціальних умов, в яких їм доведеться жити, здобувати освіту і працювати. Такий матеріал повинен містити як інформаційні блоки (можливості системи освіти та системи соціального захисту населення, пропозиції служби зайнятості та потреби ринку праці тощо), розраховані на когнітивне засвоєння, так і яскраві конкретні приклади успішної реадaptaції військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та членів їхніх сімей із розрахунком на емоційне засвоєння. Форми роботи слід варіювати: семінар лекційного типу повинен змінюватися семінаром-дискусією або семінаром-дослідженням. Бажано також за допомогою тестів або ігор перевірити, наскільки добре засвоюється матеріал. Поряд із цілком очевидним контролем це допомагає підвищити інтерес до того, що відбувається у групі, привнести у заняття дух змагання і наблизити процес реабілітації до процесу навчання. Після закінчення першого етапу повинен бути досяг-

нутий необхідний рівень лояльності до майбутніх змін у житті військовослужбовців та членів їхніх сімей. Вони повинні пройти фазу несвідомої некомпетентності і перейти до фази свідомої некомпетентності. Проводяться також діагностичні процедури, за результатами яких частина контингенту може бути направлена для реабілітації до спеціалізованих установ.

Другий етап соціально-психологічної адаптації характеризується тим, що основну роботу спрямовано на отримання навичок самопроєктування та професійну перепідготовку. Цей етап повинен збігатися за часом із професійною переорієнтацією та вирішенням соціальних питань військовослужбовців та членів їхніх сімей. В результаті має бути досягнуто готовність військовослужбовця до реадaptaції, що супроводжується переходом від фази свідомої некомпетентності до фази свідомої компетентності.

Третій етап спрямовано на соціально-психологічну підтримку процесу адаптації і може бути названо супровідним. Для нього характерним є поєднання групових та індивідуальних методів роботи. Групи виконують функцію психологічної підтримки та обміну досвідом. Індивідуальні консультації спрямовано на корекцію ситуативних труднощів. Після закінчення третього етапу має бути досягнуто рівня адаптації, при якому відбувся перехід від свідомої компетентності до несвідомої компетентності щодо нового соціального та професійного оточення.

Фахівці обирають форми та методи соціально-психологічної допомоги залежно від конкретних психологічних проблем, що виникають в процесі адаптації звільнених військовослужбовців до цивільного життя. Назвемо деякі із практико-орієнтованих підходів практичних методів надання психологічної допомоги: рольове моделювання, клієнт-центричний підхід, когнітивний підхід і нейролінгвістичне програмування, гештальт-орієнтований підхід. Закономірно постає питання про оптимальні результати процесу та критерії успішності соціальної адаптації. Існують різні підходи до визначення цих критеріїв.

Висновки. Підводячи підсумки викладу основ соціально-психологічної реадaptaції військовослужбовців – учасників бойових дій, звільнених у запас або у відставку внаслідок поранень і каліцтв, до умов громадянського суспільства, слід підкреслити, що ефективно

використання рекомендацій є можливим при поєднанні таких чинників: позитивної мотивації військовослужбовців, спрямованої на процес реадаптації; організації групової та індивідуальної роботи з урахуванням особливостей адаптаційного циклу на усіх етапах надання психологічної допомоги; організації соціально-психологічної підтримки та реабілітації на

міжвідомчій основі, розробці та впровадженні механізмів координації взаємодії усіх зацікавлених сторін (міністерств, відомств, громадських організацій, волонтерів тощо); участі у програмах соціально-психологічної реадаптації військовослужбовців спеціально підготовлених соціальних працівників і кваліфікованих психологів-консультантів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дуля А. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених ДДПУ імені Івана Франка. 2020. Т. 2, № 27. С. 193–198.
2. Захаріна, Т. Соціально-інституційні характеристики реінтеграції ветеранів гібридної війни. *Social Work and Education*. 2023. Т. 10, № 1. С. 17–26. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.2.
3. Козира П. В. Теоретико-прикладні аспекти постстресової психологічної дезадаптації в учасників бойових дій (на прикладі співробітників МВС України). Львів : ЛьвДУВС, 2019. 190 с.
4. Кондрюкова, В. В., Слюсар, І. М. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених у запас: навчально-методичний посібник. Київ : Гнозис, 2013. 116 с.
5. Лукашенко, М. Актуальні напрями психосоціальної роботи з учасниками бойових дій: зарубіжний досвід. *Юридична психологія*. 2018. Т. 23, № 2. С. 48–58.
6. Мельник О. В. Вікові особливості адаптації учасників бойових дій до умов мирного життя: дис. ... канд. психол. наук. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 259 с.
7. Методологія впровадження програми менторства для екскомбатантів/-ок «рівний – рівному». URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/metodolohiya-vprovadzhennya-prohramy-mentorstva-dlya-ekskombatantiv-ok-rivnyu-rivnomu> (дата звернення: 10.11.2025).
8. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного і повоєнного контексту України. Київ : ПРООН, 2024. 104 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voynnoho-i-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny> (дата звернення: 10.11.2025).
9. Реінтеграція ветеранів (в тому числі з інвалідністю): повернення військових до повноцінного життя: метод. рек. / Л. П. Чепіга, А. В. Максименко, Є. В. Карпенко, С. В. Харченко та ін.; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2024. 199 с.
10. Семигіна, Т. Уроки війни, (не)вивчені вітчизняною соціальною роботою. Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 23 вересня 2022 р.). Київ : МЦНД, 2022. С. 47–49.
11. Столярик О., Семигіна Т. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*. 2023. Т. 10, № 1. С. 63–77. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.6.
12. Технології психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (з досвіду роботи) / В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало та ін.; за наук. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2021. 118 с.
13. Шумейко А. П. Види реадаптації і психореабілітації учасників бойових дій. Проблеми екстремальної і кризової психології. 2017. Вип. 21. С. 220–229.
14. Baez S., Santamaría-García H., Ibáñez A. Disarming ex-combatants' minds: toward situated reintegration process in post-conflict Colombia. *Frontiers in Psychology*. 2019. Vol. 10. P. 73.
15. Barth T. M., Lord C. G., Thakkar V. J., Brock R. N. Effects of Resilience Strength Training on Constructs Associated with Moral Injury among Veterans. *Journal of Veterans Studies*. 2020. Vol. 6, No. 2. P. 101–113. DOI: <https://doi.org/10.21061/jvs.v6i2.199>.
16. Black T. G., Westwood M. J., Sorsdahl M. N. From the front line to the front of the class: Counseling students who are military veterans. In: Lippincott, J., Lippincott, R. B. (Eds.). *Special populations in college student counseling*. – Alexandria, VA: American Counseling Association, 2007. P. 3–20.
17. Burkhart L., Hogan N. Being a female veteran: a grounded theory of coping with transitions. *Social Work in Mental Health*. 2015. Vol. 13, No. 2. P. 108–127. DOI: <https://doi.org/10.1080/15332985.2013.870102>.
18. Currie S. A. Bringing the troops back home: modeling the post deployment reintegration experience. *Occupational Health Psychology*. 2011. P. 38–47.

19. Faidiuk O., Liakh T. Comparative Analysis of Social Services Provided to Female Combatants and Veterans in Ukraine and Abroad. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2021. Vol. 3. P. 243–253. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6382>.
20. Gregory M. Story-building and narrative in social workers' case-talk: A model of social work sensemaking. *Child & Family Social Work*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1111/cfs.13014>.
21. Hazen J. Social Integration of Ex-Combatants after Civil War. *Dialogue in the Social Integration Process: Building Peaceful Social Relations*. 2005. P. 1–11. URL: <https://www.un.org/esa/socdev/sib/egm/paper/Jennifer%20Hazen.pdf>.
22. Khan I. Community-based Rehabilitation Program for Ex-Combatants: Policy Options for Khyber Pakhtunkhwa. In: Khilji, M. S. et al. (Eds.). *Policy Perspectives on Countering Violent Extremism in Pakistan*. – Islamabad: Sustainable Development Policy Institute, 2021. P. 109–117. URL: <https://sdpi.org/assets/lib/uploads/Pakistan-Resilient-Development-Network-oct-2021-1.pdf>.
23. Maiocco, G., & Smith, M. The experience of women veterans coming back from war. *Archives of Psychiatric Nursing*. 2016. Vol. 30, No. 3. P. 393–399. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2016.01.008>.
24. McFeeters, A. Media Representations of Women Ex-combatants in Sri Lanka. In: *Ex-Combatants' Voices*. Cham: Palgrave Macmillan, 2021. P. 287–313.
25. Reintegration of Ex-Combatants: Lessons from the U.S. Experience in Afghanistan. *Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*. 2019. 154 p. URL: <https://www.sigar.mil/interactive-reports/reintegration/index.html>.
26. Suarez C., Baines E. 'Together at the heart': Familial relations and the social reintegration of ex-combatants. *International Peacekeeping*. 2022. Vol. 29, No. 1. P. 1–23.
27. Suurmond J., Poudel B. R., Böhm M. Assessing psychosocial conditions for social reintegration of former Maoist combatants and communities in Nepal. *Conflict, Security & Development*. 2020. Vol. 20, No. 6. P. 763–787.
28. Williamson V., Greenberg N., Murphy D. Impact of moral injury on the lives of UK military veterans: A pilot study. *Journal of the Royal Army Medical Corps*. 2019. P. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.1136/jramc-2019-001243>.

REFERENCES:

1. Dulja, A. V. (2020). Pidgotovka majbutnih social'nyh pracivnykiv do zdzijsnennja social'noi' roboty z vijs'kovosluzhbovcjamy ta i'h sim'jamy [Training future social workers to provide social work for military personnel and their families]. *Aktual'ni pytannja gumanitarnyh nauk: mizhvuzivs'kyj zbirnyk naukovyh prac' molodyh vchenyh Drogobyc'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Ivana Franka*, 2(27), 193–198. [in Ukrainian]
2. Zaharina, T. (2023). Social'no-instytucijni harakterystyky reintegracii' veteraniv gibrydnoi' vijny [Socio-institutional characteristics of reintegration of hybrid war veterans]. *Social Work and Education*, 10(1), 17–26. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.2 [in Ukrainian]
3. Kozyra, P. V. (2019). Teoretyko-prykladni aspekty poststresovoi' psychologichnoi' dezadaptacii' v uchasnykiv bojovyh dij (na prykladi spivrobotnykiv MVS Ukraïny) [Theoretical and applied aspects of post-stress psychological maladaptation in combatants (example of Ukrainian Ministry of Internal Affairs personnel)]. L'viv: L'vDUVS. 190 s. [in Ukrainian]
4. Kondrjukova, V. V., & Sljusar, I. M. (2013). Social'no-psychologichna adaptacija vijs'kovosluzhbovciv sylovyh struktur, zvil'nenyh u zapas: navchal'no-metodychnyj posibnyk [Socio-psychological adaptation of military personnel released to reserve: training-methodical manual]. K.: Gnozis. 116 s. [in Ukrainian]
5. Lukashenko, M. (2018). Aktual'ni naprjamy psychosocial'noi' roboty z uchasnykamy bojovyh dij: zarubizhnyj dosvid [Current directions of psychosocial work with combatants: foreign experience]. *Jurydychna psychologija*, 23(2), 48–58. [in Ukrainian]
6. Mel'nyk, O. V. (2019). Vikovi osoblyvosti adaptacii' uchasnykiv bojovyh dij do umov myrnogo zhyttja: dys. kand. psychol. nauk [Age peculiarities of adaptation of combatants to peaceful life conditions: PhD thesis]. Instytut psychologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïny, Kyiv. 259 s. [in Ukrainian]
7. Metodologija vprovadzhennja programy mentorstva dlja ekskombatantiv/-ok «rivnyj – rivnomu» [Methodology for implementing peer mentoring programs for ex-combatants]. Retrieved from <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/metodolohiya-vprovadzhennya-prohramy-mentorstva-dlya-ekskombatantiv-ok-rivnyy-rivnomu> [in Ukrainian]
8. Ogljad mizhnarodnyh praktyk u sferi reintegracii' veteraniv: mirkuvannja shhodo vojennogo i povojennogo kontekstu Ukraïny [Overview of international practices in veterans' reintegration: reflections on the war and post-war context in Ukraine]. 104 s. Retrieved from <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shhodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny> [in Ukrainian]
9. Chepiga, L. P., Maksimenko, A. V., Karpenko, E. V., Kharchenko, S. V., et al. (2024). Reintegration of veterans (including those with disabilities): returning military personnel to a full life: method. rec. [in Ukrainian]. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs. 199 p. [in Ukrainian]

10. Semygina, T. (2022). Uroky vijny, (ne) vyvcheni vitchyznjanoju social'noju robotuju [Lessons of war, (un)learned by domestic social work]. In Tradycijni ta innovacijni pidhody do naukovyh doslidzhen': materialy III Mizhnarodnoi naukovoï konferencii' (pp. 47–49). Kyiv: MCND. [in Ukrainian]
11. Stoljaryk, O., & Semygina, T. (2023). Povernutysja z vijny: psyhosocial'na pidtrymka veteraniv/-nok ta chleniv i'hnih simej [Returning from war: psychosocial support of veterans and their families]. *Social Work and Education*, 10(1), 63–77. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.6 [in Ukrainian]
12. Bajdyk, V. V., Bondaruk, Ju. S., Gopkalo, Ju. P., Gnida, T. B., Kornijenko, I. O., Lunchenko, N. V., Lucenko, Ju. A., Moroz, R. A., & Tkachuk, I. I. (2021). Tehnologii' psyhosocial'noi' dopomogy ditjam i sim'jam, shho opynyls' u skladnyh zhyttjevyh obstavynah vnaslidok vijs'kovykh dij (z dosvidu roboty) [Technologies of psychosocial assistance to children and families affected by military actions]. Kyiv: Nika-Centr. 118 s. [in Ukrainian]
13. Shumejko, A. P. (2017). Vydy readaptacii' i psychoreabilitacii' uchasnykiv bojovykh dij [Types of readaptation and psychorehabilitation of combatants]. *Problemy ekstremal'noi' i kryzovoi' psihologii*, 21, 220–229. [in Ukrainian]
14. Baez, S., Santamaría-García, H., & Ibáñez, A. (2019). Disarming ex-combatants' minds: toward situated reintegration process in post-conflict Colombia. *Frontiers in Psychology*, 10, 73.
15. Barth, T. M., Lord, C. G., Thakkar, V. J., & Brock, R. N. (2020). Effects of Resilience Strength Training on Constructs Associated with Moral Injury among Veterans. *Journal of Veterans Studies*, 6(2), 101–113. DOI: <https://doi.org/10.21061/jvs.v6i2.199>
16. Black, T. G., Westwood, M. J., & Sorsdahl, M. N. (2007). From the front line to the front of the class: Counseling students who are military veterans. In J. Lippincott & R. B. Lippincott (Eds.), *Special populations in college student counseling* (pp. 3–20). Alexandria, VA: American Counseling Association.
17. Burkhart, L., & Hogan, N. (2015). Being a female veteran: a grounded theory of coping with transitions. *Social Work in Mental Health*, 13(2), 108–127. DOI: <https://doi.org/10.1080/15332985.2013.870102>
18. Currie, S. A. (2011). Bringing the troops back home: modeling the post deployment reintegration experience. *Occupational Health Psychology*, 38–47.
19. Faidiuk, O., & Liakh, T. (2021). Comparative Analysis of Social Services Provided to Female Combatants and Veterans in Ukraine and Abroad. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 3, 243–253. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6382>
20. Gregory, M. (2023). Story-building and narrative in social workers' case-talk: A model of social work sensemaking. *Child & Family Social Work*. DOI: <https://doi.org/10.1111/cfs.13014>
21. Hazen, J. (2005). Social Integration of Ex-Combatants after Civil War. *Dialogue in the Social Integration Process: Building Peaceful Social Relations*, 1–11. Retrieved from: <https://www.un.org/esa/socdev/sib/egm/paper/Jennifer%20Hazen.pdf>
22. Khan, I. (2021). Community-based Rehabilitation Program for Ex-Combatants: Policy Options for Khyber Pakhtunkhwa. In M. S. Khilji et al. (Eds.), *Policy Perspectives on Countering Violent Extremism in Pakistan* (pp. 109–117). Islamabad: Sustainable Development Policy Institute. Retrieved from: <https://sdpi.org/assets/lib/uploads/Pakistan-Resilient-Development-Network-oct-2021-1.pdf>
23. Maiocco, G., & Smith, M. (2016). The experience of women veterans coming back from war. *Archives of Psychiatric Nursing*, 30(3), 393–399. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2016.01.008>
24. McFeeters, A. (2021). Media Representations of Women Ex-combatants in Sri Lanka. In *Ex-Combatants' Voices* (pp. 287–313). Cham: Palgrave Macmillan.
25. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. (2019). Reintegration of ex-combatants: lessons from the U.S. experience in Afghanistan. 154 p. Retrieved from: <https://www.sigar.mil/interactive-reports/reintegration/index.html>
26. Suarez, C., & Baines, E. (2022). 'Together at the heart': Familial relations and the social reintegration of ex-combatants. *International Peacekeeping*, 29(1), 1–23.
27. Suurmond, J., Poudel, B. R., & Böhm, M. (2020). Assessing psychosocial conditions for social reintegration of former Maoist combatants and communities in Nepal. *Conflict, Security & Development*, 20(6), 763–787.
28. Williamson, V., Greenberg, N., & Murphy, D. (2019). Impact of moral injury on the lives of UK military veterans: A pilot study. *Journal of the Royal Army Medical Corps*, 1–5. DOI: <https://doi.org/10.1136/jramc-2019-001243>

Дата надходження статті: 11.11.2025

Дата прийняття статті: 21.11.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364.4:316.334.55]:004

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.12>

Олена КАРПЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus Author ID: 57287160700

Тетяна ЛЯХ

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus Author ID: 57192588245

Web of Science ResearcherID: N-5194-2015

Валерій ПЕТРОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Жанна ПЕТРОЧКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Scopus-Author ID: 57370829500

Бібліографічний опис статті: Карпенко, О., Лях, Т., Петрович, В., Петрочко, Ж. (2025). Волонтери як рушій цифровізації соціальної підтримки в сільській громаді. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 102–109, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.12>

ВОЛОНТЕРИ ЯК РУШІЙ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ

У статті розкрито феномен волонтерського цифрового посередництва як чинника цифровізації соціальної підтримки у сільських територіальних громадах України. З'ясовано особливості доступу мешканців сільської місцевості до цифрових сервісів соціальної підтримки, зокрема проблеми цифрової інклюзії людей похилого віку, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих груп. Обґрунтовано, що волонтери виконують функції посередників між отримувачами соціальної підтримки та цифровими платформами, надаючи інформаційний супровід, допомогу в реєстрації, консультації з використання електронних сервісів, а також навчаючи базовим навичкам цифрової грамотності.

Проаналізовано інноваційні практики співпраці між соціальними службами, громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами, що використовують цифрові інструменти для збору потреб, комунікації з отримувачами підтримки, мобілізації ресурсів громади та надання адресної допомоги. Представлено моделі цифрової волонтерської підтримки, зокрема застосування онлайн-спільнот, чат-ботів, сервісів дистанційного консультування та цифрових хабів на базі освітніх і культурних інституцій громади. Доведено, що залучення волонтерів до процесів цифровізації соціальної підтримки розширює доступ населення до соціальних сервісів, підсилює інклю-

живність соціальної взаємодії та сприяє формуванню соціальної згуртованості у сільських громадах. У статті систематизовано моделі цифрового волонтерського посередництва на основі аналізу практик сільських територіальних громад.

Ключові слова: волонтерська діяльність, цифровізація, цифровізація соціальних послуг, сільська громада, соціальна підтримка, електронні сервіси, соціальна робота, внутрішньо переміщені особи, вразливі групи населення.

Olena KARPENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo blrd., Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus Author ID: 57287160700

Tetiana LIAKH

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo blrd, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus Author ID: 57192588245

Web of Science ResearcherID: N-5194-2015

Valeriy PETROVYCH

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Zhanna PETROCHKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo blrd, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Scopus Author ID: 57370829500

To cite this article: Karpenko, O., Liakh, T., Petrochko, Zh. (2025). Volontery yak rushii tsyfrovizatsii sotsialnoi pidtrymky v silskii hromadi [Volunteers as a Driving Force of Digitalization of Social Support in Rural Communities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 102–109, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.12>

VOLUNTEERS AS A DRIVING FORCE OF DIGITALIZATION OF SOCIAL SUPPORT IN RURAL COMMUNITIES

The article examines the phenomenon of volunteer digital mediation as a driving factor in the digitalization of social support in rural territorial communities of Ukraine. It identifies the specific features of access to digital social support services for residents of rural areas, including challenges related to the digital inclusion of older adults, persons with disabilities, internally displaced persons, and other vulnerable groups. It is substantiated that volunteers act as intermediaries between recipients of social support and digital platforms by providing informational assistance, registration support, consultations on the use of electronic services, and training in basic digital literacy skills.

The article analyzes innovative practices of cooperation between social service providers, civil society organizations, and volunteer initiatives that use digital tools to collect needs, communicate with recipients of support, mobilize community resources, and provide targeted assistance. Models of digital volunteer support are presented, including online communities, chatbots, remote consulting services, and digital hubs based in educational and cultural institutions of the community. The study proves that the involvement of volunteers in the digitalization of social support expands population access to social services, enhances inclusive social interaction, and contributes to the strengthening of social cohesion in rural communities. The article systematizes models of digital volunteer mediation based on the analysis of practices implemented in rural territorial communities.

Key words: volunteering, digitalization, digitalization of social services, rural community, social support, electronic services, social work, internally displaced persons, vulnerable population groups.

Постановка проблеми. Сучасні трансформації соціальної сфери України характеризуються активним впровадженням цифрових інструментів у процес надання соціальної підтримки населенню. Особливо гостро потреба цифровізації проявляється у сільських територіальних громадах, де доступ до послуг часто ускладнюється недостатньою розгалуженістю інфраструктури, кадровим дефіцитом соціальних працівників, низьким рівнем цифрової грамотності мешканців і обмеженою доступністю високошвидкісного Інтернету. У цих умовах подолання цифрової нерівності стає не лише технічним завданням, а й елементом соціальної політики, спрямованої на забезпечення прав людини на отримання якісної та своєчасної соціальної підтримки, незалежно від місця проживання та індивідуальних потреб.

Разом з тим, цифровізація соціальної підтримки не може бути реалізована виключно інституційними засобами. Органи місцевого самоврядування та соціальні служби в сільських громадах нерідко не мають достатніх ресурсів для навчання населення роботі з електронними сервісами, супроводу вразливих груп у процесі реєстрації заяв, отримання консультацій чи доступу до цифрових платформ. За цих умов значної ваги набуває участь волонтерських спільнот, які виступають не лише джерелом допомоги, а й активним посередником між отримувачами соціальної підтримки та цифровими інструментами її надання.

Волонтери дедалі частіше виконують функції цифрового супроводу: допомагають громадянам орієнтуватися в електронних сервісах, консультують щодо можливостей отримання соціальних виплат і підтримки через онлайн-платформи, здійснюють первинний збір запитів і навчають базовим навичкам цифрової грамотності. Проте цей феномен залишається недостатньо дослідженим у науковому дискурсі. Вітчизняна соціальна робота поки не систематизувала моделі волонтерського цифрового посередництва, не визначила його потенціал і ризики, а також не окреслила умов, за яких волонтерська участь сприяє підвищенню доступності соціальної підтримки у сільських громадах.

Тому актуальним є наукове вивчення ролі волонтерів як рушія цифровізації соціальної підтримки в сільській громаді, визначення

їхнього внеску у формування цифрової інклюзії та створення інноваційних форм взаємодії між соціальними службами, громадськими організаціями та мешканцями громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені та практики постійно звертаються до питання поєднання соціальної підтримки, волонтерської діяльності та трансформацій, зумовлених воєнним контекстом і цифровізацією. У фокусі наукового дискурсу перебуває як підтримка внутрішньо переміщених осіб, так і модернізація системи соціальних послуг, зокрема в територіальних громадах.

В. Лях розкриває ключові завдання соціальної роботи з підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні, акцентуючи на необхідності поєднання адресної допомоги, захисту прав та розвитку потенціалу самих ВПО до інтеграції у приймаючі громади (Лях, 2025). У подібному контексті М. Лехолетова, А. Дуля та Т. Спіріна аналізують інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади, наголошуючи на важливості локальних механізмів соціальної підтримки, міжсекторальної взаємодії та участі громади у формуванні інклюзивного середовища (Лехолетова, Дуля, Спіріна, 2025). Обидві праці демонструють, що без розвитку інструментів підтримки на рівні громади, включаючи волонтерські ініціативи, забезпечити стійку інтеграцію ВПО неможливо.

Окремий блок досліджень стосується волонтерської діяльності як ресурсу розвитку громади. Т. Лях, В. Лютий і В. Жуков аналізують волонтерську діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі в суспільному житті громади, підкреслюючи формування громадянської відповідальності, соціальної чутливості та здатності до самоорганізації (Лях, Лютий, Жуков, 2024). Ж. Петрочко і Т. Лях розглядають потенціал волонтерства для розвитку деокупованих громад, акцентуючи на ролі волонтерських ініціатив у відновленні місцевої інфраструктури, зміцненні соціальної згуртованості та налагодженні мереж підтримки для вразливих груп (Петрочко, Лях, 2024). У міжнародному контексті дослідження Т. Лях та співавторів, присвячене розвитку молодіжних волонтерських програм в умовах пандемії COVID-19 у громадах, розташованих поблизу зони бойових дій, демонструє гнучкість волонтерських практик та їхню здатність адаптува-

тися до кризових умов, у тому числі через використання дистанційних та змішаних форматів (Liakh et al., 2021).

Важливий аспект представлений у працях, що стосуються підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до волонтерської діяльності. О. Карпенко і А. Котелевець розглядають формування готовності майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності в територіальній громаді, підкреслюючи значення практико орієнтованої підготовки, рефлексії й ціннісних засад соціальної роботи (Карпенко, Котелевець, 2025). У цьому ж полі, але з іншим акцентом, А. Котелевець аналізує явище онлайн волонтерства, окреслюючи сучасні виклики дистанційних форм залучення, пов'язані з мотивацією, емоційним вигоранням та потребою у нових форматах координації й підтримки (Kotelevets, 2021). Ці напрацювання вказують на поступовий перехід волонтерства до цифрових та гібридних форматів, однак питання системного цифрового посередництва у сфері соціальної підтримки залишається переважно неструктурованим.

Окремий напрям становить дослідження, присвячене цифровізації соціальних послуг. Г. Гриценко аналізує цифровізацію соціальних послуг крізь призму можливостей, викликів і компетентнісних вимог до фахівців, наголошуючи на тому, що впровадження електронних сервісів вимагає не лише технічної модернізації, а й розвитку цифрових компетентностей персоналу та користувачів (Гриценко, 2024).

Питання специфіки надання соціальних послуг у сільських громадах ґрунтовно розкрито у дослідженні С. Гунька та співавторів, де акцентовано на обмеженості ресурсів, кадровому дефіциті, територіальній розгалуженості та вразливості різних груп сільського населення (Gunko et al., 2024). Автори підкреслюють, що сільські громади потребують адаптованих моделей соціальної підтримки, які враховують просторову віддаленість, обмежений доступ до інфраструктури та цифрову нерівність. У поєднанні з напрацюваннями щодо інтеграції ВПО та розвитку волонтерства це створює підґрунтя для пошуку нових форматів роботи, де цифрові інструменти поєднуються з громадською активністю.

Отже, наявний науковий дискурс демонструє: по-перше, зростання ролі волонтерства

у підтримці вразливих груп та розвитку громад, у тому числі деокупованих і прикордонних; по-друге, усвідомлення значущості цифровізації соціальних послуг та необхідності підготовки фахівців до роботи в умовах цифрових трансформацій; по-третє, визнання особливих викликів сільських громад у сфері соціальної підтримки. Водночас у проаналізованих працях недостатньо висвітлено феномен волонтерів як рушія цифровізації саме соціальної підтримки у сільській громаді, а також майже не концептуалізовано цифрове волонтерське посередництво між мешканцями та електронними сервісами соціальних послуг. Це й зумовлює актуальність обраної теми дослідження та необхідність подальшого теоретико-практичного осмислення ролі волонтерів у розширенні цифрової доступності соціальної підтримки на рівні сільських територіальних громад.

Метою статті є актуалізувати роль волонтерської діяльності у цифровізації соціальної підтримки в сільській громаді, обґрунтувати потенціал волонтерського цифрового посередництва та визначити інноваційні форми взаємодії між соціальними службами, громадськими організаціями і мешканцями громади, спрямовані на забезпечення доступності соціальної підтримки за допомогою електронних сервісів.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація соціальної підтримки в сільських територіальних громадах можлива лише за умови включення до цього процесу широкої мережі міжособистісної та міжвідомчої взаємодії, яку формують соціальні служби, органи місцевого самоврядування та громадські ініціативи. Волонтери, що працюють з місцевими мешканцями, дедалі частіше виступають цифровими посередниками, забезпечуючи інформаційний супровід отримувачів соціальної підтримки, допомогу у реєстрації на платформах та консультування щодо використання електронних сервісів. Така діяльність спрямована не лише на оперативне реагування на запит, а й на зменшення цифрової нерівності, що є поширеною проблемою для сільських населених пунктів.

З огляду на недостатній рівень цифрової грамотності серед літніх людей, маломобільних осіб, внутрішньо переміщених осіб та сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, волонтери фактично компенсують дефіцит цифрових компетентностей у громаді. Вони

забезпечують неформальне навчання навичкам користування електронними платформами: пояснюють, як оформити субсидію, соціальну виплату, допомогу на проживання внутрішньо переміщених осіб, записатися на прийом до соціального працівника або отримати онлайн-консультацію. Таким чином, волонтери виконують функцію важливого соціально-технологічного елемента, що з'єднує мешканців громади з інструментами соціальної підтримки.

Іншим аспектом цифровізації соціальної підтримки є використання волонтерами комунікаційних інструментів та цифрових сервісів для збору потреб і координації допомоги. У багатьох громадах активно використовуються групи в месенджерах, локальні сторінки у соціальних мережах, а також електронні форми опитування. Волонтерські ініціативи за допомогою цих цифрових інструментів збирають інформацію про потреби вразливих груп, здійснюють пошук ресурсів та оперативно координують надання допомоги. Це створює ефект «громадської мережі реагування», що функціонує паралельно або у взаємодії з офіційними соціальними службами.

Застосування цифрових технологій у волонтерській діяльності сприяє формуванню неформальних, але ефективних моделей адресної допомоги. Наприклад, використання електронних платформ дозволяє створювати бази даних запитів, систематизувати інформацію про вразливі сім'ї, оптимізувати маршрути доставки допомоги. В окремих громадах на базі бібліотек, освітніх центрів, будинків культури функціонують цифрові хаби, де волонтери разом із соціальними працівниками проводять консультації, допомагають у створенні електронних кабінетів та виконанні цифрових процедур.

Ключовим результатом цифровізації соціальної підтримки є формування партнерських моделей взаємодії між соціальними службами та волонтерськими ініціативами. Така співпраця дозволяє ефективно поєднати інституційний та громадський ресурси, орієнтуючись на реальні потреби населення. Соціальні працівники забезпечують професійну оцінку потреб отримувачів підтримки, а волонтери доповнюють цей процес цифровим супроводом та оперативним реагуванням на локальні запити.

Ці партнерські моделі сприяють: підвищенню доступності соціальної підтримки для

мешканців віддалених населених пунктів; інклюзивному залученню вразливих груп до електронних сервісів; зменшенню навантаження на соціальних працівників; зміцненню соціальної згуртованості у громаді; формуванню цифрової компетентності населення.

Залучення волонтерів до цифровізації соціальної підтримки та соціальних послуг не замінює роботу соціальних служб, а посилює її, сприяючи формуванню стійкої системи доступної та інклюзивної соціальної допомоги на рівні громади.

У процесі дослідження нами було виокремлено низку моделей цифрового волонтерського посередництва, що реалізуються в сільських громадах під час надання соціальної підтримки. Ці моделі охоплюють різні форми допомоги, від цифрового супроводу та консультацій до управління логістикою адресної підтримки та партнерської взаємодії із соціальними службами. Для кожної моделі визначено ключові індикатори ефективності та інструменти моніторингу, що можуть бути використані органами місцевого самоврядування, соціальними працівниками та волонтерськими ініціативами для оцінювання результативності такої діяльності. Деталізацію наведено у табл. 1.

Наведені моделі цифрового волонтерського посередництва показують, що доступність соціальної підтримки у сільській громаді визначається не лише наявністю цифрових сервісів, а й здатністю населення ефективно ними користуватися. Саме волонтери виконують роль проміжної ланки між отримувачем та цифровою платформою, компенсуючи дефіцит цифрових компетентностей, часових та кадрових ресурсів у соціальних службах. Тому оцінювання волонтерської діяльності має спиратися не тільки на кількісні показники (кількість консультацій, запитів, залучених осіб), а й на якісні зміни, що стосуються цифрової інклюзії населення.

Індикатори у таблиці спрямовані на вимірювання як безпосередніх результатів (успішність оформлення послуг, швидкість реагування, кількість отримувачів підтримки), так і опосередкованих ефектів, що відображають реальні соціальні зміни: зменшення потреби у посередництві завдяки підвищенню цифрової грамотності, розширення соціальної участі вразливих груп, формування партнерських мереж у громаді.

**Моделі цифрового волонтерського посередництва у сільській громаді:
індикатори та інструменти оцінювання**

Модель взаємодії	Характеристика волонтерської діяльності	Ключові індикатори дієвості	Інструменти моніторингу та оцінювання
Цифровий супровід отримувачів соціальної підтримки	Допомога у використанні е-сервісів, реєстрації, заповненні заяв	- кількість людей, які отримали цифровий супровід - відсоток успішних заяв - час від запиту до отримання послуги	- журнали реєстрації звернень - електронні таблиці супроводу - короткі опитувальні листи
Інформаційно-консультаційна підтримка населення	Роз'яснення можливостей отримання соціальної підтримки через цифрові платформи	- кількість консультацій - рівень розуміння інформації (оцінка 1–5) - кількість збережених або повторно відкритих матеріалів	- опитування після консультацій - статистика соціальних мереж - перегляди інформаційних матеріалів
Збір потреб і верифікація запитів	Визначення потреб вразливих груп та збирання звернень онлайн	- кількість отриманих запитів - кількість верифікованих запитів - точність адресної допомоги (%)	- Google Forms - електронні бази потреб - порівняння «запит – надання послуги»
Партнерська взаємодія волонтерів і соціальних служб	Співпраця у вирішенні конкретних кейсів соціальної підтримки	- кількість кейсів з успішним результатом - кількість партнерських організацій - обсяг залучених ресурсів	- акти надання допомоги - внутрішня звітність служб - протоколи співпраці
Цифрове навчання населення	Навчання цифровим навичкам (оформлення онлайн-послуг, користування сервісами)	- кількість осіб, що пройшли навчання - рівень засвоєння навичок (до/після) - кількість людей, які надалі оформили послуги самостійно	- тести простих навичок - повторні звернення - реєстрації в е-сервісах
Адресна допомога через цифрові мережі реагування	Координація допомоги через чати, групи, електронні списки	кількість отримувачів допомоги швидкість реагування кількість волонтерів, які долучилися	електронні журнали логістики відмітки доставки короткі дзвінки-верифікації

Для оцінювання впливу волонтерської діяльності на доступність цифрової соціальної підтримки в сільській громаді важливо використовувати інструменти, які дають змогу фіксувати не лише обсяг виконаної роботи, а й її ефективність, адресність, якість та вплив на цифрову грамотність населення. Нижче подано стислий перелік таких інструментів та їх оцінювальних можливостей (табл. 2).

Узагальнюючи, ці інструменти дозволяють охопити ключові виміри результативності цифрового волонтерського супроводу: кількісні

показники допомоги, якість взаємодії з отримувачами, адресність підтримки, ефективність комунікацій і рівень сформованості цифрових навичок у населення. Їх застосування дає можливість громаді не лише оцінити обсяг виконаної волонтерами роботи, а й відслідковувати реальні соціальні зміни, що відбуваються завдяки цифровій підтримці.

Отже запропоновані розробки дозволяють комплексно оцінити ефективність волонтерської діяльності в цифровому супроводі соціальної підтримки, враховуючи її внесок

Таблиця 2

Інструменти моніторингу результативності цифрового волонтерського посередництва

Інструмент	Що оцінює
Журнали звернень (електронні або паперові)	кількість людей, що потребують цифрової підтримки
Електронні таблиці супроводу	ефективність та завершеність послуг
Опитувальні листи (3–5 запитань)	рівень задоволеності, зрозумілість сервісу
Google Forms	збір і систематизація потреб
Статистика соцмереж/каналів	охоплення інформаційних матеріалів
Тести простих навичок	сформованість цифрової грамотності
Реєстри логістики	факт надання допомоги та її адресність

у розширення доступу до сервісів, підсилення інклюзивності та зміцнення соціальної згуртованості громади.

Висновки. Цифровізація соціальної підтримки у сільській громаді потребує не лише розвитку технологічної інфраструктури, а й створення дієвих механізмів супроводу населення у взаємодії з цифровими сервісами. У цьому контексті волонтери виступають важливим ресурсом цифрової інклюзії, забезпечуючи інформаційний супровід, консультування, навчання та адресну допомогу, що дозволяє вразливим групам отримувати соціальну підтримку через цифрові платформи.

Запропоновані моделі волонтерського цифрового посередництва демонструють, що волонтерська участь не замінює роботу соціальних служб, а доповнює її, розширюючи можливості доступу до соціальної підтримки та зменшуючи цифрову нерівність у сільській місцевості. Визначені індикатори та інструменти моніторингу дозволяють комплексно оцінювати ефективність цієї діяльності, враховуючи як кількісні, так і якісні зміни, пов'язані з підвищенням адресності підтримки, покращенням цифрової грамотності населення та зміцненням соціальної взаємодії в громаді.

Таким чином, волонтерська діяльність у цифровому супроводі соціальних послуг може розглядатися як інноваційний компонент соціальної підтримки, що сприяє формуванню інклюзивного середовища та підвищенню спроможності громади забезпечувати потреби своїх мешканців у цифровому форматі.

Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення впливу цифрової підтримки на якість життя окремих вразливих груп (літніх людей, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб), розроблення моделей підготовки волонтерів до виконання функцій цифрового супроводу соціальних послуг на рівні громад, аналіз ефективності міжсекторальної взаємодії соціальних служб, закладів освіти, громадських організацій та бізнесу у цифровізації соціальної підтримки, створення методичних рекомендацій для оцінювання діяльності волонтерів у сфері цифрового посередництва, а також дослідження регіональних відмінностей щодо рівня цифрової інклюзії та потреб у цифровому супроводі в різних типах сільських громад. Така наукова перспектива поглиблює розуміння ролі волонтерів у цифровізації соціальної підтримки та сприятиме формуванню інклюзивних цифрових сервісів для мешканців сільських територій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриценко Г. М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 47. С. 36–48. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48> (дата звернення: 20.11.2025).
2. Карпенко О., Котелевець А. Підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи до волонтерської діяльності в територіальній громаді. *Humanitas*. 2025. № 1. С. 64–69. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.10> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Лехолетова М. М., Дуля А. В., Спіріна В. Є. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2025. № 1. С. 30–36. URL: <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-5> (дата звернення: 20.11.2025).
4. Лях В. Ключові завдання соціальної роботи з підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Humanitas*. 2025. № 2. С. 134–140. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18>.
5. Лях Т., Лютий В., Жуков В. Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Humanitas*. 2024. № 3. С. 68–76. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10> (дата звернення: 20.11.2025).
6. Петрович Ж., Лях Т. Потенціал волонтерства для розвитку деокупованих громад. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 202–207. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28>.
7. Features of providing social services in rural communities / S. Gunko et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2024. Vol. 1. P. 652–664. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7899> (date of access: 20.09.2025).
8. Kotelevets A. Volunteering online – today's challenges. *Social work and social education*. 2021. No. 1(6). P. 98–104. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234142](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234142) (date of access: 20.11.2025).

9. Development of youth volunteer programs in the condition of the Covid-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine / T. Liakh et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2021. Vol. 3. P. 316–326. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6334>

REFERENCES:

1. Gunko, S., Liakh, T., Vainola, R., Lekholetova, M. (2024). Features of providing social services in rural communities. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, 652–664. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7899>
2. Hrytsenko, H. M. (2024). Tsyfrovizatsiia sotsialnykh posluh: problemy mozhlyvosti ta kompetentsii [Digitalization Of Social Services: Problems Of Opportunities And Competences]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, (47), 36–48. <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48> [in Ukrainian]
3. Karpenko, O., Kotelevets, A. (2025). Pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv iz sotsialnoi roboty do volonterskoi diialnosti v terytorialnii hromadi [Training Of Future Specialists In Social Work For The Volunteer Activities In The Territorial Community]. *Humanitas*, (1), 64–69. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.10> [in Ukrainian]
4. Kotelevets, A. (2021). Volunteering online – today’s challenges [Volunteering online – today’s challenges]. *Social Work and Social Education*, (1(6)), 98–104. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234142](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234142) [in Ukrainian]
5. Lekholetova, M. M., Dulia, A. V., Spirina, V. Ye. (2025). Intehratsiia vnutrishno peremishchenykh osib u pryimaiuchi hromady [Integration Of Internally Displaced Persons Into Host Communities]. *Sotsialna robota ta psykholohiia: osvita i nauka*, (1), 30–36. <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-5> [in Ukrainian]
6. Liakh, T., Liutyi, V., Zhukov, V. (2024). Volonterska diialnist studentiv yak shliakh do yikhnoi aktyvnoi uchasti u suspilnomu zhytti hromady [Volunteer Activity Of Students As A Way To Their Active Participation In The Social Life Of The Community]. *Humanitas*, (3), 68–76. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10> [in Ukrainian]
7. Liakh, V. (2025). Kliuchovi zavdannia sotsialnoi roboty z pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Key Tasks Of Social Work With Internally Displaced Persons In Ukraine]. *Humanitas*, (2), 134–140. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18> [in Ukrainian]
8. Liakh, T., Lekholetova, M., Kotelevets, A., Spirina, T., & Shved, O. (2021). Development of youth volunteer programs in the condition of the Covid-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 3, 316–326. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6334>
9. Petrochko, Zh., Liakh, T. (2024). Potentsial volonterstva dlia rozvytku deokupovanykh hromad [The Potential Of Volunteering For Development Of Deoccupied Communities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (3), 202–207. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28> [in Ukrainian]

Дата надходження статті: 09.10.2025

Дата прийняття статті: 21.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 316.334

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.13>

Наталя МАЛЯРЧУК

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна, 49044

ORCID: 0000-0002-5150-452X

Олена КАНДИБА

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри соціології та соціальної роботи, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна, 49044

Бібліографічний опис статті: Малярчук, Н., Кандиба, О. (2025). Особливості запровадження послуги денного догляду для молоді з інвалідністю на базі громадських організацій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 110–119 doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.13>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОСЛУГИ ДЕННОГО ДОГЛЯДУ ДЛЯ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА БАЗІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті розкрито особливості запровадження послуги денного догляду для молоді з інвалідністю на базі громадських організацій в Україні. Актуальність теми зумовлена зростанням кількості осіб з інвалідністю в умовах повномасштабної війни, а також реалізацією в Україні політики деінституціалізації. Мета статті – розглянути соціальну послугу денного догляду як інструмент деінституціалізації, вивчити успішні практики надання цієї послуги молоді з інвалідністю в Україні громадськими організаціями та розробити рекомендації щодо її запровадження.

Автори дослідження наголошують на важливості надання послуги денного догляду саме для молодих людей, які після досягнення 18 років втрачають доступ до дитячих спеціалізованих центрів і програм, що обмежує можливості їхнього подальшого розвитку та соціалізації, оволодіння навичками самостійного життя та праці відповідно до своїх можливостей. Запровадження цієї послуги на рівні територіальної громади сприятиме деінституціалізації догляду за молодими людьми з інвалідністю, забезпечить реалізацію їхнього права на проживання в сім'ї та громаді, на розвиток і соціальну адаптацію. У свою чергу, послуга денного догляду надасть можливість батькам, або опікунам вивільнити час для праці, самореалізації та відпочинку. Розглянуто досвід надання послуги денного догляду громадськими організаціями «Джерело» та «Майстерня Мрії». Визначено, що створення в територіальних громадах центрів денного догляду на базі громадських організацій, засновниками яких часто є батьки молодих людей з інвалідністю, або люди, які є небайдужими до їхніх проблем, має низку переваг: зацікавленість у наданні якісних послуг, наявність досвіду з догляду за людьми з інвалідністю, індивідуальний підхід та застосування інноваційних методів роботи. Розроблено рекомендації щодо впровадження послуги денного догляду для молоді з інвалідністю на базі громадської організації.

Ключові слова: послуга денного догляду, молодь з інвалідністю, громадська організація, деінституціалізація.

Natalia MALIARCHUK

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Sociology and Social Work, State Higher Education Institution «Pryazovskyi State Technical University», 29 Gogolya str., Dnipro, Ukraine, 49044

ORCID: 0000-0002-5150-452X

Olena KANDYBA

Second (master's) Level Higher Education Student at the Department of Sociology and Social Work, State Higher Education Institution «Pryazovskyi State Technical University», 29 Gogolya str., Dnipro, Ukraine, 49044

To cite this article: Maliarchuk, N., Kandyba, O. (2025). Osoblyvosti zaprovadzhennia posluhy dennoho dohliadu dlia molodi z invalidnistiu na bazi hromadskykh orhanizatsii v Ukraini [Features of implementing day care services for youth with disabilities on the basis of public organizations in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 110–119, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.13>

FEATURES OF IMPLEMENTING DAY CARE SERVICES FOR YOUTH WITH DISABILITIES ON THE BASIS OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN UKRAINE

The article reveals the features of the introduction of day care services for young people with disabilities on the basis of public organizations in Ukraine. The relevance of the topic is due to the increase in the number of people with disabilities in conditions of full-scale war, as well as the implementation of the deinstitutionalization policy in Ukraine. The purpose of the article is to consider the social service of day care as a tool of deinstitutionalization, to study successful practices of providing this service to young people with disabilities in Ukraine by public organizations and to develop recommendations for its introduction.

The authors of the study emphasize the importance of providing day care services specifically for young people who, after reaching the age of 18, lose access to specialized children's centers and programs, which limits the possibilities of their further development and socialization, mastering the skills of independent living and work in accordance with their capabilities. The introduction of this service at the level of the territorial community will contribute to the deinstitutionalization of care for young people with disabilities, will ensure the realization of their right to live in a family and community, to development and social adaptation. In turn, the day care service will allow parents or guardians to free up time for work, self-realization and rest. The experience of providing day care services by public organizations «Dzherelo» and «Maysternya Mriy» is considered. It was determined that the creation of day care centers in territorial communities on the basis of public organizations, the founders of which are often parents of young people with disabilities, or people who are not indifferent to their problems, has a number of advantages: interest in providing quality services, experience in caring for people with disabilities, an individual approach and the use of innovative work methods. Recommendations have been developed for the implementation of day care services for young people with disabilities on the basis of a public organization.

Key words: day care service, youth with disabilities, public organization, deinstitutionalization.

Актуальність проблеми. За даними Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерства охорони здоров'я та Пенсійного фонду України, на початок 2023 року загальна кількість осіб з інвалідністю складала 2 721,7 тис осіб і в умовах війни їхня кількість має чітку тенденцію до зростання (Кількість українців з інвалідністю, 2023). Значна частка людей з інвалідністю, особливо тих, хто має значні комплексні порушення розвитку, інтелектуальні або ментальні порушення, перебувають в закладах інституційного догляду: будинках-інтернатах для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, психоневрологічних інтернатах тощо. Слід зазначити, що серед мешкан-

ців цих закладів є й молоді люди з інвалідністю віком від 18 до 35 років. Станом на 2023 рік їхня кількість серед отримувачів послуг стаціонарного догляду в інтернатних закладах становила 4045 осіб (Дослідження інституційної системи України, 2025, с. 10). Одна з вагомих причин перебування молодих людей там – відсутність належних соціальних послуг у громадах та неспроможність батьків самостійно забезпечити для своїх дорослих дітей необхідний догляд у домашніх умовах.

Перебування в закладах інтернатного типу, з характерними для них ознаками інституційної культури, такими як деперсоналізованість, регламентованість, соціальна дистанція

між персоналом та мешканцями закладу, має негативні наслідки для молоді з інвалідністю. Молоді люди позбавляються можливості жити в родинному оточенні, не мають умов для розвитку та соціалізації, а ізольоване проживання в межах замкнутої інтернатної системи призводить до соціальної ексклюзії, тобто виключення з життя громади та суспільства в цілому.

Євроінтеграційні прагнення України зумовлюють виконання низки міжнародних зобов'язань щодо розвитку соціальної інфраструктури, деінституціалізації догляду за особами з інвалідністю та особами похилого віку, впровадження й розвитку соціальних послуг та альтернативних форм підтримки вразливих категорій населення на рівні громади. У 2024 році Кабінет Міністрів України ухвалив «Стратегію реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціалізацію догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року». Цим документом визначено цілі й завдання з розвитку соціальних послуг і підтримки осіб з інвалідністю, які орієнтовані, в першу чергу, на людину та повагу до її прав і свобод, забезпечення можливості для максимального включення її у життя громади (Про схвалення Стратегії, 2024). Право жити у громаді нарівні з іншими передбачено статтею 19 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (Конвенція, 2006) й однією з надважливих послуг, надання якої сприятиме реалізації цього права, є послуга денного догляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти проблеми запровадження та розвитку соціальних послуг для людей з інвалідністю в Україні вивчали дослідники С. Сапіга, Л. Остролуцька, О. Карман, Ж. Петрович, Г. Слозанська, Н. Горішна, О. Столярик, Р. Горчинський, Т. Лях, В. Петрович, Н. Кушнір та ін.

Загальну характеристику особливостей надання соціальних послуг людям з інвалідністю зроблено дослідницями С. Сапігою та Л. Остролуцькою (2023). Соціальну послугу денного догляду, як важливий засіб деінституціалізації соціального обслуговування, розглянули дослідники Р. Горчинський, Т. Лях, В. Петрович (2022). У статті Ж. Петрович, Г. Слозанської, Н. Горішної та О. Столярик (2023) виокремлено чинники, які обумовлюють обмеженість

надання послуги денного догляду дітям з інвалідністю в територіальних громадах, а саме високу вартість; недостатнє вивчення можливостей надання послуги відповідно до індивідуальних потреб бенефіціарів, брак розуміння змісту послуги батьками та керівництвом громади, відсутність належної кількості кваліфікованих кадрів тощо. Досвід польської пілотної програми «Rehabilitacja 25 plus», яка спрямована на забезпечення неформальної та громадянської освіти, змістовне проведення дозвілля, надання можливості для саморозвитку та самореалізації молоді з інвалідністю віком старше 25 років проаналізовано у статті Н. Кушнір (2023).

Однак, попри значну наукову зацікавленість питанням надання та розвитку соціальних послуг особам з інвалідністю, українські дослідники, на нашу думку, недостатньо уваги приділяють проблемі соціального обслуговування молоді з інвалідністю, більше зосереджуючись на дітях. Також глибокого вивчення потребує питання надання соціальних послуг молоді з інвалідністю в громаді на базі громадських організацій, як альтернативи інституційному догляду.

Мета статті – розглянути соціальну послугу денного догляду як інструмент деінституціалізації, вивчити успішні практики надання цієї послуги молоді з інвалідністю в Україні громадськими організаціями та розробити рекомендації щодо її запровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховання дитини з інвалідністю це складний та тривалий шлях, на якому батьки стикаються з багатьма проблемами. Звісно багато залежить від діагнозу, але ще більше – від підтримки з боку сім'ї, громади та держави. В Україні законодавчо передбачена безперервна підтримка освітніми та соціальними інституціями сімей, які виховують дітей з інвалідністю. На практиці ж ця підтримка завершується після закінчення дитини школи. Після 18 років припиняється доступ особи з інвалідністю до багатьох дитячих спеціалізованих центрів і програм. Обмежений доступ до інклюзивного навчання та працевлаштування значно зменшує їхні шанси на самостійність та посилює залежність від сім'ї та держави. У молодій людині з інвалідністю небагато перспектив: залишатися в чотирьох стінах квартири, або ж опинитися в інтер-

наті. Автори дослідження «Державна соціальна підтримка осіб та дітей з інвалідністю в Україні: діючий механізм і напрямки його вдосконалення» дійшли висновку, що саме послуги мають стати основним джерелом підтримки осіб з інвалідністю, рекомендувавши, зокрема, запровадити послугу денного догляду для дітей з інвалідністю віком від 4 до 18 років, які не відвідують навчальні заклади, та молоді віком до 35 років (Державна соціальна підтримка, 2025, с. 5, 35).

Послуга денного догляду це базова послуга, вона входить до мінімально необхідного переліку соціальних послуг, які повинні надаватися в громаді. Позитивні наслідки створення в громадах центрів денного догляду для молоді з інвалідністю полягають у наступному:

– *можливість продовжити навчання для підлітків та молоді з інвалідністю.* У цьому випадку під навчанням мається на увазі опанування навичками самообслуговування, соціально-побутового орієнтування та іншими життєвими навичками які будуть сприяти їхній самостійності та включеності у суспільне життя;

– *підтримка для сімей.* Рідні, які доглядають за молодими людьми з інвалідністю, часто стикаються з емоційним, фізичним та фінансовим виснаженням. Послуга денного догляду дасть їм змогу працювати, займатися саморозвитком, мати час для відпочинку та відновлення;

– *зайнятість для осіб з комплексними порушеннями.* У центрах денного догляду можуть функціонувати майстерні, де молоді люди з інвалідністю, з підтримкою асистентів, будуть мати роботу. Це дасть їм важливе відчуття потрібності та сприятиме розвитку навичок фінансової самостійності;

– *упевненість для батьків.* Найбільший страх батьків, які мають дитину з інвалідністю, це думка про те, що буде з нею після їхньої смерті. Функціонування центрів денного догляду вбереже осіб з комплексною інвалідністю від потрапляння до інтернатів після смерті їхніх батьків, оскільки забезпечить необхідний їм догляд упродовж дня, а у вечірній та нічний час, зі значно більшою ймовірністю, догляд зможуть взяти на себе родичі (зараз це трапляється не часто).

Центри денного догляду для осіб з інвалідністю сприятимуть розвитку інклюзивного

суспільства. Але щоб якісно впровадити та надавати дану послугу тільки законодавчих рішень мало, потрібно мати хороший досвід та неабияку мотивацію. У багатьох територіальних громадах функціонують громадські організації, засновниками яких часто є батьки, що відмовилися віддавати своїх повнолітніх дітей, що мають комплексні порушення розвитку, інтелектуальні або ментальні порушення, до інтернатів і працюють над створенням можливостей для їх розвитку у громаді, наприклад, ГО «Бачити серцем» (м. Київ), Відокремлений підрозділ ГО «Справа Кольпінга» в Україні – «Родина Кольпінга» (м. Вінниця), ГО «Берег надії» (м. Володимир), ГО «Товариство захисту осіб з інвалідністю «Надія» (Закарпатська обл.). Вони забезпечують розвиткові заняття для молоді з інвалідністю, здійснюють підготовку їх до самостійного життя та включення в суспільство, займаються просвітництвом, працюють над розвитком доступності в громаді, пропагують толерантність та рівність, діляться досвідом як на місцевому, так і на всеукраїнському рівні. Такі організації накопичили значний досвід щодо роботи з особами з інвалідністю, а також мають потужну мотивацію щодо реалізації реформи деінституціалізації і розвитку соціальних послуг в громаді, зокрема, й послуги денного догляду. Таким чином, у громадських організацій є необхідний потенціал для впровадження соціальної послуги денного догляду та створення відповідних центрів у громадах, до того ж українське законодавство це цілком дозволяє. Розглянемо досвід з надання цієї послуги на базі громадських організацій м. Львова.

Центр соціальних послуг та реабілітації «Джерело» започаткував свою роботу у 1990 році як об'єднання батьків, які виховували дітей з ДЦП, опісля вони створили навчально-реабілітаційний центр. Це була благодійна установа, яка фінансувалася за кошти меценатів, послуги впроваджувалися відповідно до потреб дітей, а працювали тут самі ж батьки дітей з інвалідністю. З 2008 року частина установи та послуг стали комунальними, а частина залишилася під егідою благодійної установи (Наша історія).

Центр «Джерело» активно займається просвітництвом, просуванням теми рівності та інклюзії осіб з інвалідністю у суспільстві, залу-

чає до співпраці партнерів. Сьогодні «Джерело» – це центр соціальних послуг, де можна отримати понад двадцять соціальних послуг для різних категорій населення, у тому числі й для молоді з інвалідністю. У центрі працюють 400 фахівців на 22 локаціях. Центр очолює Зореслава Люльчак, яка сама є мамою молодого хлопця з інвалідністю, також тут працюють інші батьки дітей з інвалідністю і навіть самі люди з інвалідністю. Принцип «нічого для нас без нас» у цьому закладі задіяно максимально практично, напевне це і є запорукою їхнього успіху. Центр «Джерело», у співпраці з ЮНІСЕФ, реалізує проекти з розвитку соціальних послуг у 10 областях України, та є прикладом для багатьох соціальних установ та громадських організацій (Про нас. Центр Джерело).

Центр соціальних послуг «Джерело» надає послугу денного догляду для молоді з інвалідністю. На сьогодні Центр має сім осередків, де отримують послугу 300 осіб, з них 120 – молоді люди з інвалідністю, 180 – це діти та підлітки з інвалідністю до 18 років. Два осередки надають послугу денного догляду винятково молоді від 18 років, решта осередків є змішаного типу, де займаються і діти, і молодь. Є окремі осередки для дітей та молодих людей з розладами аутистичного спектру. В одному осередку, в середньому, одночасно займається до 15 осіб. Винятком є осередок, що знаходиться за адресою пр. Червоної Калини, 86А, тут у групі одночасно можуть перебувати до 34 осіб. Через великий попит на послуги осередка молодь отримує їх через день. Тривалість перебування в центрі денного догляду – з 8:00 до 16:00. Тобто молоді люди з інвалідністю можуть отримувати тут послугу денного догляду орієнтовно 20 годин на тиждень. Вік отримувачів послуги – до 45 років (Олена Кандиба, 2025). Послуга є безкоштовною для отримувачів. У центрі денний догляд надається згідно Державного стандарту. Для зарахування до центру треба написати заяву, подати необхідні документи, пройти процедуру оцінювання потреб, обов'язкове анкетування для визначення рівня розвитку молодої людини з інвалідністю та для розробки індивідуальної програми розвитку. Претендент повинен набрати мінімум 25 балів щоб мати можливість отримувати послугу (Про затвердження Державного стандарту, 2013). Що важливо – в центрі «Джерело» отримувати

послуги можуть тільки жителі Львівської громади, бо фінансування відбувається з місцевого бюджету. Центр забезпечує безкоштовне харчування для молоді. Наповненість послуги – соціально-побутове орієнтування, фізкультура, арттерапія, робота з психологом. У осередках, де займається тільки молодь, наповненість послуги ширша, включає ще навчання фінансової грамотності, розвиток комунікації, самообслуговування. Центр надає також послугу соціального таксі, тому автобуси центру привозять молодь на заняття, а опісля – додому. Слід зазначити, що на денному догляді в центрі «Джерело» перебуває в основному молодь зі складними порушеннями, які мають найвищу категорію інвалідності – групу 1А. Всі осередки центру є доступними для людей з інвалідністю. Потужності центру не покривають існуючу потребу в послугі, на сьогодні є черга з потенційних отримувачів, разом з тим у процесі ремонту перебувають ще два приміщення, де «Джерело» також буде надавати послугу денного догляду (Нові послуги, 2025).

Громадська організація «Майстерня Мрії» працює з молоддю з інвалідністю вже протягом 10 років. На відміну від «Джерела», «Майстерня Мрії» не є батьківською організацією, а заснована звичайними небайдужими людьми, які обрали своєю місією підтримувати молодь з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями, допомагати їм адаптуватися у суспільстві, забезпечувати їх послугою підтриманого проживання та денного догляду («Майстерня Мрії»).

«Майстерня Мрії» має у Львові два осередки де надає послугу денного догляду для молодих людей з інвалідністю. У кожному осередку є по 15 резидентів (так в організації називають молодь, яка у них займається). Молоді люди з інвалідністю мають можливість відвідувати центр п'ять днів на тиждень, з 10 до 16 години, тобто час перебування у центрі складає 6 годин на день, або 30 годин на тиждень. Вік отримувачів послуги від 18 до 35 років. Послуга частково платна, складає 1500 грн на місяць, ця сума покриває вартість обіду для резидентів. Кошти на оплату послуг спеціалістів, асистентів та адміністративного персоналу організація шукає самостійно через грантову діяльність та співпрацю з бізнесом. Для зарахування в центр треба надати необхідний пакет документів (Досвід

львівської ГО «Майстерня Мрії»). При поступленні в центр денного догляду проводиться визначення рівня навичок резидента на основі чого розробляється індивідуальна програма розвитку. Отримання послуги не регламентується певним періодом, тільки віком, тобто отримувати її можна допоки молодій людині не виповниться 35 років. Зміст послуги: формування соціально-побутових навичок (навчання приготуванню їжі, прибиранню, самообслуговуванню), формування фінансової грамотності (здійснення покупок, планування бюджету), розвиток комунікації, праця в майстерні (Річний звіт, 2024). Молоді люди мають самостійно добиратися до Центру. Частина резидентів, це сироти, які раніше перебували в дитячих будинках або психоневрологічних інтернатах. Для них організація відкрила Будинок підтриманого проживання де вони саме і живуть зараз. Вони приїжджають на денний догляд у супроводі асистентів. Для отримання послуги денного догляду не обов'язково бути мешканцем Львівської громади («Майстерня Мрії»).

Аналіз досвіду надання послуги денного догляду у Львові, на базі Центру соціальних послуг «Джерело» та ГО «Майстерня Мрії», показав, що в них застосовуються два різних підходи. «Джерело» надає послугу в основному для молодих людей зі складними та комплексними порушеннями, як інтелектуальними, так і фізичними, які потребують більшою мірою догляду, і саме на такий вид допомоги спрямована їхня робота. У «Майстерні Мрії» денний догляд отримує молодь з інтелектуальними та психічними порушеннями (без фізичних, або комплексних порушень розвитку), їхня діяльність більшою мірою спрямована на соціалізацію та розвиток своїх резидентів.

Таким чином, в Україні вже є приклади успішного надання послуги денного догляду молоді з інвалідністю на базі громадських організацій, однак потрібно поширювати їхній досвід і сприяти більш широкому впровадженню зазначеної послуги. Відповідно можна надати наступні практичні рекомендації з впровадження цієї послуги громадськими організаціями:

1) *Вивчити законодавчу базу та привести установчі документи організації у відповідність до вимог законодавства.* Ознайомитися з Законами України «Про основи соціальної

захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991), та «Про соціальні послуги» (2019), знати вимоги «Державного стандарту послуги денного догляду» (2013), ознайомитися з місцевою «Програмою соціального захисту». Це необхідний правовий мінімум, з якого можна починати. Привести установчі документи організації у відповідність до вимог законодавства, – додати у Статут розділ про надання соціальних послуг, внести дані у Реєстр надавачів соціальних послуг, розробити та затвердити «Положення про надання соціальних послуг».

2) *Визначити потребу у послугі.* Провести опитування (в формі анкетування, фокус-групи, інтерв'ю) серед мешканців громади, членів громадської організації.

3) *Оцінити власні ресурси.* Зрозуміти, чи є у вас команда, з якою можна розпочати надання послуги, – це профільні фахівці, чи просто зацікавлені батьки, та чи є у громаді необхідні вам фахівці. Для ефективного надання послуги важливим є налагодження міжсекторальної взаємодії – співпраця між освітніми, медичними та соціальними працівниками. Потрібно проаналізувати чи може громадська організація це забезпечити. Важливою є наявність інфраструктури – необхідно мати приміщення достатньої площі, воно має бути доступним для тієї категорії бенефіціарів, на роботу з якою орієнтована організація. У приміщенні обов'язково повинно бути кілька кімнат – для групової та індивідуальної роботи, для відпочинку, для приймання їжі, санітарні кімнати. Приміщення мають бути обладнані інвентарем для комфортного перебування тут молоді з інвалідністю впродовж мінімум 4 годин (окрім шаф, столів, стільців, доречно передбачити м'які меблі, де можна буде зручно посидіти, а за потреби і полежати) та необхідним обладнанням для проведення занять. Важливо продумати можливість підвезення молоді на заняття.

4) *Визначити хто є бенефіціарами послуги.* Організація має визначити для себе вікову категорію отримувачів послуги денного догляду у них, профіль захворювання (один, або ж кілька), складність порушень розвитку у потенційних отримувачів послуги, ступінь необхідної підтримки.

5) *Визначити формат надання послуги.* Орієнтуючись на потреби потенційних отримувачів

вачів та можливості організації визначити час надання послуги (4, 6, 8 годин) та наповненість групи. Якщо послуга надається довше 4 годин, необхідно забезпечити харчування отримувачів послуги (Про затвердження Державного стандарту, 2013).

6) Для планування *змісту послуги* необхідно чітко розуміти хто отримувач, та якої допомоги він потребує. У Класифікаторі соціальних послуг надане повне роз'яснення, що саме може включати в себе послуга денного догляду (Про затвердження Класифікатора, 2020). Тут доречний приклад львівських організацій, про які йшлося вище – можна орієнтуватися більше на розвиток, або ж на догляд. Якщо ж склад потенційних отримувачів послуги має змішаний характер, частина потребує постійного стороннього догляду, а інша – більше потребує розвиваючих занять, – можна запропонувати формат, де буде дві групи молоді, які будуть займатися по 4 години в день, без забезпечення харчування, з різним наповненням занять. Єдиний ризик, який можливий у цьому випадку, і про який також слід говорити, це те, що підлітки та молодь з інвалідністю показують найкращий ріст у розвитку навичок тоді, коли потрапляють у сильніше середовище, де можуть бачити приклад, який будуть наслідувати, і до якого будуть тягнутися.

7) *Підтримка*. Для будь якої справи важлива якісна підтримка. Партнерами громадських організацій при запровадженні послуги денного догляду можуть бути місцеві Центри соціальних послуг. Доречно заручитися підтримкою громадських організацій, які вже надають цю послугу в форматі, який підходить і вашій організації.

8) *Інформування*. Як свідчать результати опитувань, мешканці громад, на жаль, мало поінформовані про те, що таке соціальні послуги, для чого вони, та як їх отримати. Тому інформування суспільства важливе. Громадським організаціям доречно розробити комунікаційну стратегію (принаймні комунікаційний план), щоб інформувати громаду про соціальні послуги, що нею надаються, їхній зміст, потенційних отримувачів, та необхідні кроки, які треба зробити для їх отримання. Важливо також просувати в громаді ідею толерантності до осіб з інвалідністю, у тому числі з інтелек-

туальними та ментальними порушеннями, не в теорії, а практично. Це дозволить напрацювати коло прихильників серед місцевих лідерів думок, представників влади та бізнесу, які потенційно можуть стати голосом організації у міській раді чи підтримувати організацію через надання допомоги ідейно та фінансово.

9) *Фінансування*. Фінансування діяльності громадської організації з надання соціальної послуги денного догляду може здійснюватися за рахунок місцевого бюджету. Для цього громадській організації потрібно виграти конкурс на надання послуги (соціальне замовлення), оголошений місцевими органами влади. Можливим є фінансування за рахунок грантових коштів від українських та міжнародних донорів, або за рахунок власних джерел – членських внесків, пожертв тощо.

Висновки. Таким чином, соціальна послуга денного догляду є однією з базових послуг, які повинні надаватися в територіальній громаді людям з інвалідністю. Особливе значення вона має для молодих людей, тобто осіб 18–35 років, які після досягнення цього віку втрачають доступ до дитячих спеціалізованих центрів і програм, що обмежує можливості їхнього подальшого розвитку та соціалізації, оволодіння навичками самостійного життя та праці відповідно до своїх можливостей. Упровадження послуги денного догляду є важливим інструментом деінституціалізації догляду за молодими людьми з інвалідністю та забезпечення їх права на проживання в сім'ї та громаді, оскільки надає їхнім батькам, або іншим членам родини, час для праці, вирішення поточних проблем, відпочинку, а головне впевненість, що молода людина не лише доглянута, але й спілкується з однолітками, бере участь у корекційно-розвиткових заняттях, трудовій терапії, майстер-класах, гуртках тощо. Створення в територіальних громадах центрів денного догляду на базі громадських організацій має певні переваги, оскільки зазвичай, громадські організації створюють батьки дітей з інвалідністю, або люди, які є небайдужими до їхніх проблем, а отже вони мають необхідний досвід догляду за людьми з інвалідністю, а головне є зацікавленими та вмотивованими надавати якісні послуги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кількість українців з інвалідністю. *Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю: Офіційний вебпортал*. URL: <https://www.ispf.gov.ua/>
2. Дослідження інституційної системи України напередодні деінституціоналізації. Березень, 2025 рік. 30 с. URL: <https://diukraine.info/wp-content/uploads/2025/03/doslidzhennya-instytutczijnoyi-systemy-ukrayiny-naperedodni-deinstytucjonalizaciyi.pdf>
3. Про схвалення Стратегії реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціоналізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження КМУ від 24 грудня 2024 р. № 1315-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2024-%D1%80#Text>
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
5. Сапіга, С., Остролюцька Л. Особливості надання соціальних послуг людям з інвалідністю. *Вічливість. Humanitas*. 2023. № 3. С. 115–123, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.14>
6. Горчинський Р., Лях Т., Петрович В. Соціальна послуга догляду вдома як інструмент деінституціоналізації соціального обслуговування. *Вічливість. Humanitas*. 2022. № 5. С. 13–19. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.2>
7. Петрочко Ж., Слозанська Г., Горішна Н., Столярик О. Виклики створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю. *Вічливість. Humanitas*. 2023. № 5. С. 67–77. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.10>
8. Кушнір Н. Особливості соціалізації та інтеграції молоді з інвалідністю на прикладі польської інтеграційної програми «Rehabilitacja 25 plus». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023. Вип. 1 (52). С. 84-87.
9. Державна соціальна підтримка осіб та дітей з інвалідністю в Україні: діючий механізм і напрямки його вдосконалення. UNICEF, Київська школа економіки. 2025. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/state-social-support-for-persons-and-children-with-disabilities>
10. Наша історія. *Джерело: вебсайт*. URL: <https://dzherelo.org.ua/about/>
11. Про нас. Центр «Джерело». *Джерело: вебсайт*. URL: <https://dzherelo.org.ua/about/>
12. Олена Кандиба. (2024, 22 серпня). Дякую Zoreslava Liulchak та Центр соціальних послуг Джерело за можливість цього візиту. Джерело вже давно показує нам всім як може бути, коли в центр поставити дитину/людину з інвалідністю і її потреби [Фотографії] [Оновлення статусу]. Facebook <https://www.facebook.com/olena.vladika.839885/posts/pfbid03Ej4PQyBT1Q18kRY6yskVeaWwVPjA4TiZV-vQRiGCunjhsunHn3PorCyLyeHmn9F1>
13. Про затвердження Державного стандарту денного догляду: Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13#Text>
14. Нові послуги для людей з інвалідністю, літніх людей, бездомних та сімей у скруті: топ-6 проєктів «Джерела» у 2025 році: *Львівська міська рада*. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/novi-poslugi-dlya-lyudej-z-invalidnistyu-litnikh-lyudej-bezdomnikh-ta-simej-u-skruti-top-6-proektiv-dzherela-u-2025-rotsi/>
15. «Майстерня Мрії»: Як у Львові створюють альтернативне життя для людей з психічною інвалідністю. *Philanthropy in Ukraine: вебсайт*. URL: <https://philanthropyinukraine.org/knowledge-hub/publication/maisternia-mrii-yak-u-lvovi-stvoriuiut-alternatyvne-zhyttia-dlia-liudei-z-psykhichnoiu-invalidnistiu>
16. Досвід львівської ГО «Майстерня Мрії» у створенні денного центру зайнятості для молоді з інвалідністю. *Слово правди*. URL: <https://slovopravdy.com.ua/dosvid-lvivskoyi-go-majsterni-mriyi-u-stvorenni-dennogo-tsentru-zajnyatosti-dlya-molodi-z-invalidnistyu/?fbclid=IwY2xjawMriP9leHRuA2FlbQIxMQABHkhdCodoM4cYOIvg>
17. Річний звіт ГО «Майстерня Мрії», 2024. URL: https://linktr.ee/maisternia_mriyi
18. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 №875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
19. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
20. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>

REFERENCES:

1. Kilnist ukrainstiv z invalidnistiu [Number of Ukrainians with disabilities]. *Fond sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu: Ofitsiyni vebportal*. Retrieved from: <https://www.ispf.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Doslidzhennia instytutsiinoi systemy Ukrainy naperedodni deinstyuttsionalizatsii [Research into the institutional system of Ukraine on the eve of deinstitutionalization]. Berезen, 2025 rik. Retrieved from: <https://diukraine.info/>

wp-content/uploads/2025/03/doslidzhennya-instytucijnoyi-systemy-ukrayiny-napredodni-deinstytucionalizaciyi.pdf [in Ukrainian].

3. On approval of the Strategy for reforming psychoneurological and other residential institutions and deinstitutionalizing care for adults with disabilities and the elderly until 2034 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025-2027: Rozporiadzhennia KMU № 1315-r. (2024, December 24). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].

5. Sapiha, S., Ostrolutska, L. (2023). Osoblyvosti nadання sotsialnykh posluh liudiam z invalidnistiu [Features of providing social services to people with disabilities]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 3, 115–123, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.14> [in Ukrainian].

6. Horchynskyi, R., Liakh, T., Petrovych, V. (2022). Sotsialna posluha dohliadu vdoma yak instrument deinstytucionalizatsii sotsialnoho obsluhovuvannia [Social home care service as a tool for deinstitutionalization of social services]. *Vvichlyvist. – Humanitas*, 5, 13–19. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.2> [in Ukrainian].

7. Petrochko, Zh., Slozanska, H., Horishna N., Stoliaryk, O. (2023). Vyklyky stvorennia i rozvytku sotsialnoi posluhy dennoho dohliadu ditei z invalidnistiu [Challenges of creating and developing a social day care service for children with disabilities]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 5, С. 67–77. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.10> [in Ukrainian].

8. Kushnir, N. (2023). Osoblyvosti sotsializatsii ta intehratsii molodi z invalidnistiu na prykladi polskoi intehratsiinoi prohramy «Rehabilitacija 25 plus» [Peculiarities of socialization and integration of young people with disabilities based on the example of the Polish integration program «Rehabilitacija 25 plus»]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedagogika. Sotsialna robota» – Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social work»*, 1(52), 84-87 [in Ukrainian].

9. Derzhavna sotsialna pidtrymka osib ta ditei z invalidnistiu v Ukraini: diuchy mekhanizm i napriamky yoho vdoskonalennia (2025). [State social support for persons and children with disabilities in Ukraine: the current mechanism and directions for its improvement]/ UNICEF, Kyivska shkola ekonomiky. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/state-social-support-for-persons-and-children-with-disabilities> [in Ukrainian].

10. Nasha istoriia [Our history]. Dzherelo: vebsait. Retrieved from: <https://dzherelo.org.ua/about/> [in Ukrainian].

11. Pro nas. Tsentr «Dzherelo» [About us. Center «Dzherelo»]. Retrieved from: <https://dzherelo.org.ua/about/> [in Ukrainian].

12. Olena Kandyba. (2024, 22 serpnia). Diakuii Zoreslava Liulchak ta Tsentr sotsialnykh posluh Dzherelo za mozhlyvist tsoho vyzytu. Dzherelo vzhe davno pokazuie nam vsim yak mozhe buty, koly v tsentr postavyty dytnu/liudynu z invalidnistiu i yii potreby [Thank you Zoreslava Liulchak and the Social Services Center Dzherelo for the opportunity to visit. Dzherelo has already shown us all how it can be, when a child/person with disabilities and their needs are present in the center]. [Fotografii] [Onovlennia statusu]. Facebook <https://www.facebook.com/olena.vladika.839885/posts/pfbid03Ej4PQytBT1Q18kRY6yskVeaWwVPjA4TiZVvQRiGCunjhsunHn3PorCyLyeHmn9FI>

13. On the approval of the State Standard for Day Care: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy № 452 (2013, July 30). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13#Text> [in Ukrainian].

14. Novi posluhy dlia liudei z invalidnistiu, litnikh liudei, bezdomnykh ta simej u skruti: top-6 proektiv «Dzherela» u 2025 rotsi [New services for people with disabilities, the elderly, the homeless and families in need: top 6 projects of «Dzherela» in 2025]. Lvivska miska rada. Retrieved from: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/novi-poslugi-dlya-lyudej-z-invalidnistiu-litnikh-lyudej-bezdomnykh-ta-simej-u-skruti-top-6-proektiv-dzherela-u-2025-rotsi/> [in Ukrainian].

15. «Maisternia Mrii»: Yak u Lvovi stvoriuit alternatyvne zhyttia dlia liudei z psykhičnoiu invalidnistiu [«Dream Workshop»: How Lviv is creating an alternative life for people with mental disabilities] *Philanthropy in Ukraine: vebsait*. Retrieved from: <https://philanthropyinukraine.org/knowledge-hub/publication/maisternia-mrii-yak-u-lvovi-stvoriuit-alternatyvne-zhyttia-dlia-liudei-z-psykhičnoiu-invalidnistiu> [in Ukrainian].

16. Dosvid lvivskoi HO «Maisternia Mrii» u stvorenni dennoho tsentru zainiatosti dlia molodi z invalidnistiu [Experience of the Lviv NGO «Dream Workshop» in creating a day employment center for youth with disabilities]. *Slovo pravdy – Word of truth*. Retrieved from: <https://slovopravdy.com.ua/dosvid-lvivskoyi-go-majsterni-mriyi-u-stvorenni-dennogo-tsentru-zajnyatosti-dlya-molodi-z-invalidnistiu/?fbclid=IwY2xjawMriP9leHRuA2FlbQIxMQABHkhdCodoM4cYOIvg> [in Ukrainian].

17. Richnyi zvit HO «Maisternia Mrii» (2024) [Annual report of the NGO «Dream Workshop»]. Retrieved from: https://linktr.ee/maysternia_mriyi [in Ukrainian].

18. On the basis of social protection for persons with disabilities in Ukraine: Zakon Ukrainy №875-XII (1991, March 3) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].

19. About social services: Zakon Ukrainy № 2671-VIII (2019, January 17) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].

20. On the approval of the Classifier of Social Services: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy № 429 (2020, June 23). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>

Дата надходження статті: 31.10.2025

Дата прийняття статті: 12.11.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364+364.4

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.14>

Світлана МИКОЛЮК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Західноукраїнський національний університет, вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна, 46009

ORCID: 0000-0001-8447-6409

Scopus Author ID: 58038664800

Бібліографічний опис статті: Миколюк, С. (2025). Теоретико-прикладні аспекти психосоціальної роботи із підлітками. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 120–127, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.14>

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ПІДЛІТКАМИ

У статті розкрито теоретико-прикладні засади психосоціальної роботи із підлітками в умовах сучасних соціокультурних трансформацій, воєнних подій та цифровізації суспільного життя. Обґрунтовано актуальність проблеми, пов'язаної зі зростанням психоемоційних, поведінкових і соціальних дезадаптацій серед молоді внаслідок кризових чинників, зокрема воєнного стресу, інформаційного перевантаження, порушення сімейних зв'язків і зміни соціальних цінностей. Визначено, що підлітковий вік є критичним періодом становлення особистості, у якому особливо важливо забезпечити психологічну підтримку, розвиток резильєнтності та соціальної компетентності. Здійснено аналіз основних наукових підходів до організації психосоціальної допомоги підліткам: системного, гуманістичного, когнітивно-поведінкового, діяльнісного та ресурсно-орієнтованого. Показано, що ефективна психосоціальна робота має інтегративний характер і передбачає взаємодію психологічних, соціальних, педагогічних і комунікативних ресурсів. Системний підхід дозволяє розглядати підлітка у контексті складної мережі соціальних взаємин, гуманістичний – орієнтує на прийняття, емпатію та розвиток внутрішнього потенціалу, когнітивно-поведінковий – забезпечує роботу з дисфункціональними переконаннями, діяльнісний – сприяє формуванню активної позиції, а ресурсно-орієнтований – активізує позитивні можливості особистості. Особливу увагу приділено впливу війни та цифрової трансформації на психіку і поведінку підлітків. Визначено, що сучасні виклики потребують нових форматів психосоціальної підтримки, які поєднують традиційні методи з цифровими технологіями – онлайн-консультуванням, дистанційними програмами самопомоги, інтерактивними тренінгами розвитку емоційного інтелекту. Підкреслено важливість етичної відповідальності фахівців, які працюють із підлітками у кризових умовах, зокрема дотримання конфіденційності, поваги до автономії клієнта та запобігання вторинній травматизації. Розкрито роль психосоціальної роботи як засобу формування у підлітків психологічної стійкості, почуття безпеки, довіри до світу, уміння долати труднощі та будувати конструктивні соціальні зв'язки. Наголошено, що сучасний фахівець має володіти міждисциплінарним мисленням, емоційною компетентністю, здатністю діяти в умовах невизначеності та застосовувати інноваційні технології допомоги. Доведено, що поєднання класичних теоретичних моделей і цифрових форматів взаємодії забезпечує підвищення ефективності психосоціальної роботи з підлітками, сприяє їхній адаптації, саморозвитку та соціальній активності.

Ключові слова: психосоціальна робота, підлітки, соціальна робота, резильєнтність, соціалізація, цифровізація, психологічна підтримка, інноваційні підходи.

Svitlana MYKOLIUK

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work, Western Ukrainian National University, 11 Lvivska str., Ternopil, Ukraine, 46009

ORCID: 0000-0001-8447-6409

Scopus Author ID: 58038664800

To cite this article: Mykoliuk, S. (2025). Teoretyko-prykladni aspekty psykosotsialnoi roboty iz pidlitkamy [Theoretical and practical aspects of psychosocial work with adolescents]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 120–127, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.14>

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF PSYCHOSOCIAL WORK WITH ADOLESCENTS

The article reveals the theoretical and applied principles of psychosocial work with adolescents in the context of modern socio-cultural transformations, military events and digitalization of social life. The relevance of the problem associated with the growth of psycho-emotional, behavioral and social maladaptations among young people as a result of crisis factors, in particular military stress, information overload, disruption of family ties and changes in social values is substantiated. It is determined that adolescence is a critical period of personality formation, in which it is especially important to provide psychological support, develop resilience and social competence. An analysis of the main scientific approaches to organizing psychosocial assistance to adolescents is carried out: systemic, humanistic, cognitive-behavioral, activity-based and resource-oriented. It is shown that effective psychosocial work is integrative in nature and involves the interaction of psychological, social, pedagogical and communicative resources. The systemic approach allows us to consider the adolescent in the context of a complex network of social relationships, the humanistic approach focuses on acceptance, empathy, and the development of internal potential, the cognitive-behavioral approach provides work with dysfunctional beliefs, the activity approach promotes the formation of an active position, and the resource-oriented approach activates the positive capabilities of the individual. Particular attention is paid to the impact of war and digital transformation on the psyche and behavior of adolescents. It is determined that modern challenges require new formats of psychosocial support that combine traditional methods with digital technologies – online counseling, distance self-help programs, interactive trainings for the development of emotional intelligence. The importance of the ethical responsibility of professionals working with adolescents in crisis conditions is emphasized, in particular, maintaining confidentiality, respecting the client's autonomy, and preventing secondary traumatization. The role of psychosocial work as a means of forming in adolescents psychological stability, a sense of security, trust in the world, the ability to overcome difficulties and build constructive social ties is revealed. It is emphasized that a modern specialist must have interdisciplinary thinking, emotional competence, the ability to act in conditions of uncertainty and apply innovative assistance technologies. It is proven that the combination of classical theoretical models and digital formats of interaction ensures increased effectiveness of psychosocial work with adolescents, promotes their adaptation, self-development and social activity.

Key words: psychosocial work, adolescents, social work, resilience, socialization, digitalization, psychological support, innovative approaches.

Актуальність проблемного поля дослідження. Сучасне суспільство перебуває у стані глибоких соціальних, економічних та психологічних трансформацій, що безпосередньо впливають на розвиток підлітків як найбільш уразливої соціально-психологічної групи. Підлітковий вік є критичним періодом становлення особистості, формування її ідентичності, само-свідомості, емоційної стабільності та соціальної компетентності. В умовах динамічних змін, посилення інформаційного навантаження, воєнних подій, вимушеної міграції, цифрової соціалізації та кризових викликів значно зростає ризик емоційних, поведінкових і соціальних дезадаптацій. Це зумовлює потребу у розробленні нових підходів до психосоціальної роботи з підлітками, орієнтованих не лише на подолання наслідків криз, а й на формування стійких механізмів психологічної саморегуляції та соціальної резильєнтності.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена потребою наукового осмислення й оновлення теоретико-прикладних засад психосоціальної роботи із підлітками у контексті сучасних соціальних реалій. Необхідним є пошук ефективних інноваційних моделей,

що забезпечують гармонійний розвиток особистості, сприяють формуванню психологічної стійкості, соціальної активності та адаптивної поведінки молодого покоління в умовах нестабільного світу.

Стан досліджуваності наукової проблеми. Проблема психосоціальної роботи з підлітками посідає вагомe місце у сучасному науковому дискурсі, оскільки поєднує аспекти психологічної підтримки, соціальної інтеграції та особистісного розвитку в умовах суспільних змін. Наукові дослідження останніх десятиліть свідчать про зростаючу увагу до аналізу психоемоційних потреб підлітків, особливостей формування їх соціальної ідентичності та стратегії подолання кризових ситуацій. У зарубіжній психології та соціальній роботі вагомих внесок у розроблення теоретико-прикладних засад здійснили такі науковці, як Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, У. Бронфенбреннер, які заклали фундаментальні положення щодо розвитку особистості, самореалізації, формування «Я-концепції» та соціального середовища як детермінанти поведінки (Erickson, 1995).

У контексті психосоціальної підтримки підлітків важливими є напрацювання М. Раттера,

Р. Лазаруса, Г. Сельє, які досліджували механізми адаптації, стресостійкості та впливу соціального середовища на психічне благополуччя особистості. Концепції резильєнтності та ресурсно-орієнтованої допомоги, розвинені в працях Е. Гармзі, Е. Вернера та С. Лютора, створюють наукове підґрунтя для розуміння психосоціальної підтримки як процесу відновлення ресурсів після травматичних подій (Luthar, 1999; Rutter, 1990).

Українська наукова традиція розглядає психосоціальну роботу як інтегративний напрям, що поєднує психологічний супровід, педагогічні впливи та соціальну підтримку. Значний внесок у розвиток цього напрямку зробили праці І. Зверевої, А. Капської, О. Безпалько, О. Карпенко, Т. Семигіної, які розкривають сутність соціально-педагогічного супроводу дітей і підлітків, роль соціальних інститутів у формуванні життєвих компетентностей та профілактиці девіантної поведінки (Безпалько, 2011; Капська, 2001; Карпенко, 2007; Семигіна, 2020; Зверева, 2003). У сфері психології розвитку важливими є дослідження Г. Костюка, Т. Титаренко, які висвітлюють закономірності становлення самосвідомості підлітка, його мотиваційної сфери та емоційно-ціннісних орієнтацій (Костюк, 1989; Титаренко, 2019).

Упродовж останніх років зростає інтерес до вивчення психосоціальних аспектів підліткового розвитку в умовах кризових і воєнних реалій. Зокрема, вітчизняні автори (Н. Побірченко, Л. Сохань, І. Козубовська, Н. Чепелева) акцентують увагу на необхідності впровадження інноваційних програм психологічної допомоги дітям і підліткам, які зазнали впливу стресогенних подій (Козубовська, 2008; Чепелева, 2018). У працях українських і зарубіжних науковців обґрунтовується доцільність використання інтегративних моделей, що поєднують когнітивно-поведінкові, гуманістичні та системні підходи в психосоціальній роботі.

Окремий науковий інтерес становлять дослідження інноваційних форм психосоціальної підтримки, які реалізуються в освітньому та соціальному середовищі. Дослідники (С. Максименко, Н. Миколюк, О. Чебикін, Н. Пов'якель) підкреслюють важливість формування емоційного інтелекту, розвитку комунікативної компетентності та стресостійкості підлітків через психологічні тренінги, групову

роботу, арттерапевтичні методики, онлайн-програми підтримки (Миколюк, 2024; Пов'якель, 2010; Чебикін, 2020). Поряд із цим, дедалі актуальнішою стає проблема підготовки фахівців до здійснення психосоціального супроводу з урахуванням цифрової трансформації соціальних послуг, що висвітлено в роботах сучасних педагогів і психологів.

Попри значний науковий доробок, комплексне дослідження психосоціальної роботи із підлітками в контексті сучасних викликів – зокрема, воєнних подій, вимушеної міграції, цифрової соціалізації та змін у системі цінностей молоді – потребує подальшого розвитку. Недостатньо вивченими залишаються питання інтеграції інноваційних технологій у психосоціальний супровід, формування стійких моделей психологічної підтримки, а також методологічні засади оцінювання ефективності таких програм.

Отже, аналіз стану досліджуваності проблеми засвідчує наявність значного теоретичного потенціалу та одночасно окреслює потребу у науковому оновленні концептуальних засад психосоціальної роботи із підлітками, що забезпечить її відповідність сучасним соціокультурним і технологічним реаліям.

Мета дослідження – здійснити теоретико-прикладний аналіз сучасних підходів до психосоціальної роботи із підлітками, виявити ключові виклики та обґрунтувати інноваційні стратегії психологічної і соціальної підтримки молоді в умовах суспільних трансформацій.

Об'єкт дослідження: психосоціальна робота із підлітками як комплексний міждисциплінарний процес психологічної і соціальної підтримки, спрямований на гармонійний розвиток, адаптацію та формування резильєнтності особистості в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Предмет дослідження: теоретико-прикладні засади, підходи та інноваційні стратегії психосоціальної роботи із підлітками в умовах воєнних, соціально-економічних та цифрових викликів сучасного суспільства.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади психосоціальної роботи та її роль у процесі розвитку і соціалізації підлітків;

2. Визначити основні виклики, що впливають на ефективність психосоціальної роботи в сучасному соціальному довіллі;

3. Обґрунтувати перспективні напрями вдосконалення психосоціальної роботи із підлітками з урахуванням сучасних соціально-психологічних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Психосоціальна робота із підлітками ґрунтується на інтеграції психологічних, соціальних та педагогічних знань, спрямованих на створення умов для гармонійного розвитку, соціальної адаптації та формування внутрішніх ресурсів особистості. Її теоретико-прикладні основи формуються на перетині кількох ключових наукових підходів – системного, гуманістичного, когнітивно-поведінкового, діяльнісного, а також концепції резильєнтності, що передбачає відновлення психічної рівноваги після впливу кризових чинників.

Системний підхід розглядає підлітка як частину складної соціальної системи, у якій взаємопов'язані індивідуальні, сімейні, групові та інституційні рівні. У межах цього підходу психосоціальна робота трактується як процес багаторівневої взаємодії, що включає координацію зусиль психолога, соціального працівника, педагога, сім'ї та громади (Миколюк, 2024; Миколюк, 2022; Зверева, 2003). Саме системність дозволяє розглядати проблему не ізольовано, а у контексті ширших соціокультурних зв'язків, що визначають поведінку і світогляд підлітка.

Гуманістичний підхід акцентує на унікальності особистості, її прагненні до самоактуалізації та потребі в прийнятті. У психосоціальній роботі це проявляється у створенні атмосфери довіри, підтримки, емпатії та безумовного позитивного ставлення до підлітка. Основною метою стає не корекція поведінки, а сприяння розвитку внутрішніх потенціалів, відновлення віри у власні сили, пошук сенсу життя та формування конструктивних життєвих стратегій (Безпалько, 2011; Карпенко, 2007; Чебикін, 2020).

Когнітивно-поведінковий підхід надає інструменти для роботи з дисфункціональними переконаннями, емоційними реакціями і поведінковими моделями підлітків. Застосування технік когнітивного переосмислення, тренінгів соціальних навичок, методів саморегуляції та емоційного самоконтролю допомагає знижувати рівень тривожності, підвищувати самооцінку та формувати ефективні способи

взаємодії з оточенням (Гусак, 2017; Капська, 2001; Костюк, 1989). Цей підхід є надзвичайно важливим у контексті зростання психологічних розладів серед підлітків, спричинених стресом, інформаційним перевантаженням і невизначеністю майбутнього.

Діяльнісний підхід підкреслює, що становлення особистості відбувається у процесі активної взаємодії з навколишнім світом. Для психосоціальної роботи це означає, що підліток повинен не лише отримувати допомогу, але й бути активним учасником змін, долучаючись до волонтерських, творчих, комунікативних і освітніх проєктів (Пов'якель, 2010; Титаренко, 2019; Чепелева, 2018). Такі форми діяльності сприяють розвитку соціальної відповідальності, комунікативної компетентності та впевненості у власній значущості.

Важливе прикладне підґрунтя становить концепція резильєнтності, що розглядає психічну стійкість як здатність адаптуватися до складних обставин, зберігаючи ціннісні орієнтації та життєву мету (Гусак, 2017). В умовах війни, вимушеного переселення чи втрати безпеки розвиток резильєнтності є ключовим завданням психосоціальної роботи. Психологічні інтервенції мають бути спрямовані не лише на подолання травми, а й на формування здатності до конструктивного подолання труднощів і пошуку сенсу в нових життєвих обставинах.

У сучасній науковій парадигмі значну роль відіграє ресурсно-орієнтований підхід, який передбачає фокусування не на проблемах, а на можливостях особистості. Він базується на принципах позитивної психології і спрямований на виявлення, активізацію та розширення особистісних і соціальних ресурсів підлітка – таких як емоційний інтелект, підтримка значущих осіб, відчуття причетності та соціальної підтримки (Капська, 2001; Миколюк, 2022).

Інноваційність сучасної психосоціальної роботи полягає у поєднанні класичних теоретичних моделей із цифровими технологіями психологічної підтримки. Використання онлайн-консультацій, цифрових платформ самодопомоги, інтерактивних програм розвитку емоційного інтелекту та чат-ботів із психоедукаційними функціями відкриває нові можливості для роботи з підлітками, особливо у віддалених або кризових умовах. При цьому

надзвичайно важливо зберігати етичні стандарти конфіденційності, добровільності та гуманістичного ставлення до клієнта.

Отже, теоретико-прикладні засади психосоціальної роботи із підлітками формують багатовимірне поле взаємодії, у центрі якого – особистість молодого людини як активного суб'єкта власного розвитку. Синтез системного, гуманістичного, когнітивно-поведінкового, діяльнісного та ресурсного підходів забезпечує цілісність наукового бачення проблеми й визначає напрям сучасних досліджень у галузі психології та соціальної роботи.

Сучасний етап розвитку українського суспільства позначений глибокими соціальними, політичними, економічними та гуманітарними трансформаціями, які суттєво впливають на психоемоційний стан і соціальну поведінку підлітків. Війна, невизначеність майбутнього, інформаційні переваги, зміна системи цінностей, деструктивний вплив соціальних мереж та віртуального середовища створюють багаторівневі виклики для психосоціальної роботи. У цих умовах підліток постає не лише як об'єкт допомоги, а й як активний учасник соціальних процесів, який потребує не стільки опіки, скільки партнерського супроводу, заснованого на довірі, емпатії та усвідомленні власної суб'єктності.

Одним із найгостріших викликів сьогодення є вплив воєнних подій на психіку підлітків (Миколюк, 2022; Титаренко, 2019). Багато з них безпосередньо або опосередковано зазнали травматичного досвіду – втрати рідних, вимушеного переселення, руйнування звичного середовища. Це призводить до зростання рівня тривожності, агресивності, емоційної нестабільності, замкненості, порушень сну та концентрації уваги. Психосоціальна робота в таких умовах має спрямовуватися не лише на подолання наслідків травми, але й на формування безпечного середовища, відновлення базових відчуттів стабільності, контролю та довіри до світу. Важливо, щоб фахівець не лише надавав допомогу, а й моделював досвід співпереживання, взаємопідтримки й взаємоповаги.

Другим важливим чинником виступає цифровізація життєвого простору підлітків, яка з одного боку відкриває нові можливості для самовираження, навчання та комунікації, а з іншого – створює ризики інформаційної

залежності, емоційного виснаження, кібербулінгу, порушення особистих кордонів і втрати реальної соціальної взаємодії. Цифрове середовище формує новий тип соціальності, у якому віртуальні контакти часто замінюють безпосереднє спілкування. Для фахівців із психосоціальної роботи це означає необхідність оволодіння цифровими компетентностями, здатності проводити онлайн-консультування, використовувати технології штучного інтелекту для психоедукації та профілактики ризикованої поведінки, одночасно дотримуючись етичних стандартів та зберігаючи «людський вимір» допомоги (Карпенко, 2007; Миколюк, 2024).

Серед інших факторів слід відзначити зростання рівня соціальної невизначеності та фрустрації у підлітковому середовищі. Втрата стабільних життєвих орієнтирів, руйнування традиційних моделей соціалізації, криза ідентичності й поширення феномену «емоційного вигорання» серед молоді зумовлюють потребу в оновленні методів психологічної підтримки (Миколюк, 2022). Психосоціальна робота має включати розвиток навичок саморегуляції, рефлексії, емоційної грамотності, вміння долати стрес і будувати конструктивні соціальні зв'язки.

Значний виклик становить і зміна характеру сімейної взаємодії, що часто супроводжується відчуженням між поколіннями, браком емоційної підтримки, порушенням комунікації. Особливо це стосується родин, які переживають втрату житла, переїзд або розлуку через війну. В таких ситуаціях психосоціальна робота спрямовується на відновлення сімейних зв'язків, налагодження діалогу між батьками й підлітками, розвиток довіри, толерантності та спільного переживання цінностей (Брич, 2019; Гусак, 2017; Козубовська, 2008).

Не менш важливою причиною є нестача кваліфікованих кадрів у сфері психосоціальної підтримки. Професіонал, який працює з підлітками, повинен мати високий рівень емоційної компетентності, здатність до саморефлексії, міждисциплінарне мислення та готовність діяти в умовах невизначеності (Карпенко, 2007; Миколюк, 2024). Це потребує системної підготовки, супервізійної підтримки та розвитку культури професійного самоогляду, що є передумовою збереження ефективності допомоги.

До зовнішніх проблемних умов додаються етичні дилеми: баланс між допомогою і автономією підлітка, конфіденційність у цифровому середовищі, запобігання маніпуляціям і формування відповідальності у використанні психологічних інструментів (Семигіна, 2020; Зверева, 2003). Ці аспекти вимагають оновлення етичних стандартів психосоціальної роботи, що враховуватимуть специфіку сучасних комунікаційних форматів.

Висновки. Сучасні виклики психосоціальної роботи із підлітками в Україні мають комплексний характер. Вони вимагають від фахівців високого рівня професійної гнучкості, здатності до інноваційного мислення, етичної зрілості та емоційної стійкості. Вирішення цих викликів можливе лише за умови поєднання класичних теоретичних моделей із новими технологічними, комунікативними та гуманістичними підходами, що відповідають духу часу й спрямовані на відновлення цілісності особистості підлітка у світі постійних змін.

Психосоціальна робота в сучасних умовах постає не лише як система підтримки, але і як складний міждисциплінарний процес, що інтегрує знання психології, соціології, педагогіки, нейропсихології та психотерапії. Її мета полягає у забезпеченні гармонійного розвитку підлітка, створенні умов для відновлення внутрішніх ресурсів, налагодження соціальних зв'язків і формування позитивного образу «Я».

Сутність психосоціальної роботи визначається необхідністю пошуку інноваційних моделей психосоціального супроводу, які враховують цифровізацію міжособистісної комунікації, появу нових форматів соціальної взаємодії (онлайн-групи, віртуальні спільноти), а також потребу підлітків у безпечному середовищі для емоційного самовираження.

В умовах війни в Україні психосоціальна робота набуває ще більшої значущості, оскільки саме вона стає інструментом підтримки дітей і підлітків, які пережили травматичний досвід втрати, вимушеного переселення, розлуки з рідними. Психологічна допомога у поєднанні із соціальними заходами дає змогу відновлювати базове відчуття безпеки, довіри до світу та впевненості у власних силах. У цьому контексті фахівець з психосоціальної роботи виступає не лише помічником чи наставником, а й медіатором між внутрішнім світом дитини та соціальними інституціями.

Особливої уваги набуває розроблення інноваційних технологій психосоціальної роботи, які опираються на принципи інтегративного підходу, ресурсно-орієнтованої терапії, позитивної психології та когнітивно-поведінкових практик. Впровадження цифрових інструментів, дистанційних форматів супроводу, групових програм розвитку емоційного інтелекту відкриває нові можливості для системної підтримки підлітків у кризових умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брич В., Миколюк С. Соціальний захист сиріт в Україні: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 200 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37769>
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка та соціальна робота у сучасному освітологічному просторі. *Освітнологічний дискурс*. 2011. № 1. С. 103–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_1_12
3. Гусак Н., Чернобровкіна В., Чернобровкін В., Максименко А. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 92 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/e000a560-2b12-4a6a-8dd6-c9fac1f3c8e1>
4. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ : УДЦССМ. 2001. 400 с.
5. Карпенко О. Професійні функції соціального працівника як складова професійної компетентності. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. Вип. 20. С. 27–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_20_6
6. Козубовська І. Аналіз деяких соціальних проблем сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2008. Вип. 15. С. 89–91. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/43346>
7. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. школа, 1989. 608 с. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/psychology/article/download/7332/6799/11089>
8. Миколюк С., Миколюк Н. Формування комунікативної компетентності майбутніх психологів та соціальних працівників. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2024. Вип. 53. С. 52–57.
9. Миколюк С. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. №6. С. 31–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3>

10. Миколіук С. М. Соціально-психологічна допомога дітям із прийомних сімей в умовах війни. *Габітус*. 2022. Вип. 38. С. 152–155. URL: <http://www.habitus.od.ua/38-2022>
11. Пов'якель Н. І. Психологічна готовність до партнерства як ознака психічного здоров'я особистості та умова превенції конфліктів. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2010. Вип. 2. С. 139–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2010_2_15
12. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
13. Соціальна робота в Україні: навч. посіб.: за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. К. : Науковий світ, 2003. 233 с.
14. Титаренко Т. М. Технології відновлення психологічного здоров'я особистості в умовах війни: комплексний підхід. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2019. Вип. 43. С. 54–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2019_43_8
15. Чебікін О. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта*. 2020. № 1. С. 19–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2020_1_5
16. Чепелева Н. В. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроекування. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 1. С. 71–77.
17. Erickson E. *Childhood and society*. 1995. Random house. 397 с.
18. Luthar S. S. Measurement issues in the empirical study of resilience: An overview / S. S. Luthar, G. Cushing. *Resilience and development: Positive life adaptations*. New York : Plenum, 1999. P. 129–160. DOI: https://doi.org/10.1007/0-306-47167-1_7
19. Rutter M. Psychosocial resilience and protective mechanisms / M. Rutter// In J. Rolf, A.S. Masten, D. Cicchetti, K. H. Neuchterlein, & S. Weintraub (Eds.), *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (R. 181–214). New York, NY: Cambridge University Press. 1990. P. 181–214. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511752872.013>

REFERENCES:

1. Brych, V., & Mykoliuk, S. (2019). *Sotsialnyi zakhyst syrit v Ukraini: monohrafiia [Social protection of orphans in Ukraine: monograph]*. Ternopil, Ukraine: TNEU. Retrieved from <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37769> [in Ukrainian]
2. Bezpalko, O.V. (2011). Sotsialna pedahohika ta sotsialna robota u suchasnomu osvitolohichnomu prostori [Social pedagogy and social work in the modern educational space]. *Osvitolohichni dyskurs – Educational discourse, issue 1*, 103–111. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_1_12 [in Ukrainian]
3. Husak, N., Chernobrovkina, V., Chernobrovkin, V., & Maksymenko, A. (2017). *Psykhosotsialna pidtrymka v umovakh nadzvychaynykh sytuatsiy: pidkhid rezyliens: navch.-metod. posib. Nats. un-t «Kyievo-Mohylianska akademiia» [Psychosocial support in emergency situations: resilience approach: teaching and methodological manual. National University «Kyiv-Mohyla Academy»]*. Kyiv, Ukraine: NaUKMA. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/e000a560-2b12-4a6a-8dd6-c9fac1f3c8e1> [in Ukrainian]
4. Kapska, A.Y. (2001). *Sotsialna robota: deiaki aspekty roboty z ditmy ta moloddu [Social work: some aspects of work with children and youth]*. Kyiv, Ukraine: UDTsSSM [in Ukrainian].
5. Karpenko, O. (2007). Profesiini funktzii sotsialnoho pratsivnyka yak skladova profesiinoi kompetentnosti [Professional functions of a social worker as a component of professional competence]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of a rural school, issue 20*, 27–34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_20_6 [in Ukrainian]
6. Kozubovska, I. (2008). Analiz deiakykh sotsialnykh problem sim'I [Analysis of some social problems of the family]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series: Pedagogy. Social work, issue 15*. 89–91. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/43346> [in Ukrainian]
7. Kostiuk, H.S. (1989). *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhichni rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of the individual]*. Kyiv, Ukraine: Rad. shkola. Retrieved from <https://journal.kdpu.edu.ua/psychology/article/download/7332/6799/11089> [in Ukrainian]
8. Mykoliuk, S., & Mykoliuk, N. (2024). Formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh psykhologiv ta sotsialnykh pratsivnykiv [Formation of communicative competence of future psychologists and social workers]. *Problemy humanitarnykh nauk. Psykhohiia – Problems of the humanities. Psychology, issue 53*, 52–57 [in Ukrainian].
9. Mykoliuk, S. (2022). Profesiine vyhorannia sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh viiny [Professional burnout of social workers in wartime]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas, issue 6*, 31–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3> [in Ukrainian]

10. Mykoliuk, S.M. (2022). Sotsialno-psykholohichna dopomoha ditiam iz pryiomnykh simei v umovakh viiny [Socio-psychological assistance to children from foster families in wartime]. *Habitus – Habitus, issue 38*, 152–155. Retrieved from <http://www.habitus.od.ua/38-2022> [in Ukrainian]

11. Pov'iakel N.I. (2010). Psykholohichna hotovnist do partnerstva yak oznaka psykhiichnoho zdorov'ia osobystosti ta umova preventsii konfliktiv [Psychological readiness for partnership as a sign of mental health of an individual and a condition for conflict prevention]. *Mizhnarodnyi naukovyi forum: sotsiologhiia, psykholohiia, pedahohika, menedzhment – International Scientific Forum: Sociology, Psychology, Pedagogy, Management, issue 2*, 139–150. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2010_2_15 [in Ukrainian]

12. Semyhina, T. (2020). *Suchasna sotsialna robota [Modern social work]*. Kyiv, Ukraine: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu [in Ukrainian].

13. Zvierieva I.D., & Laktionova, H.M. (2003). *Sotsialna robota v Ukraini: navch. posib. [Social Work in Ukraine: Textbook]*. Kyiv, Ukraine: Naukovyi svit [in Ukrainian].

14. Tytarenko, T.M. (2019). Tekhnologii vidnovlennia psykholohichnoho zdorov'ia osobystosti v umovakh viiny: kompleksnyi pidkhid [Technologies for restoring psychological health of an individual in wartime: a comprehensive approach]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Scientific Studies in Social and Political Psychology, issue 43*, 54–62. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2019_43_8 [in Ukrainian]

15. Chebykin, O. (2020). Emotsiinyi intelekt, yoho piznavalno-myslennievi oznaky ta funktsii [Emotional intelligence, its cognitive and thinking characteristics and functions]. *Nauka i osvita – Science and Education, issue 1*, 19–28 Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2020_1_5 [in Ukrainian].

16. Chepelieva, N.V. (2018). Psykholohichna kharakterystyka osobystosti, zdatnoi do samoproektuvannia [Psychological characteristics of an individual capable of self-projection]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology, issue 1*, 71–77 [in Ukrainian].

17. Erickson, E. (1995). *Childhood and society*. New York, USA: Random house.

18. Luthar, S.S., & Cushing, G. (1999). Measurement issues in the empirical study of resilience. *Resilience and development: Positive life adaptations*. New York, USA: Plenum, 129–160. DOI: https://doi.org/10.1007/0-306-47167-1_7

19. Rutter, M., Rolf, J., Masten, A.S., Cicchetti, D., Neuchterlein K.H., & Weintraub, S. (1990). Psychosocial resilience and protective mechanisms, *Risk and protective factors in the development of psychopathology*. New York, USA: Cambridge University Press, 181–214. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511752872.013>

Дата надходження статті: 15.10.2025

Дата прийняття статті: 28.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-78:364.62-43-053.2

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.15>

Юлія НІКОЛАЙЧУК

здобувачка третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова 9, м. Київ, Україна, 02000

ORCID: 0009-0000-7879-1242

Бібліографічний опис статті: Ніколайчук, Ю. (2025). Соціальна підтримка сімей з дітьми у діяльності центрів сім'ї: сучасний стан. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 128–135, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.15>

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ З ДІТЬМИ У ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ СІМ'Ї: СУЧАСНИЙ СТАН

У статті здійснено аналіз сучасного стану соціальної підтримки сімей з дітьми у діяльності центрів сім'ї. Актуальність дослідження зумовлена зростанням потреби у професійній соціальній підтримці родин, особливо в умовах повномасштабного воєнного вторгнення в Україну. У статті здійснено теоретичний аналіз поняття «соціальна підтримка» у контексті соціальної роботи, розглянуто різні наукові підходи до його трактування. Узагальнено погляди вітчизняних науковців, які визначають соціальну підтримку як систему державних заходів, професійних дій та послуг, спрямованих на забезпечення належних умов життя для осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. На основі аналізу міжнародного досвіду охарактеризовано функціонування центрів сімейної підтримки у різних країнах світу. Розглянуто діяльність Київського міського центру сім'ї «Родинний дім»: нормативно-правові засади діяльності центру, його місію, основні завдання та ключові напрями роботи. Подано статистичний аналіз динаміки діяльності Київського міського центру сім'ї за період 2022 – перше півріччя 2025 року. Виявлено стабільну позитивну динаміку щодо кількості охоплених осіб (від 15318 у 2022 році до 23166 у 2024 році) та обсягу наданих послуг (від 21141 до 35894 відповідно). У статті узагальнено ключові особливості ефективної роботи центрів сім'ї: комплексність підходу, превентивна спрямованість, використання сучасних підходів, перевага групових форм роботи, розвинена партнерська мережа, адаптованість до потреб громади. Визначено перспективні напрями розвитку таких закладів, зокрема розвиток мобільних форм роботи, впровадження цифрових технологій, посилення співпраці, створення системи моніторингу та оцінки ефективності. Дослідження доводить, що центри сім'ї є необхідним елементом соціальної інфраструктури, особливо в умовах кризових викликів, їхня діяльність сприяє зміцненню інституту сім'ї, формуванню культури відповідального батьківства та забезпеченню психологічного благополуччя всіх членів родини.

Ключові слова: соціальна підтримка, центр сім'ї, соціальна робота з сім'єю, превентивна діяльність, групова робота.

Yuliia NIKOLAICHUK

PhD Student (Third Level of Higher Education) at the Department of Social Education and Social Work, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, 9 Pyrohova str., Kyiv, Ukraine, 02000

ORCID: 0009-0000-7879-1242

To cite this article: Nikolaichuk, Y. (2025). Sotsialna pidtrymka simej z ditmy u diialnosti tsentriv simi: suchasnyi stan [Social Support for Families with Children in the Activities of Family Centers: Current State]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 128–135, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.15>

SOCIAL SUPPORT FOR FAMILIES WITH CHILDREN IN THE ACTIVITIES OF FAMILY CENTERS: CURRENT STATE

The article analyzes the current state of social support for families with children in the activities of family centers. The relevance of the study is determined by the growing need for professional social support for families, especially under the conditions of the full-scale military invasion of Ukraine. The paper provides a theoretical analysis of the concept of

«social support» in the context of social work and examines various scientific approaches to its interpretation. The views of Ukrainian scholars are summarized, defining social support as a system of state measures, professional actions, and services aimed at ensuring proper living conditions for individuals and families in difficult life circumstances. Based on the analysis of international experience, the functioning of family support centers in different countries is characterized. The activities of the Kyiv City Family Center «Rodynni Dim» are considered, including the legal framework of its operation, its mission, main tasks, and key areas of work. A statistical analysis of the dynamics of the Center's activities for the period from 2022 to the first half of 2025 is presented. A stable positive trend is revealed in both the number of persons covered (from 15318 in 2022 to 23166 in 2024) and the volume of services provided (from 21141 to 35894, respectively). The article summarizes the key features of the effective functioning of family centers: a comprehensive approach, preventive orientation, use of modern methods, emphasis on group forms of work, a well-developed partnership network, and adaptability to community needs. The paper identifies promising directions for the development of such institutions, including the expansion of mobile forms of work, the implementation of digital technologies, strengthening intersectoral cooperation, and the creation of a system for monitoring and evaluating effectiveness. The study proves that family centers are an essential element of social infrastructure, especially under crisis conditions; their activities contribute to strengthening the family institution, fostering a culture of responsible parenthood, and ensuring the psychological well-being of all family members.

Key words: social support, family center, social work with families, preventive activities, group work.

Постановка проблеми. Соціальна підтримка сімей з дітьми залишається одним із пріоритетних напрямів соціальної політики як в Україні, так і в багатьох країнах світу. Центри сімейної підтримки виступають важливою ланкою у системі соціального обслуговування населення, забезпечуючи доступність професійної допомоги та створюючи умови для гармонійного розвитку родин. Особливої актуальності питання організації роботи таких закладів набуло в умовах повномасштабного воєнного вторгнення в Україну, коли значно зросла потреба в психологічній підтримці, соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб та подоланні наслідків травматичних подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціальної підтримки сімей з дітьми та діяльності центрів сімейної підтримки перебуває в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, що свідчить про актуальність і міждисциплінарний характер даної теми. Теоретичні аспекти соціальної підтримки та сімейно-орієнтованого підходу розглядалися у працях низки українських науковців. Зокрема, А. Капська, І. Головатий, С. Толстоухова досліджували соціальну підтримку як систему державних заходів для певних соціальних груп та визначали соціальну підтримку як «сукупність спеціальних державних заходів, спрямованих на створення належних умов життя для певних соціальних груп, сімей чи осіб, які стикаються з труднощами у виконанні своїх життєвих функцій» (Капська, Головатий, Толстоухова, 2000, с. 192). У словнику М. Головатого та М. Панасюка соціальну підтримку визначено як «систему послуг, що

надаються громадянам, які тимчасово опинилися у скрутному матеріальному становищі, з метою забезпечення їх необхідними ресурсами – інформацією, фінансами, кредитами, можливістю навчання, правовим захистом та пільгами» (Головатий, Панасюк, 2005, с. 342). Українська дослідниця О. Безпалько аналізувала соціальну підтримку у контексті діяльності суб'єктів соціальної роботи та визначала її як «систему дій суб'єктів соціальної роботи, спрямованих на розв'язання проблем осіб, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, через надання допомоги чи соціальних послуг, головною метою яких є забезпечення соціальної захищеності людини» (Безпалько, 2012, с. 180). Дослідники І. Козубовська та І. Мигович вбачали у соціальній підтримці «комплекс заходів, спрямованих на допомогу окремим категоріям громадян, що перебувають у важкому економічному становищі, шляхом забезпечення їх необхідною інформацією, фінансовими ресурсами, навчанням, пільгами та правовим захистом» (Козубовська, Мигович, 2001, с. 71). С. Гунько, В. Лях виокремили такі напрями соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю: матеріально-побутовий, психосоціальний, правовий та адвокаційний, освітньо-професійний, культурно-громадянський і цифровий (Гунько, Лях, 2025, с. 6).

Щодо проблеми соціальної підтримки сімей з дітьми, то науковці досліджували окремі напрями, зокрема, соціальний захист сімей з дітьми (Бориченко, 2015; Петрочко, 2018), соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту (В. Андрєєнкова, 2015; Литвинов, 2019),

соціально-педагогічна робота з батьками щодо підтримування ними дітей (Лехолетова, Лях, Петрович, Спіріна, 2022).

Аналіз наукової літератури засвідчує, що попри наявність досліджень окремих аспектів соціальної підтримки сімей, залишається недостатньо вивченим питання комплексного аналізу діяльності центрів сім'ї в Україні в умовах воєнного стану, їхньої трансформації від превентивної моделі до функціонування як стабілізаційних майданчиків, а також обґрунтування ефективності різних форм роботи з родинами. Відсутні систематизовані дослідження динаміки показників діяльності таких закладів, що ускладнює об'єктивну оцінку їхньої ефективності та перспектив розвитку. Також потребує подальшого вивчення питання інтеграції міжнародного досвіду роботи центрів сімейної підтримки в українську практику з урахуванням специфіки воєнного часу та відновлення суспільства.

Мета статті полягає у комплексному аналізі сучасного стану соціальної підтримки сімей з дітьми у діяльності центрів сім'ї, визначенні основних напрямів роботи та узагальненні ефективних практик вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Поняття «соціальна підтримка» у науковій літературі трактується по-різному. Зокрема, соціальну підтримку розуміють як допомогу, яку людина може отримати завдяки своїм соціальним зв'язкам з іншими особами, групами чи спільнотам (Cutrona, 2021). В іншому трактуванні її визначають як «вербальні та невербальні взаємодії між тими, хто надає допомогу, і тими, хто її отримує, що зменшують невизначеність життєвої ситуації та сприяють відчуттю впевненості у складних обставинах, оскільки тісно пов'язані з комунікативною поведінкою» (Бондаренко, 2016, с. 19). Досліджували соціальну підтримку як групу людей – членів родини, друзів, сусідів чи представників громади, які готові надати психологічну, фізичну або матеріальну допомогу у разі потреби (Bruner, Greenberg, 2002). Це визначення підкреслює різноманітність форм і типів підтримки, що можуть надаватися людині.

Отже, соціальна підтримка в соціальній роботі розглядається як багатовимірне явище, що охоплює як державні механізми допомоги,

так і професійну діяльність фахівців, спрямовану на відновлення, розвиток та захист життєвих можливостей людини. Узагальнення наукових підходів до трактування поняття «соціальна підтримка» дає підстави розглядати її як цілеспрямовану діяльність державних і недержавних інституцій, фахівців соціальної сфери та громадських об'єднань, спрямовану на забезпечення належних умов для подолання чи пом'якшення життєвих труднощів людини, відновлення її соціальних функцій і зміцнення здатності до самостійного життя в суспільстві.

У цьому контексті особливого значення набуває розбудова ефективної системи установ і служб, які безпосередньо здійснюють соціальну підтримку населення. Серед них важливе місце посідають центри соціальної підтримки для сімей, що функціонують як осередки надання комплексної допомоги. Вони не лише мають можливість реагувати на проблеми, з якими стикаються сім'ї, а й виконувати профілактичну, консультативну, освітню та ресурсну функції, сприяючи зміцненню сімейних стосунків, підвищенню батьківського потенціалу й формуванню навичок самопомоги. Таким чином, діяльність центрів для сімей виступає важливим інструментом реалізації соціальної підтримки на практичному рівні, забезпечуючи її доступність, адресність і ефективність у сучасних соціально-економічних умовах.

Центри сімейної підтримки є закладами, що надають комплексні соціальні послуги родинам, дітям та молоді. У міжнародній практиці такі заклади мають різні назви: Family Resource Centers, Family Support Centers, Family Success Centers, Parent Child Centers. Незалежно від найменування, їх об'єднує спільна місія – зміцнення системи через надання доступних, якісних послуг. Згідно з дослідженнями, центри сімейної підтримки функціонують як доброзичливі центри громадських послуг та можливостей, розроблені для зміцнення сімей, їхня діяльність відображає та реагує на специфічні потреби, культурні особливості та інтереси громад і населення, яке вони обслуговують (Family Resource Centers, 2021). Важливою характеристикою таких закладів є відсутність стигматизації клієнтів та фокус на розвитку сильних сторін родини, а не лише на вирішенні проблем.

В Україні система центрів для сімей розвивалася з початку 2000-х років. Київський місь-

кий центр сім'ї «Родинний дім» є показовим прикладом функціонування закладу соціальної підтримки сімей, дітей та молоді в Україні. Центр було утворено у 2002 році як комунальний заклад, підпорядкований Службі у справах дітей та сім'ї виконавчого органу Київської міської ради.

Відповідно до чинного Положення про центр, основними завданнями закладу визначено: популяризацію інституту сім'ї; сприяння поширенню форм сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; профілактику дитячої бездоглядності; створення умов для розкриття творчого потенціалу сім'ї; формування культури відповідального батьківства; участь у заходах щодо оздоровлення та відпочинку дітей; запобігання та протидію будь-яким проявам дискримінації. Місія центру визначається як підтримка та розвиток сім'ї як основи суспільства, створенню безпечного й сприятливого середовища для дітей, особливо тих, що потребують особливої уваги та захисту, формування культури відповідального батьківства, популяризація сімейних цінностей, сприяння творчому розвитку родин і запобігання будь-яким проявам дискримінації та соціального відчуження.

Основна робота центру полягає у превентивній діяльності (первинна профілактика) у роботі із сім'ями – це комплекс соціальних, психолого-педагогічних, правових та інших заходів, спрямованих на запобігання виникненню негативних явищ у житті родини, зниження ризиків, зміцнення сімейного благополуччя та створення умов для здорового розвитку всіх її членів до появи будь-яких проблем.

На основі аналізу діяльності Київського міського центру сім'ї «Родинний дім» можна виділити п'ять основних напрямків роботи: робота з дітьми та підлітками; робота з батьками; робота з родинами; робота з партнерськими громадськими організаціями; організація та проведення соціокультурних заходів.

Робота з дітьми та підлітками передбачає реалізацію різних форм роботи: тематичні творчі майстер-класи, індивідуальні консультації з психологом, групові психологічні арт-терапевтичні заняття, інтерактивні тематичні навчальні курси, тренінги, роботу підліткового клубу та скаутського гуртка, денні табори тощо. За перше півріччя 2025 року цим напрямом

охоплено понад 2900 осіб. Робота з батьками здійснюється через індивідуальні консультації з психологом, курси арт-терапії, жіночі групи підтримки, клуби взаємодопомоги. За перше півріччя 2025 року проведено 231 індивідуальну консультацію, охоплено понад 370 осіб груповими формами роботи. Робота з родинами є центральним напрямом діяльності та включає групові психологічні сімейні консультації, щотижневі розвиваючі заняття для батьків із дітьми до 6 років, сімейні творчі майстерні, щорічні профілактичні медичні огляди, банк одягу, забезпечення школярів канцелярським спорядженням. За перше півріччя 2025 року заняттями для батьків з дітьми охоплено 342 дитини та 312 дорослих, з них 66 родин внутрішньо переміщених осіб та 255 сімей у складних життєвих обставинах.

Діяльність Центру демонструє, що саме групова форма роботи є найбільш дієвою для родин, які перебувають у складних життєвих обставинах або є внутрішньо переміщеними особами. Це зумовлено почуттям приналежності, підтримкою «рівний-рівному», ефективним засвоєнням через практику, зміцненням сімейних зв'язків, розвитком культури взаємодопомоги та раціональним використанням ресурсів. Це узгоджується з міжнародною практикою. Досвід діяльності центру засвідчує, що команда висококваліфікованих працівників вирішує конфлікти між батьками та дітьми, поведінкові проблеми дітей, вживання психоактивних речовин, домашнє насильство, житлові питання та стресові фактори, пов'язані з бідністю, використовуючи комбінацію сімейного та індивідуального консультування, батьківської освіти та підтримки.

Організація соціокультурних заходів включає широкий спектр активностей від родинних фестивалів до масштабних міських програм. Особливо важливим є напрям організації тематичних інтерактивних заходів арт-терапевтичного спрямування в закладах загальної середньої освіти. Протягом 2022–2024 років проведено 790 заходів, охоплено більше 30000 дітей (близько 40% – діти внутрішньо переміщених осіб), участь взяли понад 100 шкіл.

Робота з партнерськими організаціями стала важливим інструментом успішної реалізації соціальних проєктів. Центр активно співпрацює з організаціями «Save Ukraine», «Unit»,

«Scouts of Ukraine», LHSI, ICDI, Товариством Червоного Хреста України, що дозволяє розширити спектр послуг та охопити більшу кількість клієнтів.

Аналіз статистичних показників діяльності Київського міського центру сім'ї «Родинний дім» за 2020–2025 роки демонструє значне зростання обсягів наданих послуг.

Аналіз статистичних даних свідчить про поступове розширення масштабів діяльності Київського міського центру сім'ї у напрямі надання соціальної підтримки сім'ям з дітьми. Простежується стабільна позитивна динаміка щодо кількості осіб, охоплених різними формами допомоги, та зростання кількості наданих послуг, що вказує на підвищення ефективності функціонування центру.

У 2022 році спеціалістами центру було охоплено 15318 осіб та надано 21141 послугу, серед яких 1960 осіб отримали індивідуальні консультації психологів і юристів (2291 послуга), а 13358 осіб узяли участь у різних формах роботи, у межах яких було надано 18850 послуг. Даний період характеризувався активізацією діяльності у кризових умовах воєнного стану, що зумовило домінування групових форм роботи, спрямованих на оперативне реагування на потреби сімей. У 2023 році спостерігається суттєве збільшення обсягів діяльності: 22958 осіб було охоплено, а загальна кількість наданих послуг сягнула 32533. З них 2417 осіб скористалися індивідуальними консультаціями (4558 послуг), а 20 541 особа брала участь у інших формах роботи (27975 послуг). Порівняно з попереднім роком, кількість клієнтів зросла майже на 50%, а обсяг послуг – більш ніж на 53%, що свідчить про посилення довіри до центру та розширення спектра надання підтримки. У 2024 році загальна кількість охоплених осіб становила 23166, а наданих послуг – 35894. При цьому зменшилася частка індивідуальних консуль-

тацій (955 осіб, 1798 послуг) і суттєво зросла кількість учасників групових форм (22211 осіб, 34096 послуг). Це може свідчити про зміщення акценту в роботі центру на групові форми діяльності, що дозволяють одночасно охопити більше сімей, а також про інтеграцію індивідуальних консультацій у загальні програми соціальної та психологічної підтримки. Протягом першого півріччя 2025 року центр уже охопив 12687 осіб і надав 14164 послуги, з яких 732 особи отримали індивідуальні консультації (712 послуг), а 11955 осіб взяли участь у інших формах роботи (13452 послуги). Навіть за півроку показники становлять понад половину річного обсягу попереднього року, що дає підстави прогнозувати стабільну діяльність центру і подальше зростання результатів до кінця року.

Загалом динаміка показників засвідчує підвищення ефективності роботи центру, розширення масштабів його діяльності та зростання попиту на послуги соціальної підтримки. Таким чином, Київський міський центр сім'ї «Родинний дім» утверджується як важливий суб'єкт системи соціальної підтримки сімей у місті, який гнучко реагує на виклики часу, впроваджує інноваційні підходи в роботі з родинами та забезпечує сталість надання соціальних послуг навіть у складних соціально-політичних умовах. Динаміка показників засвідчує, що Київський міський центр сім'ї «Родинний дім» адаптує послуги до потреб клієнтів і активно реалізує функцію соціальної підтримки сімей з дітьми. Центр виступає важливою ланкою міської системи соціального захисту, забезпечуючи доступність, багатофункціональність та ефективність допомоги у складних життєвих обставинах.

Аналіз діяльності Київського міського центру сім'ї «Родинний дім» демонструє здатність таких закладів до швидкої адаптації в кризових умовах. Трансформація від класичної моделі превентивної роботи до функціонування як

Таблиця 1

Аналіз динаміки діяльності Київського міського центру сім'ї за 2022 – I півріччя 2025 року

Рік / Період	Загальна кількість охоплених осіб	Загальна кількість наданих послуг	Індивідуальні консультації (осіб)	Групові форми роботи (охоплено осіб)
2022	15 318	21 141	1 960	13 358
2023	22 958	32 533	2 417	20 541
2024	23 166	35 894	955	22 211
I півріччя 2025	12 687	14 164	732	11 955

стабілізаційного майданчика в умовах війни підтверджує гнучкість та життєздатність інституту центрів сімейної підтримки. Сучасні центри сім'ї виконують важливу роль у системі соціальної підтримки населення, забезпечуючи комплексний підхід до роботи з родинами через превентивні програми, психологічне консультування, освітні та розвиткові заняття, організацію дозвілля та культурних заходів.

Ключовими особливостями ефективної роботи центрів сім'ї є:

- комплексність підходу – охоплення всіх членів родини та надання різноманітних видів послуг;
- превентивна спрямованість – робота до появи кризових ситуацій; використання сучасних підходів;
- перевага групових форм роботи;
- партнерська мережа;
- адаптованість до потреб громади.

Перспективними напрямками розвитку центрів сім'ї можуть стати розвиток мобільних форм роботи, впровадження цифрових техно-

логій, посилення міжсекторальної співпраці, розвиток програм підтримки для різних категорій сімей, створення системи моніторингу та оцінки ефективності, розширення волонтерської бази.

Висновки. Досвід функціонування Київського міського центру сім'ї «Родинний дім» засвідчує, що центри сімейної підтримки є необхідним елементом соціальної інфраструктури, особливо в умовах кризових викликів. Їхня діяльність сприяє зміцненню інституту сім'ї, формуванню культури відповідального батьківства, профілактиці соціального відчуження та забезпеченню психологічного благополуччя всіх членів родини.

Подальші дослідження мають зосередитися на детальному вивченні довгострокових ефектів участі родин у програмах центрів сімейної підтримки, порівняльному аналізі різних моделей організації таких закладів, розробці стандартів якості послуг та системи підготовки фахівців для роботи в умовах множинних криз сучасності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрєєнкова В.Л., Бандурка І.О., Бочкор Н.П. та ін. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. К.: Агентство «Україна». 2015. 424 с.
2. Безпалько О. В. Підтримка соціальна. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / ред. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. С. 161–162.
3. Бондаренко Н. Соціальна підтримка як загальнолюдська потреба в контексті вирішення завдань соціальної роботи з особами із проблемами психічного здоров'я. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2016. Вип.1(38). С. 58–62.
4. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 302 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3095/Borichenko_mo%2B%D0%BF%D1%80_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 19.10.2025)
5. Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота : термінологічно-понятійний словник. Київ : МАУП, 2005. 560 с.
6. Гунько С., Лях В. Напрями соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю в територіальній громаді. *Вісник Humanitas.* 2025. №4. С. 5–21. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/3035/2853> (дата звернення: 2.10.2025)
7. Литвинов Н.А. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту на Донбасі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки.* 2019. №1 (324) березень. Ч. 1. С. 43–52. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4294/7.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.10.2025)
8. Лях Т., Лехолетова М., Петрович В., Спіріна Т. Соціально-педагогічна робота з батьками щодо підтримки ними дітей у період війни. *Вісник Humanitas.* 2022. №2, С. 24–30. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41460/1/Liakh%2C%20T.%2C%20Lekholetova%2C%20M.%2C%20Petrovych%2C%20V.%2C%20Spirina%2C%20T.%20%20%282022%29.pdf> (дата звернення: 22.10.2025)
9. Петрочко Ж. В. Система захисту дітей в Україні: компоненти та кроки до оновлення. *Особистість у просторі виховних інновацій.* 2018. №4. С. 280–285.
10. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи / ред. І. В. Козубовської, І. І. Мигович. Ужгород : Мистецька лінія, 2001. 152 с.
11. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / ред. А. Й. Капської, І. М. Головатий, С. В. Толстоухової. Київ : УДЦССМ, 2000. 260 с.

12. Cutrona C. E. Stress and Social Support in Search of Optimal Matching / Carolyn E. Cutrona. *Journal of Social and Clinical Psychology*. Vol. 9. No. 1. 2021. P. 3–14.
13. Bruner C., Greenberg M. Family Resource Centers: A State Comparison. National Center for Service Integration. 2002. 156 p.
14. Family Resource Centers: Vehicles for Change. Children and Family Futures. 2021. 42 p.
15. National Family Support Network. Standards and Quality Indicators for Family Strengthening and Support Programs. 2018. 68 p.
16. UNICEF. Ukraine Situation Report. 2023. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/ukraine-situation-report>

REFERENCES:

1. Andriienkova, V.L., Bandurka, I.O., Bochkor, N.P. ta in. (2015). Sotsialno-pedahohichna ta psykholohichna dopomoha simiam z ditmy v period viiskovoho konfliktu: navchalno-metodychnyi posibnyk. [Social-pedagogical and psychological assistance to families with children during the military conflict: educational and methodological manual], K.: Ahentstvo «Ukraina», 424. [in Ukrainian]
2. Bezpalko, O. V. (2012). Pidtrymka sotsialna. Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Social support. Encyclopedia for specialists in the social sphere]/ red. I. D. Zvierievoi. Kyiv, Simferopol : Universum, 161–162. [in Ukrainian]
3. Bondarenko, N. (2016). Sotsialna pidtrymka yak zahalnoliudska potreba v konteksti vyrishennia zavdan sotsialnoi roboty z osobamy iz problemamy psykhiichnoho zdorovia [Social support as a universal human need in the context of solving tasks of social work with persons with mental health problems]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota*, Vyp.1(38), 58–62. [in Ukrainian]
4. Borychenko, K. V. (2015). Sotsialnyi zakhyst simei z ditmy za zakonodavstvom Ukrainy : monohrafiia. [Social protection of families with children under the legislation of Ukraine: monograph]. Odesa : Feniks, 302. Retrieved from: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3095/Borichenko_mo%2B%D0%BF%D1%80_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (data zvernennia: 19.10.2025) [in Ukrainian]
5. Holovaty, M. F., Panasiuk, M. B. (2005). Sotsialna polityka i sotsialna robota : terminolohichno-poniatiini slovnyk. [Social policy and social work: terminological and conceptual dictionary] Kyiv : MAUP, 560. [in Ukrainian]
6. Hunko, S., Liakh, V. (2025). Napriamy sotsialnoi pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib z invalidnistiu v terytorialnii hromadi. [Directions of social support for internally displaced persons with disabilities in the territorial community]. *Vvichlyvist. Humanitas*. №4. 5–21. Retrieved from: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/3035/2853> (data zvernennia: 2.10.2025) [in Ukrainian]
7. Lytvynov, N.A. (2019). Sotsialno-pedahohichna ta psykholohichna dopomoha simiam z ditmy v period viiskovoho konfliktu na Donbasi. [Socio-pedagogical and psychological assistance to families with children during the military conflict in Donbas]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Pedahohichni nauky*. №1 (324) berezen. Ch. 1, 43–52. Retrieved from: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4294/7.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian]
8. Liakh, T., Lekholetova, M., Petrovych, V., Spirina, T. (2022). Sotsialno-pedahohichna robota z batkamy shchodo pidtrymky nymy ditei u period viiny. [Socio-pedagogical work with parents to support their children during the war]. *Vvichlyvist. Humanitas*. №2, 24–30. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41460/1/Liakh%2C%20%20T.%2C%20%20Lekholetova%2C%20%20M.%2C%20%20Petrovych%2C%20%20V.%2C%20%20Spirina%2C%20%20T.%20%20%282022%29.pdf> (data zvernennia: 22.10.2025) [in Ukrainian]
9. Petrochko, Zh. V. (2018). Systema zakhystu ditei v Ukraini: komponenty ta kroky do onovlennia. [Child protection system in Ukraine: components and steps to update]. *Osobystist u prostori vykhovnykh innovatsii*, №4, 280–285. [in Ukrainian]
10. Poniatiino-terminolohichnyi slovnyk z sotsialnoi roboty. (2001). [Conceptual and terminological dictionary of social work]/ Red. I. V. Kozubovskoi, I. I. Myhovych. Uzhhorod : Mystetska liniia, 152 [in Ukrainian]
11. Slovnyk-dovidnyk dlia sotsialnykh pedahohiv ta sotsialnykh pratsivnykiv. (2000) [Dictionary-reference for social teachers and social workers]. Red. A. Y. Kapskoi, I. M. Holovaty, S. V. Tolstoukhovoi. Kyiv : UDTsSSM, 260. [in Ukrainian]
12. Cutrona, C. E. (2021). Stress and Social Support in Search of Optimal Matching / Carolyn E. Cutrona. *Journal of Social and Clinical Psychology*. Vol. 9, No. 1, 3–14.
13. Bruner, C., Greenberg, M. (2002). Family Resource Centers: A State Comparison. National Center for Service Integration. 156
14. Family Resource Centers: Vehicles for Change. (2021). Children and Family Futures. 42

15. National Family Support Network. (2018). Standards and Quality Indicators for Family Strengthening and Support Programs. 68

16. UNICEF. Ukraine Situation Report. 2023. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/ukraine-situation-report>

Дата надходження статті: 01.11.2025

Дата прийняття статті: 12.11.2025

Опубліковано: 12.12.2025

УДК 364-355.1:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.16>

Ярослава ЮРКІВ

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки, проректор з науково-педагогічної роботи, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», вул. Івана Банка, 3, м. Полтава, Україна, 36003

ORCID: 0000-0001-9890-7855

Олеся ТОВСТУХА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», вул. Івана Банка, 3, м. Полтава, Україна, 36003

ORCID: 0000-0001-7998-1208

Бібліографічний опис статті: Юрків, Я., Товстуха, О. (2025). Компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 136–143, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.16>

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ СІМЕЙ

У статті обґрунтовується актуальність використання принципів компетентнісного підходу в процесі підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей. Автори акцентують на тому, що сучасні соціальні виклики, пов'язані з забезпеченням психологічної, соціальної та матеріальної підтримки ветеранів та їх близьких, вимагають від фахівців не лише знань і навичок, а й сформованих компетенцій, що інтегрують професійні, соціальні та емоційні складники діяльності. Здійснено аналіз наукових підходів до визначення понять «компетенція» та «компетентність» у психолого-педагогічній літературі. Детально проаналізовано підходи українських та зарубіжних науковців до визначення змісту компетентності. Важливою складовою наукової розвідки стало описання умов організації процесу підготовки фахівців соціальної сфери, орієнтованого на роботу з ветеранами війни та членами їх сімей, з урахуванням сучасних викликів і потреб суспільства. Виокремлено ключові фактори ефективної підготовки, зокрема інтеграцію теоретичних знань і практичних навичок, розвиток міжособистісних і комунікативних компетентностей, формування емоційної стійкості, здатності до адаптації в умовах високого психоемоційного навантаження, а також уміння працювати у мультидисциплінарних командах.

Зроблено висновок, що компетентнісний підхід дозволяє формувати інтегровану систему професійних, соціальних і особистісних компетентностей, здатних гарантувати високу якість соціальної роботи, відповідність вимогам сучасного ринку праці та розвиток конкурентоспроможного спеціаліста, готового до викликів воєнного та післявоєнного часу, а також здатного ефективно реагувати на соціальні, психологічні та емоційні потреби ветеранів і їхніх сімей.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна підготовка, соціальна сфера, фахівець соціальної роботи, ветерани війни, члени сімей ветеранів війни.

Yaroslava YURKIV

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work, State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University», 3 Ivana Banka str., Poltava, Ukraine, 36000

ORCID: 0000-0001-9890-7855

Olesya TOVSTUKHA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University», 3 Ivana Banka str., Poltava, Ukraine, 36000

ORCID: 0000-0001-7998-1208

To cite this article: Yurkiv, Ya., Tovstukha, O. (2025). Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi fakhivtsiv sotsialnoi sfery do roboty z veteranamy viiny ta chlenamy yikh simei [Competence-based approach in professional training of social sphere specialists to work with war veterans and their families]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 136–143, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.16>

COMPETENCE-BASED APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL WORK SPECIALISTS FOR WORKING WITH WAR VETERANS AND THEIR FAMILIES

The article substantiates the relevance of applying the principles of the competency-based approach in the training of social work specialists for work with war veterans and their family members. The authors emphasize that contemporary social challenges related to providing psychological, social, and material support to veterans and their relatives require specialists to possess not only knowledge and skills but also well-developed competencies that integrate professional, social, and emotional aspects of activity. An analysis of scientific approaches to the concepts of “competence” and “competency” in psychological and pedagogical literature has been conducted. The approaches of both Ukrainian and foreign researchers to defining the content of competency are thoroughly examined. An important component of the study is the description of the conditions for organizing the training process of social work specialists focused on working with war veterans and their family members, taking into account current societal challenges and needs. Key factors for effective training are identified, including the integration of theoretical knowledge and practical skills, the development of interpersonal and communication competencies, the formation of emotional resilience, the ability to adapt under high psycho-emotional stress, and the ability to work in multidisciplinary teams.

It is concluded that the competency-based approach allows for the formation of an integrated system of professional, social, and personal competencies capable of ensuring high-quality social work, meeting the requirements of the modern labor market, and developing a competitive specialist ready to face the challenges of wartime and post-war contexts, as well as effectively respond to the social, psychological, and emotional needs of veterans and their families.

Key words: *competence-based approach, professional training, social sphere, social work specialist, war veterans, families of war veterans.*

Актуальність проблеми. Сучасний соціальний контекст України характеризується значним зростанням потреб у комплексній соціальній підтримці осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту. Особливо актуальним є забезпечення професійної допомоги ветеранам війни та членам їх сімей, які належать до категорії соціально вразливих груп клієнтів соціальної сфери. Ефективна робота з ними вимагає від фахівців соціальної сфери не лише знання теоретичних основ соціальної роботи, психології та педагогіки, але й високого рівня практичних умінь, здатності до міжособистісної взаємодії, комунікації в умовах стресу, емпатії та гнучкого підходу до вирішення складних соціальних ситуацій.

Компетентнісний підхід здатний забезпечити системну інтеграцію цих компонентів, дозволяючи формувати у фахівців сукупність знань, умінь, ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, необхідних для ефективної професійної діяльності.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить, що професійна підготовка у будь-якій галузі дедалі частіше розглядається не лише як засвоєння теоретичних знань, а як комплексна система формування практичних умінь, ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, необхідних для ефективного виконання фахових завдань. Такі підходи послідовно розвивають дослідження колективу. колективу авторів Н. Авше-

нюк, Т. Десятов, Л. Дяченко, Н. Постригач, Л. Пуховська, О. Сулима, які здійснили ґрунтований аналіз теоретичних основ і практичного впровадження компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки фахівців педагогічного профілю діяльності. Дослідження вітчизняних авторів (О. Бартош, Г. Біляченко, Т. Веретенко, О. Клочка, С. Михнюка, В. Поліщука, І. Савельчук, І. Сидорука, Г. Слозанської, Н. Циган, С. Чернета та ін.) обґрунтовують необхідність орієнтації освітніх програм професійної підготовки фахівців соціальної сфери на формування ключових та професійних компетентностей, наголошуючи на міждисциплінарності, практикоорієнтованості й ціннісно-рефлексивній складовій навчального процесу.

Водночас огляд публікацій виявляє суттєву наукову прогалину, попри загальну підтримку компетентнісного підходу, замало робіт присвячено специфіці його застосування у підготовці фахівців соціальної сфери саме до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей.

Мета статті. Обґрунтування використання принципів компетентнісного підходу в професійній підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «компетентність» ввійшло в психолого-педагогічний обіг порівняно недавно й на сьогоднішній день перебуває в стані активної наукової розробки. Визначення «компетентнісна освіта» як досягнення певного освітнього результату з'явилося у 60-х роках ХХ ст. у США та країнах Західної Європи (Стамбульська, 2018, с. 50). У середині 1980-х років ХХ ст. західноєвропейські науковці Д. Мертенс, А. Шелтон, Р. Бадер та інші здійснили наукове обґрунтування категоріального апарату понять «компетентність» і «компетенція». Європейські експерти розглядали компетентність як систему загальних, ключових або базових умінь, необхідних для ефективної діяльності. У їхніх дослідженнях компетентність тлумачиться як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання (Сотніченко, 2016).

Відповідно, дослідники виділяють три основні етапи становлення компетентнісного підходу в освіті. Перший етап (1960–1970-ті роки ХХ ст.) характеризується введенням у науковий обіг терміну «компетенція» та розмежуван-

ням понять «компетенція» і «компетентність». Другий етап (1970–1990-ті роки ХХ ст.) відзначається активним використанням цих понять у наукових дослідженнях та практичній освітній діяльності. Третій етап (з 1990-х років і дотепер) передбачає системний розвиток та впровадження компетентнісного підходу в освітніх системах різних країн із наголосом на формуванні ключових компетентностей особистості (Ягупов, 2007, с. 3).

Одним із перших понять «компетентність» трактував британський психолог Дж. Равен, він визначив кілька ключових цілей застосування компетентнісного підходу. По-перше, він дозволяє учителям керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних компетентностей учнів. По-друге, підхід дає можливість учням виявляти свої специфічні таланти, спостерігати за їх розвитком і здобувати визнання своїх досягнень. По-третє, він забезпечує визнання педагогічних досягнень учителів у процесі оцінювання їхньої діяльності. По-четверте, компетентнісний підхід дозволяє відповідальним за педагогічну діагностику планувати дослідження, що стимулюють керівництво до вдосконалення освітніх програм і освітньої політики в цілому. По-п'яте, він створює можливості для проведення ефективної політики в сфері трудових ресурсів, базованої на детальних процедурах професійного навчання, працевлаштування та подальшого професійного розвитку фахівців, а також сприяє відбору гідних кандидатів на впливові посади у суспільстві та відхиленню непридатних (Ягупов, с. 4).

Наприкінці ХХ століття наукове розуміння поняття «компетентність» значно ускладнилося та розширилося, набуваючи значення системи інтелектуальних, фізичних, політичних, соціальних, моральних та естетичних знань і навичок, які людина здобуває не лише в освітньому процесі, а й у різних сферах життєдіяльності, таких як професійна діяльність, культура, політика тощо. Це призвело до появи десятка різноманітних трактувань терміна «компетентність»:

- загальна здатність і готовність до діяльності, що ґрунтуються на знаннях та досвіді практичної діяльності (Циган, 2017, с. 71–75; Антонова, Маслак, 2011, с. 81–109);
- сукупність знань і вмінь, необхідних для здійснення професійної діяльності (Руденко, 2015, с. 77);

– здатність ефективно розв’язувати життєві та професійні завдання на основі знань, досвіду та власної системи цінностей (Сидорчук, 2015, с. 80);

– результат набуття людиною компетенцій, які дають їй змогу якісно виконувати трудові функції, успішно засвоювати знання, взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях, швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності, набувати соціальної самостійності (Авшенюк, Десятов, Дяченко, Постригач, Пуховська, Сулима, 2014, с. 17).

Актуальність компетентнісного підходу в підготовці фахівців соціальної сфери полягає в тому, що сучасна соціальна сфера потребує фахівців, здатних ефективно поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, ціннісними орієнтаціями та особистісними якостями для вирішення складних соціальних проблем, роботи з різними категоріями населення та адаптації до динамічних соціальних умов. У цьому контексті А. Краснощок виділяє кілька ключових функцій компетентностей у системі освіти, вони охоплюють відображення та розвиток особистісних смислів майбутнього фахівця щодо вивчених об’єктів, характеристику діяльнісного компонента освіти та рівень практичної підготовки, здатність вирішувати реальні проблеми в побуті, професійній та соціальній сферах, багатовимірність – охоплення та розвиток основних груп особистісних якостей, а також інтегральну характеристику якості підготовки. У сукупності ці функції визначають і відображають функціональну грамотність майбутнього спеціаліста (Краснощок, 2015, с. 2–3).

Якщо звукати ракурс дослідження та перейти безпосередньо до застосування компетентнісного підходу в підготовці фахівців соціальної сфери, слід зазначити кілька ключових позицій сучасних дослідників. Так, В. Поліщук підкреслює, що одним із шляхів підвищення ефективності освітнього процесу є застосування компетентнісного підходу, що зумовлює зміни в організаційному оформленні підготовки фахівців соціальної роботи у закладах вищої освіти, зокрема у визначенні цілей, виборі форм і методів навчання, а також у способах оволодіння студентами знаннями та практичними вміннями професійної діяльності (Поліщук, 2018). Г. Слозанська зазначає, що для підвищення якості підготовки важливо забезпечити

високий рівень сформованості професійних і соціальних компетентностей, а також особистісно-професійних якостей випускника, готового до ефективної діяльності у територіальних громадах, що можливо за умови поєднання змісту професійної підготовки зі змістом професійної діяльності та орієнтації на компетентнісну модель фахівця (Слозанська, 2019, с. 236). І. Зверева підкреслює, що компетентність майбутнього соціального педагога та соціального працівника формується не лише через знання та навички, а й через власну позицію фахівця, аналіз досвіду та вибір методів. У компетентнісному підході її розглядають як сукупність знань, умінь і ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективного виконання професійних ролей, орієнтованих на потреби та інтереси клієнта. Важливими складовими є методологічна, інформаційна, комунікативна, соціальна та культурологічна компетенції, а також здатність працювати в команді та захищати права і розвиток людини (Зверева, 2013); О. Клочко наголошує, що компетентнісний підхід до змісту підготовки майбутніх соціальних працівників вбачає не обізнаність майбутнього фахівця, а його вміння вирішувати проблеми, що виникають, принаймні, у пізнанні та поясненні явищ дійсності, які відбуваються у соціумі; під час освоєння сучасних технологій і стратегій соціальної діяльності (у тому числі профілактичної роботи); в етичних нормах, під час оцінювання власних дій у професійній діяльності тощо (Клочко, 2021, с. 75).

Неоціненою в світлі тематики нашого дослідження є авторська розробка С. Міхнюка, орієнтовуючись на Рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС, автор у підготовці соціальних працівників виокремив низку ключових компетенцій, кожна з яких має безпосередній вплив на їхню професійну готовність: спілкування рідною мовою, адже передбачає розвиток комунікативних умінь, необхідних для ефективної взаємодії з клієнтами та колегами; спілкування іноземними мовами важливе в умовах полікультурності українського соціуму, забезпечує вміння посередництва й порозуміння в міжкультурному середовищі; цифрова компетентність охоплює вміння шукати, обробляти та використовувати інформацію з відповідальним ставленням до її обсягу та достовірності, що підвищує ефективність вза-

ємодії в соціальній роботі; навчання упродовж життя забезпечує здатність до самооцінки власної готовності до педагогічної діяльності, постійного професійного зростання та використання формальної й неформальної освіти для підвищення кваліфікації; соціальні та громадянські навички формують уміння розпізнавати соціальні коди поведінки, враховувати національно-культурні особливості, виявляти толерантність і співпереживання, що сприяє ефективному налагодженню взаємодії з отримувачами соціальних послуг; ініціативність і підприємливість розвивають здатність брати на себе відповідальність за ухвалені рішення та проявляти інноваційність у професійній діяльності; обізнаність і самовираження сприяють належному розумінню соціокультурного контексту, повазі до культурних проявів клієнта та здатності адаптувати педагогічну взаємодію з урахуванням його цінностей і досвіду (Міхнюк, 2023, с. 40–43).

Ще однією прихильницею використання компетентнісного підходу в професійній підготовці фахівців соціальної сфери є І. Савельчук, яка переконана, що саме компетентнісно орієнтована парадигма здатна вирішити проблему врівноваження освітніх парадигм у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників. На її думку, цей підхід поєднує кілька важливих аспектів: передбачає формування соціально-психологічних і професійно-педагогічних новоутворень особистості майбутнього фахівця (компетентностей, компетенцій, кваліфікацій); має міцне теоретико-методологічне підґрунтя, яке орієнтує на засвоєння цінностей та установок, що дозволяє забезпечити особистісно-професійне становлення конкурентоспроможних спеціалістів; реалізується через технології особистісного зростання, розвитку та розкриття потенціалу майбутніх фахівців соціальної сфери (Савельчук, 2019, с. 190–191).

Ми ж наголошуємо, щоб фахівцю соціальної сфери ефективно працювати з ветеранами війни та членами їх сімей, їх професійна підготовка має бути спрямована на формування не лише професійних знань, але й ключових компетентностей, які забезпечують ефективне вирішення конкретних соціальних проблем та належну підтримку клієнтів у реальному житті. Саме компетентнісний підхід забезпечує цілісне формування професійної ідентичності

фахівця, його здатності до самостійної рефлексії та безперервного професійного розвитку. Для цього необхідно дотримуватися наступних **умов** у процесі організації професійної підготовки соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей, а саме:

1) використовувати методи проблемного навчання, кейс-методи, імітаційні, рольові, ділові ігри, які моделюють реальні соціальні ситуації з професійного життя фахівця соціальної сфери;

2) забезпечити розвиток міжособистісних та комунікативних навичок, здатності до критичного, аналітичного, прогностичного мислення, самостійного прийняття рішень, професійної рефлексії;

3) формувати соціально-психологічну готовність до роботи ветеранами війни які стикаються з тригерами, флешбеками, панічними атаками, порушеннями сну, підвищеною тривожністю, емоційною нестабільністю, соціальною ізоляцією, синдромом «вижившого», труднощами у взаємодії з родиною, реакціями на шумові та сенсорні подразники тощо;

4) розвивати емпатію, толерантність, здатність до міжкультурної взаємодії, оскільки ветерани війни та члени їх сімей часто мають унікальний досвід, пов'язаний із травматичними подіями, втратами, соціальною ізоляцією та стигмою;

5) інтегрувати формальну та неформальну освіту, що дозволить поєднати систематизовані академічні знання з практичними навичками та реальним досвідом взаємодії з ветеранами війни та членами їх сімей (стажування, симуляційні вправи волонтерська діяльність);

6) упроваджувати міждисциплінарні практичні заняття з психології, педагогіки, інклюзивної освіти, соціальної роботи, основ медичних знань та права. Це, своєю чергою, буде сприяти комплексному опануванню майбутніми фахівцями соціальної сфери професійними компетентностями (відпрацювання технік кризового консультування, надання першої психологічної допомоги; розпізнавання симптомів ПТСР та КПТСР; розуміння підходів до інтеграції дітей із сімей ветеранів війни в соціум; уміння, налагоджувати партнерство з різними громадами та інституціями; оволодіння системою знань щодо правового захисту ветеранів війни та членів їх сімей тощо);

7) формувати потребу в наставництві та супервізії дозволить забезпечити постійне підвищення професійної компетентності, розуміння, де шукати підтримку у складних випадках та дозволить запобігти емоційному вигоранню.

Далі окреслемо *фактори* ефективної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни через призму компетентнісного підходу.

1. Звісно, можна виділити ще 10 факторів, більш «практично-орієнтованих», які впливають на ефективність підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їхніх сімей:

1. Досвід роботи викладачів з військовими або ветеранами війни та членами їх сімей дозволяє інтегрувати в навчальний процес реальні кейси та практичні приклади, що допомагає здобувачам вищої освіти сформувати реалістичне уявлення про майбутню професійну діяльність.

2. Співпраця з волонтерськими та громадськими організаціями, що працюють із ветеранами війни та членами їх сімей, надає здобувачам вищої освіти унікальну можливість отримати доступ до реального соціального середовища, де вони можуть спостерігати та брати участь у практичних заходах, спрямованих на підтримку ветеранів війни та членів їх сімей; формувати навички міжособистісного спілкування, кризового втручання соціальної, соціально-психологічної, соціально-педагогічної підтримки; розвивати компетентності у сфері координації соціальних послуг.

3. Практичне стажування у військових частинах, ветеранських, реабілітаційних, кризових центрах дозволяє безпосередньо ознайомитися з умовами життя та потребами військовослужбовців або ветеранів війни, спостерігати в реальних умовах за особливостями психологічного стану ветеранів війни, їхньою адаптацією до цивільного життя, реагуванням на стресові ситуації.

4. Залучення ветеранів та їхніх сімей як експертів або консультантів у навчальний процес – це потужний інструмент, який охоплює безпосереднє спілкування зі свідками та учасниками бойових дій. Цікавий та ефективний він тим, що дає можливість майбутнім фахівцям соціальної сфери можливість почути автентичні історії, дізнатися про реальні потреби, проблеми та труднощі, з якими стикаються ветерани у процесі повернення до мирного життя. Участь членів сімей у навчальному процесі розкриває інший, не менш важливий вимір проблеми – виклики, пов'язані з сімейною адаптацією, відновленням стосунків, підтримкою психоемоційного стану близьких.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Компетентнісний підхід є однією з ключових сучасних освітніх парадигм, що забезпечує якісну професійну підготовку майбутніх фахівців, зокрема й у соціальній сфері. Саме компетентнісна модель дозволяє поєднувати теоретичну базу з практичною підготовкою, формувати систему професійних і соціальних компетентностей, орієнтованих на потреби клієнтів та громади. Становлення компетентнісного підходу пройшло кілька етапів – від формування базового визначення «компетентність» до інтеграції в національні та міжнародні освітні стандарти. Особливої значущості цей підхід набуває в підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей, адже саме тут потрібна здатність до міжособистісної взаємодії, толерантності, гнучкості, прийняття рішень у складних ситуаціях і готовності до навчання впродовж життя.

Подальші наукові пошуки будуть присвячені пошуку оптимальних моделей професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей, які забезпечать баланс між теоретичними знаннями та практичними навичками, необхідними для роботи з цією категорією клієнтів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Є., Маслак Л. П. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81–109.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. 2-ге вид. Київ, Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
3. Ключко О. О. Компетентнісний підхід у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики адиктивної поведінки підлітків «групи ризику». *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. Вип. 2(3). С. 73–77. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-2-11>

4. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія / Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.
5. Краснощок А. В. Компетентнісний підхід до організації навчання як умова розвитку професійної самосвідомості майбутніх фахівців. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія.* № 7. 2015. С. 1–5.
6. Михнюк С. В. Підготовка соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... д-ра філос. : 015. Київ: НУБІП, 2023. 405 с.
7. Поліщук В. А. Фундаменталізація професійної підготовки соціальних працівників у контексті глобалізаційних процесів. *Professional education: methodology, theory and technologies.* 2018. Vol. 8. С. 182–196.
8. Руденко Л. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : монографія. Львів : Піраміда, 2015. 342 с.
9. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників в інноваційному освітньому середовищі університету : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 375 с.
10. Сидорчук Н. Г. Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів. *Проблеми освіти: збірник наукових праць. Спецвипуск.* Вінниця-Київ, 2015. С. 78–81.
11. Слозанська Г. І. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 687 с.
12. Сотніченко І. Готовність вчителя до реалізації компетентнісного підходу: правовий компонент. *Народна освіта : електронне наукове фахове видання.* 2016. Вип. № 2(29). С. 50–55.
13. Стамбульська Т. І. Формування культури мовлення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Івано-Франківськ: КНУ ім. В. Стефаника, 2018. 316 с.
14. Циган Н. В. Особливості формування професійної компетентності при підготовці фахівців для різних типів соціальних закладів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна».* 2017. № 13. С. 71–75.
15. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / Ягупов В. В., Свистун В. І. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2007. Т. 71. С. 3–8.

REFERENCES:

1. Antonova, O. Ye., & Maslak, L. P. (2011). *Profesiina pedahohichna osvita: kompetentnisnyi pidkhid [Professional pedagogical education: Competence-based approach]*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
2. Zvierieva, I. D. (Ed.). (2013). *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for specialists in the social sphere]*. Kyiv; Simferopol: Universum [in Ukrainian].
3. Klochko, O. O. (2021). Kompetentnisnyi pidkhid u protsesi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profilaktyky adyktivnoi povedinky pidlitkiv «hrupu ryzuku» [Competence-based approach in the training of future social workers for the prevention of addictive behavior of adolescents «at risk»]. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka – Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, 2(3), 73–77. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-2-11> [in Ukrainian].
4. Avsheniuk, N. M., Desiatov, T. M., Diachenko, L. M., Postryhach, N. O., Pukhovska, L. P., & Sulyma, O. V. (2014). *Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky pedahohiv u zarubizhnykh krainakh: teoriia ta praktyka [Competence-based approach to teacher training in foreign countries: Theory and practice]*. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].
5. Krasnoshchok, A. V. (2015). Kompetentnisnyi pidkhid do orhanizatsii navchannia yak umova rozvytku profesiinoi samosvidomosti maibutnikh fakhivtsiv [Competence-based approach to the organization of learning as a condition for the development of professional self-awareness of future specialists]. *Visnyk Natsionalnoho Aviatsiinoho Universytetu. Serii: Pedahohika. Psykholohiia – Bulletin of the National Aviation University. Series: Pedagogy. Psychology*, 7, 1–5 [in Ukrainian].
6. Mykhniuk, S. V. (2023). *Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do pedahohichnoi vzaiemodii u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Training of social workers for pedagogical interaction in the process of studying professional disciplines]*. *Dysertatsiia doktora filosofii [Doctor of Philosophy Dissertation]*. Kyiv: NUBIP [in Ukrainian].
7. Polishchuk, V. A. (2018). Fundamentalizatsiia profesiinoi pidhotovky sotsialnykh pratsivnykiv u konteksti hlobalizatsiinykh protsesiv [Fundamentalization of professional training of social workers in the context of globalization processes]. *Professional education: Methodology, theory and technologies*, 8, 182–196 [in Ukrainian].
8. Rudenko, L. A. (2015). *Formuvannia komunikativnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Formation of communicative culture of future service specialists in vocational education institution]*. Lviv: Piramida [in Ukrainian].

9. Savelchuk, I. B. (2019). *Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv v innovatsiinomu osvithomu seredovyshchi universytetu [Training of social workers in the innovative educational environment of the university]*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

10. Sydoruk, N. H. (2015). Porivnialnyi analiz poniat «kompetentsiia» ta «kompetentnist» yak skladnykh psykhologo-pedahohichnykh fenomeniv [Comparative analysis of the concepts «competence» and «competency» as complex psychological and pedagogical phenomena]. *Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats – Problems of Education: Collection of Scientific Works, Special Issue*, 78–81. Vinnytsia–Kyiv [in Ukrainian].

11. Slozanska, H. I. (2019). *Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty u terytorialnykh hromadakh [Theory and practice of training future social workers to work in territorial communities]*. *Doktors'ka dysertatsiia [Doctoral dissertation]*. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka [in Ukrainian].

12. Sotnichenko, I. (2016). Hotovnist vchytelia do realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu: pravovy komponent [Teacher's readiness to implement the competence-based approach: Legal component]. *Narodna osvita – Narodna Osvita*, 2(29), 50–55 [in Ukrainian].

13. Stambulska, T. I. (2018). *Formuvannia kultury movlennia maibutnykh uchyteliv pochatkovoii shkoly u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of speech culture of future primary school teachers in the process of professional training]*. *Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's dissertation]*. Ivano-Frankivsk: KNU im. V. Stefanyka [in Ukrainian].

14. Tsyhan, N. V. (2017). Osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti pry pidhotovtsi fakhivtsiv dlia riznykh typiv sotsialnykh zakladiv [Peculiarities of professional competence formation in the training of specialists for different types of social institutions]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnologii universytetu «Ukraina» – Collection of Scientific Works of the Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University «Ukraine»*, 13, 71–75 [in Ukrainian].

15. Yahupov, V. V., & Svystun, V. I. (2007). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity [Competence-based approach to training specialists in the higher education system]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedahohichni, psykhologichni nauky ta sotsialna robota – Scientific Notes of NaUKMA. Pedagogical, Psychological Sciences and Social Work*, 71, 3–8 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 01.10.2025

Дата прийняття статті: 13.10.2025

Опубліковано: 12.12.2025

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Марина ВАСИЛЬЄВА-ХАЛАТНИКОВА, Оксана ПРОТАС СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ: ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ДОПОМОГИ ТА АДАПТАЦІЇ.....	3
Наталія ГЕВЧУК, Олена ДАНИЛЮК, Людмила МЕЛЬНИК АНАЛІЗ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	12
Ганна ДАВИДЕНКО, Вадим ШВЕД, Сергій САВОЛЮК ВИДИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ НАДАННЯ ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ.....	23
Карім ЕЛЬ ГУЕССАБ, Володимир БІЛОКОПИТОВ ДЕОНТОЛОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МІГРАНТАМИ.....	32
Ірина ЄВДОКИМОВА ПЕРВИННА МЕДИЧНА ДОПОМОГА В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	42
Марія ЖІНЧИН ПРОБЛЕМИ ТА ПОТРЕБИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ І МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	49
Андрій КАМБУР РОЛЬ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ.....	57
Катерина КИРИЛОВА, Олена КОЛОМІЄЦЬ, Тетяна ДЕМИДЕНКО, Тетяна ГОРДЄЄВА СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ З ПІДТРИМКИ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ ТА СИСТЕМА ЇХ МОНИТОРИНГУ.....	64
Андрій КОЛОСОК, Світлана ЧЕРНЕТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ.....	75
Ганна КОСТЮШКО, Олена ВАКУЛЕНКО, Наталія РОМАНОВА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ.....	84
Оксана КРАВЧЕНКО, Тетяна ГРИГОРЕНКО, Веніамін ГРАБОВИЙ ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНАМ ЇХНІХ СІМЕЙ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	93
Олена КАРПЕНКО, Тетяна ЛЯХ, Валерій ПЕТРОВИЧ, Жанна ПЕТРОЧКО ВОЛОНТЕРИ ЯК РУШІЙ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ.....	102
Наталія МАЛЯРЧУК, Олена КАНДИБА ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОСЛУГИ ДЕННОГО ДОГЛЯДУ ДЛЯ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА БАЗІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	110
Світлана МИКОЛЮК ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ПІДЛІТКАМИ.....	120
Юлія НІКОЛАЙЧУК СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ З ДІТЬМИ У ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ СІМ'Ї: СУЧАСНИЙ СТАН.....	128
Ярослава ЮРКІВ, Олеся ТОВСТУХА КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ СІМЕЙ.....	136

CONTENTS

ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL WORK

Maryna VASYLYEVA-KHALATNYKOVA, Oksana PROTAS SOCIAL WORK WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS: INNOVATIVE PRACTICES OF ASSISTANCE AND ADAPTATION.....	3
Nataliia HEVCHUK, Olena DANYLIUK, Liudmyla MELNYK ANALYSIS OF THE SOCIAL INTEGRATION PROGRAM FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS INTO THE LIFE OF THE TERRITORIAL COMMUNITY.....	12
Hanna DAVYDENKO, Vadym SHVED, Serhij SAVOLYUK TYPES OF SOCIAL SERVICES AND FEATURES OF THEIR PROVISION FOR VULNERABLE GROUPS OF THE POPULATION IN THE CONTEXT OF MILITARY ACTION.....	23
Karim EL GUESSAB, Volodymyr BILOKOPYTOV DEONTOLOGICAL AND ETHICAL ASPECTS OF SOCIAL WORK WITH MIGRANTS.....	32
Iryna YEVDOKYMOVA PRIMARY HEALTH CARE IN TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE KHARKIV REGION IN WAR CONDITIONS.....	42
Mariia ZHINCHYN PROBLEMS AND NEEDS OF INTERNALLY DISPLACED CHILDREN DURING THE WAR: THE ROLE OF CIVIL AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS.....	49
Andrii KAMBUR THE ROLE OF PERSONAL RESOURCES IN THE PROCESS OF RESOCIALIZATION OF FORCED MIGRANTS.....	57
Kateryna KYRYLOVA, Olena KOMLOMIETS, Tetyana DEMYDENKO, Tetiana HORDIIEVA SOCIAL PROJECTS FOR SUPPORTING DISPLACED PERSONS IN GERMANY AND THEIR MONITORING SYSTEM.....	64
Andrii KOLOSOK, Svitlana CHERNETA SOCIAL ADAPTATION OF COMBATANTS: FOREIGN EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES.....	75
Ganna KOSTIUSHKO, Olena VAKULENKO, Nataliia ROMANOVA DEVELOPMENT OF SOCIAL WORK IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION DURING THE PERIOD OF MILITARY OPERATIONS IN UKRAINE.....	84
Oksana KRAVCHENKO, Tetiana HRYHORENKO, Veniamin HRABOVYI PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO COMBATANTS AND THEIR FAMILIES AS AN IMPORTANT COMPONENT OF SOCIAL WORK IN MODERN CONDITIONS.....	93
Olena KARPENKO, Tetiana LIAKH, Valeriy PETROVYCH, Zhanna PETROCHKO VOLUNTEERS AS A DRIVING FORCE OF DIGITALIZATION OF SOCIAL SUPPORT IN RURAL COMMUNITIES.....	102
Natalia MALIARCHUK, Olena KANDYBA FEATURES OF IMPLEMENTING DAY CARE SERVICES FOR YOUTH WITH DISABILITIES ON THE BASIS OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN UKRAINE.....	110
Svitlana MYKOLIUK THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF PSYCHOSOCIAL WORK WITH ADOLESCENTS.....	120
Yuliia NIKOLAICHUK SOCIAL SUPPORT FOR FAMILIES WITH CHILDREN IN THE ACTIVITIES OF FAMILY CENTERS: CURRENT STATE.....	128
Yaroslava YURKIV, Olesya TOVSTUKHA COMPETENCE-BASED APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL WORK SPECIALISTS FOR WORKING WITH WAR VETERANS AND THEIR FAMILIES.....	136

Науковий журнал

Ввічливість

Humanitas

Випуск 5

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова
Комп'ютерна верстка • Оксана Іванівна Молодецька

Підписано до друку 12.12.2025.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 16,97. Замов. № 1225/951. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.